МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 70

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 4 від 09.12.2024

Видавнича рада:
С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський,** член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко,** д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті,** акад. НАН України; **О.М. Головченко,** д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський,** акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко,** д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна,** д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв,** Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування Міжнародного гуманітарного університету **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія» **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:
С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов,** доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська,** кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бітенська,** кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадомський,** доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1551 від 09.05.2024 року.

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.
Серія: «Філологія», 2024
© Міжнародний гуманітарний університет, 2024

МОВОЗНАВСТВО

УДК 81-11:81-13-115:001.891(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.1

Авраменко Б. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри германських і східних мов та методики їх навчання
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ З ПРОБЛЕМ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ ОДИНИЦЬ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена популярній у сучасній лінгвістиці проблемі мультимодальності, тобто взаємодії у межах одного й того ж дискурсу різних способів кодування інформації – за допомогою різних семіотичних кодів. Інтерес до вивчення даного питання полягає у недостатньому дослідженні цього аспекту через те, що мову як мультимодальну систему почали розглядати лише декілька десятиліть тому, коли почався розквіт епохи Інтернет. До цього моменту мова розглядалась лише як мономодальний елемент. Поява інтернеткомунікації дозволило подивитися на мову з іншого ракурсу, саме як на кодований елемент, який підлягає розкодуванню за допомогою різних семіотичних кодів.

Існування альтернативних планів вираження повідомлень зумовлене різнорідністю їх змісту, а також наявною схильністю до типів змісту (семантичного чи прагматичного) до певного способу оформлення.

Мультимодальний підхід розглядається у контексті медіатизації та технологізації соціальної комунікації. Нами показано варіативність термінології, що існує в галузі лінгвістики, пояснено труднощі, пов'язані з вживанням деяких термінів.

Окремий висвітлено загальну типологію модульної архітектоніки повідомлення, що враховує (як форми репрезентації сенсу) різні рівні мовної організації повідомлення, різні канали, різні коди, різні медіапристрої, різні мови та різні (паралельні) повідомлення.

Існуючі методики викладання іноземних мов спрямованні на формування компетенцій міжкультурної комунікації, але часто не враховують необхідність ознайомлення студентів з культурною специфічністю мультимодальності та формування умінь правильної інтерпретації невербальних та паравербальних компонентів комунікативного акту.

У даній статті обґрунтовано доцільність вивчення мультимодальності, значимість формування навичок адекватного зчитування інформації з різних каналів комунікації під час навчання міжкультурної комунікації.

Ключові слова: лінгвистика, мультимодальність, модус, вербальність, невербальність, лінгвістичний корпус.

Зазначимо, що певний час багато дослідників мовознавства розглядали «мову» як поняття незалежне, тобто ізольоване від інших невербальних одиниць, звертаючи увагу лише на її вербальний бік. Але відомий вчений Р. Сколлон казав, що «будь-яке використання мови безумовно є мультимодальним» [1].

Для того, щоб ширше зрозуміти зміст поняття «мультимодальна лінгвістика», необхідно розкрите саме поняття «модальність» та «мультимодальність».

Питання мультимодальності постає ключовим у сучасній лінгвістиці. Основними категоріями, якими апелює поняття мультимодальність є дослідження вербальних, невербальних, змішаних, тобто вербальноневербальних, тілесних компонентів знакової комунікації та створення моделей вербальної, невербальної, змішаної поведінки.

Модальність – це перцептивний чи психологічний феномен сприйняття інформації. Термін «модальність» запозичений із психології та використовується для позначення сенсорних каналів сприйняття. У когнітивній лінгвістиці термін визначається як один із кодів інформації, включений у поняття гібридизованого тексту [2].

У психолінгвістиці модальність – це приналежність до певної сенсорної системи, модальність позначає характеристики почуттів, сигналів, стимулів, інформації, рецепторів. Поняття модальності не може існувати і без соціокультурної зумовленості, тому і має власну традицію моделювання.

Для розуміння модальності певної мови необхідне розуміння культури, мова якої представлена, тому що складовими елементами кожної культури є ідеї, вірування, світогляд, цінності, норми, соціальні чинники, що впливають на життя суспільства та соціальну поведінку індивіда [3].

Поняття мультимодальність полягає у формуванні значень за допомогою різних семіотичних засобів – модусів (письмо, мовлення, зображення) – відповідних соціокультурних конвенцій.

Розглянемо поняття «модус» власне з погляду лінгвістики.

Модус – це ставлення мовця до судження чи ширше частина висловлювання, відмінна від пропозиції (диктуму). У кожному реченні є два типи номінативних значень: пропозиція та модус. У пропозиції висловлюється судження, а модусі ставлення. Так, мультимодальність розуміється як опис загальних законів та правил взаємодії в акті комунікації вербальних та невербальних знаків, поєднання різних кодів пред'явлення інформації.

Виходячи з усього сказаного, вдається можливим дати визначення поняття «мультимодальна лінгвістика».

Мультимодальна лінгвістика – це такий напрямок лінгвістичної думки, який покликаний вивчати мову не у відриві від невербальних та паравербальних компонентів комунікації, а у сукупності із ними. Мультимодальні дослідження мають велику практичну значимість і є базою для розвитку таких галузей мовознавства, як корпусна та комп'ютерна лінгвістика, лінгводидактика, міжкультурна комунікація [2].

Існуючі методики викладання іноземної мови мають на увазі формування компетенцій міжкультурної комунікації, але часто не враховують необхідність ознайомлення студентів з культурною специфічністю мультимодальності та формування умінь правильної інтерпретації невербальних та паравербальних компонентів комунікативного акту.

Навколишній світ мультимодальний, і ми є мультимодальними організмами. Мовна комунікація за природою мультимодальна, але вузько спеціалізовані наукові традиції, що фокусуються лише на якомусь із аспектів реальності, схильні цю мультимодальність не помічати. Як це нерідко буває, важливі та реальні явища раніше усвідомлюються та досліджуються в прикладних, практично орієнтованих розробках, ніж у теоретичних моделях – «Нормальна, непорушена комунікація, звичайно, є спочатку мультимодальною, мовленнєвою зміст у ній модифікується просодією і передається паралельно використання міміки, жестів, поз, а також цілого набору інших невербальних комунікативних засобів» [4].

Так, питання мультимодальності та функціонування англомовних інтернет-комунікацій в сучасному соціальному просторі, стало предметом вивчення для таких провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, як: З. І. Віновського, Р. М. Бліхарського, Б. О. Жемелко, Т. М. Горного, Т. М. Харик, А. І. Соболевського, В. О. Заблоцького, І. Р. Микитчина, А. І. Барбуляка та П. Р. Швед, М. Б. Клімковського, І. О. Кусого, Р. А. Озарків, Р. Р. Дубина, М. І. Макар, І. П. Війтишина, В. Р. Войтовича та В. Л. Матвіїва, Н. М. Крейніна,

Є. С. Стоянова, І. Т. Балабанова, В. М. Родіонова, А. Д. Шеремет, О. В. Єфімова.

Серед провідних зарубіжних науковців, які займалися дослідженням питання функціонування англомовних інтернет-комунікацій, аналізу функціонування сучасної мультимодальної англомовної інтернет-комунікації в контексті перекладознавчого аспекту слід виділити таких, як: Е. І. Альтман, А. А. Тафлер, П. Р. Ван Хорн, О. П. Бертіль, Б. В. Торстейн, Дж. М. Вальрас, А. О. Альфред, Й. А. Шумпетер, Дж. Н. Вілсон, М. Х. Бунге, К. К. Гаттенбергер,

Дж. П. Шеймін, Дж. А. Форрестер, Е. Е. Вайцзеккер, Л. В. Ловінс, А. Р. Сміт, Н. Р. Гріффін, А. Д. Дамодаран, М. В. Маккарті, Дж. М. Грюнінг, Г. І. Монахан, Р. Р. Гріффін, Д. Х. Заман, Т. Р. Андерсен, Дж. Д. Бедфорд та низку інших науковців, які зробили значний внесок у розвиток поставленого питання.

Мультимодальність визначається авторами як такий вид комунікативних ситуацій (у найширшому їхньому розумінні), який включає різні семіотичні модуси і орієнтований на підвищену ефективність комунікації [5]. У такому разі використовується цілий ряд каналів, яким передається інформація.

Наприклад, в сюжеті новин показується диктор, коментуючи виведене відразу відео з місця подій, а внизу екрана вміщено рядок, що біжить, з текстом новини. Ілюстрацією також можуть бути листування в месенджерах, де під час спілкування можуть використовуватися як надрукований текст, так і емодзі, голосові повідомлення, а також зображення та відео [3].

При читанні книги ми можемо зустріти в ній ілюстрації, графіки та діаграми. Навіть звичайна розмова на дозвіллі має властивість мультимодальності. Адже під час розмови будуть використані не лише мова, а й жести, положення тіла, а також міміка.

Мультимодальні комунікативні ситуації – усюди, і досить складно у світі зустріти використання лише одного каналу комунікації. Насправді можна спостерігати численні приклади мультимодальності, яка полягає у поєднанні різних способів комунікації та створення смислів. Незвичайні комбінації модусів використовуються вже досить давно.

Проте з появою нових технологій їх поширення досягло величезних масштабів. Феномен мультимодальності не є новим. Для людей у всі часи було характерно використання в комунікації різних каналів та засобів. Однак у якийсь момент люди дійшли ідеї відокремлювати різні модуси для окремого розгляду.

У даному дослідженні ми не будемо окреме зупинятися на власне технологічних та інженерних винаходах – таких, як мультимодальні комунікативні пристрої, мультимодальні GPS-навігатори, або системи, що належать до Web 2.0. Однак суттєво буде згадати про деякі пов'язані з мовою прикладні дослідження, в яких вивчаються та реалізуються мультимодальні комунікативні процеси.

Слід зазначити, що сучасні зарубіжні дослідження з цього питання активно ведуться вже понад чверть століття. Подібні прикладні дослідження умовно нами було поділено на три групи: *а) роботи з комп'ютерного моделювання комунікації; б) дослідження мультимодальності в дискурсі, особливо у дискурсі засобів масової інформації; в) корпусна лінгвістика.* Розглянемо більш детально кожну із цих груп.

Сучасне спілкування між комп'ютером та людиною розвивається шляхом більшого зближення з природним міжособистісним спілкуванням, і цей процес природно торкається і створення мультимодальних комп'ютерних систем. Вважається, що системи, що дозволяють користувачам розподіляти контент між різними модальностями будуть більш зручними для користувачів, адаптивнішими і зрештою більш надійними. При цьому мультимодальність означає не просто наявність кількох каналів зв'язку, а їх взаємодію та інтеграцію. «У біології, експериментальній психології та когнітивній нейронауці існує особлива, що швидко розвивається література, що показує, що мультисенсорне сприйняття та інтеграція не можуть бути зведені до розгляду цих почуттів в ізоляції один від одного» [6].

Сучасні системи включають як традиційну обробку писемного тексту та мовлення, так і впізнання жестів, виразів обличчя, напрями погляду, а також облік прагматичного контексту [7].

Крім пропозиційного змісту, велику роль грає передача та розуміння емоцій. Активно ведуться роботи зі створення «втілених агентів, що говорять» (embodied conversational agents), здатних певною мірою користуватися всіма інформаційними каналами [6]. Особливе місце серед мультимодальних комп'ютерних систем займають ті, які призначені для людей з обмеженими можливостями [4].

Мультимодальність природного дискурсу часто відзначають дослідники засобів масової комунікації, наприклад: «Мультимодальний підхід припускає, що повідомлення поширюється через усі комунікативні модуси. Якщо це, то кожен модус – це лише частковий носій глобального значення повідомлення» [8].

У процесі дослідження текстів засобів масової комунікації велика увага приділяється візуальним аспектам – використанню кольорів, шрифтів, формату, ілюстрацій [9]; письмовий текст, таким чином, за природою мультимодальний. Тим паче важливим є візуальний ряд у такому засобі масової інформації, як телебачення. Цікаво, що консерватизм мислення характерний не тільки для академічної спільноти, а й для медійних фахівців.

Так, при виникненні такої спочатку мультимодальної технології, як телебачення, протягом кількох десятиліть новини

головним чином подавалися у вигляді диктора, який зачитує вголос заздалегідь заготовлений писемний текст, і вважалося, що «зображення», що рухається, може завадити сприйняттю і відвернути увагу [10]. Максимальна різноманітність модальностей, що одночасно використовуються, характерна для сучасного інтернету, що поєднує безліч взаємодіючих засобів: графічних (як статичних, так і рухомих) і звукових. «Вивчення тексту, що включає зображення та звуки, кидає виклик звичайному дискурсивному аналізу. Масмедіа створюють мультимодальні тексти. Незважаючи на труднощі, що виникають при спробі відобразити таку мультимодальність, зосереджуватися лише мовою та ігнорувати інші модуси означає упускати багато з потенційних смислів медійних текстів» [10]. Існує вже ціла низка статей, посібників і монографій, присвячених спеціально мультимодальності дискурсу, особливо медійного [8, 10]. Також проводяться міжнародні конференції з мультимодальності в мові та культурі.

Найбільш цікавою, власне у межах нашого дослідження, виступає третя група – корпусна лінгвістика.

Відомо, що починаючи з 1990-х років набирає сили методологічно важливий напрямок – корпусна лінгвістика [10]. *Корпусний метод* – це різновид загальнонаукового методу спостереження, який полягає у систематичному розгляді великого обсягу природних даних. Корпус тієї чи іншої мови – досить велика, репрезентативна колекція дискурсів (текстів) даної мови, доступна для комп'ютерного пошуку та, як правило, забезпечена спеціальною розміткою. У даний час існують корпуси для багатьох великих мов, зокрема української та англійської. Спочатку мовні корпуси були орієнтовані на письмові тексти, пізніше почали з'являтися підкорпуси усного мовлення, з поступово зростаючим складністю просодичної транскрипції.

Сьогодні перед лінгвістами стоїть завдання створення повноцінних мультимодальних корпусів, які включають як звукові, так й візуальні канали. На багатьох лінгвістичних конференціях було представлено цілу низку доповідей і навіть секцій, присвячених проектам створення мультимодальних корпусів. Однак, автори таких досліджень з огляду на візуальні аспекти комунікації, майже не звертають уваги на просодичний компонент. Актуальне завдання на найближче майбутнє – створення мультимодальних корпусів, що включають усі інформаційні канали – зокрема, української та англійської мов.

Таким чином, всупереч сильним традиціям фрагментації, характерним для сучасної науки, видається безсумнівним, що просодія і візуальні засоби комунікації повинні вивчатися разом з вербальними засобами в рамках єдиного підходу.

Адекватне уявлення про природну мовну комунікацію може бути отримане лише за мультимодального підходу, що враховує всі комунікативні канали та їх внутрішню організацію. Принципової різниці між вербально переданою інформацією та інформацією, що передано просодично чи жестами, немає.

Так, тільки підхід, який визнає мультимодальність комунікації, має шанс на створення реалістичної лінгвістики майбутнього.

Поняття мультимодальності у вузькому значенні слова відноситься до різниці між людськими органами почуттів, насамперед різниці між зоровим та слуховим каналами. Однак у межах кожного з цих каналів є подальші, більш дрібні відмінності, які також охоплює поняття мультимодальність.

Наголошуємо на тому, у мові є сегментний (вербальний) компонент і безліч несегментних (просодичних) параметрів. Візуальний канал включає жестикуляцію, напрямок погляду, міміку та інші аспекти «мови тіла». Писемний дискурс, який також сприймається візуально, крім вербального компонента включає цілий набір графічних параметрів, таких як шрифт, кольори, формат. І власне сучасне поняття мультимодальності включає все це різноманіття.

Зазначаємо, що мультимодальний підхід, який констатує множинність інформаційних каналів, недостатній. Різні канали не просто аддитивно беруть участь у передачі інформації. Вони є взаємозалежними, взаємодіють між собою, та інформація розподіляється між ними складним чином. Тож у перспективі необхідний як мультимодальний, а й крос-модальний підхід, враховує ці обставини.

Література:

1. Scollon R. Multimodality and the language of politics Encyclopedia of language and linguistics, 2nd ed. / Eds. Yu. I. Alexandrov et al. Oxford: Elsevier, 2006. V. 9. P. 386–387.
2. Захарченко Н. К. Мультимодальність сучасної англомовної інтернет-комунікації// Магістерська дисертація зі спеціальності 035 «Філологія». Київ. 2022. 97 С.
3. Kress G., van Leeuwen T. Multimodal discourse. The modes and media of contemporary communication. London: Arnold, 2001.
4. Alm N. Augmentative and alternative communication // Encyclopedia of language and linguistics, 2nd ed. / Brown, Keith. Oxford: Elsevier, 2006. V. 1. P. 569–574.
5. Макарук Л. Л. Типологія англомовних мультимодальних текстів та їх диференційні ознаки. Актуальні питання іноземної філології : наук. журн. / редкол.: І. П. Біскуб (гол. ред.) та ін. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. № 6. С. 106–112. 45. Макарук Л. Л. Універсальність мультимодальної лінгвісти.
6. Bengio S., Bourlard H. (eds.) Machine learning for multimodal interaction. Berlin: Springer. 2005.
7. Granström Björn, House D., Karlsson I. (eds.). Multimodality in Language and Speech Systems. Norwell: Kluwer. 2002.
8. Levy E., Fowler C. A. The role of gestures and other graded language forms in the grounding of reference in perception // Language and gesture / Ed. by D. McNeill. Cambridge: CUP, 2000. P. 215–234.
9. Lemke J. Metamedia literacy: Transforming Meanings and Media. Handbook of Literacy and Technology: Transformations in a Post-typographic World. Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1998. P. 283–302.
10. Biber, D., Conrad, S., Reppen, R. Corpus linguistics: investigating language structure and use. Cambridge: Cambridge University Press. 1998.

Avramenko B. Comparative analysis of scientific sources of the problem of multimodality of language and speech units

Summary. The article is devoted to the problem of multimodality, popular in modern linguistics, i.e. the interaction within the same discourse of different ways of encoding information – using different semiotic codes. The interest in studying this issue lies in the insufficient research of this aspect due to the fact that language as a multimodal system began to be considered only a few decades ago, when the heyday of the Internet era began. Until then, language was considered only as a monomodal element. The emergence of Internet communication made it possible to look at language from a different perspective, namely as a coded element that can be decoded using different semiotic codes.

The existence of alternative plans of message expression is due to the heterogeneity of their content, as well as the existing

tendency of types of content (semantic or pragmatic) to a certain way of design.

The multimodal approach is considered in the context of mediatization and technologization of social communication. We have shown the variability of terminology that exists in the field of linguistics, explained the difficulties associated with the use of some terms.

Separately, the general typology of modular architectonics of the message is highlighted, which takes into account (as forms of representation of meaning) different levels of linguistic organization of the message, different channels, different codes, different media devices, different languages, and different (parallel) messages.

Existing methods of teaching foreign languages are aimed at developing intercultural communication competencies, but often do not take into account the need to familiarize students with the cultural specificity of multimodality and the formation of skills for the correct interpretation of non-verbal and paraverbal components of a communicative act.

This article substantiates the feasibility of studying multimodality, the importance of developing skills for adequate reading of information from various communication channels during the study of intercultural communication.

Key words: linguistics, multimodality, mode, verbality, nonverbality, linguistic corpus.

UDC 81
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.2

Alizade Simnar Arif oglu
PhD in the specialty «Azerbaijani language»
Baku State University
ORCID ID: 0000-0002-0986-8290

THE ROLE OF INTONATION IN MANAGING SEMANTICS AND INFORMATION IN A SENTENCE

Summary. The purpose of the article is to consider some aspects of the relationship between semantics and information in a sentence as one of the current issues of linguistics. It is noted. That the basic design of a sentence does not depend on the requirements of semantics and information in its actions. It is emphasized that intonation here plays an important role during actions that formalize the sentence. The essence of the question is to study the semantics of the sentence and its influence on the information load carried by intonation.

Methods: the article uses such methods as analysis of the learning process, interpretation, semantic-analytical analysis of the composition of the sentence. To familiarize yourself with the topic, the basics of semantics and linguistics, based on syntax methods, as well as a number of other information, were analyzed. It is noted that without a grammatical indicator of the predicativity of a word or a combination of words, a sentence form with intonation coal can be formed. Modal words and sounds, even if they do not express individual vocabulary, are also formed in the form of a word combination with intonation coal. Changing the tone helps the expression of various semantic elements in a sentence. Here, intonation depends on the semantics of the sentence and the information contained in the expression, depending on the context and situation.

Novelty of the article: The novelty of the article is the comprehensive study of the meaning of intonation, one of the main components of the sentence, for the semantics of the sentence and its expressive information. It is noted that the issues of semantics and correspondence of information in a sentence are among those that are rarely encountered in the Azerbaijani language. Clarification of the role of intonation here comes as a management of the semantics and information of the sentence.

Conclusions. As a result, it is emphasized that intonation, which is one of the main elements of the sentence, seriously affects the semantics of the sentence. Intonation gives an emotional attitude to the sentence. A change in tone changes the pronunciation of the sentence. In a sentence, the meaning of the sentence often changes, which depends on the stress of the word. It is emphasized that a change in tone sometimes leads to the fact that the sentence is understood not in the meaning that it directly expresses, but in the opposite meaning. Intonation – the first and oldest way of connecting components in a complex sentence – helps to determine the type of a complex sentence. Changing semantics at the request of intonation serves to express a new informative load in the sentence. The same semantic capacity sometimes serves to express different information. All of the above is based on the context and situation in which the sentence is included.

Key words: sentence, semantics, informativeness, intonation.

Introduction (problem statement). First of all, it should be noted that the sentence is the main component of syntax. The sentence is characterized as the main tool for creating, expressing and transmitting any idea to others. In linguistics, semantics is understood as the meaningful side of any language unit. And information is information transmitted using words, their various grammatical forms, word combinations and sentences. The semantics of a sentence and the information arising from semantics, their interaction require a special approach. Such features as predicativity, modality and intonation play an important role in the formation of a sentence. p align=»justify»> Each of these features shows its influence on the relationship between semantics and information in a sentence.

Novelty of the article. The novelty of the article is the comprehensive study of the meaning of intonation, one of the main components of a sentence, for the semantics of a sentence and its expressive information. It is noted that the issues of semantics and correspondence of information in a sentence are among those that are rarely found in the Azerbaijani language. Clarification of the role of intonation here comes as a management of the semantics and information of the sentence.

Main matters. The sentence is considered one of the most complex units of the language system. It is with syntactic, semantic and phonetic features of the sentence. Between the words and word combinations that form the sentence, there must be syntactic-semantic and intonational relations so that it can express a complete idea.

In conversation, not only the content of the sentence is expressed, but also the purpose of the sentence is influenced by the sound of the words that form it. That is, depending on the context, situation and nature of the sentence, the speaker either raises his voice or lowers it, lengthens it, shortens it, pronounces it with interruptions. This tuning forms intonation. Intonation is melodiousness, intensity, pace of speech, timbre, etc. b. is the unity of components that are related to each other. Intonation is a set of tones, melody and rhythm of the melody. A. Babayev notes that even if we approach intonation in a broad spectrum, intonation is the phonology of the sentence [1, p. 234].

Intonation as a linguistic concept is revealed in linguistics in a broad and narrow sense. Foreign linguists attribute to intonation the rise and fall of the voice tone, voice length, intensity, voice range and rhythm and explain this concept in a narrow sense. Having the works of researchers of Azerbaijani linguistics, it can be said that our linguists interpret the concept of intonation in the sense. A. Akhundov, A., who gave way in their studies to the concept of intonation. Our researchers, such as Demirchizade, F. Veysali, S. Babayev, B. Khalilov, consider intonation not only melodic,

but also tempo, timbre, pause, stress in a sentence, etc. building. include and explain intonation as a complex and mutual change of the named components. It should be noted that these components are studied only together. Therefore, it is impossible to study them separately. With the help of the syntactic function of intonation, our language is divided into whole sentences and syntagms. With the help of intonation, types of sentences are formed in terms of purpose and intonation, in which various emotional shades are expressed. Whether a particular sentence is a narrative, command, question or exclamation is determined on the basis of the interaction of lexical, grammatical and intonational elements. Such features as predicativity and modality, which form a sentence, arise as a result of the interaction of intonational components. The main components of intonation include melody, sentence stress, speech tempo, timbre of speech and pause. A. Akhundov defines intonation as follows: "Supralinear phonetic units, in other words, melody, rhythm, intensity, accent, tempo, timbre, pause, etc., which are considered prosodic elements. The phonogrammatic tool that serves to express expressive-emotional relations is called intonation [2, 292]. In our opinion, the definition given by A. Akhundov is more accurate in terms of the full coverage of all components of the term intonation and its phonetic and syntactic features.

Intonation is an important linguistic phenomenon that expresses the tone of speech. Intonation, which is one of the main features of a sentence, helps to determine the content of a sentence, the emotions it expresses, and the purpose of the sentence. With the help of intonation, we create a melodic flow of speech, correctly placing the stress in the sentence. We can group the functions of intonation in a sentence as follows:

1. Determine the type of sentence in terms of purpose and intonation.

2. Adding emotions to the sentence. Intonation gives speech emotional shades. These shades express the psychological state of the communicator, feelings and excitement. Since intonation is a fact of speech, it serves to direct the listener's attention to the communicator. A sentence devoid of emotion sounds dull and boring. Therefore, in order to attract the listener's attention, to correctly and effectively establish the communication process, it is necessary to pronounce the sentence correctly and pay attention to the change in tone.

3. Differentiate the meaning. Intonation helps to correctly understand the meaning of a sentence. The expression of the same sentence in different tones affects both the semantics of the sentence and the information intended for the statement.

4. Ensure the speed of speech. Intonation ensures the correct establishment of relationships between sentences in speech, the flow of speech.

The varieties that manifest themselves in sonority form a rhythmic and melodic flow of speech, which is called intonation. Intonation in linguistics means a change in the tone of voice to adjust pronunciation, to express emotions, feelings and relationships of the speaker. Intonation is one of the main signs of sentence formation. Narrative, command, interrogative and exclamatory sentences are formed using intonation and differ from each other. A. Demirchizadeh uses the term avasation instead of intonation. Active types of declension include request, wish, order-judgment, question-surprise, suspicion-sarcasm, confirmation-information, enumeration, meeting, same-sex, etc. mentions types of suspension [3, p. 35]. Intonation plays an important role not only in the formation of sentence types by purpose and intonation, but also in the combination of components in both subordinate and subordinate complex sentences, in the combination of members of the same genus, in the division of the suffix of sentence members, as well as in the differentiation of exclamations and exclamations. . Intonation, which is the first and oldest means that serves to connect the components of a complex sentence, still retains its great role in speech. With the help of intonation, thought is expressed more emotionally, faster, smoother, clearer, more intelligible in speech.

The presence of a predicative sign in a sentence ensures the presence of intonation. Pronouncing the same sentence with different intonations leads to a change in the meaning of the sentence. However, there are sentences in which, although there are no signs of predicativity, the words or word combinations that form the sentence are transformed into sentences with the help of intonation. In this way, nominal phrases, word combinations and exclamatory sentences are also formed. For example:

Sadiga Sadigov's house. Expensive furniture. In the middle stands a large table full of various dishes [4, p. 33].

This example is made up of nominal sentences. In all three sentences, grammatical indicators of predicativity are absent. Words or word combinations that make up the sentence, connected only with the help of intonation, carry a semantic load and serve to express certain information. In the book «Syntax of the Modern Azerbaijani Language» it is noted that although sentences without signs of predicativity in isolation do not express a predicative connection, they can express a predicative connection when connected within the text [2, p. 85]. However, we know that it is necessary to note that although such sentences express a predicative relationship within the text, the main characteristic of their formation is intonation. Through the war, we can note that in a sentence, predicativity and intonation are in close harmony with each other, and it is impossible to think of a sentence without these signs. In linguistics, semantic, emotional and logical functions of intonation are distinguished. The semantic role of intonation in everyday speech, the emotional role of intonation in the speech process when expressing feelings and excitement, the logical role of intonation in sentences with stressed words are more pronounced. For example, if the sentence "Yesterday Togrul took first place in the competition" is informative and said in a normal tone, then the intonation expresses a semantic function. If it is brought to the attention of the listener that Togrul takes not second and third, but first place in this sentence, the word "first" in the sentence is a logically striking word, and the intonation in the sentence has a logical function. The emotional task of intonation depends on the communicator. If this phrase is said by someone who supports Togrul, then the phrase will be expressed with joy, gladness, and pride. The information that comes from the sentence corresponds to the information of the sentence "It was very good that / I am so glad that Togrul won first in the competition." If the sentence is pronounced by Togrul's rival, the one who does not like him, then the sentence will be expressed with regret and sadness. The sentence is pronounced "It was so bad that / I was very much affected by the fact that Togrul won the race." If the verdict was pronounced by someone who did not trust Togrul's authority, then the verdict would be expressed with surprise. The information expressed in the sentence is equal to the information of the sentence «I never expected this/I can't believe that Togrul came first in the competition.» The intonation of the sentence also

changes with the change in the purpose of the sentence. Although this situation did not affect the semantics of the sentence, it did lead to a change in the information of the sentence.

The influence of intonation on the meaning of a sentence is based on its semantic nature. Not only the melody and tone of voice change, but also certain changes in the meaning and communicative purpose of the sentence are manifested by the requirement of intonation. The semantic nature of intonation helps to determine the type of sentence in terms of purpose and intonation. In this, the emotional and psychological state of the communicator plays a special role in the expression of the sentence. Intonation is not only a change in the tone of voice, it is one of the main sense-makers of speech. Under the influence of intonation, the semantic load of the sentence changes, and the information intended for expression is fully conveyed to the listener.

Speaking about the tasks of intonation, researchers group them as follows:

1. Organize the composition of the speech stream.
2. Paradigmatically oppose the member units.
3. Express the relationship and interconnection between the member units.
4. Expression of connections between intonation units.
5. Express different emotional shades [5, p. 295].

The functions of intonation are implemented taking into account the communicative, emotional, volitional and social functions of language. With the help of the syntactic function of intonation, our language is divided into whole sentences and syntagms. Such features as predicativity and modality that form a sentence arise as a result of the interaction of intonation components.

Intonation is a factor that seriously affects the semantics of a sentence. Intonation refers to the melody of speech, stress and tone of voice. This can lead to the fact that sentences based on the same lexical units will have different meanings. With the help of intonation, the communicator gives sentences emotionality. For example: “How wonderful!” If the sentence is pronounced in a high tone, with joy, admiration is expressed, and if it is said in a low and dry tone, irony and indifference are expressed.

Based on the movement of the descending and rising tone in the Azerbaijani language, the transfer of the sentence, question, command and exclamatory types are distinguished. The division of the sentence into members of the same genus is based on enumerative intonation. With the help of enumerative intonation, incomplete word combinations in sentences with homonymous members are always one less than homonymous members. Thus, the last representative of its gender does not form a syntagm. In our language, there are several types of simple sentences in which intonation is considered the main means of sentence formation. This group includes nouns, participles and sentences. Although subordinating and subordinating unions, some phraseological units, and conjunctions participate in the grammatical connection of components in subordinate and subordinate complex sentences, the main tool is intonation. Because the components are always connected by intonation, regardless of whether they are connected by these means or not. So, in our language there are many examples of subordinate and subordinate complex sentences, the components of which are connected only by intonation.

In linguistics, although there are studies of the logical, psychological, emotional, syntactic and stylistic functions of intonation, little attention is paid to the study of intonation from the semantic side. A brief expression of thought in colloquial speech occurs due to intonation. Sometimes we turn to its subtext to express a certain idea. At this time, although the semantics of the sentence changes, the information remains unchanged. F. Agaeva notes that brevity and laconicism are created using suprasegmental means at the expense of intonation [6, p. 75]. In language, semantics and intonation are one, and modern linguistics requires the study of these two concepts in their relationship to each other. In accordance with the principle of economy of speech, its compactness and compression occurs using both lexical and grammatical means. Intonation is one of the means of forming semantics in language. Thanks to intonation, a sentence, paragraph, or even a text can be designated with one word. For example, the main role in the formation of sentences, which are a type of simple sentence, belongs to intonation. With the help of the word combination «good», you can express not only the meaning of approval, but also such semantic aspects as mockery, regret, sarcasm, changing its pronunciation. Of course, the aforementioned semantic shades are formed depending on the context and situation within the text. Thus, with the help of intonation, even lexical units that do not have a lexical meaning, but only a grammatical meaning, can be formed as a sentence and express a complete thought, can have an information load equivalent to the information expressed in one or more sentences. The language of knowledge provides information about the intra-sentential and extra-sentential functions of intonation. The intra-sentential function of intonation is understood as the function that internally organizes the sentence, divides it into syntagmas, and internally regulates the tension in the sentence. The extra-sentential function of intonation is the external function that forms the sentence as a whole.

Ali ↑ threw ashes into my eyes↓.
Ali ↑ threw ashes ↑ into my eyes↑.

The function of intonation in the inner sentence is reflected in the examples given. When the place of stress in the sentence changes, the syntagmatic division in the sentence and, accordingly, the syntagmatic boundary of the sentence change. Therefore, the structure of the sentence is formed differently. True, in both of the examples given, no changes were made to the composition of the sentence and the word order was not affected. However, using intonation to form the structure of the sentence in a different way leads to a change in the general content of the sentence. In accordance with the change in the semantics of the sentence, the information intended for expression also changes. Of course, the semantics and information of this sentence will be determined depending on the context in which it is included. If the change in tone in the sentence corresponds to the first scheme, then the structure of the sentence consists of a message and a message. The main semantic load of the sentence is focused on the news, that is, the phraseological combination “he put ashes in my eyes”. The meaning of this expression is “to deceive”. Thus, the semantics of the sentence becomes clear and the information intended to be expressed in the sentence corresponds to the sentence “Ali deceived me”. As a result of the change in tone in the second sentence, the number of members of the sentence increases. And here the sentence is built according to the scheme of mubta, completeness, completeness and news. Here “he put ashes in my eyes” is not taken together, but broken down. Here a boy named Ali

puts ashes in the eyes of the interlocutor. The words are processed in their true meaning, causing a change in semantics and, accordingly, intonation. In this case, the semantics and information of the sentence coincide. As in simple sentences, intonation plays an important role in determining semantics and information in complex sentences. A change in tone leads to a change in semantics and, in the type of sentence, both in subordinate and in simple complex sentences. Sometimes, although the semantics and type of the sentence do not change, the same semantic capacity serves to express different information. Let's focus on an example that confirms our opinion.

We need this to find out where you come from?

The example given is a subordinate complex sentence. «We need» is the main sentence. The sentence «Where are you from» is born from the main sentence «what?» The answer to the question is the branch of the sentence. The main sentence is part of the sentence. So, if you look at the context, it becomes clear that the word «know/learn» is omitted in the sentence. The semantics of the sentence is clear. However, this conditional mood serves to express different information depending on the context in which it is included in the complex sentence. The reason for changing the information contained in the sentence is the purpose of the main sentence. In the first case, the main sentence is pronounced in a traditional tone. The communicator wants to know where the other party is coming from. In this case, the semantics of the sentence coincides with the information being expressed. The sentence «We need to know where you are from/We want to know where you are from» expresses information. In the second case, the opposite of the first is expressed by a change in tone in the main sentence. So, if the communicator does not want to know where the other party comes from, and the other party has provided him with this information that he does not need, then the communicator can express the main sentence in a sarcastic form. In this subordinate complex sentence, without affecting the grammatical order, without changing the semantic order of the sentence, only the change in intonation in the main sentence led to a change in the expressive purpose of the sentence. As a result, the information that was supposed to be expressed in the sentence was changed. In the sentence «We do not need to know where you are from/We are not interested in where you are from» information is transmitted to the other party. Which of the information mentioned in the sentence is expressed directly depends on the context and situation in which it is included. According to F. Veisalli, the sentence is built on the basis of the mutual replacement of grammatical means and intonation [7, p. 62]. In sentences with grammatical devices, intonation is weakened, and in sentences without grammatical devices, intonation is strengthened. For example, in interrogative sentences formed using an interrogative pronoun or interrogative adverb, since all the cognitive load is concentrated on the possessive pronoun or interrogative adverb, interrogative intonation in such sentences is not so noticeable. The same applies to exclamatory sentences formed using exclamation marks. It is no coincidence that some linguistic studies distinguish between interrogative or exclamatory sentences formed using intonation and ignore the fact that intonation also exists in other members. F. de Saussure distinguishes between the semantic and expressive sides of a sentence. The semantic side of a sentence is related to its meaning, and the grammatical structure is related to the side of expression. The intonation contour of a sentence is regulated by the syntagmatic composition [7, p. 78].

In the process of communication, the communicator's subjective attitude to reality is expressed in an emotionally expressive form using intonation. During communication, information is transmitted between communicators using a sentence. Phonetically, lexically and grammatically, the phonetic, lexical and grammatical composition of sentences creates conditions for the adequate delivery of the transmitted information to the other party. Z. Mustafaeva writes about intonation: «Intonation is a phenomenon that accompanies a speech act, from which the semantic content of the sentence, the predicative relations expressed in it, communicative designations, modality, and even the lexical composition and syntactic structure find their concreteness. expression» [8, p. 9]. Intonation is an accurate and economical super-member event in a speech act. Because the main formation of a sentence is formed by intonation, which is one of the features, the expressive purpose of the sentence is formed, which has a serious impact on the semantics of the sentence and the information expressed by it, and the intraphrase function is oriented towards the internal organization of the sentence.

Intonation plays a role in the expression of communicative categories of the sentence. Intonation means reflect the communicative side of the sentence. Only the communicative aspect is a full-fledged language sign capable of transmitting information. Thus, intonation is an important factor in the formation of various lexical units or word combinations in the form of a sentence and the expression of certain information.

Let's look at an example.

1. This spring I visited three countries. I visited many museums, bookstores. I made new friends from Kazan, the ancestors of Marakli. I had a great rest!

2. Two days have passed since the start of training, and I was nervous about football. All my life I could not get rid of the pain in my leg. I collapsed from a sore throat. All my plans for the future collapsed. I had a great rest!

If we consider the examples, the same syntactic unit "Oh, I had a good rest!" sentence occurs in both contexts. The change in tone in this sentence does not cause a change in the syntactic structure of the sentence. Processing the sentence in two different constructions in different situations leads to the fact that the sentence is pronounced in a different tone, which does not affect the semantic load in the sentence and the information expressed by it. F. Veisalli writes about the importance of context and situation: "The context and the situation allow us to understand what is said" [9, p. 58]. So, when we look at the first context, the communicator gives information about his good assessment of the holiday. Finally, summing up his opinion, he happily uses the phrase "I had a good rest". And here the information expressed by the semantics of the sentence corresponds to each other. Judging by the second context, the communicator had a very bad and unsuccessful vacation, something bad happened to her. But he uses the same sentence. Of course, in this case, this phrase cannot be uttered with joy or happiness. In this context, the pronunciation of the sentence changes depending on the situation. In this sentence, the thought is expressed sadly, pitifully, sarcastically. Therefore, the information expressed in the second sentence is the opposite of the first. The communicator pronounces the sentence ironically, there is a hidden meaning here. He conveys information such as "I didn't rest at all" and "My vacation was very bad", saying: "I had a good rest".

Therefore, although the semantics in the sentence used in different situations in two different contexts are the same, the information expressed is different.

F. Veisalli gives the following definition of intonation of the sentence: "Intonation is understood as a phonological tool by which individual words, depending on the context and situation, transform information into independent units or connect them according to the grammatical laws of the language. language to create such a whole that a strong connection is formed in the plan and together with it serves to implement communication" [10, p. 68]. When we look at the definition, we understand that the definition of intonation depends on the context and situation. Let's turn to an example to substantiate our point of view;

Old man: Order to stop these fires.
Do not destroy these villages!
Lions sleep in the heart of these mountains,
They drove horses "Keroglular" here.
Gajar: Well, shut up, old dog!
They drove horses "Keroglular" here [10, p. 90].

In the dialogue, both communicators used the phrase They drove horses here «Keroglular». The first communicator, that is, the old man, glorifies his homeland and emphasizes that these lands are the abode of lions and such brave men as Keroglu. In this case, the sentence is pronounced proudly, with glorification. It should be noted that the communicator's goal in this situation is not to express that Keroglu rides a horse in the place in question. The information provided in the sentence corresponds to the information of the sentence «This is the house of heroes». The second communicator, in turn, uses this sentence in his speech without changing the syntactic structure. However, the style of expression and intonation of the sentence differ from the first. In this case, the communicator responds to the interlocutor in a sarcastic, derogatory manner. If the first communicator noted that these places are the land of heroes, the second communicator is not interested in this information. The communicator pronounces the sentence sarcastically and underestimates the strength of the other party. In addition to exposing the other side of the weak, it also indicates its own strength and superiority. Thus, although the semantics of the sentence in both cases remains the same, the information intended to be expressed in the sentence is different. Intonation here plays a major role in distinguishing information.

Conclusions. In conclusion, it should be noted that intonation, which is one of the main elements of the sentence, gives an emotional attitude to the sentence. Tone sometimes leads to the fact that the sentence is understood not in the meaning that it directly expresses, but in the opposite meaning. Intonation – the first and oldest way of connecting components in a complex sentence – helps to determine the type of complex sentence. All of the above is based on the context and situation in which the sentence is included.

Література:

1. Babayev A. Dilçiliyə giriş. Bakı, Maarif, 2004, 504 s.
2. Abdullayev Ə., Cəfərov N., Seyidov Y., Həsənov A. Müasir Azərbaycan dili, IV hissə, Sintaksis. Ali məktəblər üçün dərslik, Bakı, 2009, 320 s.
3. Dəmirçizadə Ə. Müasir Azərbaycan dili, I hissə, Fonetika, orfoepiya, orfoqrafiya, Bakı, Şərq- Qərb, 2007, 256 s.
4. Əfəndiyev İ. Seçilmiş əsərləri. Üç cilddə, II cild, Bakı, Avrasiya press, 2005, 336 s.
5. Axundov A. Azərbaycan dilinin fonetikası. Bakı, Maarif, 1984, 392 s.
6. Ağayeva F. Azərbaycan danışıq dili. Bakı, Maarif, 1985, 192 s.
7. Veysəlli F. Struktur dilçiliyin əsasları. II cild, Bakı, Mütərcim, 2008, 308 s.
8. Mustafayeva S. Diskurs intonasiyasının eksperimental- fonetik təhlili (İngilis və Azərbaycan dillərinin materialları əsasında). Avtoreferat, Bakı, 2018, 24 s.
9. Veysəlli F. Diskurs təhlilinə giriş. Bakı, Təhsil, 2010, 141 s.
10. Veysəlli F. Dilçiliyin əsasları. Bakı, Mütərcim, 2013, 397 s.
11. Vurğun S. Seçilmiş əsərləri. Beş cilddə. IV cild. Bakı, Şərq- Qərb, 2005, 400 s.

Алізаде С. Роль інтонації в управлінні семантикою та інформацією в пропозиції

Анотація. Мета статті розглянути деякі аспекти співвідношення семантики та інформації у реченні як одне з актуальних питань лінгвістики. Зазначається. Що основне оформлення пропозиції не залежить від вимог семантики та інформації у його діях. Наголошується, що інтонація тут відіграє важливу роль під час дій, що формалізують пропозицію. Суть питання полягає в тому, щоб вивчити семантику пропозиції та її вплив на інформаційне навантаження, яке несе інтонація.

Методи. У статті використано такі методи як аналіз процесу навчання, інтерпретація, семантико-аналітичний аналіз складу пропозиції. Для ознайомлення з тематикою було аналізовано основи семантики та лінгвістики, засновані на методах синтаксису, а також низку інших відомостей. Зазначається, що без граматичного індикатора предикативності слова чи поєднання слів може бути формована форма речення з вугіллям інтонації. Модальні слова та звуки, навіть якщо вони не виражають індивідуальну лексику, також формуються у формі словосполучення з вугіллям інтонації. Зміна тону допомагає виразу різних семантичних елементів у реченні. Тут інтонація залежить від семантики пропозиції та інформації, що міститься у виразі, залежно від контексту та ситуації.

Новизна у статті. Новизною у статті набуває комплексне дослідження значення інтонації, однієї з основних складових пропозиції, для семантики пропозиції та її виразної інформації. Зазначається, що питання семантики та відповідності інформації у реченні є одними з тих, що рідко зустрічаються в азербайджанській мові. Роз'яснення ролі інтонації тут вступає як управління семантикою та інформацією пропозиції.

Висновки. У результаті наголошується, що інтонація, що є одним із основних елементів пропозиції, серйозно впливає на семантику речення. Інтонація надає емоційне ставлення до пропозиції. Зміна тону змінює вимову речення. У реченні часто змінюється сенс речення, що залежить від удару слова. Наголошується, що зміна тону іноді призводить до того, що пропозиція розуміється не в тому значенні, яке безпосередньо виражає, а в протилежному значенні. Інтонація – перший і найдавніший спосіб зв'язку компонентів у складному реченні – допомагає визначити тип складної пропозиції. Зміна семантики на вимогу інтонації служить висловлювання нової інформативної навантаження у реченні. Одна й та сама смислова ємність іноді служить висловлювання різної інформації. Все згадане ґрунтується на контексті та ситуації, в якій включено пропозицію.

Ключові слова: пропозиція, семантика, інформативність, інтонація.

UDC 811.112.2'342.415
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.3

Amelina S. M.,
Doktor pädagogischer Wissenschaften, Professor,
Professor des Lehrstuhls für fremdsprachliche Philologie und Übersetzung
Nationale Universität für Lebens- und Umweltwissenschaften der Ukraine
http://orcid.org/0000-0002-6008-3122

Tymofieiev V. A.,
Oberlehrer,
Lehrstuhl für fremdsprachliche Philologie und Übersetzung
Nationale Universität für Lebens- und Umweltwissenschaften der Ukraine
http://orcid.org/0000-0001-6977-6454

DIE LAUTLICHEN REALISIERUNGEN DER GRAPHEME <S> UND <Z> IN DEN MITTELHOCHDEUTSCHEN TEXTEN (AUFGRUND DER GEDICHTE WALTHERS VON DER VOGELWEIDE)

Abstrakt. Ziel der Studie ist die Bestimmung und Rekonstruktion der lautlichen Realisationen der Grapheme <s> und <z> im klassischen Mittelhochdeutschen aufgrund normalisierter wissenschaftlicher Editionen der Lyrik Walters von der Vogelweide. Die Studie umfasst die Beschreibung und Systematisierung von Phonemen (Sibilanten [s], [ʃ], [ɕ] und Affrikate [t͡s]), die durch diese Zeichen bezeichnet wurden. Die Untersuchung erfolgt sowohl auf diachroner Ebene – die Entstehung dieser Laute und ihre historische Entwicklung bis zum gegenwärtigen Hochdeutschen – als auch auf synchroner Ebene, d.h. ihre schriftliche und artikulatorische Wiedergabe in der mittelhochdeutschen Zeit. Dabei werden sowohl klassische Quellen als auch moderne sprachwissenschaftliche Forschungen ausgewertet. Die gesammelten philologischen Fakten umfassen sowohl historische Veränderungen in der Artikulation der untersuchten Laute als auch deren graphische Wiedergabe und dialektale Belege (Unterdialekte des Alemannischen). Die Analyse beginnt mit einer Untersuchung der Geschichte der graphischen Realisierung der oben genannten Phoneme in mittelhochdeutschen Handschriften. Anschließend werden Schlussfolgerungen zu den phonetischen Merkmalen der Zischlaute gezogen und es wird festgestellt, dass sich deren positionsbedingte Ausspracheunterschiede zwischen Althochdeutsch, Mittelhochdeutsch und Neuhochdeutsch unterscheiden. Auf der Grundlage einer synchronisch-diachronischen Analyse bestätigen die Autoren die Hypothese früherer Germanisten, dass der Zischlaut [s] ein Allophon (Stellungsvariante), den sogenannten „Schibilanten" [ɕ], besaß. Während der Zischlaut [s] die Eigenschaften eines alveolaren Frikativs aufwies, war der Schibilant [ɕ] durch Alveolopalatalität gekennzeichnet. Parallel dazu werden diese Phoneme mit dem postalveolaren Reibelaut [ʃ] verglichen, wodurch die Dissipation des Schibilants [ɕ], d. h. sein Verlust an „Energiewert", die Fluktuation (Schwankungen) im Gebrauch je nach der Position, dem Dialekt, und schließlich die Bifurkation – eine qualitative Veränderung in der neuhochdeutschen Zeit – nachgewiesen werden konnten. Neben ihren Schlussfolgerungen stellen die Autoren auch ein reichhaltiges Bildmaterial zusammen, das sowohl die schriftliche Wiedergabe als auch die Artikulationsarten der mittelhochdeutschen Frikative veranschaulicht. Der praktische Teil unserer Arbeit umfasst eine phonetisch-phonologische Analyse eines handschriftlichen Auszugs aus einem Gedicht Walters von der Vogelweide. Unsere nächste phonetisch-phonologische Studie wird sich auf den Prozess der Auslautverhärtung der stimmhaften Konsonanten im Mittelhochdeutschen konzentrieren. Die Ursachen für diese Erscheinung werden sowohl unter dem Gesichtspunkt der linguistischen Synergetik (Bedürfnisse nach Minimierung des Artikulationsaufwands) als auch unter Berücksichtigung der panchronischen Phonologie (die Auslautverhärtung der stimmhaften Konsonanten als universelles phonologisches Phänomen) betrachtet.

Stichwörter: Phonetik, Phonologie, Frikative, Affrikaten, Mittelhochdeutsch, Walther von der Vogelweide.

Summary. The aim of the study is to determine and reconstruct the phonetic realisations of the graphemes <s> and <z> in classical Middle High German on the basis of normalised scholarly editions of Walter von der Vogelweide's poetry. The study includes the description and systematisation of phonemes (sibilants [s], [ʃ], [ɕ] and affricate [t͡s]) that were denoted by these signs. The investigation is carried out both on a diachronic level – the emergence of these sounds and their historical development up to the present-day High German – and on a synchronic level, i.e. their written and articulatory reproduction in the Middle High German period. Both classical sources and modern linguistic research are analysed. The philological facts collected include historical changes in the articulation of the sounds under consideration as well as their graphic reproduction and dialectal evidence (sub-dialects of Alemannic). The analysis begins with an examination of the history of the graphic realisation of the above-mentioned phonemes in Middle High German manuscripts. Subsequently, conclusions are drawn on the phonetic characteristics of the sibilants and it is established that their position-related pronunciation distinctions differ between Old High German, Middle High German and Modern High German. On the basis of a synchronic-diachronic analysis, the authors confirm the hypothesis of earlier Germanists that the sibilant [s] had an allophone (positional variant), the so-called 'shibilant' [ɕ]. While the sibilant [s] had the features of an alveolar fricative, the 'shibilant' [ɕ] was characterised by alveolopalatalism. At the same time, these phonemes were compared with the postalveolar fricative [ʃ], which demonstrated the dissipation of the 'shibilant'

[ɐ], i.e. its loss of 'energy value', the fluctuation (variation) in use depending on the position, the dialect, and finally the bifurcation – a qualitative change in the New High German period. In addition to their conclusions, the authors also compile a wealth of visual material that illustrates both the written reproduction and the articulation of Middle High German fricatives. The practical part of our work comprises a phonetic-phonological analysis of a handwritten extract from a poem by Walter von der Vogelweide. Our next phonetic-phonological study will focus on the process of phonetic devovalisation of voiced consonants in Middle High German. The causes of this phenomenon will be considered both from the point of view of linguistic synergetics (the need to minimise articulation effort) and from the point of view of panchronic phonology (the devocalisation of voiced consonants as a universal phonological phenomenon).

Key words: phonetics, phonology, fricatives, affricates, Middle High German, Walther von der Vogelweide.

Problemstellung. In der modernen Germanistik bleibt der phonematische Status vieler mittelhochdeutscher (im weiteren mhd.) Frikative (Sibilanten) strittig. Immerhin gestatten die neuen Errungenschaften auf dem Gebiet der Sprachwissenschaft (diachronische linguistische Synergetik, panchronische Phonologie), manche Verkehrsauffassungen nachzuprüfen und zu berichtigen.

Analyse der neuesten Forschungsergebnisse und Veröffentlichungen. Was die Fachliteratur anbetrifft, basiert unsere Forschung auf den Werken von berühmten klassischen und zeitgenössischen Linguisten und Germanisten, wie F. de Saussure, J. Zupitsa, J. Schatz, S. Schwarz, K. Weinhold, W. Wilmanns, W. Braune, K. Wesle, M. Hollander, P. Lessiak, H. Paul, Otto von Essen, S. Heffner, Th. Hennings, H. Mettke, H. Weddige, H. Penzl, V. Lewizkij u. a. In unserem Beitrag beabsichtigen wir, die von den Autoren aufgestellten Hypothesen nachzuprüfen, wie der Laut [ʃ] entstand, warum auslautende Grapheme <s> und <z> reimten, wie sich die Sibilanten artikulatorisch unterschieden, warum sich einfaches <s> oder <z> nicht immer reimte, warum das deutsche [s] in einigen slawischen Sprachen dem [ʃ] entspricht, wie man sich in den graphischen Schwankungen herausfinden soll, warum die Sibilanten in deutschen Mundarten unterschiedliche lautliche Realisierungen (in den norddeutschen ist <s> apikal, in den mittel- und süddeutschen hingegen dorsal-alveolar) aufweisen.

Das Ziel der Studie. Im Mittelpunkt dieser Arbeit steht der Aufbau eines strukturierten phonemisch-phonologischen Systems des klassischen Mittelhochdeutschen im Bereich der Frikative (Sibilanten) aufgrund der handschriftlichen Handschriften. Die Ergebnisse unserer Forschung werden ermöglichen, die Aussprache der neuhochdeutschen Sibilanten deutlicher darzustellen und zu begreifen.

Präsentation des Hauptmaterials. Zu den verwendeten Methoden gehören: Studium der Fachliteratur, Untersuchung der dichterischen Texte Walthers von der Vogelweide anhand von Handschriften und gegenwärtigen kritischen Ausgaben [1] (die Zählung der Strophen wird nach dieser Edition angegeben) sowie Analyse der süddeutschen Dialekte. Bei der Bestimmung der Ursachen für diachronischen phonetisch-phonologischen Wandel verwandten wir die Ansätze der von T. I. Dombrovan entwickelten *diachronischen linguistischen Synergetik*, die auf den Prinzipien der synergetischen Linguistik von R. Kohler beruht [2]. Laut der synergetischen Linguistik ist Sprache ein dynamisches, offenes, nichtlineares und selbstorganisierendes System. «Wie andere selbstorganisierende Systeme ist die Sprache durch das Vorhandensein von kooperierenden und konkurrierenden Prozessen gekennzeichnet, die zusammen mit den von außen auf die Sprache wirkenden (psychologischen, biologischen, physikalischen, soziologischen etc.) Kräften die Dynamik des Systems ausmachen» [3, S. 101]. Die Wahrscheinlichkeit der Lautveränderung wird in Abhängigkeit vom Artikulationsaufwand gesetzt [4]. Die Kriterien des Lautwandels sind Bedürfnisse nach Minimierung des Produktions- bzw. Artikulationsaufwands, des Kodierungsaufwands, des Dekodierungsaufwands, des Inventarumfangs und des Gedächtnisaufwands. Sparsamkeit, Schnelligkeit und Leichtigkeit sind die Parameter, die die Auswahl der Eigenschaften von sprachlichen Einheiten (z. B. Phonemen) bestimmen.

Noch ein Konzept, der in unserer Erforschung gilt, heißt *„Panchronie"*: «En un mot, la langue ne peut-elle pas être étudiée au point de vue *panchronique,* (*die Kursivschrift ist unser – Amelina S. M., Tymofieiev V. A.*) [...] c'est-à-dire des rapports qui se vérifient partout et toujours?» («*Mit einem Wort: kann die Sprache nicht unter dem panchronischen Gesichtspunkt betrachtet werden, kann man also Gesetze aufstellen, die zu jeder Zeit gelten?*») [5, S. 103]. «Panchrony as a theoretical and methodological concept in the modern science of language suggests that natural language is independent, – and can and should therefore be studied independently, – from the restrictions of time and space» («Panchronie als theoretisches und methodisches Konzept in der modernen Sprachwissenschaft bestätigt, dass die natürliche Sprache unabhängig von den Beschränkungen von Zeit und Raum ist und daher unabhängig untersucht werden kann und sollte») [6, S. 32]. Die *panchronische Phonologie* ist ein Zweig der historischen Phonologie (diachronische Linguistik). Ihr Ziel ist es, Verallgemeinerungen über phonetische Veränderungen zu formulieren, die nicht nur eine bestimmte Sprache oder Sprachgruppe betreffen, sondern einen allgemeinen Wert haben: die Bedingungen für das Auftreten und Verschwinden phonologischer Phänomene zu beschreiben [7].

Weiter ist unser Beitrag in drei Teile gegliedert: die Schreibungen, die Frikative [s]/[s:], [ʃ] und [ɐ] sowie die Affrikate [t͡s].

1. Die Schreibungen. Nach V. Lewizkij, «im 13. Jahrhundert wird <s> in der Mitte und am Anfang des Wortes vor Vokalen stimmhaft» [8, S. 148]. Es gibt allerdings keinen Grund, diesen Prozess auf den Zeitraum vor dem Tod Walthers von der Vogelweide (um 1230) zu beziehen. Daher sollen wir mit jenen Autoren übereinstimmen, die das folgende Bild vorstellen: ahd. *sīn*, mhd. *sîn* [s] > nhd. *sein* [z]; ahd. *lesan*, mhd. *lesen* [s] > nhd. *lesen* [z] [9, S. 85].

Der Buchstabe <z> durfte in den mhd. Handschriften drei verschiedene Laute bezeichnen: den einfachen „weichen" Frikativ [s]: *has : daz* (68, 1-2), den zusammengesetzten „harten" [ss]/[s:] in intervokalischer Position: *grüessen* (75, III, 4) / *grüezen* (75, IV, 1) und die Affrikate [ts]: *erzogen* (62, 1). In den mhd. Handschriften gab es auch eine relative Schreibkonvention: im Wortanlaut sowie in postkonsonantischer Stellung ist <z> (ebenso wie <tz>, <zz> oder <cz>) als Affrikate [t͡s] zu sprechen, z.B. mhd. ***z**wei* (1, 24), *herze* (1, 19), ***tz**uo* (94b, III, 8), *her**tz**e* (90b, V, 5), *her**cz**en* (85, II, 3), *A**zz**e* (53, 1), *A**tz**en* (54, 8), nach Vokal hingegen als scharfer, stimmloser, harter Doppelspirant [s:], der nhd. <ß>/<ss> entspricht (z.B. mhd. *strâ**z**e* (86, I, 5) – nhd. *Stra**ß**e*), was durch den Reim *Mâ**zz**e* : *strâ**z**e* (86, I, 2-5) belegt wird, dabei geminiertes <z> und einfaches <s> niemals reimen. Im Auslaut sind <s> und <z> in einigen Handschriften als Allographeme zu behandeln: *gra**s*** (69, 5) – *gra**z*** (97, IV, 4), *wa**z*** : *gra**s*** (92, I, 1-2), *fuo**s*** : *gruo**s*** (96, II, 7-8) > nhd. *Fu**ß*** : *Gru**ß***, *gruo**z*** *: muo**z*** (89, III, 1-3) > nhd. *Gru**ß*** : *mu**ss***.

Die Buchstabengruppe <sch> (die früheren Varianten sind auch <sc> oder <sk>) wird als [ʃ] ausgesprochen: «*si **sch**allent und **sch**eltent reine frowen*» (63, 10).

2. Die Frikative [s]/[s:], [ʃ] und [ɕ]. «Die Mehrheit der ahd. Konsonanten erfuhr in mhd. Zeit keine größeren Veränderungen» [8, S. 147]. Die Veränderungen im Bereich des Konsonantismus sind nicht so groß wie in diesem des Vokalismus. Sie beschränken sich u. a. auf das Entstehen eines neuen Konsonantenphonems [ʃ], z. B. ahd. ***sk**ōnī* > mhd. ***sch**œne* (75, I, 5), ahd. *zwi**skē**n* > mhd. *zwi**schen* (93, II, 3), ahd. *wun**sk*** > mhd. *wun**sch*** (85, IV, 7). Der Übergang von [s] > [ʃ] in den Gruppen <sl>, <sm>, <sn>, <sw>, <st> und <sp> beginnt nur um Ende des 13. Jh. [8, S. 147]: ahd. ***s**prehhan* [s] > mhd, ***s**prechen* [s] (70, 5) > nhd. ***s**prechen* [ʃ]. Doch «auch hier ist <s> im Mhd. mit einem leichten Zischlaut zu sprechen» [10, S. 93], z. B. *slüssel* [ɕlys:əl] (27, 3).

Somit erscheint in mhd. Zeit gegenüber dem Sibilanten [s] noch ein Zischlaut [ʃ] (auch „Schibilant“ genannt [11, S. 341]), der im Althochdeutschen nicht bestand.

Laut der freien Enzyklopädie bezeichnet der Begriff *„Zischlaut“* oder *„Sibilant“* in der Phonetik einen Laut, der im vorderen Mundbereich gebildet wird und sich durch ein hörbares Pfeifen oder Zischen auszeichnet. Ein solcher Laut gehört in der Regel zu den *Frikativen*. Ein Frikativ (auch *Reibelaut*, *Engelaut*, *Konstriktiv*, *Spirans*, *Spirant*) ist ein Konsonant, bei dessen Artikulation eine Engstelle gebildet wird, die die ausströmende Luft verwirbelt und den Reibelaut erzeugt.

In unserem Beitrag möchten wir die folgenden mhd. Frikative erörtern.

Der stimmlose alveolare „harte“ Frikativ [s] hatte im klassischen Mittelhochdeutschen zwei zungenspitzige Realisierungen: als einzelnes <s> (Allographem <z>) und [s:] ausgesprochenes geminiertes <ss> (Allographeme <z>, <zz> und <s>), das intervokalisch und im Auslaut distribuiert wurde: *sâze* (1, 21), *saz* [sas:] (1, 1), *müesse* (42, 3), *gesezzen* (94b, II, 2), *strazzen* (90b, IV, 4), *ezzen* (93, IV, 2), *das* (= *daz*) (94a, III, 3).

Der stimmlose postalveolare Frikativ [ʃ] wurde gegenüber [s] oder [s:] mit breiterer Zungenstelle artikuliert.

Es gibt Argumente, dass das mittelalterliche [s] artikulatorisch dem [ʃ] ähnlich war [8, S. 51]. Dies wird insbesondere durch mhd. Lehnwärter z. B. im Polnischen (sogenannte phonetische Entlehnungen) bestätigt, wo dem mhd. „weichen“ [s] polnische „Schibilanten“ <sz> oder <ś> entsprechen, z. B. mhd. *ko**s**t* > pl. *ko**s**zt*, mhd. *ka**s**tel* > pl. *kościół* [12, S. 153].

In der konventionellen Phonetik handelt es sich um den stimmlosen alveolopalatalen Frikativ [ɕ], der wie Lispelton oder „weiches“ <s> insbesondere im Anlaut vor Konsonanten klang, und zwar in den Verbindungen <sp>, <sl>, <st>, <sw>, <sn> und <sm>, z. B. ***s**prechen* (78, III, 8), ***s**lüssel* (27, 3), ***s**tein* (101, III, 6), ***s**wer* (55, 1), ***s**nê* (93, II, 6), ***s**meket* (80, IV, 7). Die Entwicklung von [ɕ] vor Konsonanten zum Zischlaut [ʃ] (Palatalisierung) erfolgte regelhaft erst zum Neuhochdeutschen.

In mehreren neuhochdeutschen Dialekten (z. B. im Thüringischen) tritt [ɕ] als Allophon von [ç], z. B. *ich* [iɕ]. In einigen tirolischen und alemannischen Unterdialekten ist das klassische „weiches“ [s] in den anlautenden Verbindungen vor Konsonanten erhalten und nicht zum [ʃ] geworden [13, S. 23], in anderen dagegen ist dieses zum [ʃ] auch in inlautenden Stellungen palatalisiert worden, z. B. *finster* [fiiʃter], *Durst* [duaʃt] [14, S. 256; 15, S. 330].

Unten sind die saggitalen Sektionen der oben beschriebenen Frikative veranschaulicht (s. Abb. 1).

Diese Frikative sind auch ursprünglich unterschiedlich. Das Phonem [s] geht auf das germ. *[s]: germ. ****staina-*** > ahd. ***s**tein* > mhd. ***s**tein* (101, III, 6) zurück. Der Geminant [s:] kommt vom germ. *[t] in intervokalischer Stellung als Folge der zweiten Lautverschiebung her: germ. ****et**an* > ahd. *ezzan* > mhd. *ezzen* (93, IV, 2). Im Auslaut wurde der Unterschied zwischen [s] und [s:] im Mittelhochdeutschen neutralisiert, was durch die Reime *wa**z*** : *gra**s*** (92, I, 1-2) oder die orthographische Verwirrung *gra**s*** (69, 5) – *gra**z*** (97, IV, 4) belegt wird. Der Laut [ʃ] hat sich aus der germ. Affrikate *[sk̄] entwickelt: germ. ****sk**aunī-*** > ahd. ***sk**ōnī* > mhd. ***sch**œne* (75, I, 5). In germ. Zeit war die Lautgruppe [sk] phonetisch untrennbar, was durch das goth. redupliziertes Präteritum ***skaiskaiþ*** berechtigt wird. Fassen wir die Auskünfte in einem Schema zusammen (s. Schema. 1).

3. Die Affrikate [ts̄]. Das Graphem <z> konnte in den mhd. Handschriften auch eine Affrikate [ts̄] bezeichnen, die zusammen mit dem [s:] ursprünglich auf das germ. [t] zurückgeht, z. B. germ. ****tīdi-*** > ahd. *zīt* > mhd. *zît* (82, V, 1). «Es läßt sich leicht erkennen, welchen Laut *z* jedesmal meint: wo im nhd. das entsprechende Wort

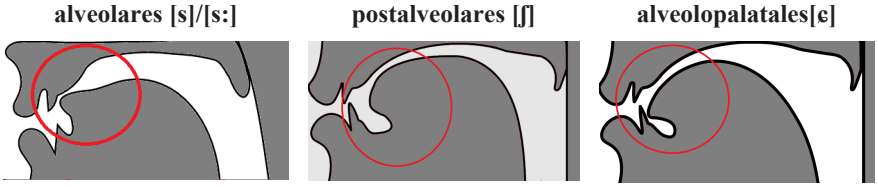

Abbildung 1. Artikulationsstellen von mhd. [s]/[s:], [ʃ] und [ɕ]

[s]	[ɕ]	[s:]	[ʃ]
germ. **sunu-*	germ. **snaiwa-*	germ. **batiza-*	germ. **skawwæn*
↓	↓	↓	↓
ahd. *sunu*	ahd. *snēo*	ahd. *bezziro*	ahd. *skouwōn*
↓	↓	↓	↓
mhd. *sun* (20, 1)	mhd. *snê* (93, II, 6)	mhd. *bezzer* (87, III, 6)	mhd. *schouwen* (87, III, 1)

Schema 1. Die Herkunft der mhd. Frikative [s]/[s:], [ʃ] und [ɕ]

ein *ß*, *ss* oder *s* sich zeigt, gilt für das mhd. der einfache Laut; der zusammengesetzte aber steht nhd. *z* gegenüber» [16, S. 5]. Die Beispiele sind in der folgenden Tabelle dargestellt (s. Tab. 1).

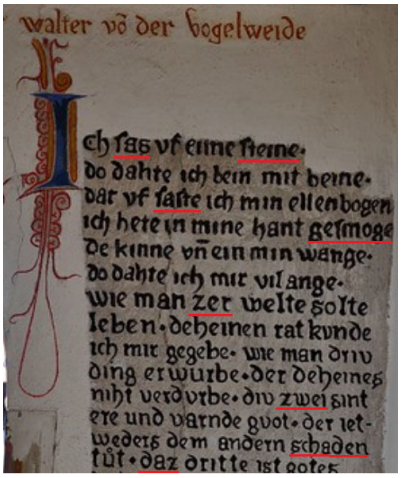
Tabelle 1

Die Realisierungen des Graphems <z>

<z>		
[s]	[s:]	[t͡s]
mhd. *ûz* (87, I, 1) > nhd. *aus*	mhd. *daz* (1, 12) > nhd. *dass*	mhd. *herze* (1, 19) > nhd. *Herz*

Veranschaulichen wir jetzt unsere hypothetische Rekonstruktion der Aussprache der Frikative [s]/[s:], [ʃ], [ɕ] und der Affrikate [t͡s] anhand der phonetischen Transkription von einigen Wörtern eines ausgewählten Ausschnittes der Gedichte Walthers von der Vogelweide (s. Abb. 2).

Fazit. Auf der Grundlage einer synchronisch-diachronischen Analyse bestätigen die Autoren die Hypothese früherer Germanisten, dass der Zischlaut [s] ein Allophon (Stellungsvariante), den sogenannten „Schibilanten" [ɕ], besaß. Während der Zischlaut [s] die Eigenschaften eines alveolaren Frikativs aufwies, war der Schibilant [ɕ] durch Alveolopalatalität gekennzeichnet. Parallel dazu werden diese Phoneme mit dem postalveolaren Reibelaut [ʃ] verglichen, wodurch die Dissipation des Schibilants [ɕ], d.h. sein Verlust an „Energiewert", die Fluktuation (Schwankungen) im Gebrauch je nach der Position, dem Dialekt, und schließlich die Bifurkation – eine qualitative Veränderung in der neuhochdeutschen Zeit – nachgewiesen werden konnten.

***s**as* (=*saz*) [sas:] > nhd. *saß*
***s**teine* [ˊɛtɛɪnə] > nhd. *Stein*
***s**aste* [ˊsastə] > nhd. *setzte*
*ge**s**moge* [gəˊɛmogə] > (nhd. *schmiegen*)
zer [t͡sɛr] > nhd. *zu-*

zwei [t͡sʊ̯ɛɪ] > nhd. *zwei*
***sch**aden* [ˊʃɑdən] > nhd. *schaden*
daz (=*das*) [das] > nhd. *das*

Abbildung 2. Ausschnitt eines Blattes der Manessischen Handschrift (um 14. Jh.)

Unsere nächste phonetisch-phonologische Studie wird sich auf den Prozess der Auslautverhärtung der stimmhaften Konsonanten im Mittelhochdeutschen konzentrieren. Die Ursachen für diese Erscheinung werden sowohl unter dem Gesichtspunkt der linguistischen Synergetik (Bedürfnisse nach Minimierung des Artikulationsaufwands) als auch unter Berücksichtigung der panchronischen Phonologie (die Auslautverhärtung der stimmhaften Konsonanten als universelles phonologisches Phänomen) betrachtet.

Referenzen:

1. Walther von der Vogelweide. Gedichte (Mittelhochdeutsch / Neuhochdeutsch). 2012. Philipp Reclam. Stuttgart. 314 S.
2. Dombrovan T. I. An Introduction to Linguistic Synergetics. Cambridge Scholars Publishing, 2018. 152 p.
3. Köhler, R. Synergetik und sprachliche Dynamik. *Natürlichkeit der Sprache und Kultur*. Bochum: Brockmeyer, 1990. S. 96-112.
4. Job U., Altmann, G. Ein Modell für die anstrengungsbedingte Lautveränderung. *Folia Linguistica Historica*. 1985. VI/2. S. 401-407.
5. Saussure F. de Cours de linguistique générale. Genève: Arbre d'Or, 2005. 253 p.
6. Vakhovska O. V. The Continuity of Panchrony in Modern Linguistics. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2024**.** № 68. С. 29-34.
7. Claude H, André-Georges H. La Phonologie Panchronique. Paris: Presses Universitaires de France, 1978. 223 p.
8. Lewizkij V., Heinz-Dieter Pohl. Geschichte der deutschen Sprache. Winnyzia: Nowa Knyha Verlag, 2010. 256 S.
9. Ольховська Н. С. Історія німецької мови: навчальний посібник (німецькою мовою). Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2019. 134 с.
10. Mettke H. Mittelhochdeutsche Grammatik. Max Tübingen: Niemeyer Verlag, 2000. 271 S.
11. Penzl H. Die mittelhochdeutschen Sibilanten und ihre Weiterentwicklung. *: Linguistic Studies Presented to Andre Martinet: Part Two, Indo-European Linguistics*. Volume 24, 1968. Issue 1-3. S. 340-349.
12. Кравчук А. М. Лексикологія і культура польської мови. Т. 1: Лексикологія, фразеологія, лексикографія: Підручник для вищих навч. закладів. Київ: Фірма «Інкос», 2011. 328 с. (польською мовою).
13. Schatz J. Die Tirolische Mundart. *Ferd. Zeitschrift*. III. Folge. 47. Heft. 1903. S. 1-94.
14. Christen H. Alemannisch in der Schweiz. *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. Band. 30.4. Berlin/Boston: Walther de Gruyter GmbH, 2019. S. 246–278.
15. Lenz Alexandra N. Bairisch und Alemannisch in Österreich. *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. Band. 30.4. Berlin/Boston: Walther de Gruyter GmbH, 2019. S. 318–362.
16. Zupitsa J. Einführung in das Studium des Mittelhochdeutschen: zum Selbstunterricht für jeden Gebildeten. Jena und Leipzig: W. Gronau, 1921. 148 S.

Амеліна С., Тимофєєв В. Звукові реалізації графем <s> та <z> у середньоверхньонімецьких текстах (на прикладі віршів Вальтера фон дер Фогельвайде)

Анотація. Метою дослідження є визначення та реконструкція фонетичних реалізацій графем <s> та <z> у кла-

сичній середньоверхньонімецькій мові на матеріалі нормалізованих наукових видань поетичних творів Вальтера фон дер Фогельвайде. Названа розвідка передбачає опис та систематизацію фонем (свистячі [s], [ʃ], [ɛ] та африката [t͡s]), які позначались вказаними знаками. Дослідження проводиться як на діахронічному рівні – витоки цих звуків та їх історичний розвиток до сучасної верхньонімецької мови, – так і на синхронічному рівні, тобто їх письмове та артикуляційне відтворення в середньоверхньонімецький період. Проаналізовано як класичні джерела, так і сучасні лінгвістичні дослідження. До зібраних філологічних фактів увійшли як історичні зміни в артикуляції досліджуваних звуків та їхньому графічному відтворенні, так і діалектні свідчення (підділекти алеманського діалекту). Аналіз починається з вивчення історії графічних відтворень названих фонем у давньоверхньонімецьких рукописах. Далі зроблено висновки щодо фонетичних особливостей свистячих фрикативів, зазначено про відмінність їхньої позиційно обумовленої відмінності у вимові між давньоверхньонімецьким, середньоверхньонімецьким та нововерхньонімецьким періодами. На основі синхронічно-діахронічного аналізу автори підтверджують гіпотезу попередніх германістів про те, що сибілянт [s] мав алофон (позиційний варіант), т. зв. “шибілянт” [ɛ]. У той час як сибілянт [s] мав властивості альвеолярного фрикативу, “шибілянт” [ɛ] характеризувався альвеолопалатальністю. Паралельно зазначені фонеми зіставляються із постальвеолярним шиплячим [ʃ], що дало змогу продемонструвати процес дисипації “шибілянта” [ɛ], т. т. втрачання ним “енергетичної цінності”, його флуктуації (коливання) у вживанні в залежності від позиції, діалекту, і, нарешті, біфуркації – якісної зміни в новонімецький період. На додаток до своїх висновків, автори також складають багатий візуальний матеріал, який ілюструє письмове відтворення, а також місце артикуляції середньоверхньонімецьких фрикативів. До практичної частини нашої роботи увійшов фонетично-фонологічний аналіз рукописного уривку одного із віршів Вальтера фон дер Фогельвайде. У нашому наступному фонетично-фонологічному дослідженні увага буде приділена процесу оглушення кінцевих проривних приголосних у середньоверхньонімецький період. Причини цього явища розглядатимуться як з позицій лінгвосинергетики (вимога до мінімізації артикуляційних зусиль), так і з залученням положень панхронічної фонології (оглушення кінцевих дзвінких приголосних як універсальне фонологічне явище).

Ключові слова: фонетика, фонологія, фрикативи, африкати, середньоверхньонімецька мова, Вальтер фон дер Фогельвайде.

УДК 81'42.82-1.08.111
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.4

Кауза І. Б.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри прикладної лінгвістики
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0002-3030-2523

Ящук Є. В.,
студентка,
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0009-0008-3542-1071

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті на матеріалі промов світових лідерів проведено компаративний аналіз воєнного дискурсу сьогодення та періоду Другої світової війни.

Воєнний дискурс – це військова когнітивно-комунікативна система, яка представляє собою систему концептів, що відображають уявлення про реальні та уявні об'єкти, явища та їх взаємозв'язок у сфері військового супротиву, їхню раціональну та емоційну оцінку, і засоби вираження, що забезпечують комунікацію членів військового товариства між собою та із навколишнім світом у різноманітних ситуативних моментах. Специфіка воєнного дискурсу полягає у його стислості, лаконічності і точності, що виділяє його серед інших типів дискурсу. Актуальність теми дослідження визначається її відповідністю викликам сучасної геополітичної ситуації в світі, зміні риторики висловлювань про війну та військові дії у промовах світових лідерів та появі нових акцентів/прийомів у процесі вербалізації мотивів адресатів у своїх промовах.

Воєнний дискурс є ключовим елементом політичного спілкування, особливо в контексті міжнародних відносин та безпеки. У статті розглянуте використання мовних засобів, символіки та риторичних стратегій у промовах світових лідерів під час конфліктів та криз. На прикладі промов таких лідерів, як Володимир Зеленський, Валерій Залужний, Петро Порошенко, Борис Джонсон, Вінстон Черчилль, Джо Байден, Франклін Рузвельт, та інших, проаналізовано, як вони формують військове сприйняття, мобілізують суспільство і впливають на міжнародну політику.

Дослідження показує, що воєнний дискурс не лише передає інформацію, а й виконує соціально-психологічну функцію, сприяючи формуванню національної ідентичності та соціальної згуртованості. Стратегічні мовно-стилістичні прийоми, такі як використання метафор, емоційних апелів, епітетів і інших мовно-стилістичних засобів, допомагають лідерам забезпечити підтримку своїх дій серед населення. Особливо ця тенденція помітна в періоди збройних конфліктів, коли промови стають інструментом не лише для самозахисту, але й для агресії.

Дослідження воєнного дискурсу відкриває нові горизонти для розуміння політичної комунікації, а також допомагає виявити особливості мовленнєвих практик, які впливають на глобальні та місцеві рішення. Спостереження та аналіз мовних стратегій дають змогу виявити динаміку міжнародних відносин та глибинні соціокультурні зміни в суспільствах.

Ключові слова: воєнний дискурс, компаративний аналіз, пропаганда, мовні стилістичні засоби, комунікативно-прагматичний підхід, комунікативно-дискурсивний підхід.

Останнім часом вагомого значення набувають розвідки когнітивної лінгвістики та дискурсології, які досліджують велику кількість аспектів комунікації, а також створюють лінгвістичний акцент на вивченні різних типів дискурсу згідно з комунікативно-прагматичним та комунікативно-дискурсивним підходами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До дослідження теми воєнного дискурсу, зверталась чимала кількість науковців: С. Зонтаг, яка досліджувала вплив мови та пропаганди на сприйняття війни [1, с. 57], Дж. Лакофф, який досліджував ролі метафор у воєнному мовленні [2, с. 42], М. Фулдер, який вивчав мовні стратегії в контексті військових конфліктів [3, с. 23], К. Кендлін, який досліджував мовленнєві практики у воєнних конфліктах [4, с. 10]. Оскільки обговорення війн широко набувають актуальності, необхідно розглянути поняття воєнного дискурсу загалом та в контексті промов світових лідерів різних воєнних періодів. Отже, **мета** статті – провести компаративний аналіз воєнного дискурсу сьогодення та періоду Другої світової війни на матеріалі промов світових лідерів з урахуванням багатоаспектності досліджуваного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні десятиліття мас-медіа перетворилися на ключовий інструмент впливу на громадську думку та творення воєнного дискурсу. Це дослідження покликане проаналізувати, як традиційні засоби масової інформації (телебачення, радіо, газети) порівняно з цифровими медіа (соціальні мережі, онлайн-платформи) впливають на формування масової свідомості під час воєнних конфліктів різних часових періодів.

Роль традиційних медіа у військовому дискурсі

Глибина контексту: Традиційні медіа, такі як телебачення та газети, часто мають більш ретельно розроблений контекст і аналіз подій. Вони можуть надавати більше деталей та глибшого розуміння подій через відбір інформації та редакційні стандарти.

Достовірність: Традиційні медіа зазвичай користуються більш визначеними стандартами перевірки фактів та джерел,

що може забезпечувати більшу достовірність інформації, яка поширюється.

Авторитет: Вони мають певний авторитет серед певних аудиторій, оскільки були основним джерелом інформації впродовж довгого часу.

Вплив цифрових медіа на військовий дискурс

Швидкість та масштаб: Цифрові медіа, такі як соціальні мережі та онлайн-платформи, здатні до миттєвого поширення інформації в реальному часі. Це дозволяє швидше і ширше розповсюдження новин та інформації.

Ширша взаємодія: Цифрові медіа надають можливість активної взаємодії аудиторії через коментарі, реакції, тегування тощо, що може впливати на формування громадської думки.

Суб'єктивність та фільтрація: Цифрові медіа можуть бути більш суб'єктивними та піддаються менш строгим редакційним стандартам, що може призводити до поширення не перевіреної чи необ'єктивної інформації.

Аналіз переваг та недоліків обох типів медіа

Обидва типи медіа мають свої переваги та недоліки, і їх вплив на суспільство під час воєнних дій може варіюватися в залежності від контексту, аудиторії та способу сприйняття інформації. Традиційні медіа частіше ставлять акцент на глибину та достовірність, тоді як цифрові медіа здатні до миттєвості та широкого охоплення аудиторії.

Розглянемо два конкретних випадки використання традиційних та цифрових медіа під час воєнних дій і їхнього впливу на формування думок, реакції суспільства та воєнної стратегії:

Кейс 1: Воєнний конфлікт у Сирії

Традиційні медіа:

Телебачення та газети: Основні джерела інформації для місцевого населення та світової спільноти.

Вплив: Через відбір та обробку інформації традиційні медіа змогли вплинути на уявлення про ситуацію, представляючи різні сторони конфлікту та відображаючи гуманітарні аспекти.

Цифрові медіа:

Соціальні мережі, онлайн-платформи: Використовувалися як канали швидкого розповсюдження новин та особистих свідчень.

Вплив: Соціальні мережі допомагали світовій спільноті отримувати інформацію з перших вуст, але в той же час сприяли поширенню не завжди перевіреної чи об'єктивної інформації.

Аналіз впливу:

Формування думок: Традиційні медіа спрямовані на створення об'єктивної картини подій, тоді як цифрові медіа частіше сприймаються як особисті свідчення та емоційність.

Реакція суспільства: Соціальні мережі сприяли залученню уваги та залученню громадськості до гуманітарних проблем, тоді як традиційні медіа акцентували увагу на політичних аспектах.

Кейс 2: Російсько-українська війна

Традиційні медіа:

Телевізійні канали та газети: Визначені джерела інформації для обох країн, які відображають різні погляди на події.

Вплив: Медіа зі сторін обох країн, залучених в війну, пропагують свою точку зору та розповідають різні історії.

Цифрові медіа:

Соціальні мережі, блоги: Використовувалися для розповсюдження альтернативної інформації та обговорення подій.

Вплив: Цифрові платформи надають можливість широкого обговорення та виявлення критичної точки зору.

Аналіз впливу:

Формування думок: Традиційні медіа впливають на утворення думок через пропаганду та контрольоване представлення інформації. Соціальні мережі допомагають виявленню ширшого та достовірнішого спектру поглядів.

Реакція суспільства: Спільноти в інтернеті сприяють активній дискусії та можуть впливати на гуманітарні та політичні ініціативи.

Ці кейси показують, що традиційні та цифрові медіа впливають на формування думок, реакцію суспільства та воєнну стратегію по-різному через різницю у способах представлення інформації.

Впродовж Другої світової війни та в сучасності воєнний дискурс відіграв ключову роль у формуванні стратегій, менталітету та сприйняття конфліктів. Під час попередніх війни він визначався загальним патріотизмом, мобілізацією нації та потребою у пропаганді, тоді як у сучасних умовах став більш технологізованим, глобальним і зосередженим на стратегічному плануванні та комунікаціях. Аналіз цих періодів дозволяє виявити еволюцію воєнного дискурсу, його вплив на суспільство та сучасні стратегії оборони. У період Другої світової війни воєнний дискурс був насичений ідеями патріотизму, військової героїки та потреби у єдності для перемоги [5, с. 198] Пропагандистські кампанії та медійна стратегія були ключовими елементами формування масової підтримки воєнних зусиль. У сучасності цей дискурс перетворився на складну мережу комунікацій, де стратегічне планування, використання технологій та гнучкість управління відграють критичну роль. Глибоке розуміння історичних змін у військовому дискурсі дозволяє краще усвідомити його вплив на формування сучасних військових стратегій та взаємодії глобального масштабу [6, с. 19].

Промови політичних діячів під час Другої світової війни мали свої власні стилістичні особливості, які відображали ситуацію в той час та спрямовувалися на підтримку моралі нації, мобілізацію суспільства та вплив на міжнародну аудиторію. Саме до таких особливостей можна віднести:

Емоційна насиченість: Промови часто були насичені емоціями, спрямованими на підняття бойового духу нації та мобілізацію. Вони викликали почуття патріотизму, гордості за країну та солідарності. (В. Черчилль був відомий своїми «вогняними» та емоційними промовами, наповненими патріотизмом та викликом нації боротися за свободу. Його промови містили епічні метафори та силові висловлювання, зокрема *"We shall fight on the beaches"* та *"This was their finest hour"*).

Риторика воєнного часу: Використання термінів і метафор, пов'язаних з військовими подіями та боротьбою, було поширеним явищем. Це допомагало підкреслити серйозність ситуації та потребу в об'єднанні для перемоги (Президент США Ф. Рузвельт відомий своїми промовами, в яких він звертався до громадськості у важкі часи кризи. Він використовував риторику надії та віри у перемогу, зокрема його виступи містили фразу *"The only thing we have to fear is fear itself"*) [7].

Статистика та факти: Політичні діячі часто наводили фактичні дані про військові події, ресурси країни та інші числові показники для підкріплення своїх тез.

Звернення до історії та культури: Багато промов включали посилання на історичні події, культурні символи та традиції, щоб підсилити національний ідентифікатор та підтримати єдність (А. Гітлер виголошував промови, які були націлені на маніпуляцію масами, використовуючи емоційну та агресивну риторику, а також обіцянки відродження Німеччини. Наприклад, у своїй відомій промові *"Appeal to the nation"* 15 липня 1932 року, метою якої було зміцнення позицій НСДАП перед виборами, Адольф Гітлер висловився наступним чином: *"The Almighty, Who has allowed us in the past to rise from seven men to thirteen million in thirteen years, will further allow these thirteen million to once become a German Volk. It is in this Volk that we believe, for this Volk we fight; and if necessary, it is to this Volk that we are willing, as the thousands of comrades before us, to commit ourselves body and soul. If the nation does its duty, then the day will come which restores to us: one Reich in honor and freedom–work and bread!"*) [8].

Літературні елементи: Деякі політичні діячі вдались до використання літературних прийомів, таких як метафори, аналогії, ритмічна конструкція фраз тощо, щоб зробити свої виступи більш запам'ятовуваними та ефективними. Наприклад в своїй промові *"Never give in, never, never, never"*, виголошеній в 1941 році В. Черчилль сказав:

"*But for everyone, surely, what we have gone through in this period – I am addressing myself to the School – surely from this period of ten months this is the lesson: never give in, never give in, never, never, never, never-in nothing, great or small, large or petty – never give in except to convictions of honour and good sense. Never yield to force; never yield to the apparently overwhelming might of the enemy."* [9].

Апеляція до моралі та справедливості: Виступи містили звернення до моральних цінностей та справедливості, що сприяло моральній підтримці та створювало образ «правильної» сторони конфлікту. Для прикладу: "*That is no vision of a distant millennium. It is a definite basis for a kind of world attainable in our own time and generation. That kind of world is the very antithesis of the so-called new order of tyranny which the dictators seek to create with the crash of a bomb"* [7].

Ці стилістичні особливості спільно допомагали політичним діячам залучати увагу аудиторії, зберігати єдність суспільства та мотивувати націю до дій у важкі часи війни.

У сучасному світі політичні виступи відіграють важливу роль у формуванні публічної думки та визначенні міжнародної реакції на гострий конфлікт, яким є російсько-українська війна. Промови політичних діячів у цьому контексті є не лише відображенням офіційної позиції їхніх країн, а й інструментом формування стратегії та сприйняття внутрішньої та зовнішньої політики. Ці виступи вирізняються не лише різними стилістичними особливостями, але й мають за мету викликати реакцію громадськості, залучити міжнародну увагу та забезпечити підтримку для українського народу у боротьбі з агресією. Вони відображаються як сильні та емоційні звернення до цінностей, так і стримані дипломатичні виступи, спрямовані на збереження міжнародної стабільності. Під час цієї війни промови політичних лідерів набувають особливого значення, виступаючи як інструмент впливу на геополітичну ситуацію та формування світової думки.

Промови та висловлювання політичних діячів під час конфліктів, зокрема під час російсько-української війни, відіграють ключову роль у формуванні громадської думки, міжнародної підтримки та впливу на події. Ці виступи відображають не лише політичну позицію керівників країн, але й можуть мати стратегічну спрямованість для досягнення конкретних цілей. Стиль та зміст таких промов визначаються контекстом, аудиторією, амбіціями політиків та потребами ситуації.

Промови політичних діячів під час російсько-української війни мають різні стилістичні особливості залежно від контексту, цілей та аудиторії. Ось деякі з них:

Емоційний тон: Деякі політичні діячі використовують емоційно заряджену мову, щоб підкреслити страждання та жертви українського народу або викликати обурення щодо дій Росії. Для прикладу:

«Наша країна відстоює соборність, незалежність та демократію, але ми несемо важку ціну за це. Але навіть за таких обставин ми не здаємось.»

«Ми не просимо вас військово захищати нас. Ми просимо вас захищати мир. І ми впевнені, що мирний світ можна зберегти тільки разом.»

«Якщо ви хочете змінити світ, почніть з себе». В. Зеленський [10].

Дипломатичний підхід: Інші можуть обирати більш стриманий тон, намагаючись використовувати дипломатичні слова та вислови, щоб зберегти міжнародну підтримку та рівновагу. Наприклад: *«Україна – це не лише територія на карті. Це наш дім, наша свобода, наша історія»*

«Україна знаходиться в основі глобального протистояння між демократією та тиранією, між добром та злом» П. Порошенко [11].

Звернення до цінностей: Деякі політичні лідери можуть акцентувати на загальних цінностях, таких як свобода, справедливість, демократія, наголошуючи, що конфлікт порушує ці принципи.

Мобілізаційна мова: У найбільш напружених моментах політичні діячі можуть використовувати мову мобілізації, закликаючи до єдності, підтримки та допомоги Україні. Для прикладу: *«Якщо зараз ми не знищимо цього ворога, будемо знищені ми».*

«росія розпочала цю війну не лише заради окупації території України, вони сюди прийшли щоб вбивати наших дітей, дружин, щоб ґвалтувати їх, знищити нас-українців».

«Коли руки українців об'єднуються, це стає найсильнішою зброєю».

«Справжня звитяга-це не перемога над ворогом, це перемога над власними страхами». В. Залужний [12].

Використання фактів та аргументів: Деякі лідери можуть активно наводити факти, докази агресії, порушень прав людини, щоб підкріпити свої виступи. Наприклад: «*913 днів тому зокрема й через Сумщину Росія пішла на нас війною. Порушила не лише суверенні кордони, а й межі жорстокості та здорового глузду. Безмежно прагнучи одного: знищити нас. Натомість сьогодні ми відзначаємо 33-й День Незалежності України».* В. Зеленський [10].

Стратегія просування інтересів: Деякі політичні діячі можуть ставити перед собою завдання не лише підтримати Україну, а й вдало використовувати цю ситуацію для досягнення своїх власних політичних цілей чи впливу на міжнародну

арену. Для прикладу: *"…and I told anyone I knew, anyone who would listen that Ukraine would fight and Ukraine would be right and yet there were some who believed the Kremlin propaganda that Russian armour would be like an irresistible force going like a knife through butter, and that Kyiv would fall within days. Do you remember they said that? And people rang Volodymyr and offered him safe passage out of the country, and he said – no thanks and that this Rada of yours would have to be reformed outside Ukraine maybe in Poland or even in London perhaps and I refused to believe it. And today you have proved them completely wrong, every one of those military experts who said Ukraine would fall."* Б. Джонсон [13].

Ці стилістичні особливості можуть змінюватися залежно від того, хто виступає (президент, міністр закордонних справ, дипломат і т.д.), де вони виступають (парламент, міжнародна конференція, прес-конференція) і яку специфічну мету вони прагнуть досягнути своїми виступами [17, с. 80].

У середині конфлікту російсько-української війни, вислови керівників країн набувають особливого значення та важливості. Їхні цитати відображають не лише ставлення до війни, а й глибокі переконання, позиції та прагнення змінити ситуацію на краще. Ці вислови стають свідченням впливу конфлікту на світову політику та суспільну свідомість.

Висновки з дослідження. Порівняльний аналіз військового дискурсу під час Другої світової війни та російсько-української війни демонструє не лише різницю у стратегіях та технологіях, а й показує, які чинники впливають на способи комунікації в умовах різних історичних та культурних контекстів. Обговорюючи термінологію та концепти військового дискурсу, важливо враховувати, що вони відображають не лише зміни у збройних силах, а й віддзеркалюють культурні, політичні та соціальні трансформації. Це підкреслює важливість контексту та сприйняття термінів на різних етапах військової історії. Засоби комунікації, особливо електронні, стають основними каналами передачі інформації, взаємодії та впливу.

Їхня роль в сучасному військовому дискурсі підкреслюється здатністю швидко реагувати на події та впливати на масову свідомість. Мас-медіа та пропаганда відіграють визначальну роль у формуванні суспільної думки під час військових конфліктів. Вони впливають на сприйняття подій, створюючи не лише інформаційну основу, а й образи, що формують уявлення про ворога та ситуацію в цілому. Порівняльний аналіз військового дискурсу Другої світової війни та російсько-української війни підкреслює не лише технологічні відмінності, але й різницю у підходах до комунікаційних стратегій, визначаючи, які фактори впливають на способи сприйняття військових подій в різних історичних та культурних умовах. **Перспективу подальшої роботи вбачаємо в** комплексному зіставному аналізі воєнного дискурсу різних періодів в різних мовах.

Література:

1. Зонтаг С. Проти інтерпретації та інші есе. Львів, 2006. 237 с.
2. Lakoff G. Metaphors we live by. Chicago, 2003. 242 p.
3. Fulder M. Consciousness in Military Fiction. A Stylistic Study. Springer, 2013. 216 p.
4. Candlin C. N. General Editor's preface. *The construction of professional discourse.* Oxford, 1997. № 8. P .1–17.
5. Edwards D. Discoursive Psychology. London, 1992. 239 p.
6. Adams J. K. Pragmatics and Fiction. Amsterdam, 1985. 79 p.
7. The Gilder Lehrman Institute of American History. 2013. URL: https://www.gilderlehrman.org/sites/default/files/inline-pdfs/Four%20Freedoms%20Speech%201941.pdf (дата звернення 10.12.2024).
8. History for the relaxed historian. Speech of Adolf Hitler. 2018. URL: https://www.emersonkent.com/speeches/appeal_to_the_nation.htm#google_vignette (дата звернення 08.12.2004).
9. Пивоваров С., Раєвський Д. Промови Вінстона Черчилля. 2024. URL: https://babel.ua/texts/107126-na-pochatku-drugoji-svitovoji-cherchill-poobicyav-britancyam-peremogu-cherez-krov-pit-i-slozi-tak-use-i-stalosya-zgaduyemo-p-yat-vidatnih-promov-politika-v-naytemnishi-chasi (дата звернення 08.12.2024).
10. Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. Київ, 2024. URL: https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-nezalezhnosti-92805 (дата звернення 02.01.2025).
11. Європейська солідарність. Промова Петра Порошенка на Європейській Площі. Київ, 2020. URL: https://eurosolidarity.org/2020/08/24/promova-petra-poroshenka-na-yevropejskij-ploshhi/ (дата звернення 02.01.2025).
12. Тарасовський Ю. Forbes. 2024. URL: https://forbes.ua/news/valeriy-zaluzhniy-vistupiv-u-korolivskomu-instituti-mizhnarodnikh-vidnosin-promova-pro-viynu-v-ukraini-za-khvilinu-17102024-24240 (дата звернення 28.12.2024).
13. Верховни Рада України. Офіційний вебвортал парламенту України. Київ, 2022 URL: https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/222455.html (дата звернення 03.01.2025).
14. Бехта І. А. Лінгвофілософська парадигма і методологічні концепти англомовного дискурсу модернізму і постмодернізму *Вісник Запорізького держ.ун-ту Серія «Філологічні науки»*. 2004. № 2. С. 24–29.
15. Konurbaev M. E. The Style and Timbre of English Speech and Literature. London, 2016. 203 p.
16. Біловус Л. Теорія інтертекстуальності: становлення понять, тлумачення термінів, семантика. Тернопіль, 2003. 36 с.
17. Бурбело В. Б. Сучасні концепції дискурсу та лінгвопрагматичні засади дискурсології. *Іноземна філологія. Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. 2002. № 33. С. 79–84.

Kauza I., Yashchuk Ye. Comparative analysis of military discourse during World War II and contemporary times

Summary. In the article, a comparative analysis of the military discourse of today and the period of the Second World War is carried out on the material of the speeches of world leaders. Military discourse is a military cognitive-communicative system, which is a system of concepts that reflect ideas about real and imaginary objects, phenomena and their relationship in the field of military resistance, their rational and emotional evaluation, and means of expression that provide communication of members of the military society among themselves and with the surrounding world in various situational moments.

The specificity of military discourse lies in its brevity and precision, which distinguishes it from other types of discourse. The relevance of the research topic is determined by its relevance to the challenges of the current geopolitical situation in the world, the change in the rhetoric of statements about war and military actions in the speeches of world leaders, and the emergence of new accents/techniques in the process of verbalizing the motives of the addressees in their speeches.

Military discourse is a key component of political communication, especially in the context of international relations and security. This article explores the use of linguistic means, symbolism, and rhetorical strategies in the speeches of world leaders during conflicts and crises. Through examples

from leaders such as Volodymyr Zelenskyy, Valeriy Zaluzhnyi, Petro Poroshenko, Boris Johnson, Winston Churchill, Joe Biden, Franklin Roosevelt, and others, it analyzes how they shape military perceptions, mobilize society, and influence international policy.

The research demonstrates that military discourse not only conveys information but also serves a socio-psychological function, fostering national identity and social cohesion. Strategic rhetorical devices, such as the use of metaphors, emotional appeals, and the framing of adversarial imagery, assist leaders in garnering public support for their actions. This trend is especially noticeable during periods of armed conflict, when speeches become tools for both self-defense and aggression.

Studying military discourse opens new avenues for understanding political communication and helps identify the peculiarities of speech practices that impact global and local decision-making. Observations and analyses of linguistic strategies reveal the dynamics of international relations and deep socio-cultural shifts within societies.

Key words: military discourse, comparative analysis, propaganda, linguistic stylistic means, communicative-pragmatic approach, communicative-discursive approach.

УДК 811.111+378
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.5

Кісельова А. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету "Одеська юридична академія"

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ОПАНУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті розглянуто актуальну проблему формування навичок академічного письма у здобувачів вищої освіти, зокрема представників нефілологічних спеціальностей. Зазначається, що в українських закладах вищої освіти впроваджено курси, спрямовані на розвиток навичок академічного письма та доброчесності, однак студенти стикаються зі значними труднощами у засвоєнні матеріалу. Основні проблеми полягають у невмінні структурувати текст, правильно використовувати наукові джерела, дотримуватися стилістичних норм та академічної доброчесності.

У статті класифіковано основні лінгвістичні труднощі, зокрема лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні, орфографічні та пунктуаційні помилки. Окрему увагу приділено проблемі академічної доброчесності, зокрема явищу плагіату, причинами якого є недостатнє розуміння принципів цитування та посилання на джерела. Автор наголошує, що виправлення цих проблем потребує змін у підходах до навчання, зокрема переходу від традиційного текстового методу до інтегративного підходу, який враховує недостатній рівень підготовки здобувачів до роботи з великими масивами наукових текстів.

Запропоновано комплексний підхід до покращення навичок академічного письма у нефілологів, що включає аналіз типових помилок, роз'яснення норм і правил академічного стилю, формування навичок аналізу та критичного мислення. Автор підкреслює необхідність розробки освітньо-професійних програм та методичних матеріалів, що враховують специфіку нефілологічних спеціальностей та сприяють розвитку академічної грамотності студентів.

Отримані результати мають практичне значення для вдосконалення програм навчання академічного письма та підвищення рівня академічної культури у немовних закладах вищої освіти.

Ключові слова: академічне письмо, академічна доброчесність, нефілологічні спеціальності, лінгвістичні помилки, плагіат, комунікативна компетентність.

Постановка проблеми. Наприкінці минулого десятиліття в навчальних планах ЗВО України з'явилась низка предметів, що мали дещо різні назви, наприклад «Основи академічного письма», «Академічне письмо», «Українська мова за професійним спрямуванням та основи академічної доброчесності», а також, за даними Т.Я. Конівіцької, М.І. Кусій, – «Академічна доброчесність», «Культура наукової мови та комунікації», «Академічна доброчесність та професійна етика», «Академічна культура», «Основи академічної доброчесності», «Академічна доброчесність» [1, 2], однак спільну основну мету – навчити здобувачів освіти формулювати ідеї, аргументувати позицію, дотримуючись логіки та наукових стандартів, що є ключовим для успішного навчання та професійного розвитку. Багато здобувачів зіштовхуються зі значними труднощами у процесі засвоєння правил академічного письма, маючи проблеми з побудовою чіткої структури тексту, правильним використанням наукових джерел, а також дотриманням стилістичних норм. Великим викликом для багатьох також є засвоєння та застосування правил наукової та професійної етики, що, за статтею 42 Закону України "Про освіту" [3], є складовою поняття «академічна доброчесність». Базуючись на власному досвіді роботи зі здобувачами різних спеціальностей, маємо наголосити на особливих складнощах в цій галузі саме для представників нефілологічних спеціальностей, освітні програми підготовки яких, як правило, не передбачають курсів, що направлені на ґрунтовне опанування навичок роботи із письмовими текстами. Наведене підкреслює, на нашу думку, **актуальність** запропонованої наукової розвідки.

Серед великої кількості сучасних **досліджень** існує ціла низка посібників, практикумів та методичних вказівок, присвячених академічному письму (Завальська Л.В., Зінченко В.М., Ревуцька С.К., Кісельова А.А., Колоїз Ж.В., Мамич М.В., Мартинюк О.М., Шевченко-Бітенська О.В., Шліхта І., Шліхта Н.), наукових робіт, об'єктом яких є особливості викладання цього предмету англійською мовою (Бабенко Т., Болдирева А.Є., Воскобойник В., Зуєнко М., Раєвська І.В., Тимінська І., Bailey S., Murray R.) чи розвідок, присвячених власному досвіду роботи з вказаним освітнім компонентом (Глущук С.В., Ленда Л.І., Рубчак О.Б., Серебрянська І.М., Харченко І.), що роблять акцент на тому чи іншому аспекті підготовки. Однак, хоча певні автори й наголошують на особливостях роботи зі здобувачами-не філологами (Микитенко Н., Кіш Н., Стойка О., Харченко І.), ґрунтовного дослідження цього **актуального** питання на базі української мови ми не знайшли, що зумовлює новизну нашого дослідження.

Варто зауважити, що формування академічної грамотності залишається слабкою ланкою у розвитку комунікативної компетентності в немовних закладах вищої освіти. Здобувачі освіти стикаються з труднощами у написанні академічних текстів не тільки через когнітивні проблеми (невміння організовувати та структурувати текст відповідно до норм і вимог чи аналізувати текст та виокремити в ньому ключову інформацію), а через суто лінгвістичні труднощі, пов'язані з недостатнім умінням використовувати лексичні, граматичні та синтаксичні засоби чи невмінням підбирати лексичні одиниці відповідно до жанру й контексту створюваного тексту [4]. З огляду на це **метою** нашої статті є комплексний розгляд чинників, що мають вплив на опанування здобувачами нефілологічних спеціальностей навичок академічного письма. Для досягнення мети необхідно виконати такі **завдання**:

1. Розглянути та класифікувати власне лінгвістичні аспекти, що найчастіше викликають проблеми при написанні навчально-кваліфікаційних робіт;

2. Проаналізувати основні причини недотримання правил академічної доброчесності;

3. Запропонувати зміну підходу до академічного мовлення у навчання не філологів.

Виклад основного матеріалу. Академічне письмо характеризується суворими вимогами до структури, змісту та мови, які сприяють чіткому вираженню ідей і забезпечують наукову комунікацію. Однак у процесі створення академічних текстів нерідко трапляються лінгвістичні помилки, які можуть суттєво вплинути на якість роботи. У авторів, що не є фахівцями філологічного спрямування, такі помилки є результатом недостатньої мовної компетенції, яка зумовлена незнанням тих чи інших мовних норм. Відповідно, типи помилок можна класифікувати за аналогією до загальноприйнятої класифікації мовних норм [5], зокрема тих з них, що стосуються писемної мови, тобто:

– лексичних (розрізнення значень і семантичних відтінків, закономірності лексичної сполучуваності),

– словотвірних (регулюють вибір морфем, їх розташування і сполучення у складі слова),

– морфологічних (регулюють вибір варіантів морфологічної форми слова і варіантів її поєднання з іншими словами),

– синтаксичних (регулюють вибір варіантів побудови словосполучень і речень),

– стилістичних (доцільність використання мовно-виражальних засобів у конкретному лексичному оточенні, відповідній ситуації спілкування),

– орфографічних (написання слів) та

– пунктуаційних норми (вживання розділових знаків) [там само].

Хоча виправлення орфографічного аспекту є зараз менш актуальним через допомогу технічних засобів, якими послуговуються всі користувачі ПК, помилки на всіх інших рівнях є постійною проблемою навчально-кваліфікаційних робіт.

Одним із найбільш поширених недоліків, що впливають на якість наукових текстів, є *лексичні помилки*. Вони виникають у результаті неправильного вживання слів чи їхньої невідповідності контексту. В академічному письмі лексичні помилки як правило викликані:

– використанням розмовної або емоційно забарвленої лексики, що суперечить формальності й нейтральності академічного стилю («найкращий» замість «найбільш ефективний»);

– неправильним поєднанням слів, яке не відповідає нормі (наприклад, використання «висновки витікають» замість «висновки випливають»);

– надмірністю у використанні лексичних засобів, коли інформація повторюється або є зайвою (на кшталт «вільна вакансія»);

– неправильним перекладом або калькуванням, викликаним впливом рідної мови автора чи мови джерел дослідження (не «прийняти рішення», а не «зробити рішення» під впливом англійського «make a decision»);

– використанням слів, які не можна однозначно інтерпретувати, що ускладнює сприйняття тексту (наприклад, «підвищити» чи «активізувати»).

Частотними у наукових текстах є також *граматичні* помилки, які включають неправильний словотвір (морфологічна норма), помилкове утворення форм слова та неправильну побудову словосполучень та речень (синтаксична норма), що можуть не лише ускладнювати розуміння змісту, але й знижувати довіру до автора та його досліджень. Серед найбільш розповсюджених варто назвати:

– неправильний словотвір, зокрема через помилки у доборі префіксів чи суфіксів (на кшталт «завдовольнити» замість «задовольнити»);

– помилки узгодження, зокрема узгодження підмета і присудка за числом і родом («більша частина учасників зацікавились» замість («більша частина учасників зацікавилась»);

– неправильне вживання відмінків, особливо при використанні рідковживаних форм слів або складних синтаксичних конструкцій («дві десятих» замість «дві десяті»);

– порушення синтаксичної структури речення, коли порядок слів ускладнює розуміння речення чи створює двозначність («Зміна структури матеріалу спричинила збільшення температури.» замість «Збільшення температури спричинило зміну структури матеріалу.»);

– використання просторічних чи нелітературних форм, що може подекуди бути допущено в усному, але не письмовому академічному мовленні (найчастіше йдеться про неправильне вживання дієслівних форм), наприклад «вважається» замість «вважають»;

– вживання канцеляризмів та надлишкових конструкції, що лише ускладнюють текст, але не мають жодного семантичного навантаження («З метою аналізу було проведено дослідження щодо вивчення факторів впливу.» замість «Для аналізу проведено дослідження факторів впливу.»;

– порушення зв'язку між частинами складного речення, що викликають можливість подвійного причитання («Розроблено нову методику, що дозволяє отримати більш точні результати, що раніше було неможливо здійснити.» замість «Розроблено нову методику, яка дозволяє отримати точніші результати, чого раніше не вдавалося досягти.»);

– надмірне використання вставних слів, яке часто викликано бажанням автора збільшити обсяг тексту, не зважаючи на його якість («Слід зазначити, що таким чином, відповідно, можна зробити висновок про те, що результати є важливими.» замість «Отже, результати є важливими.»);

– невиправдане використання займенників, які у науковому стилі вживаються достатньо обмежено, через недостатність навичок висловлювання («У дослідженні розглянуто методи аналізу, які є ефективними для цієї сфери, що робить їх корисними.» замість «У дослідженні розглянуто ефективні методи аналізу для цієї сфери.»).

Хоча поняття *стилістичних* помилок частково перетинається із вже наведеними вище, серед інших варто визначити і такі:

– вживання лексики, характерної для розмовного чи художнього стилів («Науковці довго ламали голову над цією проблемою» замість «Науковці тривалий час досліджували цю проблему.»);

– використання особових займенників першої особи, що є нехарактерним для українськомовного наукового дискурсу *(«*Я вважаю, що цей метод найефективніший.» та «Ми дослідили вплив температури на реакцію.» замість *«*Зроблено висновок про ефективність цього методу.» та *«*Досліджено вплив температури на реакцію.»);

– плеоназм, що вживають через недостатнє розуміння лексичного значення слів («Головна суть проблеми полягає в тому...» замість «Суть проблеми полягає в тому...»);

– невміння вказати на логічний зв'язок між висловленими думками, що впливає на якість вихідного тексту («Спостерігається збільшення концентрації речовини. Дослідження тривають.» замість «Спостерігається збільшення концентрації речовини, що підтверджує попередні гіпотези. У зв'язку з цим дослідження тривають.»).

Нарешті, не можна не сказати про *пунктуаційні помилки*, що у більшості випадків є найслабшим місцем авторів – не філологів. На цьому рівні можна виокремити два основні типи помилок – пов'язані з пропущеними розділовими знаками та вживанням розділових знаків у невластивих для них ситуаціях. Серед перших нерідко можна зустріти:

– неправильне використання коми при вставних словах і конструкціях;
– відсутність коми у складносурядних реченнях;
– помилки при відокремленні дієприслівникових зворотів;
– відсутність коми перед підрядним реченням.
– До других можна унаслідити:
– невмотивоване вживання коми;
– неправильне вживання двокрапки перед переліком;
– неправильне вживання тире у вставних конструкціях;
– помилки при оформленні цитат.

Останнє має прямий зв'язок з другим ключовим, на нашу думку, чинником викладання академічного письма, тобто академічною доброчесністю. Хоча цей аспект не є специфічним для здобувачів певного фаху, вважаємо неможливим не зосередити на ньому увагу, адже «включення курсу з академічного письма як складової університетської освіти відіграє важливу роль у розвитку етичних норм в академічному середовищі» [4], а «загалом, дотримання академічних стандартів гарантує, що сучасна вища освіта підтримує найвищий рівень академічної досконалості та доброчесності» [5, с. 321].

Хоча порушення академічної доброчесності має цілу низку виявів, розглянемо той його аспект, що стосується плагіату, тобто «навмисного чи усвідомленого оприлюднення (опублікування), повністю або частково чужого твору (тексту або ідей) під іменем особи, яка не є автором цього твору, без належного оформлення посилань» [3]. Говорячи про причини плагіату у навчально-кваліфікаційних роботах, перш за все хочемо зосередити увагу на двох основних причинах цього явища:

1) здобувачі часто не мають чіткого розуміння цього поняття та, відповідно, не розуміють його неприпустимості у академічних (в тому числі) текстах;

2) відсутність чіткого розуміння понять «цитування» та «посилання», а також правил їх розрізнення та оформлення. Велика кількість проблем також виникає в процесі належного оформлення списку використаної літератури, що має відповідати чинному стандарту.

Нарешті, розглянувши лінгвістичні та етичні проблеми, з якими стикаються здобувачі вищої освіти під час написання наукових робіт, мусимо звернутись до складнощів, які виникають на більш загальному рівні текстової організації, що викликані традиційним для вітчизняної науки текстовим підходом до викладання академічного письма [6, с. 113]. За цим підходом «головна увага припадає на готовий текст як продукт, а студенти мають опрацювати і відтворити запропоновані зразки писемних текстів» [там само]. Досвід доводить, що такий підхід викликає труднощі у здобувачів, зокрема представників нефілологічних спеціальностей, адже вони, особливо на перших курсах, мають достатньо обмежені навички роботи з науковими текстами. Як результат, їхні спроби створити власний текст, орієнтуючись на зразки, часто призводить до плагіату чи неякісного тексту.

Існує, однак, процесуальний підхід, що фокусується на процесі написання та редагуванні створеного тексту, тобто розглядає письмо не як продукт, а як процес. Відповідно до цього підходу, створення тексту включає застосування різних стратегій, зокрема визначення мети, генерування ідей, збір та систематизацію необхідного матеріалу, вибір відповідних мовних засобів, написання чорнового варіанту, його аналіз і редагування. Процес написання академічних текстів у такій традиції проходить кілька етапів: планування та формування ідей, створення чорнових варіантів, багаторазове критичне опрацювання та доопрацювання, а також остаточне редагування тексту [6, с. 113]. Слід також зазначити, «що на кожному етапі реалізуються певні навички та вміння здобувачів вищої освіти. Процес написання не лінійний, а ітеративний, коли текст переглядається і редагується багато разів» [7, с. 348]. З огляду на викладене вище, очевидними, на нашу думку, є переваги саме процесуального підходу у викладанні академічного письмо, що дало б змогу навіть авторам з невеликим досвідом роботи з текстом розподілити свою задачу на етапи та поступово вдосконалювати результат, отриманий на кожному з них.

Висновки. Розглянувши чинники, що мають вплив на опанування здобувачами вищої освіти нефілологічних спеціальностей навичок академічного письма в процесі проходження відповідного навчального курсу, можна зробити висновок про провідну роль трьох складових: лінгвістичної, етичної та організаційної.

Хоча складнощі лінгвістичного рівня полягають у порушення всіх видів норм мови, основні проблеми зазвичай виникають у зв'язку з лексичними, граматичними, стилістичними та пунктуаційними помилками. Отже, саме на вивчення цих аспектів мовної системи необхідно звертати увагу в процесі викладання академічного письма, зокрема немовникам.

Етична складова, тобто порушення академічної доброчесності, часто бере початок у недостатності знань здобувачів про поняття «плагіат» та засобів його уникнення, зокрема правила оформлення посилань та цитувань в наукових роботах.

Що ж стосується організаційного аспекту, тут найбільш перспективним видається перехід від текстового до процесуального підходу викладання, що дозволить здобувачам отримати більше досвіду написання наукових текстів і тим самим покращити їх якість.

Література:

1. Глущук С. В. Основи академічного письма» як обов'язковий компонент підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр». Інноваційна педагогіка. 2024. № 73. С. 53–56.
2. Конівіцька Т. Я., Кусій М. І. Академічна доброчесність в освітньо-науковому просторі: питання реалізації. Інноваційна педагогіка. 2022. Вип. 49, Т. 2. С. 144–148.
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145- VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
4. Mulenga Robert, Shilongo Helvi Academic integrity in higher education: Understanding and addressing plagiarism. Acta Pedagogia Asiana. Volume 3(1). 2024. P. 30–43.

5. Зуєнко М., Воскобойник В., Тимінська І. Іншомовне академічне письмо як важлива складова підготовки філологів. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2024. № 2(26). С. 319–327.
6. Рубчак О. Б., Ленда Р. І. Особливості викладання академічного письма у вищій школі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія« Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 16(84). С. 112–115.
7. Харченко І. І. Формування навичок академічного письма майбутніх фахівців нефілологічного профілю в умовах інформаційно-освітнього середовища. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2023. № 64.Т. 2. С. 347–351.

Kiselova A. The main aspects of mastering academic writing by students of non-philological specialities

Summary. The article deals with the urgent problem of developing academic writing skills in higher education students, in particular, representatives of non-philological specialities. It is noted that Ukrainian higher education institutions have introduced courses aimed at developing academic writing skills and integrity, but students face significant difficulties in mastering the material. The main problems are the inability to structure the text, use scientific sources correctly, and adhere to stylistic norms and academic integrity.

The article classifies the main linguistic difficulties, including lexical, morphological, syntactic, stylistic, spelling and punctuation errors. Particular attention is paid to the issue of academic integrity, in particular, the phenomenon of plagiarism, which is caused by a lack of understanding of the principles of citation and reference to sources. The author emphasizes that correcting these problems requires changes in teaching approaches, in particular, a shift from the traditional textual method to an integrative approach that takes into account the insufficient level of students' preparation for working with large amounts of scientific texts.

A comprehensive approach to improving the academic writing skills of non-philologists is proposed, including the analysis of typical mistakes, explanation of the norms and rules of academic style, development of analysis and critical thinking skills. The author emphasizes the need to develop educational and professional programmes and methodological materials that take into account the specifics of non-philological specialities and promote the development of students' academic literacy.

The results obtained are of practical importance for improving academic writing training programmes and raising the level of academic culture in non-linguistic higher education institutions.

Key words: academic writing, academic integrity, non-philological specialities, linguistic errors, plagiarism, communicative competence.

УДК 81'362'367.626=161.2=111
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.6

Ковтун О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
факультету іноземної та слов'янської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЙМЕННИКА В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ: ПРОЄКЦІЯ НА УКРАЇНСЬКУ Й АНГЛІЙСЬКУ МОВИ (АСПЕКТУАЛЬНИЙ ОГЛЯД)

Анотація. Стаття присвячена аспектуальному огляду досліджень займенника в сучасному мовознавстві з акцентом на українську та англійську мови. Проаналізовано сучасні наукові парадигми, що дають змогу комплексно аналізувати займенник як частину мови, яка має широкий семантико-граматичний потенціал і виконує різноманітні функції. Увагу зосереджено на проблемах класифікації, функційно-прагматичного навантаження займенників, їх здатності адаптуватися до різних стилів і жанрів мовлення. У статті порушуено питання переходу займенників до інших частин мови, що підтверджує їх «хамелеонову» природу. Огляд сучасної наукової літератури дає змогу виявити значні досягнення українського мовознавства у вивченні займенників та окреслити напрями для подальших досліджень.

Закцентовано увагу на багатогранності класифікацій займенників. Розглянуто традиційну класифікацію за лексико-граматичними розрядами, а також сучасні підходи, що враховують синтаксичні функції й контекстуальне вживання. Вивчення граматичних особливостей займенників у зіставленні української та англійської мов демонструє аломорфізм цих мовних елементів, зокрема у вияві категорій числа, роду й відмінка. Крім того, займенники розглянуто в контексті сучасних граматичних учень, зокрема граматики оцінки, граматики інтиму та соціумної граматики.

У статті застосовано описовий, класифікаційний і компаративний методи дослідження, що сприяє реалізації ґрунтовного аналізу займенників у межах сучасних наукових парадигм. Матеріал засвідчує важливість контрастивних досліджень займенників, особливо з огляду на глобалізаційну роль англійської мови та її значущість в українському мовному просторі. Дослідження має значення для лінгвістичної теорії та практичного аналізу функціювання мовних елементів у комунікації. Виконане дослідження сприяє розвитку порівняльної морфології української і англійської мов, зокрема компаративної морфології оцінки та методики викладання англійської мови в україномовній аудиторії. Стаття свідчить про важливість вивчення займенників в новій функційно-прагматичній парадигм знань, що відкриває перспективи для наукових досліджень.

Ключові слова: займенник, граматика, лексико-граматичний розряд, граматична категорія, семантико-граматичний потенціал, лінгвоаксіологія, зіставне мовознавство, українська мова, англійська мова.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві розвиваються нові дослідницькі напрями щодо вивчення ядрових і периферійних частин мови, основних і службових, оскільки презентанти всіх частин мови набувають у мовленні своєрідних значень, розвиваючи відповідну семантику й прагматику, функційне навантаження. Сьогодні в українському мовознавстві виникають нові різновиди граматичних учень, серед яких, наприклад, поетична граматика (О. Скоробогатова [1]), соціумна граматика (А. Загнітко [2]), граматика оцінки (Т. Космеда, О. Халіман [3]) та ін. Нові наукові парадигми граматичних учень демонструють модерне бачення усталених лексико-граматичних розрядів слів, що проєктується і на займенник. Виникла потреба у фіксації досягнень сучасної вітчизняної науки щодо вивчення прономінативу. Необхідними є, як видається, історіографічні напрацювання.

Мета цієї наукової студії – узагальнити інформацію про аспекти дослідження займенника української і англійської мов у сучасному мовознавстві для розуміння досягнень у вивченні прономінативів і з'ясування дослідницьких перспектив. Задля досягнення цієї мети плануємо виконати такі завдання: здійснити огляд сучасних досліджень займенників; окреслити основні класифікаційні підходи до вивчення займенників; проаналізувати їх функційні можливості та прагматичний потенціал; визначити напрями для подальших порівняльних студій, зокрема в аспекті граматики оцінки.

Серед **дослідницьких методів** насамперед виокремимо традиційні загальнонаукові методи, насамперед *описовий*, що дасть змогу узагальнити матеріал, здійснити виклад та оформити висновки, а також *класифікаційний* – для презентації відповідних типів опису займенника, аспектів його аналізу, демонстрації багатоаспектного статусу займенникових одиниць. Серед спеціальних лінгвістичних методів – *порівняльно-зіставний*, що дасть змогу вказати на переваги модерних дослідницьких підходів до вивчення займенника й побачити перспективу компаративного розгляду проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як самостійна частина мови займенник виокремився граматичною традицією, проте вже наприкінці XX ст. лінгвісти все більше уваги звертають на різноплановість і неоднорідність цього лексико-граматичного розряду слів, тому й виникло широке (традиційне) і вузьке розуміння займенника. Дискусії щодо статусу займенника в граматичній системі продовжуються.

О. Калашник, О. Олексенко й О. Халіман у монографії «Художня семантика й стилістика займенника в українській інтимній поезії II пол. XX – поч. XXI ст.», указуючи на значний внесок українських учених у вивчення займенника, водночас констатують потребу його подальшого дослідження

через «об'ємність і глибину проблеми займенниковості», наголошують «на тому, що прономінативи й у майбутньому будуть об'єктом численних наукових студій» [4, с. 5]. Погоджуємося із таким твердженням. На сьогодні займенник усебічно схарактеризував М. Жовтобрюх [5] та І. Матвіяс [6], у фокусі традиційної та академічної граматики цей семантико-граматичний клас слів презентовано в граматиках української мови авторства І. Вихованця [7], зокрема й у співавторстві з К. Городенською [8], й у теоретичній граматиці Анатолія Загнітка [9].

На матеріалі ***англійської мови займенник в українському мовознавстві вивчають в аспекті когнітивно-семіотичної, лінгвокогнітивної*** [10] та ***комунікативно-прагматичної парадигм***, зокрема щодо вияву адресованості в офіційному та неофіційному англомовному дискурсі [11]. У ***європейській та американській лінгвістиці займенники англійської мови*** вивчають в аспектах ***психолінгвістичної*** [12; 13], ***соціолінгвістичної*** [14; 15], ***комунікативної*** [16], ***гендерної*** [17; 18], ***металінгвістичної*** [19], ***прагматичної*** [20; 21], ***дискурсивної*** [22] ***парадигм***, а також у ***граматичних*** [23; 24; 25; 26] та ***стилістичних*** [27] ***дослідженнях***.

Виклад основного матеріалу. Через свій великий семантико-граматичний потенціал займенник продовжує приваблювати дослідників, його образно називають найбільш загадковою частиною мови, уважають таємницею, що потребує поглибленого вивчення.

У словнику понять і термінів сучасної лінгвістики А. Загнітко пропонує сучасне тлумачення займенника, порівн.: «Займенник – самостійна частина мови, що не називає предмети, ознаки чи обставини, а лише вказує на них або заступає їх; категорійним значенням є вказівка на предмет (ознаку) в умовах відповідної ситуації, обстановки мовлення» [28, с. 290], тобто, власне, наголошено на функційному навантаженні займенника, його комунікативній спроможності.

На сьогодні доведено, що займенник, як і числівник, у процесі свого функціювання може переходити в інші частини мови, зберігаючи займенникову форму, про що пишуть, наприклад, Н. Дзюман [29], досліджуючи особливості переходу займенника в партикулу (партикуляція займенника) [30]. О. Калашник, власне, й зосереджує увагу на випадках послаблення займенникового значення в художньому тексті й спроможності переходу займенника в інші частини мови [31], Г. Волчанська – на дослідженні функціювання займенникових слів у структурі тексту [32].

Займенники вирізняються своєю унікальною граматичною природою. Їх визначення та класифікація базуються на системі граматичних ознак, що відображають властиві займенникам морфологійні та функційно-семантичні категорії. Академічна граматика пропонує розглядати займенник за подібністю їх граматичних характеристик з іншими частинами мови – самостійними й службовими. Як всі іменні класи слів української мови, займенники мають морфологійні **категорії роду, числа** та **відмінка**, що по-різному реалізуються в різних лексико-граматичних розрядах. Англійським займенникам також притаманні ці граматичні категорії, однак лише певним лексико-граматичним розрядам й обмежено. **Категорія числа** притаманна особовим, присвійним, зворотнім і вказівним займенникам. Але в особових і присвійних займенників у другій особі немає розрізнення між **одниною** і **множиною** (ця особа вважається нейтральною за числом, навідміну від укр. *ти, ви, твій, ваш*, хоча й приєднує дієслово у формі множини). Розрізнення за **родом** є лише в третій особі однини особових займенників (*he, she, it*), як і в українській мові (*він, вона воно*). **Категорія відмінка** в системі англійських займенників виражена також нерівномірно. Частина займенників має **загальний** та **присвійний** відмінки, деякі інші – **називний** та **об'єктний відмінки**, однак більшості англійських займенників категорія відмінка не притаманна[1].

Займенники слугують маркерами граматичної семантики, позначаючи функційно-семантичні категорії особи та означеності / неозначеності, що формують зміст багатьох розрядів цього класу слів.

Серед класифікаційних основ дослідження займенника виокремлюють здатність виконувати відповідні синтаксичні функції, а також особливості контекстуального вживання і комунікативної спроможності, зокрема й відповідно до правил мовленнєвого етикету.

Мовознавці одностайні в тому, що прономінатив посідає своєрідне місце в системі частин мови й вирізняється семантикою дейктичності – здатністю вказувати на предмети, ознаки, кількість, що й зближує його з іншими частинами мови і за семантикою, і за граматичними характеристиками, зокрема різноплановістю граматичних категорій. Займенник містить чи не найбільше лексико-граматичних розрядів і, відповідно, має низку спільних, а ще більше різних морфологійних ознак, що водночас об'єднують їх з іншими частинами мови – іменником, прикметником, числівником та прислівником. Саме такий різноманітний підхід послідовно відображений у словнику понять і термінів сучасної лінгвістики А. Загнітка [28, с. 290–294], що презентує і традиційний, і сучасний академічний підхід до інтерпретації займенника, виокремлюючи систему займенникових форм і, крім власне займенника, ***за подібністю до інших частин мови***, учений констатує наявність відповідних груп із певними підтипами, тому маємо розлогу класифікацію. Займенники англійської мови поділяють на такі самі лексико-граматичні розряди [33; 34], що й займенники української мови, проте в морфології української мови виокремлюють аломорфні групи означальних, ототожнювальних й атрибутивно-присвійних займенників, а в англійській мові аломорфними є англ. *reciprocal* – взаємні (*each other, one another*), англ. *distinguishing* – видільні (*other, another*) та англ. *indefinite-personal* – неозначено-особовий (*one*) займенники (див. схему 1).

Однак деякі вчені виокремлюють менше груп, оскільки вважають, що особові займенники – це особливий тип іменників [35, с. 64; 36, с. 17], інші пропонують більшу кількість розрядів [37].

Інший підхід – ***традиційна класифікація за лексико-граматичними розрядами***, однак А. Загнітко презентує більш детальну систему з поділами на підгрупи в межах традиційної класифікації, порівн.: **1)** особові: **(а)** узагальнено-особові, **(б)** диз'юнктивні; **2)** зворотний займенник; **3)** вказівні, **4)** означальні, серед яких виокремлюють, крім суто означальних, і такі, як: **(а)** узагальнювальні (*усякий, кожен, будь-який*), **(б)** сукупні (*весь*), **(в)** видільні (*сам, інший, інший*);

[1] *Примітка.* Оскільки категорія відмінка займенників англійської мови не слугує засобом експлікації оцінних відношень, а її вираження в граматичній системі детально описане та зіставлене з аналогійною в українській мові в низці наукових праць та академічних граматик, не ставимо перед собою завдання характеризувати особливості категорії відмінка займенників англійської мови.

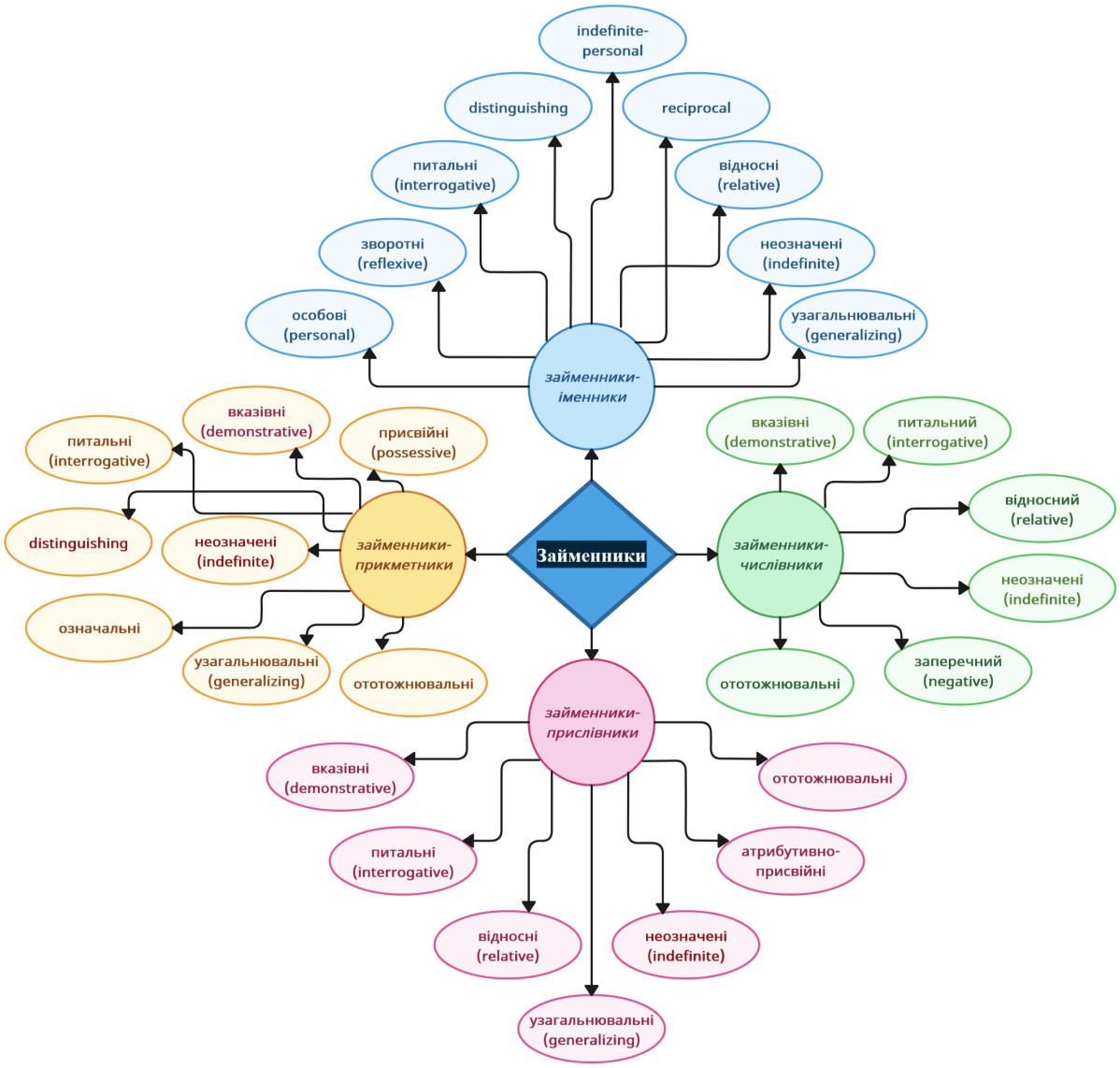

Схема 1. Класифікація займенників за подібністю до інших частин мови

5) заперечні (інколи їх називають негативними [38]); **6)** неозначені (їх ще номінують невизначеними [38; 39]; **7)** питальні, **8)** відносні (інколи їх об'єднують в один розряд – питально-відносні займенники); **9)** присвійні: **(а)** присвійний зворотний; **(б)** другої та третьої особи в поєднанні з антропонімом або топонімом, **(в)** МІЙ, НАШ авторський, **(г)** МІЙ, НАШ при особовому імені [28, с. 290–294].

З огляду на ***виконання синтаксичних функцій*** [28, с. 290–294] виокремлюють: **1)** займенник-підмет; **2)** сполучниковий займенник, чи займенник-сполучне слово (В. Ожоган [40]); **3)** корелятивні займенники (утворюють у реченні корелятивні пари: *той – хто, той – котрий, такий – який, такий – котрий* та ін.).

Окремі вчені комплексно розглядають семантико-синтаксичне значення займенника в українській мові (Н. Дзюман [41]), а також указують на особливості їх сполучуваності (О. Калашник [42]).

Існує поділ займенників і на основі врахування ***особливостей контекстуального їх уживання*** [28, с. 290–294]: 1) анафоричні (їх зміст розкривається в попередньому або наступному контексті), 2) дейктичні (їх зміст розкривається за допомогою засобів позамовної дійсності, відображеної у висловлюванні); 3) логофоричні (слугують для нейтралізації двозначності в контексті); 4) сподівання (відсилають не до вже використаного іменника, а до того, що ще буде використаний у висловлюванні); 5) емфатичний (емотивно маркований у контексті: слугує для виділення висловлювання шляхом особливої інтонації, повторення (О. Валько [43]).

Можна виокремити й класифікацію займенників ***за правилами участі в комунікації, зокрема фатичній***: виокремлюють ***займенники він і цей, що слугують на позначення присутньої особи*** – ідеться про правило заборони вживання цих займенників замість власної назви особи [28, с. 290–294].

Знані мовознавці продукували для цього класу слів й інші назви, що характеризують своєрідність їх семантики. Їх номінують по-різному, зокрема як: **1)** «порожні» чи «пусті» слова (Л. Теньєр), що мотивовано абстрактним характером семантики займенника, який, як і числівник, за типом свого значення тяжіє до власної назви, що, на думку учених, має значення не семантичної, а прагматичної природи (Т. Космеда [44]): саме

тому це значення і може відповідно наповнюватися в процесі мовлення; із цієї ж причини займенники називають **2)** «словами-субститутами» (Л. Блумфілд), **3)** «словами-проформами» (З. Харріс), **4)** «словами-репрезентантами» (Ф. Брюно), **5)** «словами-шифтерами» (О. Єсперсен, Р. Якобсон) [4, с. 8–9].

Займенник досліджують у фокусі ***вчення про функційно-семантичні поля***, наприклад, ФСП *означеності – неозначеності* (І. Дудко [39]), а також ***поля семантичні,*** наприклад, *свій – чужий* (О. Калашник [4]) чи ***категорії персональності*** (Н. Ясакова [45]), а також ***у дискурсивній парадигмі***: у цьому разі демонструються функції займенника як дискурсивного слова (Т. Космеда [44; 46]). Сучасні українські вчені зосередили увагу на ***вивченні когнітивної сутності займенників*** (Н. Тесленко [47; 48]) і ***дослідженні його семантико-прагматичного наповнення*** (Т. Космеда, О. Халіман [49]), зокрема спостерігають за «поведінкою» займенника в науковому тексті, коли він слугує для експлікації авторської індивідуальності (Г. Висоцька [50]) чи для реалізації інтегративності тексту (Н. Петренко [10]). Учені характеризують ***можливості займенника щодо вербалізації категорії інтимізації*** (О. Калашник [42]; Т. Космеда [46]), ***категорії оцінки,*** що розглядають і на матеріалі української мови (О. Халіман [51]; І. Шкіцька [52]), і на матеріалі мови англійської (А. Яновець [53]). Учені доводять ***широкі можливості займенника для моделювання образних засобів*** (О. Калашник [4; 31; 42], О. Мартиняк [54], Л. Мацько [55]), зокрема анафори (О. Калашник [4; 31; 42], Т. Матвійчук [56]), повтору (О. Калашник [4; 31; 42]) та ін.

У сучасному мовознавстві простежуємо багатоаспектне дослідження займенника як самостійної частини мови з урахуванням його потенціалу до переходу в інші лексико-граматичні класи слів із відповідними змінами їх семантики та граматичних ознак.

В українському мовознавстві превалює дослідження займенників та займенникових форм, а своєрідність англійського займенника вивчено менше, що окреслює певну прогалину, яка потребує заповнення.

Висновки. У сучасному українському мовознавстві простежуємо багатоаспектне дослідження займенника як самостійної частини мови з урахуванням його потенціалу до переходу в інші лексико-граматичні класи слів із відповідними змінами їх семантики та граматичних ознак.

Актуалізовано традиційний підхід до опису займенника за його основними лексико-граматичними розрядами, що в академічній граматиці доповнюються новими типами та підтипами.

Академічна граматика пропонує розглядати займенник за подібністю їх граматичних характеристик з іншими частинами мови – самостійними й службовими.

Досліджується своєрідність значення займенників, що має абстраговану семантику, тому вчені схильні вважати, що займенник має природу, яка пов'язана з прагматикою: значення займенника окреслюється як «порожнє».

Серед класифікаційних основ дослідження займенника виокремлюють здатність виконувати відповідні синтаксичні функції, а також особливості контекстуального вживання і комунікативної спроможності, зокрема й відповідно до правил мовленнєвого етикету.

Своєрідність значення числівника дає змогу йому змінювати категорійні ознаки й набувати широкої прагматики, що призводить до його вивчення у фокусі сучасних наукових парадигм: функційно-прагматичній, тексто- та дискурсцентричній і когнітивній.

Усе зазначене обумовлює неоднозначне потрактування статусу займенника та виокремлення системи характерних для нього функцій: (1) субституційної, (2) дейктичної, (3) анафоричної чи катафоричної, (4) контактотворчої, (5) інтимізувальної, (6) прагматичної (можливості моделювання системи аксіологійних смислів, конотованих значень, образних засобів художнього мовлення та ін.).

Займенники виявляють своєрідність під час функціювання в різних стилях мовлення та в різних жанрових різновидах тексту, в ідіостилях мовних особистостей.

Нові характеристики займенника виокремлюються під час його дослідження у фокусі лінгвостилістики, а також крізь призму нових наукових напрямів, як-от: поетична граматика (моделювання індивідуальних смислів), граматика оцінки (моделювання аксіологійних смислів), граматика інтиму (своєрідність вербалізації категорії інтимізації) тощо.

В українському мовознавстві превалює дослідження займенників та займенникових форм в українській мові, а специфіку англійського займенника вивчено менше, що окреслює певну прогалину, яка потребує заповнення.

Перспектива дослідження полягає в необхідності контрастивних досліджень займенника української і англійської мови з урахуванням широкої палітри сучасних парадигм, що мотивовано глобалізаційною роллю англійської мови у світі та активністю її вивчення в українському просторі.

Література:

1. Скоробогатова О. О. Поетичний потенціал іменних граматичних категорій (на матеріалі російської поезії XIX–XXI століть): дис. … докт. філол. наук. Київ, 2015. 439 с.
2. Загнітко А. Мовний простір граматики: моногр. Вінниця: Ніланд-Лтд, 2018. 448 с.
3. Космеда Т. А., Халіман О. В. «Граматика оцінки» як актуальна проблема сучасного мовознавства. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. пр. / Донец. нац. ун-т; редкол.: А. П. Загнітко (гол. ред.) та ін. Донецьк: ДонНУ, 2011. Вип. 22. С. 17–23.
4. Калашник О. В., Олексенко О. А., Халіман О. В. Художня семантика й стилістика займенника в українській інтимній поезії ІІ пол. XX – поч. XXI ст.: моногр. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2022. 160 с.
5. Жовтобрюх М. А. Займенник у системі частин мови. *Мовознавство*. 1994. № 6. С. 18–22.
6. Матвіяс І. Г. Займенник. *Сучасна українська літературна мова: Морфологія*. Київ: Наук. думка, 1969. С. 265–295.
7. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ: Наук. думка, 1988. 255 с.
8. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматика української мови. Київ: Універ. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
9. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія: моногр. Донецьк: ДонДУ, 1996. 435 с.
10. Петренко Н. В. Займенник у віршованих текстах американської поезії: когнітивно-семіотичний та лінгвокогнітивний аспекти: автореф. ... канд. філол. наук. Херсон, 2008. 20 с.
11. Карпчук Н. П. Адресованість в офіційному та неофіційному англомовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз): моногр. Луцьк: Вежа, 2006. 162 с.
12. Gustafsson Senden M., Lindholm T., Sikström S. Selection bias in choice of words: Evaluations of "i" and "we" differ between contexts,

but “they” are always worse. *Journal of Language and Social Psychology.* 2014. 33. P. 49–67.
13. Kravchenko A. V. Biology of Cognition and Linguistic Analysis. Frankfurt/Main: Peter Lang. 2008. 304 p.
14. Berry R. ‘We’ as marker of power in business and academic communication. *Unesco Alsed-LSP Newsletter.* 1997. 20/1. P. 4–15.
15. Gustafsson Senden M., Lindholm T., Sikström S. Biases in News Media as Reflected by Personal Pronouns in Evaluative Contexts. *Social Psychology*. 2013. 45. P. 103–111.
16. Okundare B. K. Evaluating the Communicative Values of Personal Pronouns. *European Journal of Literature, Language and Linguistics Studies*. 2024. 1. P. 79–86.
17. Berry R. ‘You could say that’: the generic second-person pronoun in modern English. *English Today.* 2009. 25/3: P. 29–34.
18. Kirk-Giannini C. D., Glanzberg M. Pronouns and gender. *The Oxford Handbook of Applied Philosophy of Language.* Oxford University Press, 2024. P. 265–292.
19. Berry R. Metalinguistic relativity and the personal pronoun paradigm. *K. Droždial-Szelest and M. Pawlak (eds). Psycholinguistic and Sociolinguistic Perspectives on Second Language Learning and Teaching: Studies in Honour of Waldemar Marton*. Berlin: Springer Verlag, 2013. P. 233–244.
20. Kluge. B. The Pragmatics of Personal Pronouns. *English Text Construction*. 2019. Vol. 12(1). P. 154–161.
21. Gardelle L., Sorlin S. The Pragmatics of Personal Pronouns. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2015. 337 p.
22. Van Dijk T. A. Discourse as Structure and Process. *Discourse Studies*. SAGE Publications Ltd. 1997. 356 p.
23. Collins Cobuild English Grammar. L.: Harper Collins Publishers, 1990. 352 p.
24. Berry R. Doing English Grammar: Theory, Description and Practice. N.Y.: Cambridge University Press, 2021. 238 p.
25. Carter R., McCarthy M. Cambridge Grammar of English. A Comprehensive Guide. Spoken and Written English. Grammar and Usage. N.Y.: Cambridge University Press, 2006. 973 p.
26. Wiese H., Simon H. J. Grammatical properties of pronouns and their representation: An exposition. *Pronouns – Grammar and Representation* [Ed. Horst J]. John Benjamins Publishing Company, 2002. P. 1–21.
27. Simpson P. Stylistics: A Resource Book for Students (Routledge English Language Introductions). New York: Routledge, 2004. 247 p.
28. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 томах. Донецьк: ДонНУ, 2012. Т. 1. 402 с.
29. Дзюман Н. П. Партикуляція займенника у сучасній українській мові. *Наук. пр. Кам’янець-Под. нац. ун-ту імені Івана Огієнка*. Сер. 10: «Проблеми граматики і лексикології української мови». 2014. Вип. 11. С. 92–94.
30. Симонова К. С. Особливості функціонування відзайменникових часток в українській мові. *Наук. зап. НаУКМА*. Т. 19. 2001. С. 35–40.
31. Калашник О. В. Редукція семантико-граматичних ознак займенника в поетичному мовленні. *Мова і культура*. Київ: ВД Дмитра Бураго, 2018. Вип. 21. Том IV (193). С. 127–131.
32. Волчанська Г. В. Функціонування займенникових слів у структурі тексту: автореф. дис. … канд філол. наук. Кіровоград, 2004. 20 с.
33. Büring D. Pronouns. In Klaus von Heusinger, Claudia Maienborn & Paul Portner (eds.). *Semantics: An International Handbook of Natural Language Meaning*. De Gruyter Mouton, 2011. P. 971–996.
34. Helmbrecht J. Personal Pronouns – Form, Function, and Grammaticalization: Habilitationschrift. Regensburg: University of Regensburg, 2004. 497 p.
35. Aarts B. Oxford Modern English Grammar. New York: Oxford University Press, 2011. 522 p.
36. Huddleston R., Pullum K. G. A Student’s Introduction to English Grammar. New York: Cambridge University Press, 2007. 312 p.
37. Ковтун О. В., Бойван О. С. Займенники в англійській та українській мовах: порівняльний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвуз. зб. наук. пр. мол. вчених Дрогоб. держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. 2020. Вип. 32. Том 1. С. 141–147.
38. Семантичні розряди займенників. URL: http://um.co.ua/5/5-1/5-111573.html (дата звернення: 24.11.2024).
39. Дудко І. В. Неозначені займенники в українській мові: історія та сучасний стан. *Наук. пр. Кам’янець-Поділь. нац. ун-ту імені Івана Огієнка*. Сер. 10: «Проблеми граматики і лексикології української мови». 2010. Вип. 6. С. 104–111.
40. Ожоган В. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови: моногр. Київ: НАН України. Ін-т укр. мови, 1997. 231 с.
41. Дзюман Н. П. Семантико-синтаксична сфера займенника в сучасній українській мові: автореф. канд. ... філол. наук, Київ, 2015. 20 с.
42. Калашник О. В. Особливості атрибутивної сполучуваності прономінативів в інтимній поезії. *Scientific Journal «Virtus»*. Montreal, 2018. Issue 24. P. 137–139.
43. Валько О. В. Емфаза як категорія комунікативної структури речення. *Наук. записки Націон. універ. «Острозька академія».* Сер. «Філологічна». Вип. 62. 2016. С. 65–58.
44. Космеда Т. А. Сучасна дискурсцентрична парадигма у світлі теорії О. Потебні: інтерпретація ролі дискурсивних слів у художньому тексті (на матеріалі п’єси І. Котляревського «Наталка Полтавка»). *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна.* Сер. Філологія: зб. наук. пр. / відп. за вип. Ю. М. Безухитрий. Харків, 2010. № 910. Вип 60. Ч. 1. С. 402–406.
45. Ясакова Н. Семантична категорія персональності у світлі філософського осмислення опозиції Я – ТИ – ВІН. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. пр. Донецьк: Донец. нац. ун-т, 2009. Вип. 18. С. 22–26.
46. Космеда Т. Ego і Alter ego Тараса Шевченка у просторі щоденникового дискурсу: моногр. Дрогобич: Коло, 2012. С. 247–252.
47. Тесленко Н. Значення або мовний смисл у розрізі займенникової семантики. *Донец. вісн. наук. тов-ва ім. Шевченка*. Донецьк: Сх. ВД, 2007. Т. 16. С. 68–85.
48. Тесленко Н. О. Референційна семантика вказівних займенників: когнітивний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2010. 20 с.
49. Космеда Т. А., Халіман О. В. Прагматика займенника: традиція і сучасний дискурс українців. *Наук. записки Луган. нац. ун-ту*. Вип. ІХ. Сер. «Філологічні науки»: зб. наук. пр. «Пред’явлення Світу в гуманітарних дискурсах ХХІ ст.». Луганьск: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Г. Шевченка». 2010. С. 40–55.
50. Висоцька Г. В. Займенник як засіб експлікації авторської індивідуальності (на матеріалі економічних праць Івана Франка). *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харків: Харків. нац. пед ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2012. Вип. 34. С. 43–47.
51. Халіман О. Метафоризація граматичного значення роду антропонімів як засіб вираження оцінки (на прикладі моделей «хтось (ім. чол. роду) у спідниці / у панчохах / у сукні», «хтось (ім. жін. роду) у штанах»). *Acta onomastica*. 2019а. № LX/2. S. 221–232.
52. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивна стратегія позитиву в українській мові: дис. … докт. філол. наук: 10.02.01 / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2012. 465 с.
53. Яновець А. І. Прагматика засобів вираження негативної оцінки в сучасній англійській мові. *Науковий вісник Волинського держ. ун-ту ім. Л. Українки*. Луцьк, 2007. Вип. 4. С. 248–252.
54. Мартиняк О. А. Займенникові засоби виразності в романі Ірини Вільде «Сестри Річинські». *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія».* Сер. «Філологічна». 2014. Вип. 49. С. 208–211.

55. Мацько Л. І. Стилістичні функції займенників у поетичних творах Лесі Українки. *Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження*. Київ: Наук. думка, 1973. С. 96–103.
56. Матвійчук Т. П., Житар І. В. Вказівні займенники у функції корелятів анафоричних конструкцій. *Наук. часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова*. Сер. 10: «Проблеми граматики і лексикології української мови»: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 14. С. 75–79.

Kovtun O. Study of the Pronoun in Modern Linguistics: A Projection onto Ukrainian and English (Aspectual Review)

Summary. The article is devoted to an aspectual review of studies on the pronoun in contemporary linguistics, with a focus on Ukrainian and English. It analyzes modern scientific paradigms that enable a comprehensive examination of pronouns as a part of speech with extensive semantic and grammatical potential and diverse functions. Attention is centered on issues of classification, the functional and pragmatic load of pronouns, and their adaptability to various styles and genres of speech. The article addresses the phenomenon of pronouns transitioning to other parts of speech, confirming their "chameleon-like" nature. A review of current scientific literature highlights significant achievements in Ukrainian linguistics concerning the study of pronouns and outlines directions for further research.

The article emphasizes the multifaceted nature of pronoun classifications. It considers the traditional classification by lexical and grammatical categories, as well as modern approaches that account for syntactic functions and contextual usage. The examination of the grammatical features of pronouns in the comparative study of Ukrainian and English demonstrates the allomorphism of these linguistic elements, particularly in the expression of categories such as number, gender, and case. Furthermore, pronouns are analyzed within the framework of contemporary grammatical theories, including the grammar of evaluation, intimacy grammar, and social grammar.

The study employs descriptive, classificatory, and comparative methods, enabling a thorough analysis of pronouns within modern scientific paradigms. The material underscores the importance of contrastive studies of pronouns, especially considering the global role of English and its significance within the Ukrainian linguistic space. The research is relevant for linguistic theory and the practical analysis of the functioning of linguistic elements in communication. The conducted research contributes to the development of comparative morphology of Ukrainian and English, particularly the comparative morphology of evaluation and methodologies for teaching English in Ukrainian-speaking classrooms. The article highlights the importance of studying pronouns within a new functional and pragmatic paradigm of knowledge, which opens up prospects for further scientific investigations.

Key words: pronoun, grammar, lexical and grammatical category, grammatical category, semantic and grammatical potential, linguo-axiology, comparative linguistics, Ukrainian language, English language.

УДК 811.131.1
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.7

Kondurk V. Yu.,
Ph.D student, lecturer,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0008-6770-0913

Buniyatova I. R.,
Doctor of Sciences (Linguistics), Full Professor,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4286-6705

ANALYSIS OF ENGLISH BORROWINGS IN THE ITALIAN NEWS DISCOURSE USING "ANTCONC": A STUDY OF THE NOMINATIVE SPACE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Summary. This article is dedicated to the analysis of English loanwords in Italian news discourse using the corpus linguistics tool *"AntConc"*. The aim of the study is to examine the lexical adaptations of anglicisms in the contemporary Italian media space, as well as to identify the factors that contribute to their proliferation in the context of globalization and digital transformations. The analysis is based on a corpus of 50 news articles from the Italian publications *"La Repubblica"* and *"Il Giornale"*. The research shows that English terms in the Italian context undergo various forms of adaptation. Specifically, it is revealed that anglicisms are not always subject to lexical transformations, and often retain their original forms due to the lack of precise equivalents in Italian. Furthermore, the corpus analysis identifies hybrid forms that arise as a result of morphological changes in English words, such as *bloggare* (from Eng. *to blog*), *stoppare* (from Eng. *to stop*) or *chattare* (from Eng. *to chat*). Special attention is given to the process of cultural adaptation, in which English terms acquire new sociocultural functions, adjusting to the specificities of Italian media discourse. It is emphasized that anglicisms not only fill lexical gaps but also actively shape the linguistic landscape, reflecting the interaction between global language trends and local cultural realities.

Additionally, the article explores the role of technological and economic factors in the increasing presence of English loanwords in Italian media. The rapid expansion of digital communication technologies, as well as the growing dominance of English-language media platforms, has had a significant impact on the incorporation of anglicisms in everyday language use. This process is particularly noticeable in fields such as media and communication, technology and entertainment, where English terms are often seen as markers of modernity and innovation. Thus, the study demonstrates that English loanwords are a significant element in the evolution of modern Italian, fostering the development of new forms of communication within the context of globalization.

Key words: AntConc, nominative space, loanwords, adaptation, anglicism, media discourse.

Introduction. The history of the English language as a global *lingua franca* began in the 18th century, and since then, its influence has continued to grow. One of the main reasons for this is the rapid development of globalization processes, particularly through the internet and digital technologies, which facilitate the exchange of information worldwide. English has managed to become the language of international communication by incorporating elements from many national languages while maintaining its uniqueness and identity. This success can be attributed to several factors: its relatively simple grammar, historical circumstances, and the rapid development of global information networks. As a result, English has surpassed other European languages, such as German, French, and Spanish, to take a leading role in international communication. Its spread is inevitable and all-encompassing, permeating every sphere–from business to culture, politics, and information technology [1, p. 175].

Relevance. The relevance of researching English-language borrowings in Italian news discourse is determined by several key factors. Firstly, it organically fits into the context of contemporary linguistic conceptualization, which is a subfield of cognitive linguistics focused on reconstructing concepts through the analysis of their semiotic representations. The concept of English borrowings in Italian news discourse represents a complex informational entity, the content of which is shaped within the collective consciousness and is expressed through news texts as a multimedia (verbal-visual) means of communication. Furthermore, the narratives related to the use of English terms in Italian news are not confined to a single text but span a variety of materials (news articles, reports, commentaries, features, etc.) [2, p. 92].

The aim of the study is to utilize the open-access corpus linguistics tool "AntConc" which performs text analysis and the analysis of identified English borrowings in texts from the contemporary Italian media space.

Theoretical Background. European scholars have explored the influence of the English language on Italian and the use of English borrowings in Italian, employing various approaches, including both historical (K. Bowles, J. Brown, 2023) and lexical analysis methods, as well as corpus linguistics (B. Cappuzzo, 2008). Additionally, comparative (M. Caimotto, A. Molino, 2011), sociolinguistic (V. Pulcini, 2023), lexicographical (C. Furiassi, 2006), and cultural studies approaches (A. Zoppetti, 2019) have been applied.

Methods. This study analyzes English borrowings in the contemporary Italian media space using the "AntConc" software, which enables both quantitative and qualitative analysis

of linguistic units within texts. For this research, a corpus of contemporary Italian news articles, as well as texts from social media, was selected.

Results and Discussion. The AntConc software was used to identify and extract anglicisms present in the custom-built corpus of Italian news texts. In recent years, the popularity of AntConc has rapidly increased among researchers, educators, and language learners due to its rich set of features, free software license, support for multiple platforms, and user-friendly interface. For researchers, AntConc operates quickly and accurately across a wide range of small- and medium-sized corpora [3, p. 3].

The corpus content consisted of 50 news articles from the Italian publications *"La Repubblica"* and *"Il Giornale"*. The "AntConc" program allows for a detailed textual analysis, including identifying the frequency of lexical units, creating charts, diagrams, and more. Additionally, "AntConc" can be used to analyze online texts or those uploaded by users. Through the analysis of the sample using the "AntConc" web application, it was found that the corpus contained 9,125 words. From these, 70 key lexical units were extracted, covering various thematic segments: *"Media and Communication", "Fashion", "Entertainment", "Politics", "Advertising", "Gastronomy"* and *"Travel"*.

The broadest thematic field identified was *"Media and Communication"*. This segment alone contains 25 anglicisms that are related to this specific area of usage:

	Type	Freq.
1.	Social	15
2.	Creator	8
3.	Reel	6
4.	Reporter	5
5.	Post	5
6.	Spot	3
7.	Streaming	2
8.	Network	2
9.	Bloggare	1
10.	Podcast	1
11.	Record	1
12.	Software	1
13.	Stream	1
14.	Web	1
15.	Bloccare	1
16.	Blog	1
17.	Computer	1
18.	Content	1
19.	Internet	1
20.	Mail	1
21.	Digital	1
22.	Chattare	1
23.	Smartphone	1
24.	Stoppare	1
25.	Youtuber	1

The toolset of "AntConc" provides a wide range of numerical analyses for the selected units. In this study, the following tools were used:

Concordance. This tool displays search results in the "KWIC" (Key Word in Context) format, allowing the researcher to see how words and phrases are typically used within the text [3, p. 2]. For the analysis of English loanwords in the Italian corpus, a search is conducted for English words or phrases (such as *social network*) to examine the contexts in which they are used:

***Il social network** dedicato alle immagini e ai video ha aperto le porte agli spot, con un inevitabile effetto sulla fruibilita dell'app [4].*

*Scelti per seguire la rotta tracciata da TikTok, **social network** votato esclusivamente alla riproduzione video, i Reel su Instagram sono andati a sommarsi alle immagini e ai gia presenti post video [4].*

*Non per niente, sua e la firma a Codice d'onore e alla indimenticabile difesa di Jack Nicholson (in Billions, altra vetta da tribunale: l'autodifesa di Paul Giamatti/Chuck Roades), anche se l'Oscar per la sceneggiatura l'ha vinto con **The Social Network** nel 2011 [5].*

Clusters/N-Grams displays clusters based on the search condition and summarizes the results obtained through the Concordance Tool or Concordance Plot Tool. The N-Grams tool, on the other hand, scans the entire corpus for clusters of length "N" (e.g., 1 word, 2 words, etc.) and allows for the identification of common expressions within the corpus [3, p. 2]. As a result, common English expressions, such as *content creator*, were identified:

*Dal canto suo, la societa di Ascani nata nel 2021 ha realizzato ricavi per 3 milioni di euro nel 2023 con una previsione di chiudere l'anno a 4 milioni di euro, e oggi aiuta i brand a collaborare con **i content creator** [6].*

The *Collocates* tool allows for the search of collocations – words that appear next to a given search term within a corpus. Collocations are a crucial aspect of lexicographical and linguistic studies because they help uncover patterns in word usage and explore non-trivial relationships between lexical units within context. This tool allows for the investigation not only of consecutive but also non-consecutive language patterns, enabling the search for collocations not only in directly adjacent positions but also in a broader context [3, p. 6].

For the analysis of English borrowings in the Italian corpus, this tool enables the identification of how English terms are used in conjunction with Italian words. The tool examines not only consecutive words but also a broader context, identifying collocations of words that appear to the left or right of the borrowing. This allows us to observe how these words integrate into the Italian text and which terms they are frequently associated with.

For example, words frequently associated with the English word *social*:

	Collocate	Rank	Freq(Scaled)	FreqL	FreqR	Range	Likelihood	Effect
1	sui	1	170	7	0	5	47.624	6.273
2	network	2	60	0	3	2	21.519	6.553
3	andando	3	30	0	2	1	15.509	6.968
4	avevo	4	40	1	1	1	14.334	6.553
5	ridurre	4	40	0	2	1	14.334	6.553
6	protagonisti	6	50	2	0	1	13.431	6.231
7	investimenti	6	50	0	2	1	13.431	6.231
8	post	8	60	2	0	2	12.699	5.968

The *Wordlist* tool counts all the words in the corpus and presents them in an organized list, allowing quick identification of the most frequently occurring words in the corpus. In this case, we were able to determine that the phrase *social network* appears 3 times (*social* – 15 times and *network* – 3 times). This tool is useful for understanding the frequency and distribution of specific words or phrases within the corpus.

The widespread use of the English language on social media is not a new phenomenon, as English has been dominant in the online world for many years. It is the foundational language of the internet, and most of its content is transmitted in English. This popularity of English can be attributed to its widespread teaching in European countries and across the globe, as well as the economic and political landscape, the influence of Western culture, and its globalization. In Ukraine, English is taught to students and is used in various fields, ranging from social media to professional purposes [7, p. 255].

The analysis of anglicisms in the lexical composition of Italian news reveals an interesting trend: most of the identified anglicisms are unadapted, despite the presence of corresponding equivalents in the Italian language:

English	Italian
Social	Sociale
Creator	Creatore
Reporter	Cronista
Streaming	Flusso multimediale / flusso audiovisivo
Network	Rete
Record	Registrazione
Software	Applicazione
Content	Contenuto
Mail	Posta elettronica
Digital	Digitale
Smartphone	Cellulare

However, there were also loanwords found that do not have equivalents, such as *reel, post, spot, podcast, stream, web, blog, computer, internet, youtuber.*

In addition to the usual borrowings that undergo only syntactic or lexical adaptation, hybrid forms have appeared in Italian, resulting from morphological changes to English words. These include verbs such as **bloggare** (from Eng. *to blog*), ***chattare*** (from Eng. *to chat*), ***bloccare*** (from Eng. *to block*) and ***stoppare*** (from Eng. *to stop*). These words not only borrow the main roots but also adapt to Italian morphology, forming verb forms that meet the specific grammatical requirements of the Italian language.

The use of such terms allows for the preservation of the specificity of English concepts while adapting them to the lexical and grammatical requirements of the Italian language. This phenomenon reflects not only the process of linguistic integration but also the transition to a new linguistic reality, where the globalization of technology directly influences the development of national languages [8]. It is important to note that these words are not merely borrowings but also morphological adaptations that do not have equivalents in the traditional lexicon of the Italian language. They are created to meet the specific communicative needs of contemporary media culture and online communication, and therefore, they can be considered occasionalisms, as they emerged in specific contexts and are not part of the established lexical inventory.

Based on the results of our study, the following factors can be identified as driving Italians to use anglicisms in the field of media and communications:

1. *Lack of Italian equivalents.* Although Italians often try to minimize the use of anglicisms, there are circumstances where an English term has become so deeply ingrained in the language that no exact Italian equivalent exists [9, p. 43]. In such cases, anglicisms fill these gaps.

2. *Globalization and the influence of digital technologies.* Globalization, particularly in the context of the development of the Internet and social media, has led to the standardization of many English terms in international communication, especially in the fields of technology and business. Internet communication, social networks, and media platforms, which predominantly operate in English, contribute to the increasing tendency for the Italian language to borrow English words, either without adaptation or with minimal modification.

3. *Internationalization of the media space.* International news, reports, blogs, and social media actively use English terms, which influence local media. Specifically, Italian media adopt terms and phrases unchanged, driven by the tendency to integrate into the global media space. This approach allows for maintaining a certain universality and adaptability in the rapidly changing media and information environment.

4. *Simplicity and convenience.* Many English terms are shorter or more convenient to use compared to their Italian equivalents. In many cases, English words, especially in the fields of information technology and communications, have intuitive meanings and provide a quick and accurate transmission of information. This aspect is particularly important in the media context, where conciseness and clarity of messages are of great significance.

Conclusion. The analysis of the nominative space of English borrowings in Italian news discourse using the "AntConc" software reveals key aspects of language evolution driven by globalization and the integration of English as the primary tool of international communication. The process of borrowing English terms goes beyond mere lexical transformations and includes complex linguistic adaptations, particularly changes in grammatical structure and the semantic load of words. These adaptations allow English elements to organically integrate into the Italian linguistic system, also forming new hybrid forms that respond to the demands of modern communication and cultural realities. Borrowings in the media space not only fill lexical gaps but also become an important part of the linguistic landscape.

At the same time, English terms have the ability to retain their meanings and nuances within the context of Italian media discourse. This process is the result of cultural adaptation, where English words acquire new sociocultural functions that correspond to specific usage conditions. Thus, the nominative space of English borrowings in the Italian media landscape is a significant aspect of the development of linguistic identity in the context of globalization. It reflects the interaction between global linguistic trends and local cultural realities, creating new forms of communication.

Bibliography:

1. Гроза І. М. Глобалізація англійської мови в міжкультурній комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 43. С. 174-176.
2. Zhabotynska S.A. The narrative multimedia concept: an algorithm for the analysis (internet-memes about COVID-19). *Cognition, Communication, Discourse*. 2020. P. 92-117.
3. Laurence A. Developing AntConc for a new generation of corpus linguists. *Proceedings of the Corpus Linguistics Conference.* 2013. URL: https://www.laurenceanthony.net/research/20130722_26_cl_2013/cl_2013_paper_final.pdf (дата звернення: 03.01.2025).

4. Schirru C. Anche Instagram cede alla pubblicità: arrivano gli spot. *Il Giornale*. 2021. URL: https://www.ilgiornale.it/news/tecnologia/e-adesso-pubblicit-spot-arrivo-anche-su-instagram-1955698.html (дата звернення: 04.01.2025).
5. Barbieri. E. Il premio Oscar Sorkin sceneggia per gioco lo scontro Trump-Biden. *Il Giornale*. 2024. URL: https://www.ilgiornale.it/news/premio-oscar-sorkin-sceneggia-gioco-scontro-trump-biden-2351304.html (дата звернення: 04.01.2025).
6. Rocco. G. In Italia cresce il fenomeno degli influencer «genuini». *La Repubblica*. 2024. URL: https://www.repubblica.it/tecnologia/2024/07/10/news/mercato_influencer_italia_social_quanto_guadagnano-423388600/ (дата звернення: 04.01.2025).
7. Оруг М. В. Anglicisms in Ukrainians' internet communication. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 21. С. 253–258.
8. Zoppetti A. L'inglese nell'italiano: espansione per ibridazione. *Treccani*. 2019. URL: https://www.treccani.it/magazine/lingua_italiana/articoli/scritto_e_parlato/ibridazione.html (дата звернення: 06.01.2025)
9. Rogato G. Anglicismi nella stampa Italiana. *Italica*. 2008. Vol. 85, No. 1. P. 27–43. URL: https://www.ilgiornalaccio.net/&anglicismi%20nella%20lingua%20italiana.pdf (дата звернення: 09.01.2025).

Кондрук В., Буніятова І. Аналіз англомовних запозичень в італійському новинному дискурсі за допомогою програми *«AntConc»*: дослідження номінативного простору в умовах глобалізації

Анотація. Стаття присвячена аналізу англійських запозичень в італійському новинному дискурсі з використанням інструмента корпусної лінгвістики *«AntConc»*. Метою дослідження є вивчення лексичних адаптацій англіцизмів у сучасному італійському медіапросторі, а також виявлення факторів, які сприяють їх поширенню в контексті глобалізації та цифрових трансформацій. Для аналізу було сформовано корпус із 50 новинних статей італійських видань *«La Repubblica»* та *«Il Giornale»*. Дослідження показало, що англійські терміни в італійському контексті проходять різні форми адаптації. Зокрема, виявлено, що англіцизми не завжди підлягають лексичним трансформаціям, а часто зберігають свої оригінальні форми через відсутність точних відповідників в італійській мові. Окрім того, в процесі корпусного аналізу були виявлені гібридні форми, які виникають внаслідок морфологічних змін англійських слів, наприклад *bloggare* (від англ. *to blog*), *stoppare* (від англ. *to stop*) або *chattare* (від англ. *to chat*). Окрема увага приділена процесу культурної адаптації, в якому англійські терміни набувають нових соціокультурних функцій, адаптуючись до специфіки італійського медіадискурсу. Важливо, що англіцизми в італійській мові не лише заповнюють лексичні прогалини, але й активно формують мовний ландшафт, відображаючи взаємодію між глобальними мовними тенденціями та місцевими культурними реаліями.

Також у статті досліджується роль технологічних та економічних факторів у зростанні присутності англійських запозичень в італійських медіа. Швидке поширення цифрових комунікаційних технологій, а також домінування англомовних медіаплатформ значно вплинули на включення англіцизмів у повсякденне мовне використання. Цей процес особливо помітний у таких сферах, як медіа та комунікації, цифрові технології та розваги, де англійські терміни часто виступають маркерами сучасності та інновацій. Таким чином, у дослідженні підтверджується думка про те, що англійські запозичення постають важливим елементом в еволюції сучасної італійської мови, сприяючи розвитку нових форм спілкування в контексті глобалізації.

Ключові слова: AntConc, номінативний простір, запозичення, адаптація, англіцизм, медіадискурс.

УДК 82-95:355.48(477-651.2+470-651.1):81'42(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.8

Крехно Т. І.,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Романова І. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Пескова Л. О.,
учитель української мови та літератури
Манченківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Люботинської міської ради Харківської області

АВТОРСЬКА ЛІНГВОІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ В НАУКОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню авторської лінгвоіндивідуалізації в науковому історичному тексті. Актуальність роботи зумовлена посиленою увагою сучасного мовознавства до інтегрованого вивчення усного й письмового тексту як комунікативного акту, структурні елементи якого на всіх мовних рівнях підпорядковані авторському задуму. Інтерпретація мовної особистості автора-науковця здійснюється шляхом аналізу способів вербалізації персональних знань, уявлень, оцінок, замірів щодо предмета дослідження: російсько-української війни. Матеріалом для роботи слугували наукові статті українських учених, присвячені вивченню новітньої війни в Україні. Загальною тенденцією визначаємо прагнення авторів до образного, експресивного оформлення тексту, що має на меті привернути увагу аудиторії до інформації, активізувати рефлексії в суспільстві. Рівень емоційності, способи її формування визначаються персональними інтелектуальними й психоемоційними характеристиками вченого. Серед таких прийомів оксюморони, терміни-неологізми, графічні засоби, переключення мовного коду, метафоричність, іронія, фразеологізми. Відповідно до персональних уявлень про силу впливу на читача автори мають різні пріоритети. Образи України й Росії творяться як безпосередньо, так і опосередковано, шляхом упровадження в текст дотичних до війни концептів, інтертекстуальних конструктів, що розширює діалогічний простір взаємодії автора та читача. Активізація цих понять формує у свідомості читача категорії, що вступають у відношення опозиції, контрасту, паралелізму. Система ключових слів-іменників, прикметників чи дієслів слугує когнітивним каркасом формування образів. Лексико-семантичні групи та одиниці, що їх складають, іноді втілюють найвищий рівень семантичної градації. Винятковим для стилю історичної наукової статті є представлення інформації умовними конструкціями, вульгарно-знижена манера зображення персоналій, формальний надмір емоційно-експресивної лексики. Мотиви поведінки відхилення від мовностилістичних традицій лежать у персональній емоційно-почуттєвій площині свідомості й спонукають авторів до наповнення тексту максимальною експресією.

Ключові слова: авторська лінгвоперсоналізація, мовна особистість, науковий стиль, історичний текст, війна в Україні.

Постановка проблеми. Фундаментальним положенням вивчення ідіостилю є усвідомлення будь-якого тексту як унікального продукту мовної особистості, що конструює висловлення відповідно до персонального когнітивного й ірраціонального досвіду, культурних, соціальних, релігійних, професійних, національних, гендерних параметрів, узгоджує мовлення з власними комунікативними замірами, потребами аудиторії, конкретними обставинами спілкування. Початки напрямку заглиблення у зв'язки мовотворчості й особистості сформували у своїх працях В. фон Гумбольдт, Г. Штейнталь, В. Вундт, О. Потебня, І. Огієнко та інші. Увага вчених була зосереджена на дослідженні художньої мови письменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні лінгвоперсонологія є важливим напрямом досліджень у лінгвістиці (С. Єрмоленко [1], А. Загнітко [2], Т. Космеда [3], О. Маленко [4] та інші). Наукові розвідки ґрунтуються на розроблених теоретичних положеннях про мовну особистість, ідіостиль, лінгвоіндивідуалізацію. Методологія цих досліджень базується на положеннях дискурсної лінгвістики, прагматики, комунікативної й соціолінгвістики.

Індивідуальний стиль науковця як об'єкт лінгвістичного аналізу є відносно новою й неповно опрацьованою цариною філології. Актуальність дослідження зумовлена потребою доповнення картини семантичних, структурних та функційних особливостей авторського стилю відомостями лінгвістичної персоналізації в науковому тексті. Водночас значущість роботи розглядаємо в широкому контексті – підвищення ролі мовлення для формування іміджу сучасної людини, усвідомлення елітарності мовної особистості, домінування комунікації як головного інструменту новітньої організації світу.

Мета статті – інтерпретувати мовну особистість автора-історика в наукових рефлексіях про російсько-українську війну шляхом аналізу способів вербалізації знань, уявлень, оцінок, замірів щодо предмету дослідження, виявлення співвідношення суб'єктивного й об'єктивного в науковому висловлюванні. **Джерельною базою** дослідження стали наукові статті українських учених, присвячені вивченню війни в Україні, ідентичності українця на тлі геополітичної нестабільності з 2014 року: 1) Сегеда С., Шевчук В. Гібридна війна Росії проти України: історичний вимір (2019) [5]; 2) Брехуненко В. Вітчизняна війна за незалежність 2014 – ? рр. Попередні нотатки (2016) [6].

Виклад основного матеріалу дослідження. Індивідуалізація автора в імпліцитній формі виявляється вже через визначення зони буття, що має стати об'єктом пильної уваги науковця з метою пошуків достовірності, істини й меж людського пізнання. Обираючи певну тему, продуцент мовлення заявляє про свої світоглядні орієнтири й внутрішню потребу стимулювати себе й соціум до осмислення чи переосмислення цього питання як особливо значущого. Воєнна агресія Росії, що почалася 2014 року, стала гносеологічним стимулом до узгодження, з одного боку, наукової картини й уявлень про світ на основі емпіричного й чуттєвого досвіду та, з іншого, – реальної картини світу. Особливістю історичних рефлексій щодо російської інтервенції є дуальність авторської особистості: об'єктивний науковець і водночас чуттєва людина, яка декларує співпереживання зі своїм народом.

Стаття українських істориків С. Сегеди, В. Шевчука «Гібридна війна Росії проти України: історичний вимір» була опублікована 2019 року [5]. Колективне авторство передбачає узгодженість концепції та способів її реалізації, тож можна говорити про персоналізацію колективного автора. Наукова картина світу в цьому тексті розгортається під час ревізії термінологічного апарату й визначення одиниць для оперування у власній розвідці. Ключовим є термін *гібридна війна*, що об'єктивується через загальноприйняті в історичній науці дефініції: *«Під час таких війн одна держава намагається нав'язати свою політичну волю шляхом комплексу заходів політичного, економічного, інформаційного характеру без оголошення війни відповідно до норм міжнародного права»* [5, с. 31]. На рівні термінології автори зберігають нейтральність та об'єктивність наукового стилю. Однак, даючи огляд понятійного обсягу номінації *гібридна війна*, С. Сегеда й В. Шевчук залучають термін-неологізм іншого автора, М. Гончара, – *гібресія*, що є результатом свідомої контамінації двох слів: *гібридна війна* й *агресія* [5, с. 32]. Цей термін є емоційно-експресивним науковим оказіоналізмом. Однак автори С. Сегеда й В. Шевчук включають його до опису термінологічної картини, а отже, у такий спосіб засвідчують позитивне сприймання експресії та образності в науковому аналізі російсько-української війни.

Образність постає виразною рисою індивідуального стилю аналізованої статті. Метафоричність лексики робить текст жвавим і динамічним: *«Російські історики… здійснюють перманентний* ***наступ*** *на історію України…»* [5, с. 34]. Експресії тексту додає емоційна лексика високого рівня градації: ***руйнівні*** *наслідки,* ***непередбачувані*** *масштаби, застосування* ***брудних*** *технологій,* ***по-варварськи*** *спалювали,* ***деспотична тиранія***. Однак на тлі виявленої тенденції до образності й емоційності стилю автори не залучають такого мовного засобу, як фразеологізми. Ужита лише одна конструкція, що властива науковому стилю й не порушує нейтральності викладу, – *п'ята колона*.

Концептуальна картина України й українців твориться як безпосередньо, так і опосередковано, шляхом змалювання інших персоналій, що є суб'єктами протистояння. Упровадження в текст системи таких персонажів, як *Путін, Кремль, країни світу, Росія, росіяни* активізує відповідні концепти, що у свідомості читача вступають у відношення опозиції, протистояння, контрасту й увиразнюють висловлювання. Так, образ Путіна формується розмовною лексикою з метою створення вищого рівня експресії та негативної конотації: *«…провал путінських планів* ***утягнути*** *Україну до інтеграції з Росією»* [5, с. 32] (замість нейтрального ***залучити***); *«…намагаючись* ***підігнати*** *історію під вирішення геополітичних планів Росії»* [5, с. 34] (замість нейтрального ***скоординувати / узгодити*** *факти історії України і плани Росії*). Очевидно, що така розмовна лексика не є атрибутивною ознакою мовної культури істориків-науковців. Натомість це свідоме залучення зниженого словника до творення образу ницої людини, алюзії на її звичний кримінальний спосіб дій і поводження в соціумі. Імпліцитно образ негідного суперника у війні (Росії) вивищує сторону протистояння (Україну).

Підступність стратегій і тактик Росії, її брехливість в інформаційному просторі передається вживанням опозиційних ідентифікаторів держави-агресора в одній семантико-синтаксичний конструкції (*агресор – жертва, захоплення – звільнення*): *«У гібридній війні проти України* ***агресор*** *– Росія – представляє себе як* ***жертву*** *політики Заходу»* [5, с. 32]*; «Росія* ***прямо не використовує*** *термін «гібридна війна»,* ***але на практиці реалізовує*** *її механізми»* [5, с. 33]*; «…силове* ***захоплення*** *Росією українських земель подається виключно як* ***звільнення*** *українців»* [5, с. 34]*; «У політичній риториці Росії українці були переведені з етнодружньої категорії «****братнього народу****» до категорії «****фашистів-націоналістів-зрадників****»* [5, с. 34]. Таке опозиціонування характеристик одного об'єкта не тільки викриває інтриганську політичну сутність Росії, а й створює ефект абсурду й мізерності злобного гегемона, який мріє панувати у світі.

Когнітивну сітку нового знання, яке отримує читач, організовують лексичні одиниці: *пропаганда, саботаж, навмисне завдання шкоди, диверсії, терор, агресія, брудні технології, фальсифікації*. Саме через ці категорії читач формує обриси знання про об'єкт аналізу – Росію.

С. Сегеда й В. Шевчук демонструють високий рівень авторської індивідуалізації. Промовистим є уживання композита *Московія/Росія*. Це найменування має містке семантичне поле. Синхронізація в одному номені хронологічно дистантних назв однієї держави має на меті представити сучасну модель злочинної поведінки Росії в тяглості як продукт еволюційний, результат тисячолітнього культивування загарбницької, при цьому не відкритої, а змовницької й підступної натури: «***Московія/Росія*** *у війнах проти України робила ставку на «п'яту колону», власне вторгнення на українські землі видавала за залагодження внутрішнього конфлікту, використовувала дезінформацію, поширювала риторику про захист православ'я, застосовувала тактику «випаленої землі»*» [5, с. 33].

Неперекладені цитати представників російської влади є прийомом посилення створюваного ефекту брехливого

образу Російської Федерації. Фраза «*Нас там нет*», що ілюструє приховану диверсійну й дестабілізаційну діяльність на території чужої країни, авторами не перекладається. У спосіб представлення неправдивого свідчення мовою оригіналу вони фіксують у свідомості аудиторії уявлення про зрощення російськомовного простору й духовного виродження.

Специфічною рисою лінгвоіндивідуалізації авторів є залучення до аналізу об'єктів (*Росії й Путіна*) історичних аналогів, інших персоналій-концептів. Інтертекстуальність стимулює встановлення зв'язків, розгортання дотичних концептів і в такий спосіб розширює когнітивний простір, у якому взаємодіють автор і читач. Той факт, що поштовхом до створення Російської держави була монгольська навала 1237–1240 рр., подається для відновлення хронології державних утворень Київська Русь – Московська держава. Подальше твердження – «***від монголів*** *Московія прийняла і жорстоку форму управління державою*» [5, с. 34] – є принагідним; ця думка не розгортається, не укорінюється глибоко у структурно-смислову канву оповіді, реконструкція давнього історичного тла не передбачається й зрештою не здійснюється. Однак ця на позір побіжна нотатка як згорнута назва концепту (*монголи*) має потенційну силу розгорнутися у свідомості читачів відповідно до власних уявлень і знань, сконструювати зв'язки з описуваним об'єктом, трансформувати фрагмент картини світу.

Інша принагідна реляція – паралелізм між постатями Путіна й Гітлера. Так само структурно-логічна схема статті не передбачає заглиблення в персоналію Гітлера для з'ясування причин і механізмів сучасної війни в Україні. Це одиничне згадування є актом частково спонтанним, продиктованим емоційним інтелектом, стимульованим персональним досвідом залучення до трагічних подій у сучасній Україні. Але така принагідна згадка здатна оптимізувати інтерпретації наукового тексту, тому вона й посіла тут місце: *«Стратегія Росії у війні проти України, риторика* ***В. Путіна*** *щодо обґрунтування російської агресії практично повністю збігаються з планами* ***Адольфа Гітлера*** *перед Другою світовою війною. І А. Гітлер, і В. Путін відштовхувалися від тези про приниження своєї країни, яке слід подолати і «піднятися з колін» коштом загарбання сусідніх земель»* [5, с. 34].

Отже, інтерпретація стилю мовлення статті авторства українських істориків С. Сегеди й В. Шевчука виявила такі особливості персоналізації: 1) схвалення емоційно-експресивної мовотворчості колег-науковців у продукуванні історичного тексту; 2) зрідка паралельне вживання нейтральної та емоційної одиниці на позначення того самого поняття; здебільшого перевага надається експресивним образним метафоричним виразам; 3) уживання семантичних опозицій в одній синтаксичній конструкції з метою більш виразного змалювання поняття; 4) залучення зниженої розмовної лексики до творення образу нищої людини та її антигуманних дій (Путін); 5) система ключових експресивних слів-іменників, що слугують каркасом формування образу предмета дослідження (Росії); 6) оказіоналізми (композит *Московія/Росія* – непродуктивна модель на позначення поняття 'держава', що базується на синтезі різних хронологічних параметрів, але однакової моделі поведінки); 7) переключення мовного коду (українська / російська мова) як прийом образотворення історичної персоналії (Росії); 8) інтертекстуальність (розбудова когнітивної мережі свідомості читачів під час роботи з текстом шляхом залучення історичних персоналій інших хронологічно-суспільних епох); 9) непопулярність фразеологізму як стилетворчого засобу.

Виразно персоналізованим є мовлення українського науковця В. Брехуненка в аналізованій статті «Вітчизняна війна за незалежність 2014 – ? рр. Попередні нотатки», що була опублікована 2016 року [6]. В арсеналі індивідуального стилю продукування тексту фіксуємо невербальні метазасоби: графічні знаки, трансформація шрифту, фотографії. Так, для окреслення хронологічних рамок війни вчений використовує візуально незвичну формулу: **2014** – **?**, яка, більше того, винесена в заголовок статті, отож вражає читача ще до прочитання: *Вітчизняна війна за незалежність* ***2014*** *–* ***?*** *рр*. Питальний знак у представленні часових меж війни прагматично маркований. Це позначений експресивністю прийом збентеження, збудження уваги неформальністю візуального ряду, це персональна інтенція в такий спосіб викликати глибокі переживання когнітивно-чуттєвої сфери: чи не є війна (а в ширшому розумінні – російські зазіхання на українську незалежність від неї) категорією позачасовою, безкінечною і константною – «?». Безперечно, автор мав вибір представити інформацію у більш звичний спосіб: або цифровими засобами (2014–2016), або вербальними *(2014 і до сьогодні*), або інакше. Натомість він обирає невербальний засіб писемного висловлювання як найбільш оптимальний з огляду на резон викликати раптовий стан сум'яття й розгубленості. У такий спосіб автор досягає не просто активізації уваги, але й подразнює емоційно-експресивну площину психічних механізмів, а отже, корегує фон подальшого діалогу читача з автором.

До невербальних метамовних способів транслювання інформації належить прийом переключення шрифту. Курсивом виділені цитати з промов Путіна, зміст яких – формування непривабливого образу України, фальсифікація історичних фактів, маскування за риторикою промови виправдань щодо інтервенції в Україну. Зміна шрифту на курсив є додатковим прийомом зосередження уваги на структурному елементі композиційної організації мовлення, водночас суб'єктивним мотивом у певний спосіб підкреслити дикунство й підступність поведінкової моделі Путіна, віддзеркаленої в цитатах: *«Ти ж розумієш, Джордже, що Україна – це навіть не держава. Що таке Україна? Частина її територій – це Східна Європа, а частина, і значна, подарована нами»* [6, с. 221]*; «До влади в Києві прийшли нацисти, бендерівці, фашисти та антисеміти»* [6, с. 238]*; «У серці, свідомості людей Крим залишається невід'ємною частиною Росії»* [6, с. 224]*; «Південь, південь України повністю – там тільки одні росіяни»* [6, с. 242]. Відзначимо відносно суттєву кількість цитат Путіна – чотири фрагменти промов. Автор пропонує читачеві пряму мову як неопосередковані свідчення облудності путінської риторики, абсурдність яких є наскільки очевидною, що не потребує інтерпретацій чи навіть не заслуговує на них: це висловлення відверто марнославної людини, позбавленої тих чеснот, які вона лицемірно декларує (рятівник світу). У такий спосіб науковець подає образ «голого короля» й спонукає читачів до емоційних оцінок заданою власною експресією.

Жирний шрифт використовується в тексті один раз і свідчить про свідоме перебільшення звичайного способу скеровування мислення на певний предмет: так маркований факт справедливої кваліфікації російської інтервенції на противагу нечесній номінації, що ілюструвала приголомшливу нерішу-

чість української влади в радикальний спосіб покінчити з зазіханнями Росії на територію України, ухвалити різкі політичні рішення, не погоджуючись на жодні компроміси. Так, нерішучою, на думку В. Брехуненка, була дефініція героїчного захисту України Збройними Силами, що почався 2014 року, – «антитерористична операція». Це несміливе визначення не відбивало суті явища, а навіть більше: демонструвало непевність в ідентифікації ворога й певне толерування злочинних дій нібито в рамках чинних законів міжнародної дипломатії. Евфемістично-табуйована назва факту «антитерористична операція» була замінена Петром Порошенком на чесну й рішучу кваліфікацію «**Вітчизняна війна за незалежність 2014 року**» [6, с. 241]. Важливість цього кроку, за яким стоїть політична сила і рішучість, емоційно схвалюється автором, формує уявлення про потужну спільну енергію слова, духу, волі й дії.

Персональний науковий стиль В. Брехуненка характеризується формальним надміром емоційно-експресивної лексики: кожне твердження об'єктивується за допомогою емоційно-експресивних одиниць лексичного, фразеологічного, стилістичного рівнів. Така тактика є застосовною до всіх концептів, що активізовані у статті: *Україна, українці, українська влада, Росія, Путін, Кремль, війна*. Лінгвокомунікативна діяльність науковця спеціалізує функціональне навантаження цих засобів як маркерів конкретного концепту-образу, виявляє тенденційність авторського ставлення, оцінки, програмує сприймання образів читачем. Так, концепт УКРАЇНЦІ формується емоційними одиницями, що створюють контекст піднесення, пристрасного запалу, натхнення, гордості: *«**Лягла** Небесна Сотня, **окропивши своєю святою кров'ю** перемогу Майдану»* [6, с. 227–228]; *«…**буяла** Революція гідності»* [6, с. 226]. Героїчний пафос – це модус індивідуалізації наративної лінії УКРАЇНЦІ.

Індивідуалізоване осягнення суті понять РОСІЯ, КРЕМЛЬ, ПУТІН тісно пов'язане з активізацією понятійних, предметних і почуттєвих авторських смислів, що у вербальному втіленні представлені лексичними одиницями з негативною конотацією, зокрема вульгаризмами: ***несусвітня** путінська **брехня**,* [6, с. 239], ***блюзнірське** прохання Путіна* [6, с. 237], *повернення України в **московське стійло*** [6, с. 221].

Грубі слова й експресивні вирази, що перебувають поза межами літературного нормативного мовлення, формують образ морального збоченця, задуми й дії якого так само перебувають за межами суспільного цивілізаційного порядку. Така поляризація мовних прийомів – пафос для образу українців і вульгаризми для зображення Росії – організовують категорії свідомості автора на поняттєво-оцінній шкалі.

Водночас дискурс війни є багаторівневою складною структурою, у якій ще один концепт матеріалізується через вульгаризми – УКРАЇНСЬКА ВЛАДА. Непритаманні для мовлення науковця знижені лексичні одиниці застосовуються для увиразнення міркувань про роль української влади у провальній політиці щодо зміцнення національних кордонів та національної ідеї від часів здобуття незалежності, від 1991 року: *«Наразі можна… здогадуватися… якою частиною українського суверенітету … президент (Янукович) **торгував*** [6, с. 226]*; «Будівництво перешийку між ним (острів Тузла) і Краснодарським краєм… **протверезило** багатьох, але не всіх»* [6, с. 221]*; «…підготовлений відвертими **україножерами** Колесніченком, Ківаловим та Симоненком закон «Про засади мовної державної політики» створював правові підстави для зросійщення українського життя і розчинення українського світу в «русском мірє»»* [6, с. 225]*; «Росія, здавалося, добре **угноїла ґрунт** для переможної війни з Україною»* [6, с. 228].

Автор насичує зниженою лексикою мовомислення, перетворюючи форму (слово) на енергію (думку), змушуючи читача засвоїти власну позицію й розділити її. Неприпустиме нехтування національними інтересами, провадження політики поступок і компромісів, домінування власних зисків і, як наслідок, зрада державних інтересів – це те тло, на якому стала можливою військова навала, катастрофічні наслідки якої ще не кінечні, але їх уже неможливо пробачити. Цей людський мотив спонукає автора до наповнення тексту максимальною експресією. Емоційна лексика формує поле, у якому створювані персонажі об'єктивуються, набувають смислових обрисів. Саме емоційна лексика стає опорними ключовими словами образотворення – це індивідуальна риса лінгвотворчості В. Брехуненка. Простежмо й порівняймо групи лексем: Кремль – *камуфлювання, блюзнірство, крутійство, брехня;* Захід – *розніжений, м'якотілий, беззубий.* Автор цими комплексами лексичних одиниць нам нібито задав координати на площині, де мають формуватися образи під час подальшої роботи з текстом.

Персональний людський стан переживання війни, а також усвідомлення на фаховому рівні катастрофічних явищ в українській історії й водночас письменницьке прагнення забезпечити ефективний діалог із читачем зумовлюють уживання фразеологізмів.

Усталені конструкції в персональному мовленні В. Брехуненка демонструють високий рівень обізнаності з фразеологічним фондом української мови, а також мовленнєву компетентність, що виявляється в діапазоні функційного навантаження ідіом. Біблійні й міфологічні фразеологізми відносно нейтральні, посилюють авторитет мовної особистості науковця, супроводжують твердження в тексті яскравими образами: «*В умовах, коли війна триває, багато що сховане **за сімома печатками**»* [6, с. 221]*; «**Ахіллесова пята** українського суспільства»* [6, с. 222]*; «Усі заяви були **від лукавого**»* [6, с. 222]*; **«Безневинне ягнятко»*** [6, с. 226].

Іншу функцію – викривати, засуджувати, підвищувати рівень відповідних емоцій і посилювати негативну оцінку – виконують фразеологізми, що походять із народної розмовної стихії. Вони описують підступність дій Москви чи безпорадність у протистоянні ворогу Києва: «*Неадекватна реакція Заходу переконала В. Путіна в тому, що вдасться **спустити на пси** незадоволення* (Заходу) *агресією* [6, с. 224]*; «(Захід) не зможе **вдарити по руках** (Росію)»* [6, с. 224]*; «Помаранчева влада **палець об палець не вдарила**, щоб зробити Україну здатною військово й ідеологічно протистояти зазіханням Росії»* [6, с. 225]*; «Ю. Тимошенко уклала просто таки вбивчу угоду на 10 років, яка **в'язала** Україну **по руках і ногах**»* [6, с. 225]*; «…брутальність російського тиску та цинізм у прагненні **обвести** партнера **навколо пальця»*** [6, с. 226]*; «…президент (Янукович) **ламав через коліно** противників»* [6, с. 226]*; «Головна стратегія Росії полягала в тому, щоб **загрести жар чужими руками»*** [6, с. 230]*; «…всі особливості сучасної війни мають **довгу бороду** з історії війн Росії за українські землі»* [6, с. 236]*; «Цей договір перетворював Європейський економічний простір на **мертвонароджене дитя**»* [6, с. 224]*; «Кремль **наступив на ті самі граблі**, що й у 2004»* [6, с. 227]*;*

«Та в Україні ***найшла коса на камінь»*** [6, с. 227]*; «…Янукович (спробував)* ***потопити*** *революцію* ***в крові»*** [6, с. 227].

Винятковим для стилю історичної наукової статті є представлення інформації умовними конструкціями, що абсолютно невластиві синтаксису подібного наративу. Історія оперує лише фактами й встановлює взаємозалежність між ними. Міркування ж на зразок *«якби ж час повернути назад…»*, *«якби історичні персонажі вчинили інакше…»* об'єктивно недоречні в історичному науковому тексті. В аналізованій же лінгвоперсоналізованій картині фіксуємо умовні конструкції. У нейтральному об'єктивному науковому наративі, напевно, автор уникав би цього, але аналіз безвідповідальних кроків української влади, зради національних інтересів задля власних зисків, що призвело до трагічних наслідків для України (і ця драма ще триває, згадаймо формулу *2014 – ?*), – це той предмет спостереження, що не може бути відстороненим від особистості наратора, він апріорі суб'єктивний, бо за ці помилки своєю кров'ю сьогодні платить його рідне село чи місто, родина чи земляки, весь український народ, уся Україна: ***«Якби*** *українські очільники послідовно відстоювали національні інтереси України, цілком* ***можна було б*** *виторгувати поступки у питанні ядерної зброї»* [6, с. 223]*; «Та не становила безпосередньої небезпеки для заходу, проте* ***виконувала б роль*** *надійного пострахy для будь-якого агресора»* [6, с. 223]. У марних наріканнях і наївних моделюваннях сценаріїв, які могли б завадити біді, проступає людська грань особистості науковця, що відчуває невимовний біль і хоче нібито полегшити його наріканнями й уявною трансформацією реальних подій у бажані.

Високий рівень мовної особистості демонструє інтертекстуальність. Характеризуючи тактики путінської цинічної пропаганди, В. Брехуненко відсилає читача до персоналії Геббельса. Референс базується на доведених до високого рівня технологіях масового зомбування колективної свідомості. Ця лише одинична згадка постає конденсованим змістом думки, представленої як знак-сигнал, що передбачає подальше самостійне розкодування читачем. Шляхи, якими буде прямувати свідомість рецепієнтів, будуть різні: хтось просто відновить сформовані у пам'яті відомості й побудує зв'язки між цими персоналіями, хтось може вступити в діалог із текстом, перейшовши за прізвищем Геббельс, як за гіперпосиланням, до інших джерел інформації, у когось будуть збуджені негативні асоціації. У будь-якому разі таке представлення активізує тезаурусну модель опрацювання інформації та нібито моделює панорамне тло для рефлексій аудиторії.

Ще одним інтертекстуальним елементом є персоналія Гітлера, залучена для зображення паралелей завойовницьких мотивів, брехливої риторики Путіна й Гітлера в різні історичні часи. Паралелізм втілюється в розлогих цитатах із промов Путіна й Гітлера, головні тези яких є ідентичними.

Таким чином, текст В. Брехуненка є глибоко персоналізованим. Об'єктивність, до якої прямує науковець, осягається через індивідуальний досвід, як раціональний, так і чуттєвий. Автор свідомо виразно репрезентує свою мовну особистість, виявляє творчість і незалежність в оперуванні мовними й невербальними засобами, програмує напрямок взаємодії з аудиторією, виявляє певний тиск під час трансляції думки, але цей тиск, на думку історика, адекватний змісту наукового висловлювання.

Особливостями персоналізації мовлення В. Брехуненка визначаємо такі: 1) застосування невербальних метамовних засобів транслювання інформації (трансформація шрифту, графічні виділення); 2) створення опорної системи номінативних одиниць (іменників або прикметників), що постають вершинами когнітивної сітки, на якій формуються образи у свідомості аудиторії; 3) поляризація мовних прийомів – пафос для творення образу українців і вульгаризми для зображення Росії – як засіб концептуалізації; 4) девіантність мовотворчості в науковому стилі: вульгаризми, надмір емоційних лексичних і фразеологічних одиниць, умовні синтаксичні конструкції; 5) інтертекстуальність (еклектика історичних персонажів різних епох, що зіставні в державницько-історичному контексті).

Висновки й перспективи подальших пошуків. Таким чином, виразні загальні тенденції наукових історичних текстів позначені одночасно персоналізованими прийомами реалізації авторських настанов, серед яких такі: переключення мовного коду, пафос, іронія, вставні конструкції, оказіоналізми, невербальні засоби комунікації. Лінгвоіндивідуалізація мовлення корелює з індивідуальними психоемоційними параметрами особистості, персональним життєвим досвідом, інтелектуальними навичками, ерудицією, мовним чуттям. Перспективними можуть бути дослідження, у яких студіюватиметься авторська лінгвоіндивідуалізація в науковому політичному тексті.

Література:

1. Єрмоленко С. Я. З історії української стилістики: від стилістики мовних засобів до інтегративної стилістики. *Українська мова*. 2019. № 1. С. 3–17. URL: http://surl.li/htmvyx
2. Загнітко А. П. Мовна особистість у науковому дискурсі. *Лінгвістичні студії*. 2020. Вип. 39. С. 146–154. URL: https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/8654
3. Космеда Т. Лінгвокреативність С. І. Дорошенка в моделюванні ego-текстів: жанр віншування-привітання-присвяти. *Лінгвістичні дослідження.* 2019. Вип. 50. С. 7–17. URL: http://surl.li/sogctf
4. Маленко О. Персоналізований діалогічний дискурс професора Леоніда Ушкалова: «оприявнення» досвіду самопізнання (на матеріалі есеїв з книги «Моя шевченківська енциклопедія: із досвіду самопізнання»). *Літературознавчий дискурс від бароко до постмодерну: Колективна монографія*. Київ – Люблін – Харків : Майдан, 2020. С. 286–302. URL: http://surl.li/kglbjm
5. Сегеда С. П., Шевчук В. П. Гібридна війна Росії проти України: історичний вимір. *Наука і оборона*. 2019. Вип. 1. С. 31–35. URL: http://nio.nuou.org.ua/article/view/174147
6. Брехуненко В. Вітчизняна війна за незалежність 2014 – ? рр. Попередні нотатки. *Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В. «Братня» навала. Війни Росії проти України XII–XXI ст.* Київ : Віпол, 2016. С. 221–243. URL: http://surl.li/hmabwx

Krekhno T., Romanova I., Pieskova L. Authorial linguistic individualization in a scientific historical text (based on scientific articles about the Russian-Ukrainian War)

Summary. The article is devoted to the study of the author's linguistic individualization in a scientific historical text. The relevance of this study is determined by the heightened focus of modern linguistics to the integrated study of oral and written texts as communicative acts, the structural elements of which, at all linguistic levels, are subordinated to the author's intent. The interpretation of the linguistic personality of the author-scientist is carried out by analyzing the ways of verbalizing personal knowledge, ideas, and measurements regarding the subject of the study: the Russian-Ukrainian War. The material for the work was scientific articles by Ukrainian

scientists devoted to the study of the modern war in Ukraine. The general trend is the authors' desire for a figurative, expressive design of the text, which aims to attract the audience's attention to information. The level of emotionality is determined by the personal intellectual and psycho-emotional characteristics of the scientist. Among such techniques are oxymorons, neologisms, metaphor, irony, phraseology. According to personal ideas about the power of influence on the reader, authors have different priorities. Images of Ukraine and Russia are created both directly and indirectly, by introducing concepts and intertextual constructs related to the war into the text, which expands the dialogical space of interaction between the author and the reader. The activation of these concepts forms categories in the reader's mind that enter into a relationship of opposition, contrast, and parallelism. The system of key words – nouns, adjectives, or verbs-serves – are as a cognitive framework for the formation of images. The lexical-semantic groups and units that make them up sometimes embody the highest level of semantic gradation. The presentation of information by conventional constructions, the vulgar manner of depicting personalities, and the formal excess of expressive vocabulary are exceptional for the style of a historical scientific article. The motives for the behavior of deviation from linguistic-stylistic traditions lie in the personal emotional plane of consciousness and encourage authors to fill the text with maximum expression.

Key words: authorial linguistic personalization, linguistic personality, scientific style, historical text, war in Ukraine.

УДК 811.111'38
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.9

Крижанівська Г. Т.,
кандидат філологічних наук, доцент
Львівського національного університету імені Івана Франка

Козолуп М. С.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Львівського національного університету імені Івана Франка

Патієвич О. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Львівського національного університету імені Івана Франка

НАУКОВА СТАТТЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ: ПРОБЛЕМИ ПИСЬМА ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ВИРІШЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена аналізу мовних і стилістичних проблем, з якими стикаються українські науковці під час написання наукових рукописів англійською мовою, та причин їхнього виникнення. Мовним матеріалом дослідження є 50 рукописів, які надійшли від українських науковців до журналу «Біологічні студії» у період 2021-2023 років. Методична база дослідження включає опис якісних та кількісних показників та контент-аналіз як метод збору даних. Аналіз текстів полягав у відстеженні відхилень від усталених принципів і правил англійської мови та лінгвістичних особливостей академічного дискурсу англійської мови та охоплював такі етапи, як виявлення помилки, перевірка та визначення хиб, їхній перелік, класифікацію та міркування щодо можливого зв'язку помилок із впливом рідної мови авторів. Проведене дослідження висвітлює типові структурні, стилістичні, синтаксичні та граматичні хиби, вказуючи на їхні внутрішньомовні та міжмовні (вплив рідної мови) причини, та засвідчує системні прогалини в навчанні академічного письма та практичному застосуванні мови. На текстовому рівні проблеми полягають у невірній структурі абзаців і надмірній багатослівності. На синтаксичному рівні найбільш помітними відхиленнями від мовно-стилістичної норми є неправильне вживання порядку слів у реченні та багатослівні й заплутані речення, які ускладнюють розуміння тексту. До найпоширеніших граматичних помилок належать відсутність присудків, неправильне узгодження підмета з присудком, неправильні форми дієслова та невірне вживання артиклів, займенників та квантифікаторів. Проведений аналіз природи цих помилок вказує як на внутрішньомовні, так і міжмовні чинники, що їх спричинюють, й може бути корисним у навчальному процесі як для педагогів, так і для студентів. Належне розуміння функціонального механізму помилок може збільшити усвідомлення потенційних хиб, а відтак, допомогти уникнути їх, а їхня класифікація може бути використана в навчальному процесі у сфері письмового дискурсу для прикладних потреб.

Ключові слова: академічне письмо, науковий стиль, мовні хиби, мовна інтерференція, міжмовні та внутрішньомовні чинники.

Постановка проблеми. Наукова стаття є однією із найпоширеніших публікацій, яка описує дослідження проведене науковцем. Вона є своєрідною візитною карткою, адже знайомить аудиторію не лише із дослідженням, а й з науковцем: його інтересами, стилем викладу, амбіціями тощо. Англійська мова – мова сучасної науки, й відповідно, написання англомовної статті є невід'ємним аспектом наукового зростання, важливим компонентом якого є мовна компетентність. Сьогодні майже всі індексовані журнали публікують англійською мовою, проте стаття повинна відповідати чітким критеріям та стандартам змісту та якості, щоб отримати бажаний статус «прийнята до друку». Написання чітких та переконливих дослідницьких робіт англійською мовою все ще залишається викликом для українських науковців [1; 2].

Аналіз досліджень. Англомовне академічне письмо як в освітньому, так і професійному середовищах набуває все більшої важливості, залишаючись водночас складним процесом, що потребує когнітивного аналізу та лінгвістичного синтезу [3; 4]. Володіти мовою означає не лише оперувати нею на рівні мовних правил, але й знати стандарти щодо організації та викладу ідей, зокрема у письмовій формі [5; 6]. Численні дослідження в галузі академічного письма, з його особливими вимогами щодо змісту, структури та стилю, наголошують на важливості формального тону, чіткості викладу, відсутності розмовних елементів, використанні відповідної академічної лексики, аргументів на основі доказів, логічного мислення та раціональних висновків як ключових рис, необхідних для наукових публікацій [5; 6; 7; 8]. Проведені дослідження також засвідчують, що академічне письмо вимагає неупередженості, переконливості та обґрунтованості, а також знання лінгвістичних та стилістичних засобів для створення наукового тексту.

Набуття та розвиток відповідних когнітивних навичок є складним завданням для неносіїв мови і охоплює багато сфер її неправильного використання [3; 9; 10; 11]. Україномовним авторам часто складно, незважаючи на їхнє знання граматики та лексики, здійснити виклад своїх ідей відповідно до стилістичних норм міжнародних редакційних стандартів. Міжмовна інтерференція, включно з впливом рідної мови, є типовою перешкодою для наших авторів, адже українська мова суттєво відрізняється від англійської, що призводить до лінгвістичних невідповідностей, таких як помилки в граматиці, лексиці, структурі тощо. З огляду на це, дослідження ключових аспектів академічного письма в контексті перемикання мовних кодів

та впливу рідної мови є важливим, оскільки ці чинники вказують на численні проблеми мовної некомпетентності у текстах авторів, для яких англійська не є рідною.

Метою статті є виявити та класифікувати відхилення від стандартної англійської мови у рукописах наукових статей, написаних українськими науковцями. Особливу увагу звернено на помилки, які пов'язані з впливом рідної мови.

Основний матеріал дослідження. Мовним матеріалом дослідження є 50 рукописів, поданих до журналу «Біологічні студії» авторами з України на етапі рецензування та мовного редагування у період 2021–2023 років. Більшість помилок, які аналізуються у цьому дослідженні, були виправлені мовним редактором журналу, тому не увійшли до опублікованих версій статей.

Дослідження ґрунтується на описовоякісному та описовокількісному підходах до аналізу мовного матеріалу. Якісний підхід полягає у дослідженні та аналізі якості певного об'єкта дослідження, тоді як кількісний зорієнтований на числові характеристики [12]. Контент-аналіз як частина якісного методу, використано як техніку для збору даних. Ця техніка дає змогу дослідникам вивчати, виявляти, аналізувати та інтерпретувати інформацію, що представлена в документі чи вибірці [12].

Аналіз рукописів передбачав виявлення порушення принципів та правил стандартної англійської мови (див. [13]) і лінгвістичних особливостей англомовного наукового дискурсу [5; 7]. Процес включав кілька етапів: виявлення помилки, перевірку (співставлення з нормою), перелік і класифікацію помилок та виявлення їхнього можливого зв'язку із впливом рідної мови. Метод описового аналізу було використано для представлення результатів дослідження. За допомогою кількісного методу аналізу було виявлено найтиповіші помилки, яких припускаються українські автори, що дало змогу зрозуміти причини проблем у письмі, з якими вони стикаються.

Дослідження зосереджене на таких аспектах оцінки письма, як структура абзаців і речень, відповідність граматичним правилам, правильне використання лексики та фраз, пунктуація та орфографія. Ключовим для дослідження є поняття «норми» в науковому письмі – рамки, які охоплюють стилістичні, літературні та структурні умовності, що забезпечують логіку та якість викладу [14]. Відхилення від норми, чи то через брак знань, чи через залежність від структур рідної мови, ускладнює процес комунікації як усної, так і письмової.

Проведений аналіз текстів рукописів виявив декілька типів відхилень від стандартної англійської мови, а також окремі випадки порушення норм англомовного академічного стилю. Відомо, що хиби можуть виникати через взаємодію мовних систем в умовах білінгвізму. Інтерференція може бути як позитивною (полегшує розуміння), так і негативною (призводить до помилок) [3; 9]. Природа виявлених хиб свідчить про наявність як внутрішньомовних, так і міжмовних причин, зокрема вплив української мови.

Відхилення від стандартної англійської мови, а також помилки у використанні академічного стилю англійської мови класифіковано за категоріями та подано у таблиці 1.

Як видно з таблиці, домінуючими є помилки, що стосуються структури речення, граматичних правил та використання лексики. У цій статті обмежимося аналізом лише структурних та граматичних помилок.

На рівні текстової композиції (структури, формату та стилю) наукове письмо регулюється чіткими, зрозумілими

Таблиця 1

Класифікація помилок у рукописах наукових статей

№	Категорія / Аспект	Частота, %
1	Структура тексту та стиль	13
	• Форматування	2
	• Структура абзаців	4
	• Багатослівність	7
2	Структура речення	29
	• Порядок слів	16
	• Підрядні речення та сполучники	9
	• Пунктуація	4
3	Граматика	26
	• Відсутність присудка	3
	• Узгодження підмета і присудка	4
	• Форми часу, інфінітив, герундій, дієприкметник	7
	• Модальні дієслова	2
	• Іменники, займенники, квантифікатори, артиклі	10
4	Лексика	25
5	Орфографія	7
6	Загалом	100

й досить простими для дотримання рекомендаціями. У переважній більшості проаналізованих рукописів не було виявлено порушень цього формату, оскільки тексти розглядалися на етапі після рецензування. Як правило, будь-які порушення форматування виправляються до того, як рукопис надходить до мовного редактора. Аналогічно вирішуються питання структури статті: редакція журналу не приймає рукописи, в яких деякі структурні елементи відсутні чи представлені неналежним чином. Втім на рівні організації абзаців було виявлено певні проблеми. Відомо, що абзац – це група речень, які висловлюють і розвивають одну центральну ідею [5; 6], проте у деяких рукописах були абзаци, які або складалися лише з одного речення, або були надмірно довгі, об'ємні (включали п'ятнадцять й більше речень з недостатньо чітким логічним зв'язком між ідеями). Таку невідповідну організацію абзаців у текстах українських науковців можна пояснити недостатнім рівнем знань академічного письма як рідної, так й англійської мови.

Проблеми зі стилем здебільшого стосувалися надмірної багатослівності чи тавтології. Наприклад, іноді українські автори схильні використовувати вирази, які не додають важливої інформації до тексту, а повторюють ту саму ідею різними способами. Наприклад: «*additionally, it is well recognized that…», «as a result of our investigation we revealed that….»*. Іншою проблемою є їхній обмежений словниковий запас, який включає лише базові слова та фрази, які не відповідають академічному викладу, зокрема це стосується використання неформальної лексики замість академічної, наприклад: *think* замість *assume/suppose*, *important* замість *significant/essential*, *so* замість *thus*, *but* замість *however*, *that is why* замість *therefore* тощо. Ці приклади свідчать про те, що україномовна наукова спільнота має потребу у вдосконаленні своєї майстерності відповідно до вимог академічного стилю.

Найпроблемнішими до опанування виявилися синтаксичний та лексичний рівні організації письма. Порушення на синтаксичному рівні стосуються різних випадків неправильного порядку слів, некоректного використання підрядних речень та сполучникових слів, які є важливими для створення зв'язку між реченнями

та всередині речення. Серед порушень порядку слів найтиповішими є помилки, пов'язані з неправильним використанням безособових пасивних конструкцій та пасивного стану, наприклад: *«In the research were used animals with glucose concentration 12 mmol/l and higher», «In our experiments were used mice C57/BL»; «Under conditions of hyperinsulinemia and decreased sensitivity to insulin in adipose tissue, took place an increase in lipolysis».* Наведені приклади виразно демонструють вплив рідної мови, адже вони не побудовані за правилами англійської мови, а дублюють синтаксичні структури української мови.

Помилки, які також відображають вплив рідної мови, виявлено у різних типах підрядних речень. Наприклад, неправильний вибір структури речення для вираження мети: *«Routes for bird count were laid out in each settlement in order to the count area would cover the settlement».* Використання *in order to,* що вимагає інфінітивної конструкції, сплутано з *so that*, тоді як обидві сполучникові фрази мають подібне значення в українській мові.

Поширеними є також проблеми із сполучними словами та сполучниками. Автори часто неправильно вживають, або не розуміють їхнє значення. Наприклад, у реченні: *«Furthermore, if for other regions, researchers note the nesting of woodpigeon in cities, in our region, Woodpigeons first nested in villages»* для вираження контрасту сполучник *if* використано замість *while*, а у реченні *«Instead of our previous faunistic investigations of soil invertebrates…, the synecological research of ants aims…»* сплутано значення *instead of* та *unlike.*

Дослідження показало, що українські автори схильні будувати довгі, громіздкі речення, що накопичують в собі численні підрядні, які погано зв'язані між собою. Наприклад: *«The aim of the research was to determine biochemical mechanisms of red wine concentrate, which contains a large amount of phenolic compounds, which we have named natural complex of polyphenols».* Такі речення демонструють надмірну складність – характеристику, яка була типовою для «радянського» та «пострадянського» стилю академічного письма.

Щодо помилок, які стосуються пунктуації, зокрема використання ком, то можна зауважити, що англійський текст дублює норми пунктуації української мови, де коми використовуються частіше. Наприклад: *«Castelli's risk index I and Castelli's risk index II, calculated on the basis of three important parameters of the lipid profile…».* Підрядне означальне речення не виділяється комою в англійські мові на відміну від української.

Серед виявлених граматичних помилок варто звернути увагу на неправильне вживання часових категорій, узгодження підмета та присудка, або ж відсутність присудка, що знову ж таки пов'язано з впливом української граматики. Наприклад, опушення дієслова-зв'язки: *«Records the location and height of the nest, its size, the presence of egg-laying or nestlings, the age of the nestlings, building material»; «… where f and t – instantaneous values of force and time…».* Приклади ілюструють відтворення української моделі речення, у якому сполучні дієслова у складених іменних присудках можна опустити.

Помилки щодо неправильного використання дієслів та їхніх форм полягають у невірному узгодженні підмета та присудка (здебільшого, підмет однини сполучали з дієсловом у множині або навпаки), неправильній часовій формі дієслова, недоречному використанні пасивного стану. Наприклад: *«…similar tendency to occurrence of new population loci and their migration to different highland zones are typical for many other highland populations»*; «*…and to the suspension was added 0.1 ml of sterile water*». Очевидно, що зазначені випадки не свідчать про вплив рідної мови. Їх радше можна пояснити недостатнім рівнем володіння англійською, або неуважністю на етапі редагування.

Виявлено також низку помилок, пов'язаних із використанням конструкцій з інфінітивом та герундієм, модальними дієсловами. Часто плутають інфінітив з герундієм: *«This research allows to reveal…»* замість *This research allows revealing; «To solve this problem, the literature describes many ways*» замість *Literature describes many ways of solving this problem*, що може змінити зміст речення, або зробити його незрозумілим.

Щодо використання модальних дієслів, то помилки виникають через незнання їхнього значення та контексту вживання. Так, у реченні *«These agents may only decrease the level of peripheral blood glucose…»* автор описує можливість (а не ймовірність), проте обирає модальне дієслово *"may"* замість *"can"*. Відтінки значень, які передають англійські модальні дієслова, україномовним носіям іноді важко розрізнити, оскільки в українській граматиці нема такої категорії, і це створює труднощі у їх застосуванні.

Доволі поширеними є помилки, що стосуються неправильного вживання однини та множини іменників та займенників. Наприклад, виявлено численні невідповідності між займенниками чи вказівними словами та їхніми референтними іменниками: *this reasons* замість *these reasons, another cases* замість *other cases, her (country) area* замість *its area, participants which* замість *participants who*. Іноді зустрічаються помилки у використанні множини термінів: *«diagnosis reveal….., theses demonstrates…»* замість *diagnoses reveal, thesis demonstrates,* що знову ж таки свідчить про поверхові знання граматичних правил чи неуважність.

Часто невірною є побудова деяких граматичних конструкцій, наприклад, порівняльної: *(the) longer we delay, (the) more unstable the system becomes»*, у якій бракувало артиклів, або *«more developed and more developed* замість *more and more developed, more softer* замість *much softer, twice quicker than* замість *twice as quick as*, які часто дублюють граматичні конструкції української мови. Проблемним виявилося використання слів на кшталт both, either або neither: «*Electrons ... which had not previously been detected in both (either) high-energy and (or) low-energy states…»; «Both (Neither) of the theories haven't (have) been validated through experimental evidence over the last decade».*

Квантифікатори також створюють труднощі для українських авторів і пов'язані з ними помилки трапляються досить часто: *«The amount (number) of electrons in the sample», «The quantity (number) of researchers working on this problem».* Очевидно, що більшість цих помилок можна аргументувати недостатнім опануванням англійською граматикою.

Словотвір в англійській мові доволі часто теж створює проблеми для наших науковців. Найчастіше зустрічаються помилки у вживанні дієприкметників першої та другої форми: *«The particles were coated with a polymer layer contained (containing) stabilizing agents»; «The peak intensity of the signal was observed at 15 minutes, comparing (compared) to the initial measurement».* Деякі випадки ілюстрували хибне використання прислівників та прикметників: «*it shows potentially (potential) risk», «statistically significantly (significant)», «increasing (increasingly) developed»* тощо. Зустрічалися також помилки у вживанні іменникових, дієслівних та герундійних форм типу *long-term observing (observations), for a prolong (prolonged) time.*

Численними серед граматичних помилок є ті, які стосуються використання артиклів. Очевидно, що це пов'язано з тим, що категорії артикля нема в українській мові. Проведене дослідження вказує на дві крайнощі: або майже повне ігнорування артиклів, або зловживання ними. Випадки неправильного використання артиклів є різними. Наприклад, відсутність артиклів із іменниками, що в однині: *«(a) significant factor», «(a) transplanted model tumor»;* вживання неозначених артиклів із множиною або незлічуваними іменниками: *«a grape polyphenols», «a great advancement»;* відсутність артиклів біля прикметників у найвищому ступені: *«(the) most studied marine environment»;* неправильне використання артиклів з власними назвами: *«(the) Chornohora Mountain massif», «(the) Dniester River»* та інші помилки: *«The (a) new species of bacteria was discovered…», «we measured the (a) growth rate of…», «The (a) genetic mutation caused significant changes …», «the effects of (the) drug on the cells...», «(a) significant increase in the enzyme activity …»* тощо. Кількісний аналіз показав, що артикль є однією з найскладніших для сприйняття граматичних категорій англійської мови для українських науковців.

Висновки. Проведене дослідження висвітлює типові проблеми академічного письма англійською мовою, з якими стикаються українські науковці, та наголошує на необхідності його вдосконалення у таких основних напрямках, як навчання академічному письму (організація абзаців, збагачення словникового складу, тренування стилістичної чіткості), мовна підготовка (використання граматичних та лексичних структур притаманних для англійської мови: артиклі, модальні дієслова, сполучники), редагування (використання послуг професійного редагування для вирішення типових структурних і граматичних проблем).

Дослідження показало, що помилки, виявлені у процесі редагування рукописів, часто є наслідком недостатньої мовної компетенції чи точності (внутрішньомовних факторів), втім, іноді відображають й вплив української мови. Оскільки у статті розглянуто проблеми письма на стильовому та текстовому рівнях та на рівні структури речення й граматики, перспективним видається аналіз та визначення типових помилок, які стосуються лексичного рівня організації статей. Класифікація помилок може бути інтегрована в навчальний процес, а отримані результати можна використати на семінарах з академічного письма. Дослідження може бути корисним не тільки в методології викладання англійської мови, але й сфері письмового дискурсу для прикладних потреб.

Література:

1. Kozolup M., Patiyevych O., Kryzhanivska H., Antokhiv-Skolozdra O. (2023). Challenges for non-English speakers: inter- and intralingual factors shaping the writing of Ukrainian authors in biological sciences. Studia Biologica. Vol. 17. № 3. P. 167–188.
2. Yakhontova T. (2016) Foreign language writing in Ukraine: Indefinite past but promising future? // Second Language Writing in the Global Context: Represented, Underrepresented, and Unrepresented Voices / Ed. By T. Silva, J. Wang, J. Paiz, C Zhang. – Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press. – P. 239-258.
3. Declerck, M., Lemhöfer, K., & Grainger, J. (2016). Bilingual language interference initiates error detection: Evidence from language intrusions. *Bilingualism: Language and Cognition*, *20*(5), 1010–1016.
4. Nawal, A. F. (2018). Cognitive load theory in the context of second language academic writing. *Higher Education Pedagogies, 3*(1), 385–402.
5. Yakhontova, T. (2021). Paragraphing in English articles: Tips for Non-Anglophone Authors. *Journal of Korean Medical Science. 36* (10).
6. Bailey, S. (2015). *Academic writing: A handbook for international students* (4th ed.). London and New York: Routledge.
7. Swales, J. M., & Feak, C. B. (2012). *Academic writing for graduate students: Essential Tasks and Skills*.
8. Wirantaka, A. (2016). Paragraph Writing of Academic Texts in an EFL Context. *Journal of Foreign Language Teaching and Learning, 1*(2), 34–45.
9. Bogulski, C. A., Bice, K., & Kroll, J. F. (2019). Bilingualism as a desirable difficulty: Advantages in word learning depend on regulation of the dominant language. *Bilingualism: Language and Cognition*, *22*(5), 1052–1067.
10. Johns, M.A., Steuck, J. (2021). Is codeswitching easy or difficult? Testing processing cost through the prosodic structure. *Cognition*, 211.
11. Sadeghi, K., & Alinasab, M. (2020). Academic conflict in Applied Linguistics research article discussions: The case of native and non-native writers. *English for Specific Purposes*, *59*, 17–28.
12. Dawson, C. (2009) *Introduction to Research Methods: A Practical Guide for Anyone Undertaking a Research Project*. Oxford: How to Books.
13. Swan, M. (2005). *Practical English Usage*. Oxford: Oxford University Press.
14. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of English Language* (2nd ed). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Kryzhanivska H. Kozolup M., Patiievych O. Writing an article in English: challenges faced by Ukrainian scientists and ways to overcome them

Summary. The article is devoted to the analysis of linguistic and stylistic challenges faced by Ukrainian researchers writing scientific manuscripts in English, as well as the underlying causes of these challenges. The linguistic material for the study consists of 50 manuscripts submitted by Ukrainian scientists to the journal *Studia Biologica* in the period 2021–2023. The methodological framework includes both qualitative and quantitative indicators, as well as content analysis as a method of data collection. The text analysis focused on deviations from the agreed principles and rules of standard English and the linguistic features of English research discourse. It involved several stages: identifying errors, cross-checking and highlighting deviations, listing and classifying errors, and tracing potential links between the errors and the influence of the Ukrainian language. The study highlights deviations in structure, style, syntax, and grammar, pointing to both intralingual and interlingual causes (i.e., the Ukrainian language interference). It identifies gaps in the teaching of academic writing and its practical application. At the textual level, problematic areas include flawed paragraph structure and excessive verbosity. At the syntactic level, critical deviations involve improper word order, verbose and convoluted sentences hindering the text comprehension. The most frequent grammatical errors include the absence of predicates, incorrect subject-verb agreement, improper verb forms, and inappropriate use of articles, pronouns, demonstratives, and quantifiers. The analysis of these deviations reveals both intralingual and interlingual factors contributing to errors, offering valuable insights for the educational process, both for educators and practitioners. Proper understanding of the functional mechanism of errors can enhance awareness of potential pitfalls and thus help to avoid them. The classification of errors could be integrated into the educational process and contribute to the development of error pedagogy. The studies can benefit not only the methodology of teaching English but also the domain of written discourse for applied needs.

Key words: academic writing, scientific style, linguistic deviations, language interference, inter- and intralingual factors.

UDC 811.111'37:81'42
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.10

Kutovyi A. B.,
PhD Student, Foreign Literature Department
Oles Honchar Dnipro National University
https://orcid.org/0009-0001-1557-7000

LEXICAL-SEMANTIC STRUCTURE OF THE CONCEPT "ECONOMICS" IN CONTEMPORARY ENGLISH

Summary. The article explores the general concepts of "concept" and "cognitive linguistics" and practically examines the means of verbalizing the concept of "Economics" based on contemporary English-language sources. The study material includes data from English dictionaries – synonym and antonym dictionaries, phraseological units, and web resources of general and specific (economic) thematic orientation. The purpose of the article is to identify the features of the verbalization (lexical-semantic structure) of the concept "Economics" using sources from modern English. Methodology: national and foreign scholars have developed numerous methods for studying concepts. The most notable include conceptual analysis, the method of identifying the semantic composition of a key word, metaphorical analysis, analysis of lexical paradigms of various sizes and types verbalizing a particular concept, and the analysis of proverbs and aphorisms. The most comprehensive approach, in our opinion, is a multi-faceted, integrated analysis involving the sequential application of several complementary methods. This integral approach is applied in this study. Scientific novelty of this work lies in the need to update the limited existing data on the lexical-semantic structure of the concept of "Economics" in contemporary English. This is particularly relevant given the scarcity of research on this topic in the national literary-scientific process, the ongoing debate surrounding the concept issue in both Ukraine and abroad, and the necessity of systematizing theoretical and practical data in the field of cognitive linguistics. In conclusion, the core of the concept "Economics" is identified, which is represented by nouns such as Economics and Economy. The study also examines the concept's near periphery, represented by synonymic and/or antonymic series including the following nouns: economy, finance, commerce, financial system, thrift, frugality, conservation, wealth, financial resources, financial management, thriftiness, prudence, canniness; and antonyms like diseconomy, improvidence, lavishness, prodigality, wastefulness. Additionally, the far periphery of the concept is analyzed, specifically phraseological units containing the components "economy/economics" which can be grouped into three broad categories: sayings/proverbs, idioms, and professional (financial) jargon.

Key words: cognitive linguistics, concept, economics, lexical-semantic structure, verbalization.

Problem statement. The entire cognitive activity of humans can be viewed as a progressively developing ability to navigate the world, and this activity is associated with the necessity of forming new concepts. At a certain stage in the development of the humanities, national linguistics studies faced the need to create a new term to adequately denote the semantic aspect of a linguistic sign. This term would eliminate the functional limitations of the traditional notions of "meaning" and "sense" and organically combine logical-psychological and linguistic categories.

This identified need has led to the emergence of a range of competing nominative units, which arose alongside the necessity to equate and distinguish objects of the real world. A common feature among them was the aspiration to "reflect in concepts" the ethnic specificity of linguistic knowledge representation. To describe such units, terms such as "concept," "linguocultureme," "mythologeme," and "logoepisteme" coexist in domestic linguistic literature, each of which is fully or partially equated with the term "notion." However, it is now evident that the most universal term is "concept," which has significantly surpassed all other terminological innovations in this field of cognitive science in terms of usage frequency.

Cognitive linguistics (from the English cognition, meaning "knowledge, cognition," or "cognitive ability") as an interdisciplinary linguistic approach within cognitive science, which views the functioning of language as a type of cognitive, i.e., knowledge-acquiring, activity, and studies cognitive mechanisms and the structure of human consciousness through linguistic phenomena, is becoming the primary domain for conducting relevant research.

Literature review. On the disciplinary map of science, cognitive linguistics emerged relatively recently, as the theory of modern cognitive linguistics consists of several individual research programs that were developed only within the past century. The birth of cognitive science is traditionally dated to 1956, with J. Miller recognized as its founder, and its foundational hypothesis being the idea that cognitive processes can be understood as processes of processing and transforming mental representations. According to Miller, the goal of cognitive research is to construct an integrated picture of human speech, thought, and intellectual behavior.

The direct origins of cognitive linguistics are associated with a symposium held at the University of Duisburg in Germany, organized by R. Dirven in 1989 [1, p. 174–178]. At the current stage of research in the field of cognitive science, the most significant contributions in the international academic arena come from linguists such as C. Fillmore, J. Miller, G. Lakoff (1980), R. Langacker (1987), L. Talmy, V. A. Maslova (2005), and N. Chomsky (2017), among others.

Among prominent national scholars addressing issues of cognitive linguistics, notable figures include I. B. Stern (1998), S. A. Zhabotynska (2011), L. I. Bielekhova, O. P. Vorobiova, and others.

Thus, **the aim of this paper** is to identify the features of the verbalization (lexical-semantic structure) of the concept «Economics» using sources from modern English.

Results and discussion. The term "concept" is widely used in modern scientific literature but is interpreted in various ways. It is

viewed as an ideal, culturally conditioned representation of reality, as a logical category, as a notion in practical philosophy, and more. There are several different classifications and definitions of concepts, reflecting the complexity and multidimensionality of their semantic and structural organization, as well as the absence of a universally accepted structure of a concept in contemporary scientific-linguistic discourse.

The word "concept" is a calque from the Latin *conceptus* meaning "notion," derived from the verb concipere ("to conceive"), literally translating to "conception" [2]. The term encompasses the subject areas of several scientific disciplines, primarily cognitive psychology and cognitive linguistics, which deal with issues of thinking, cognition, information storage, and processing. Within cognitive linguistics, concepts are understood as operational semantic units of memory, the mental lexicon, reflected in human psychology.

In the Longman Dictionary of Contemporary English, a concept is defined as "someone's idea of how something is, or should be done" [3]. This definition unexpectedly points to a thinking individual who holds a particular idea and perspective. Despite the abstractness and generalization of this subject, the concept also incorporates potential subjectivity, emphasizing the inseparability of a person from the concept.

To date, researchers have developed several methodologies for studying concepts and various ways of describing them based on different research materials. The most commonly used approaches include: identifying the semantic composition of the key word by analyzing the definitions of the basic lexical representation of the concept in various explanatory dictionaries [4]; analyzing lexical paradigms of different volumes and types that verbalize a particular concept; and analyzing materials from proverbs and aphorisms [4].

In a significant number of academic papers and monographs dedicated to concept analysis, multiple methods from those mentioned above are often employed simultaneously. This allows for the most comprehensive representation and illustration of the content and structure of the concept under study. For this research, we consider the methodology of broad conceptual analysis to be the most relevant.

I. B. Stern [1] describes the methodology of conceptual analysis based on the structural features of the concept, namely, the presence of a core and a periphery. The core consists of the dictionary meanings of a particular lexeme, which, according to the scholar, provide great potential for uncovering the content of the concept and identifying the specifics of its linguistic expression. The periphery comprises subjective experience, various pragmatic components of the lexeme, connotations, and associations.

Conducting a comprehensive conceptual analysis involves the following sequence of steps. First, when analyzing the core of a concept, it is necessary to identify the key word(s) that represent the concept in the language, as these are the primary means most frequently used to convey the concept linguistically. The criteria for selecting these key words may include frequency of use, abstractness of meaning, and general familiarity.

The content of concepts is further enriched through the analysis of synonyms, antonyms, and phraseological units associated with the key lexeme. This involves examining the semantics of these units, including their primary sememes and specific features, which can help uncover new conceptual traits.

Analyzing the collocations of lexemes that objectify (verbalize) the concept in the language reveals the means of categorizing the conceptualized phenomenon. These represent the substantive features that are part of the concept's structure.

Let us proceed to identify the core (basic layer) and the periphery (additional cognitive layers) of the concept under study. We establish that the concept of "Economics" is primarily associated with the corresponding word "Economics". According to the definition provided in the Merriam-Webster dictionary, Economics is defined as "a social science concerned chiefly with the description and analysis of the production, distribution, and consumption of goods and services" [2].

Thus, we determine that in modern English, the concept of "Economics" is also intrinsically linked to the notion of Economy, which it describes: "the structure or conditions of economic life in a country, area, or period; an economic system" [2]. This is because the economy is the subject of study within this scientific discipline (economics). Therefore, the words economics and economy are the key lexemes representing the concept of "Economics" in English and belong to the core of the analyzed concept.

At the next stage of this research, we identify the near periphery of the concept, which involves determining additional conceptual meanings of the key lexeme through the analysis of its synonyms, antonyms, derivatives, and phraseological units. It is assumed that the semantic field (lexical-semantic system) of the concept includes words belonging to the same part of speech. Therefore, we define the near periphery of the concept as a set of nouns based on their integral features. This provides grounds to consider the analyzed nouns as synonymous and/or antonymous groups, as synonyms are words that differ in their sound form but are identical or similar in the denotational component of their lexical meaning [5, p. 66], and antonyms are words that belong to the same part of speech and are used or associated in such a way as to denote opposite notions [5, p. 66].

The results of the analysis, based on the extraction of nouns from various lexicographic sources (including the Cambridge Learner's Dictionary, The Dictionary by Merriam-Webster, Longman Dictionary of English Language and Culture, and English Oxford Living Dictionary [6, 2, 3]), allowed us to identify the following synonyms for the main lexemes "Economics," selected based on their frequency of use in speech: economy (n) – "the management of the resources of a community, country, etc., especially with a view to its productivity"; finance (n) – "the management of revenues; the conduct or transaction of money matters generally, especially those affecting the public, as in the fields of banking and investment"; commerce (n) – "an interchange of goods or commodities, especially on a large scale between different countries or between different parts of the same country trade; business"; financial system (n) – "the system that enables lenders and borrowers to exchange funds"; thrift (n) – "economical management"; frugality (n) – "the quality of being economical with money or food"; conservation (n) – "a careful preservation and protection of something".

The synonyms for the lexeme "Economy" are: wealth(n) – abundance of valuable material possessions or resources; all material objects that have economic utility; especially: the stock of useful goods having economic value in existence at any one time; financial resources(n) – the money available to a business for spending in the form of cash, liquid securities and credit lines; financial system(n) – a financial system (within the scope of finance)

is a system that allows the exchange of funds between lenders, investors, and borrowers. Financial systems operate at national, global, and firm-specific levels; financial management (n) – refers to the efficient and effective management of money (funds) in such a manner as to accomplish the objectives of the organization; thrift (n) – careful management, especially of money; prudence (n) – the ability to govern and discipline oneself by the use of reason; thriftiness (n) – frugality; canniness (n) – carefulness or prudence in money management.

The antonyms of the key lexical units of the concept "Economics," according to the Merriam-Webster English Antonyms Dictionary, are the following words: diseconomy (n) – a lack of economy; extravagance (n) – an instance of excess or prodigality; specifically, an excessive outlay of money; improvidence (n) – neglecting to provide for future needs; lavishness (n) – expending or bestowing profusely; prodigality (n) – recklessly spendthrift; wastefulness (n) – useless or profitless activity; using or expending or consuming thoughtlessly or carelessly.

Thus, by analyzing the antonymic series of the key lexical units of the concept Economics, we have confirmed that in addition to the primary meanings of economics as a scientific discipline or financial system, the lexemes "Economics" and "Economy" also include additional meanings such as "thriftiness – extravagance," "economy – diseconomy," "saving – generosity," and so on.

To analyze the idiomatic expressions that represent this concept in modern English, we use lexicographical sources and English-language publications dedicated to various topics, including economics (e.g., The Economic Times, Longman Dictionary of Contemporary English, etc.), which include idiomatic and phrasal units. This is due to the fact that the materials from such sources better reflect the current state of the concept being studied, and we select those idiomatic units directly related to the concept of "Economics" in modern English.

Indeed, the phraseological stock of the English language contains a large number of idiomatic expressions related to this concept. These can be categorized into three main groups [8, 9]: sayings / proverbs, idioms, and professional (financial) jargon. To date, the most commonly used phraseological units from those we have studied include the following; however, their number can be significantly expanded through the use of additional lexicographical and other sources (listed in alphabetical order): (to be) born with a silver spoon in one's mouth (idiom) – to be born into a wealthy and privileged family; a debt paid is a friend kept (proverb) – When there is a rational financial relationship between two friends, they get along better than if there were financial problems; not all that glitters is gold (saying) – the attractive external appearance of something is not a reliable indication of its true nature; a rising tide lifts all boats (aphorism) – improvements in the general economy benefit all participants in that economy; (to) balance the books (idiom) – to check that all the money in a business is accounted for; (to) break the bank (idiom) – to be left without money; false economy (jargon) – an initial attempt to save money that ultimately costs more in the future; (to) have deep pockets (idiom) – to have a lot of money or abundant financial resources; (to) have more money than sense (idiom) – to act foolishly with one's money, lacking the intelligence (sense) to manage it properly; it's good fishing in troubled waters (proverb) – to involve oneself in a difficult, confused, or dangerous situation, often with the intent of gaining an advantage; (to) keep one's head above water (idiom) – to avoid succumbing to difficulties, especially financial difficulties or debt; (to) make money hand over fist (idiom) – to earn money quickly and in large amounts; money for jam (jargon) – an easy way of earning money; money laundering (idiom) – the process of disguising financial assets so they can be used without detection of the illegal activities that produced them; monkey business (idiom) – mischievous or deceitful behavior; nest egg (idiom) – a sum of money set aside as a reserve or savings; (to) pay through the nose (idiom) – to pay an excessively high price for something; (to) play duck and drakes (idiom) – to carelessly squander one's wealth; time is money (proverb) – a person's time is as valuable as money.

Conclusion. Thus, within the framework of this study, we have established the core of the concept of "Economics," which is verbalized by such nouns as Economics and Economy. We have also examined the near periphery of the concept in the form of synonymous and/or antonymous chains, which include the following nouns: economy, finance, commerce, financial system, thrift, frugality, conservation, wealth, financial resources, financial management, prudence, thriftiness, canniness, as well as diseconomy, improvidence, lavishness, prodigality, and wastefulness respectively. Furthermore, we have analyzed the distant periphery of the concept, specifically the phraseological units containing the components economy/economics, which can be divided into three main groups: sayings / proverbs, idioms, and professional (financial) jargon. The phraseological units we have considered, which contain components of the Economics concept, are metaphorical and reinterpreted, and they often pertain not only to the narrow sphere of professional activity related to economic science but, for the most part, are part of the core vocabulary of contemporary English and are used by native speakers in everyday life.

The prospects for further research in this area lie in the potential expansion of the corpus of phraseological units from modern lexicographical and other sources, as well as the possibility of conducting a deeper analysis of the means of verbalizing the concept based on contemporary English and Ukrainian language materials, utilizing various conceptual research methodologies available at the time of further research.

Bibliography:

1. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник для фахівців. Київ : Артек, 1998. 336 с.
2. The Dictionary by Merriam-Webster [Електронний ресурс]. URL: https://www.merriam-webster.com/ (дата звернення: 20.11.2024).
3. Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс]. URL: https://www.ldoceonline.com/ (дата звернення: 20.11.2024).
4. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago; London : The University of Chicago Press, 1980. 242 p.
5. Анісімова А. І. Лексикологія сучасної англійської мови: теорія і практика: підручник. Дніпро : РВВ ДНУ, 2017. 216 с.
6. Cambridge Learner's Dictionary [Електронний ресурс]. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/learner-english/ (дата звернення: 20.11.2024).
7. Жаботинська С. Лексичні поля й нелінійна динаміка когнітивних структур. *Вісник Львівського університету. Серія: Філологія.* 2011. Вип. 52. С. 3–11.
8. Langacker R. W. Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical Prerequisites. Stanford : Stanford University Press, 1987. Vol. 1. 512 p.
9. Nemickienė Ž. Concept in Modern Linguistics: the Component of the Concept Good [Електронний ресурс]. URL: https://dspace.kauko.lt/handle/1/817 (дата звернення: 20.11.2024).

10. On Language: Chomsky's Classic Works: Language and Responsibility and Reflections on Language. New York: The New Press, 2017. 259 p.

Кутовий А. Лексико-семантична структура концепту «Economics» в сучасній англійській мові

Анотація. У статті розглядаються загальні поняття «концепт» та «когнітивна лінгвістика» і практично досліджується засоби вербалізації концепту «Economics» на матеріалі джерел сучасної англійської мови. Матеріалом дослідження слугували дані словників англійської мови – словники синонімів та антонімів, фразеологічних одиниць та веб ресурси загальної і специфічної тематичної (економічної) спрямованості. Мета даної роботи полягає у виявленні особливостей лексико-семантичної структури концепту «Economics» на в сучасній англійській мові.

Вітчизняними та зарубіжними вченими було розроблено велику кількість методик дослідження концептів, до найбільш відомих з яких належать: метод концептуального аналізу, метод виявлення семного складу ключового слова, метафоричний аналіз, аналіз лексичних парадигм різного об'єму і типу, вербалізуючих той чи інший концепт, аналіз матеріалу паремій і афоризмів тощо. Найбільш повним, на наш погляд, є комплексний, багатоаспектний аналіз, проведений з послідовним застосуванням декількох зганих взаємодоповнюючих методик; цей інтегральний підхід і було використано в цій роботі. Наукова новизна цієї роботи зумовлена необхідністю оновлення фонду вже існуючих нечисленних даних щодо лексико-семантичної структури концепту «Economics» в сучасній англійській мові, враховуючи малу кількість досліджень в національному літературно-науковому процесі з даної теми, дискусійність проблеми концепту як в Україні, так і за кордоном, і необхідність систематизації теоретичних і практичних даних в сфері когнітивної лінгвістики.

В статті виявлено ядро концепту «Economics», яке представлено такими іменниками, як «Economics» та «Economy», а також розглянуто ближню периферію концепту як синонімічні та/або антонімічні ряди, що містять наступні іменники: economy, finance, commerce, financial system, thrift, frugality, conservation, wealth, financial resources, financial system, financial management, thrift, prudence, thriftiness, canniness; diseconomy, improvidence, lavishness, prodigality, wastefulness відповідно. Також, проаналізовано дальню периферію концепту, а саме – фразеологічні одиниці з компонентом «economy/economics», що їх можна поділити на три великі групи: sayings / proverbs, idioms та professional (financial) jargon.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, економіка, лексико-семантична структура, вербалізація.

УДК 811.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.11

Кучмак К. І.,
аспірантка кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ЕЛЕМЕНТАРНІ ПАРАДИГМАТИЧНІ КЛАСИ ГІДРООБ'ЄКТІВ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

Анотація. Виділення елементарних парадигматичних класів гідронімів жіночого роду є актуальним завданням сучасної лінгвістики, оскільки дозволяє глибше зрозуміти закономірності формування і функціонування власних назв в українській мові. У статті висвітлено основні чинники, що впливають на структуру морфологічних парадигм українських власних назв водних об'єктів, які в сучасній українській літературній мові відмінюють за зразком жіночого роду третьої відміни та виокремлено систему елементарних парадигматичних класів власних назв водних об'єктів жіночого роду третьої відміни. До іменників третьої відміни зараховано власні назви водних об'єктів жіночого роду з нульовим закінченням із кінцевою м'якою фонемою /д´/, /т´/, /з´/, /с´/, /ц´/, /л´/, /н´/ та фонеми /ш/, /ч/, /ж/, відмінкові форми яких визначають морфологічні (віднесеність до іменника як частини мови, іменниковий тип відмінювання, родова віднесеність (маркованість категорією жіночого роду), віднесеність до категорії неістот, утворення неповної парадигми, закінчення **-е** в кличному відмінку однини); акцентуаційний (однаковий нерухомий наголос на основі у відмінкових формах однини); спільність рядів відмінкових флексій; морфонологічні явища в основі лексем, пов'язані зі словозміною, а саме чергування голосних і приголосних (твердих і м'яких) фонем. У процесі дослідження використано комплексну методику, що об'єднує різні методи та прийоми, основними з яких є описовий, зіставний і метод кількісних підрахунків. Виокремлено 12 елементарних парадигматичних класів українських власних назв водних об'єктів жіночого роду третьої відміни. Морфологічна парадигматика українських гідронімів жіночого роду другої третьої відміни потребує комплексного аналізу та системного опису, ураховуючи сучасні підходи, вплив екстра- та інтралінгвальних чинників.

Ключові слова: відмінювання, гідронім, третя відміна, елементарний парадигматичний клас, морфологічна парадигматика, неповна числова парадигма.

Постановка проблеми. Словозміна іменника в сучасній українській мові була предметом глибоких і всебічних досліджень на всіх етапах розвитку українського мовознавства. Різні аспекти іменникової словозміни української мови вивчали С. П. Бевзенко, О. В. Болюх, Л. А. Булаховський, І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко, Ю. О. Карпенко, С. Л. Ковтюх, І. Г. Матвіяс, М. Я. Плющ, С. П. Самійленко та інші. Серед інших аспектів на певні відмінкові форми власних назв водних об'єктів звертали увагу С. О. Вербич, О. П. Карпенко, В. В. Лучик, Л. Т. Масенко, І. В. Муромцев, Я. П. Редьква, О. С. Стрижак, З. Т. Франко, В. П. Шульгач та інші. Проте в сучасній українській мові не зроблено системного аналізу відмінкових форм українських власних назв водних об'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переважно в граматиках, монографіях розглянуто словозміну апелятивів, є окремі розвідки, у яких вивчено питання відмінювання онімів, зокрема монографія С. Л. Ковтюх, О. М. Кашталян «Словозмінна парадигматика українських прізвищ» (2012) [1]. Граматичні особливості гідронімів, зокрема й деякі словозмінні форми, досліджувала З. Т. Франко [2]. Укладено «Словник гідронімів України» (1979), «Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина» (2004), «Етимологічний словник топонімів України» (2014) тощо. Фундаментальною працею, у якій вивчено й упорядковано назви як протічних, так і непротічних вод, є наукова розвідка А. І. Кривульченка «Водні об'єкти Кіровоградської області» (2011). Проте в сучасному мовознавстві відсутнє комплексне дослідження відмінкових форм українських гідронімів із виокремленням релевантних критеріїв, що визначають систему словозміни цих іменників.

Актуальність дослідження зумовлена потребою системного опису морфологічних парадигм українських власних назв водних об'єктів та виокремлення низки елементарних парадигматичних класів (ЕПК) гідронімів жіночого роду третьої відміни.

Мета статті – визначити елементарні парадигматичні класи українських власних назв водних об'єктів жіночого роду третьої відміни. Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань:

1) з'ясувати релевантні чинники, що впливають на словозмінні парадигми українських гідронімів третьої відміни;

2) проаналізувати виокремлені елементарні парадигматичні класи, які відмінюють за зразком ІІІ відміни.

Виклад основного матеріалу дослідження. До ІІІ відміни субстантивів у сучасній українській літературній мові зараховують власні назви водних об'єктів жіночого роду з нульовим закінченням. У нашій картотеці зафіксовано 116 назв із кінцевою м'якою фонемою **/д´/, /т´/, /з´/, /с´/, /ц´/, /л´/, /н´/**: *Аджиго́ль* (СГУ, с. 19), *Бережéсть* (СГУ, с. 40), *Березáнь* (СГУ, с. 41), *Бéршадь* (СГУ, с. 46), *Вúсунь* (ГС, с. 1713), *Гать* (ГС, с. 1713), *Желáнь* (ЕСТУ, с. 209), *Жидь* (ЕСТУ, с. 209), *Звіздаль* (ЕСТУ, с. 221), *Клéвень* (ЕСТУ, с. 267), *Лúбідь* (ЕСТУ, с. 301), Луґáнь (ЕСТУ, с. 309; ГС, с. 1714), *Прúп'ять* (ЕСТУ, с. 391), *Рéть* (ЕСТУ, с. 400; ГС, с. 1714); *Рóсь* (ЕСТУ, с. 408; ГС, с. 1714); *Убідь* (ЕСТУ, с. 482; ГС, с. 1715); фонеми **/ш/, /ч/, /ж/** засвідчені в 29 гідронімах: *Білóч* (СГУ, с. 57), *Біруч* (СГУ, с. 57), *Бреч* (ГС, с. 1713), *Вересóч* (ГС, с. 1713), *Доч* (ГС, с. 1713), *Забіч* (ЕСТУ, с. 213), *Каратиш* (ЕСТУ, с. 251), *Случ* (ЕСТУ, с. 436; ГС, с. 1715), *Торч* (ГС, с. 1715). О. Болюх виокремлює 19 парадигм у межах розгляданої відміни [3, с. 28]. О. Тараненко, подаючи взірці відмінювання та дієвідмінювання слів української мови як додаток до українсько-угорського словника, виділяє дві

головні групи парадигм субстантивів ІІІ відміни: 46-у (*гать*) – для назв неістот, 47-у (*рись*) – для назв істот. 46-а поділяється на три підгрупи: 46А (має 7 окремих підпарадигм), 46Б (4 підпарадигми), 46В (4 підпарадигми); 47-а класифікується на 47Б, 47Ґ та 47Ґ-1 [4, с. 134–138].

Сучасну ІІІ відміну української мови складають іменники з давніми основами на **-ĭ-**, система відмінкових закінчень яких зазнала найзначніших змін. Мовознавці Ю. О. Карпенко, М. М. Фащенко стверджують, що до ІІІ відміни фактично належать лексеми з м'якою фіналлю основи: «Кінцева ж твердість з'являється тільки там, де м'якість не може зберегтись за законами фонетичної будови українського слова» [5, с. 17]. Аналізуючи в науковій розвідці «Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору)» давню систему відмінювання іменників, український мовознавець С. П. Бевзенко зараховує до класу з колишньою основою на **-ĭ-** лексеми жіночого та чоловічого роду з флексією **-ь-**(<***is**) у називному відмінку однини: *гость, тьсть, кость, ось, ночь* [6, с. 24]. На думку професора С. П. Самійленка, ІІІ відміна почала формуватися з приєднанням до неї деяких іменників з давньою основою на **-ŭ-** у формі знахідного відмінка однини (*любъвь, кръвь*), іменника *мати* із суфіксом **-ter-** з основою на приголосний та переходом нечисленної групи іменників чоловічого роду (*голубь, огнь*) до ІІ відміни [7, с. 33].

Досліджуючи морфологічну парадигматику іменників – як власних, так і загальних назв – професорка С. Л. Ковтюх описала 54 елементарних парадигматичних класи лексем жіночого роду третьої відміни в сучасній українській літературній мові, для яких релевантними є такі чинники: «віднесеність до категорії жіночого роду; лексичне значення; категорія істот / неістот (серед істот додатковий поділ на осіб та неосіб); можливість утворення неповної парадигми; схема наголосу (переважна більшість іменників цієї відміни характеризується нерухомим наголосом на основі; переміщується наголос найчастіше в М. в. однини та Р., Д., О., М. в. множини); вплив словотворчого суфікса чи фіналі основи; спільність рядів відмінкових флексій, у тому числі наявність варіантних форм у певних відмінках та однакова орфографічна презентація закінчень; чергування голосних і приголосних фонем; участь суфіксальних морфем у творенні нових форм слова; нерегулярні зміни в лексичній основі, зумовлені відмінюванням; існування у формах зв'язаного значення на противагу вільному в Н. в. мн.; синтагматичний чинник – переміщення наголосу чи вживання іншої замість сподіваної словоформи в певних контекстах» [8, с. 79].

Морфологічні парадигми українських власних назв водних об'єктів ІІІ відміни в називному відмінку однини характерна нульова флексія, у родовому відмінку – **-і**, давальному відмінку – **-і**, знахідному відмінку – нульова флексія, орудному відмінку – **-у** (орфографічно **-ю**), місцевому відмінку – **-і**, кличному відмінку – **-е**.

На виокремлення елементарних парадигматичних класів гідронімів, що належать до цієї групи в сучасній українській літературній мові, впливають такі чинники:

– віднесеність до іменника як частини мови;

– іменниковий тип відмінювання;

– родова віднесеність (маркованість категорією жіночого роду);

– лексичне значення;

– віднесеність до категорії неістот;

– утворення неповної парадигми;

– однотипність акцентуаційних парадигм (однаковий нерухомий наголос на основі у відмінкових формах однини);

– вплив словотворчого суфікса чи фіналі основи;

– спільність рядів відмінкових флексій;

– закінчення **-е** в кличному відмінку однини;

– морфонологічні явища в основі лексем, пов'язані зі словозміною, а саме чергування голосних і приголосних (твердих і м'яких) фонем.

Ю. О. Карпенко та М. М. Фащенко звертають увагу, що особливість сучасної відмінкової системи ІІІ відміни полягає у високій уніфікованості її форм: «Незалежно від характеру основи всі іменники ІІІ відміни в однині мають тільки три різних закінчення» [5, с. 25]. Омонімічними формами із флексією **-і** характеризуються родовий *(Бережéсті, Бéршаді, Бóбраді, Вересóчі, Вúсуні, Гóрині, Домотканí, Есмáні, Желáні, Зáбочі, Íльмені, Каранí, Лóпані, Орéлі, Перерóслі, Саксагáні, Тóрчі, Ýбеді, Хотúні, Ятранí)*, давальний (*Бережéсті, Бéршаді, Бóбраді, Вересóчі, Вúсуні, Гóрині, Домотканí, Есмáні, Желáні, Зáбочі, Íльмені, Каранí, Лóпані, Орéлі, Перерóслі, Саксагáні, Тóрчі, Ýбеді, Хотúні, Ятранí*) та місцевий (*на, у (в), при, по Бережéсті, Бéршаді, Бóбраді, Вересóчі, Вúсуні, Гóрині, Домотканí, Есмáні, Желáні, Зáбочі, Íльмені, Каранí, Лóпані, Орéлі, Перерóслі, Саксагáні, Тóрчі, Ýбеді, Хотúні, Ятранí*) відмінки однини досліджуваної групи лексем.

Доцільно приділити увагу словоформам орудного відмінка однини українських гідронімів ІІІ відміни. Перед флексією **-у (**орфографічно **-ю)** зафіксовано подвоєння букв на позначення зубних фонем (після яких у називному відмінку пишуть м'який знак), зокрема **/д'/, /т'/, /з'/, /с'/, /ц'/, /л'/, /н'/, /дз'/** у випадках між двома голосними фонемами; в інших позиціях явище асиміляції не відбулося. Порівняймо: *Березáнню, Бéршаддю, Гáттю, Звíздаллю, Рóссю*, але *Стир'ю, Свір'ю.*

Вокатив однини досліджених українських власних назв водних об'єктів жіночого роду ІІІ відміни характеризується флексією **-е** (*Бóбраде, Гóрине, Звíздале, Караńе, Лóпане*).

До важливих чинників виокремлення морфологічних парадигм українських власних назв водних об'єктів жіночого роду ІІІ відміни також зараховуємо морфонологічні чергування в основах онімів, пов'язані зі словозміною. У проаналізованих лексемах зафіксовано чергування м'якої/твердої фонем /**д´**/ – /**д**/, /**т´**/ – /**т**/, /**з´**/ – /**з**/, /**с´**/ – /**с**/, /**ц´**/ – /**ц**/, /**л´**/ – /**л**/, /**н´**/ – /**н**/ у кличному відмінку *(Бережéсть – Бережéсте, Березáнь – Березáне, Бéршадь – Бéршаде, Гать – Гáте, Звíздаль – Звíздале, Лю́б'язь – Лю́б'язе, Рóсь – Рóсе)*, однієї приголосної фонеми з двома однаковими **/д´/ – /д´д´/, /т´/ – /т´т´/**, **/з´/ – /з´з´/**, **/с´/ – /с´с´/**, **/ц´/ – /ц´ц´/**, **/л´/ – /л´л´/, /н´/ – /н´н´/** в орудному відмінку підпарадигми однини: *Березáнь – Березáнню, Бéршадь – Бéршаддю, Звíздаль – Звíздаллю, Рóсь – Рóссю*; м'яка – тверда приголосні фонеми, що супроводжують чергування голосних **/і/ – /о/** чи **/і/ – /е/**: *Орíль – Орéлі, Перерíсль – Перерóслі;* чергування голосних фонем **/і/ – /о/**: *Зáбіч – Зáбочі*; **/і/ – /е/**: Лúбідь – Лúбеді, Ýбідь – Убеді; чергування /о/ з нульовою фонемою не зафіксовано.

Щодо акцентуаційних парадигм гідронімів, які відмінюють за зразком ІІІ відміни, то характерним є нерухомий кореневий наголос у відмінкових формах однини.

Ураховуючи головні чинники, які визначають парадигматику гідронімів ІІІ відміни жіночого роду, виокремлено 12 ЕПК:

ЕПК № 1 (Аджиго́ль) охоплює гідроніми *Березáнь, Бéршадь, Вересóч, Гóринь, Домоткáнь, Есмáнь, Желáнь, Звíздаль, Íльмень, Карáнь, Лóпань, Прúп'ять, Рогáнь, Саксагáнь, Хотúнь, Ятрáнь*, у яких наголошена основа в однині; відбувається чергування м'якої/твердої фонем /**л**′/ – /**л**/, /**д**′/ – /**д**/, /**н**′/ – /**н**/, /**т**′/ – /**т**/ у кличному відмінку однини:*Березáнь–Березáне,Звíздаль–Звíздале,Прúп'ять–Прúп'яте,Бéршадь – Бéршаде;* чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими – /**л**′/ – /**л**′**л**′/**,** /**д**′/ – /**д**′**д**′/**,** /**н**′/ – /**н**′**н**′/**,** /**т**′/ – /**т**′**т**′/ засвідчене в орудному відмінку однини: *Бéршадь – Бéршаддю, Гóринь – Гóринню, Звíздаль – Звíздаллю, Прúп'ять – Прúп'яттю.*

ЕПК № 2 (Білóч) включають гідроніми жіночого роду *Білогóщ, Білóч, Бірýч, Бреч, Вересóч, Вúдолоч, Доч, Нéрич, Нéсвіч, Нéхворощ, Остерéч, Пóсіч, Случ, Смоч, Смяч*, які мають нерухомий наголос на основі, чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими – /**ч**/ – /**чч**/ в орудному відмінку однини: *Бірýч – Бірýччю, Вересóч – Вересóччю, Смоч – Смоччю.*

ЕПК № 3 (Ковч) охоплює гідроніми жіночого роду *Ковч, Перéгорщ, Протóвч, Товщ, Торч*, які мають нерухомий наголос на основі, не засвідчено чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими – /**ч**/ – /**чч**/ в орудному відмінку однини: *Ковч – Кóвчю, Протóвч – Протóвчю, Торч – Тóрчю.*

ЕПК № 4 (Нéтіч) включають гідроніми жіночого роду, які мають нерухомий наголос на основі, чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими – /**ч**/ – /**чч**/ в орудному відмінку однини, чергування м'якої і твердої приголосних фонем, що супроводжують чергування голосних /**і**/ – /**е**/ в родовому, давальному, місцевому та кличному відмінках: *Нéтіч – Нéтечі, Нéтечі, на, у (в), при, по Нéтечі, Нéтече.*

До **ЕПК № 5 (Рóзсіч)** увіходять гідроніми жіночого роду, які мають нерухомий наголос на основі, чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими – /**ч**/ – /**чч**/ в орудному відмінку однини, чергування м'якої і твердої приголосних фонем, що супроводжують чергування голосних /**і**/ – /**о**/ в родовому, давальному, місцевому та кличному відмінках: Рóзсіч – Рóзсочі, Рóзсочі, *на, у (в), при, по Рóзсочі, Рóзсоче.*

За зразком **ЕПК № 6 (Бережéсть)** відмінюються українські власні назви водних об'єктів *Бéресть, Сýдость, Ýборть*, у яких наголошена основа в однині; відбувається чергування м'якої/твердої фонем /**т**′/ – /**т**/ у кличному відмінку однини: *Бéресть – Бéресте, Сýдость – Сýдосте, Ýборть – Ýборте;* відсутнє чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими в орудному відмінку однини.

ЕПК № 7 (Свір) складається з 2 гідронімів, у яких наголошена основа в однині; орфографічно ці оніми пишуть з апострофом в орудному відмінку: *Свір – Свíр'ю, Стир – Стир'ю.*

ЕПК № 8 (Зáбіч) репрезентовано 1 гідронімом, у якому наголошена основа в однині; відбувається чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими – /**ч**/ – /**чч**/ в орудному відмінку однини: *Зáбіч – Забіччю;* зафіксовано чергування голосних фонем /**і**/ – /**о**/ в родовому, давальному, місцевому та кличному відмінках.

До **ЕПК № 9 (Лúбідь)** належить 2 українські власні назви водних об'єктів *Ýбідь*, які мають наголошену основу в однині; відбувається чергування м'якої/твердої фонем /**д**′/ – /**д**/ у кличному відмінку однини: *Лúбідь – Лúбеде, Ýбідь – Ýбеде*; чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими – /**д**′/ – /**д**′**д**′/ засвідчене в орудному відмінку однини: *Лúбідь – Лúбіддю, Ýбідь – Ýбіддю*; наявне чергування голосних фонем /**і**/ – /**е**/ в родовому, давальному, місцевому та кличному відмінках.

ЕПК № 10 (Радоро́бель) включає 1 гідронім жіночого роду, які мають нерухомий наголос на основі, чергування м'якої/твердої фонем /**л**′/ – /**л**/ у кличному відмінку однини, чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими – /**л**′/ – /**л**′**л**′/ в орудному відмінку однини, чергування голосної фонеми /**е**/ з нулем звука в родовому, давальному, місцевому та кличному відмінках.

ЕПК № 11 (Кільтíнь) включає 2 гідроніми на зразок Орíль, які мають наголошену основу в однині; відбувається чергування м'якої/твердої фонем /**н**′/ – /**н**/, /**л**′/ – /**л**/ у кличному відмінку однини: *Кільтíнь – Кільтене, Орíль – Орéле;* чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими – /**н**′/ – /**н**′**н**′/, /**л**′/ – /**л**′**л**′/ засвідчене в орудному відмінку однини: *Кільтíнь – Кільтінню, Орíль – Оріллю;* зафіксовано чергування м'якої і твердої приголосних фонем, що супроводжують чергування голосних /**і**/ – /**е**/ в родовому, давальному, місцевому та кличному відмінках: *Орíль – Орéлі – Орéлі – на, у (в), при, по Орéлі – Орéле.*

ЕПК № 12 (Перерíсль) складається з 1 гідроніма, у якому наголошена основа в однині; відбувається чергування м'якої/твердої фонем /**л**′/ – /**л**/ у кличному відмінку однини: *Перерíсль – Перерóсле*; не засвідчено чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими – /**л**′/ – /**л**′**л**′/ в орудному відмінку однини: *Перерíсль – Перерíслю;* наявне чергування м'якої і твердої приголосних фонем, що супроводжують чергування голосних /**і**/ – /**о**/ в родовому, давальному, місцевому та кличному відмінках: *Перерíсль – Перерóслі – Перерóслі – на, у (в), при, по Перерóслі – Перерóсле.*

Висновки. Отже, гідроніми, що змінюються за зразком іменників ІІІ відміни розподілено між 12 ЕПК з урахуванням іменникового типу словозміни; маркованості категорією жіночого роду; належність до категорії неістот; утворення неповних парадигм; тотожність відмінкових закінчень (основні маркери: кличний відмінок однини); флексія **-е** в кличному відмінку однини; чергування м'яких і твердих приголосних фонем, чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими або з двома різними; чергування м'якої і твердої приголосних фонем, що супроводжують чергування голосних /**і**/ – /**о**/ чи /**і**/ – /**е**/; чергування голосних фонем /**і**/ – /**о**/**,** /**і**/ – /**е**/, однотипність акцентуаційних парадигм однини.

Наголошену основу у формах однини мають: **ЕПК № 1 (Аджиго́ль), ЕПК № 2 (Білóч)**, **ЕПК № 3 (Ковч)**, **ЕПК № 4 (Нéтіч)**, **ЕПК № 5 (Рóзсіч), ЕПК № 6 (Бережéсть), ЕПК № 7 (Свір), ЕПК № 8 (Зáбіч), ЕПК № 9 (Лúбідь), ЕПК № 10 (Радоро́бель)**, **ЕПК № 11 (Кільтíнь), ЕПК № 12 (Перерíсль).**

Чергування м'яка/тверда приголосна фонема в кличному відмінку однини засвідчене в **ЕПК № 1 (Аджиго́ль), ЕПК № 6 (Бережéсть), ЕПК № 9 (Лúбідь), ЕПК № 11 (Кільтíнь), ЕПК № 12 (Перерíсль).** Чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими в орудному відмінку однини наявне в **ЕПК № 1 (Аджиго́ль), ЕПК № 2 (Білóч)**, **ЕПК № 4 (Нéтіч)**, **ЕПК № 5 (Рóзсіч)**, **ЕПК № 8 (Зáбіч), ЕПК № 9 (Лúбідь), ЕПК № 11 (Кільтíнь).** Не відбувається чергування однієї приголосної фонеми з двома однаковими в орудному відмінку однини в **ЕПК № 3 (Ковч)**, **ЕПК № 6 (Бережéсть), ЕПК № 12 (Перерíсль).** Чергування голосних фонем /**і**/ – /**о**/ в родовому, давальному, місцевому та кличному відмінках відбувається в **ЕПК**

№ 5 (Ро́зсіч), **ЕПК № 8 (За́біч), ЕПК № 12 (Перері́сль)**. Чергування голосних фонем **/і/ – /е/** в родовому, давальному, місцевому та кличному відмінках зафіксовано в **ЕПК № 4 (Не́тіч)**, **ЕПК № 9 (Ли́бідь), ЕПК № 11 (Кільті́нь).**

Умовні скорочення

ГС – Гідрографічний словник (водойми України). *Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)* / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, ІРПІНЬ : ВТФ «Перун», 2005. С. 1713–1715.

ЕСТУ – Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України / відп. ред. В. Г. Скляренко. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 544 с.

СГУ – Словник гідронімів України / уклад. І. М. Желєзняк та ін. ; за ред. К. К. Цілуйка. Київ : Наукова думка, 1979. 781 с.

Література:

1. Ковтюх С. Л., Кашталян О. М. Словозмінна парадигматика українських прізвищ : монографія. Кіровоград : ПОЛІМЕД-Сервіс, 2012. 258 с.
2. Франко З. Т. Граматична будова українських гідронімів : монографія. Київ : Наукова думка, 1979. 184 с.
3. Болюх О. В. Парадигматика іменника. *Мовознавство*. 1995. № 4–6. С. 24–29.
4. Тараненко О. О. Словозміна української мови. Nyíregyháza, 2003. 199 с.
5. Карпенко Ю. О., Фащенко М.М. Третя відміна іменників. *Українська мова і література в школі*. 1974. № 11. С. 17–26.
6. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору). Ужгород : Закарпатське обласне видавництво, 1960. 416 с.
7. Самійленко С. П. Типи відмін іменників української мови та провідні фактори їх становлення. *Мовознавство*. 1977. № 1. С. 30–40.
8. Ковтюх С. Л. Елементарні парадигматичні класи іменників третьої відміни в сучасній українській мови. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)* : У 2 ч. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. Ч. 1. Випуск 73. С. 67–83.

Kuchmak K. Elementary paradigmatic classes of hydroobjects of the third declination

The identification of elementary paradigmatic classes of feminine hydronyms is an urgent task of modern linguistics, as it allows a deeper understanding of the patterns of formation and functioning of proper names in the Ukrainian language. The article analyzes the inflectional paradigm of Ukrainian proper names of water bodies, which in the modern Ukrainian literary language are declined according to the example of the feminine gender of the third declension, and the system of elementary paradigmatic classes of the proper names of water bodies of the feminine gender of the third declension is singled out. Nouns of the third declension include feminine proper names of water bodies with a zero ending with the final soft phoneme, the case forms of which are determined by morphological (attribution to the noun as a part of speech, noun type of declension, genitive attribution (marked by the feminine category), belonging to the category of non-beings, the formation of an incomplete paradigm, the ending -e in the vocative singular); accentuation (the same fixed stress on the base in singular forms); community of series of case inflections; morphonological phenomena at the base of lexemes related to word change, namely the alternation of vowels and consonants (hard and soft) phonemes. The research used a comprehensive methodology that combines various methods and techniques, the main of which are descriptive, comparative and quantitative calculations. The author analyzes 12 elementary paradigmatic classes of Ukrainian proper names of water bodies of the feminine gender of the third declension are singled out. The morphological paradigm of hydronyms for the designation of the feminine gender of the third declension requires a detailed study and systematic description, taking into account modern approaches, extra- and intralingual factors.

Key words: declination, hydronym, third declination, elementary paradigmatic class, morphological paradigmatic, incomplete numerical paradigm.

УДК 378.147:811.111'42
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.12

Ланських О. Б.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації
Черкаського державного технологічного університету

Усик Л. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації
Черкаського державного технологічного університету

Дернова Т. А.,
старший викладач кафедри іноземних мов та міжнародної комунікації
Черкаського державного технологічного університету

ФУНКЦІОНАЛЬНІ СТИЛІ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню функціональних стилів англійського ділового мовлення. Мета дослідження – визначити особливості функціональних стилів, що використовуються в англійській діловій мові. В процесі наукового дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та систематизація. Результати дослідження показують, що функціональний стиль англійського ділового мовлення є соціально обумовленим засобом комунікації, спрямованим на досягнення конкретних цілей у формальних ситуаціях спілкування. Він охоплює два основні підстилі: офіційний документальний, що використовується для підготовки юридичних та дипломатичних документів, і інституційний діловий, призначений для формальної кореспонденції та адміністративних текстів. Однією з ключових характеристик цього стилю є стандартизація, логічність і чіткість, що усувають суб'єктивність та емоційність у висловлюваннях. Семантичні особливості англійського ділового стилю полягають у точності та нейтральності лексики, що відповідає високому рівню формалізації текстів. Для цього стилю характерні сталі вирази, кліше, абревіатури, термінологія та іншомовні запозичення, які сприяють однозначному сприйняттю інформації. У синтаксисі домінують складні речення з чітко структурованими підрядними частинами, що забезпечують точність і ясність думки. Морфологічні особливості ділового мовлення включають активне використання іменників, інфінітивних форм і пасивних конструкцій, які додають тексту формальності та підкреслюють його імперативність. Займенники використовуються мінімально для збереження безособового характеру текстів. Значна роль надається дієслівним іменникам, які узагальнюють зміст і підкреслюють офіційність ділового мовлення. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для вдосконалення комунікацій у сфері англійського ділового спілкування.

Ключові слова: англійська ділова мова, функціональний стиль, стандартизація, формалізація, синтаксис.

Постановка проблеми. Англійська ділова мова, яка активно використовується в міжнародних договірних відносинах та переговорах, характеризується складністю структур і високим рівнем формалізації. Її лексико-граматичні особливості спрямовані на забезпечення точності, логічності та однозначності у формулюваннях, що відповідає вимогам офіційно-ділового стилю. Такий підхід забезпечує ефективну комунікацію в умовах високих стандартів професійної взаємодії.

Особливості ділового мовлення притаманні більшості мов, однак англійська мова має низку унікальних характеристик. Наприклад, її синтаксичні конструкції, лексичні кліше та сталі вирази іноді не мають прямих аналогів в інших мовах. Це зумовлює складність адаптації текстів та висуває додаткові вимоги до знань і компетентності мовців.

Детальний аналіз специфічних рис англійського ділового стилю, його функціональних і структурних характеристик, є предметом даного дослідження. Робота фокусується на вивченні синтаксичних, лексичних і морфологічних особливостей, які визначають його унікальність та ефективність у міжнародному середовищі.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Питання дослідження функціональних стилів англійської мови та їх перекладу є достатньо висвітленим у зарубіжній науковій літературі. Основні дослідження стосуються структурних, семантичних та стилістичних особливостей функціональних стилів, їх застосування у професійній комунікації та специфіки перекладу. В. Ф. Муратова [1] аналізує особливості перекладу функціональних стилів, приділяючи увагу перекладацьким стратегіям. B. Boykov і M. Goceva [2] зосереджуються на бізнес-комунікаціях, що дозволяє глибше зрозуміти функціонування стилів у діловому середовищі. C. X. Fataliyeva [3] та A. K. Najiyeva [4] досліджують теоретичні та практичні аспекти стилістики англійської мови, особливо у контексті навчання та аналізу текстів. I. V. Hanko [5] звертається до аналізу бізнес-англійської як частини мови для спеціальних цілей, а B. Klimova [6] розглядає формальні особливості писемної англійської. Окрему увагу приділяють питанням функціональних стилів у науковій та академічній сфері T. G. Oniani [7] і P. Tarantová [8], які аналізують теоретичні аспекти стилів та їх прояви у текстах різного типу.

Попри значну кількість досліджень, відчувається нестача систематизованого матеріалу, тому в аналізі було використано різні підходи до групування та систематизації інформації у світлі теми.

Мета статті – визначити особливості функціональних стилів у англійській діловій мові.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на зростаючу роль англійської мови як міжнародного засобу комунікації, кількість робіт, присвячених вивченню функціональних і стилістичних особливостей офіційно-ділового стилю англійської мови, залишається незначною [1]. Концепція функціонального стилю почала формуватися у другій половині 20 століття на тлі певних змін та розколів у суспільстві, стратифікації культурних умов, що призвели до змін у використанні мови. Саме цей період став точкою відліку для формування функціональних стилів.

Функціональний стиль, як зазначає Tarantová P., – це соціально свідомий і функціонально обумовлений, внутрішньо узгоджений набір методів використання, вибору та комбінування мовних засобів у сфері певної публічної, національної мови, пов'язаний з іншими подібними методами вираження, які служать іншим цілям, виконують інші функції у соціальній практиці мовлення даного народу [8]. Як зазначає Oniani T. G., функціональні стилі мови формуються залежно від сфери життя, де вони застосовуються, і характеризуються специфічними правилами вибору та комбінування мовних одиниць. Кожен стиль є результатом взаємодії з певними життєвими обставинами, такими як час, місце та учасники спілкування. Різні стилі використовуються в залежності від контексту: один стиль може бути застосований у неформальному спілкуванні, інший – в академічних дискусіях. Стиль мовлення є виразом цілей та завдань, які постають перед мовцем, і його неможливо повноцінно аналізувати без урахування цих контекстуальних факторів.

Функціонування літературної мови у різних сферах людської діяльності та з різними комунікативними цілями призвело до її розгалуження. Це розгалуження зумовлене двома ключовими факторами:

– конкретною ситуацією використання;
– цілями комунікації.

Специфіка комунікативних ситуацій сприяла виникненню двох форм мови – усної та писемної. Різні цілі комунікації зумовили поділ літературної мови на низку незалежних систем. З історичної точки зору, первинною є усна мова, в той час як писемна мова є вторинною. Кожна з цих форм має свої особливості та характеристики, які в багатьох випадках можна розглядати як протилежні. Усна мова використовується та розвивається у ситуаціях, коли присутній співрозмовник, тоді як писемна мова передбачає його відсутність. Усна мова підтримується в діалозі, писемна – у формі монологу. Усна мова має значну перевагу перед писемною завдяки використанню людського голосу, який є потужним засобом модуляції висловлювання, до якого додаються жести, надаючи додаткову інформацію разом з інтонацією. Писемна мова мусить шукати способи компенсації за відсутність цих елементів. Таким чином, писемне висловлювання неодмінно буде більш розлогим та пояснювальним, оскільки воно повинне забезпечити достатню ясність комунікації [7].

Функціональний стиль у діловому мовленні відомий своїм використанням у державних установах, адміністраціях, законодавчих органах та дипломатії для формування документації, листів та інших важливих ділових документів, таких як міжнародні угоди, національні акти, законодавчі акти, різноманітні нормативи, військові правила та статути компаній.

Як зазначає Klimova B., цей стиль використовується тільки у письмовій формі та характеризується рядом специфічних особливостей:

– точність у поданні інформації,
– логічність викладу,
– конкретика змісту,
– чіткість формулювань,
– висока ступінь формалізації,
– стандартизація тексту [6].

Адресати такого стилю – це зазвичай колективи або соціально визначені групи осіб, що обумовлює відсутність індивідуальних та оригінальних елементів у манері вираження. Застосування так званих ділових кліше не розглядається як недолік, а скоріше як необхідний атрибут, який підкреслює кодифікований характер комунікативних дій у сфері управління та адміністрування. Жанри, якими користується цей стиль, мають консервативний характер, а структура текстів зазвичай є строго регламентованою [2, с. 293–294].

Класифікація функціональних стилів базується на зв'язку з різними видами діяльності, які відповідають певним формам суспільної свідомості, таким як наука, право, політика, мистецтво. Так, розрізняють науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній та розмовно-побутовий стилі (рис. 1). Останній, наприклад, базується на сфері побутових відносин і спілкування, області відносин між людьми поза їхньою виробничою та соціополітичною діяльністю.

Враховуючи, що предметом дослідження функціональних стилів мовлення є ділові відносини, то зупинимося більш детально на особливостях офіційно-ділового стилю спілкування в англійській мові.

Функціональний діловий стиль можна поділити на дві основні форми:

– *Офіційний документальний стиль,* що охоплює мову дипломатії та законодавства, використовується для підготовки декларацій, звітів, законів та офіційних комунікацій.

– *Інституційний діловий стиль,* що включає формальну кореспонденцію та ділові документи, такі як заявки, підтвердження, накази та інші подібні матеріали [9].

Рис. 1. Класифікація функціональних стилів мовлення

Таким чином, функціональний діловий стиль має яскраво виражений офіційний характер і призначений для підготовки різноманітних типів документів, де емоційність і висловлення особистих поглядів є неприпустимими [2, с. 293–294].

Функціональний стиль ділового мовлення має особливу синтаксичну та морфологічну структуру. *Синтаксична структура функціонального стилю* ділової мови вирізняється широким використанням пасивних, неперсональних та однозначно персональних конструкцій [4]. Серед синтаксичних особливостей слід зазначити:

1. Довгі речення з активним використанням сполучників (використання довгих речень пов'язане з частою необхідністю перерахувати умови угод, технічні та інші параметри товарів і послуг, а також активні та стандартизовані вступні конструкції).

2. Вступні конструкції (основна частина вступних слів та конструкцій розташовані на початку речень і часто мають клішейний характер: крім того, важливим є те, що, внаслідок, на жаль).

3. Переважання складних речень над простими (переважне використання складних речень з виразним сполучником пов'язане з необхідністю чітко представити важливу ділову інформацію. У цьому випадку сполучники відіграють роль логічних зв'язків між частинами складного речення. Це демонструє, що кожне складне речення відображає одну логічну думку, хоча кожен його компонент також має своє значення).

4. Багаторівневі підрядні частини (ця особливість комерційної документації допомагає зв'язати кілька автономних семантичних частин в єдине ціле, коли вони синтаксично досить складні у побудові, але логічно є невід'ємними частинами одна одної через єдність представленої в них інформації).

6. Паралельні конструкції (використання паралельних конструкцій дозволяє зробити лист більш зрозумілим і ясним, однак, будучи по суті частинами речення, близькими одна до одної за значенням, ці конструкції не часто використовуються в діловій документації, оскільки вони подовжують письмове мовлення, тоді як комерційні листи відображають стійку тенденцію до лаконічності завдяки їхній основній семантичній функції – передачі високоспеціалізованої інформації).

7. Стійкі фрази (ці конструкції мають офіційно-ділове значення, як правило, складаються з професійної лексики, мають нейтральний і міжстильовий характер, є атрибутивно-іменними, тобто часто представляють собою підрядну фразу «прикметник + іменник») [3]. Багато стійких фраз формуються спеціальними термінами і виразами, словами іншомовного походження, різноманіттям абревіатур.

Науковий огляд літератури [5–8] показав, що специфічна лексика ділової англійської мови (BE) включає такі терміни та вирази, як: «I beg to move», «I beg to inform you», «the above-mentioned», «to draw consequences». У різних звітах, документах та статутах можна знайти фразеологічні поєднання, такі як «hereby», «henceforth», «aforesaid». У фінансових документах вживаються різноманітні терміни, такі як «taxable capacities», «extra revenue», «recommendation» [5].

Огляд дипломатичних документів показав велику кількість латинських та французьких слів і виразів, таких як «persona grata», «persona non grata», «quorum», «mutatis mutandis» тощо [5].

Різноманіття абревіатур у ділових текстах відіграє значну роль у специфічному забарвленні мови BE, наприклад: «M.P.» (Member of Parliament), «H.M.S.» (His Majesty's Steamship), «gvt» (government), «pmt» (Parliament), «i.e.» (Id est = that is), «G.C.S.I.» (Knight Grand Commander of the Star of India), «U.N.» (United Nations), «D.A.S.» (Department of Agriculture, Scotland), «D.A.O.» (Divisional Ammunition Officer) [5].

Феномен англійської писемної мови, який вирізняється специфічним лексичним і синтаксичним вибором, був відзначений дослідниками лінгвістики. Річард Д. Алтік, професор англійської мови в Університеті штату Огайо, описує деякі мовні вирази у формальній писемній англійській мові як «марнотратні». Прикладами такої фразеології є «despite the fact» (більш об'ємний спосіб сказати «although»), «in the matter of» (що еквівалентно до «about»), «a long period of time» (просто «a long time») та «in the capacity of» (що означає «as»). Ці вирази, хоча часто критикують за їхню надмірність, не завжди легко уникнути, особливо серед тих, хто може зловживати книжковістю у висловлюванні [7].

Існують певні правила написання офіційних листів, які чітко відповідають підписаній угоді. Діловий лист має чітку структуру: привітання, вступ, основна частина листа, висновки та підпис. Наведено приклад ділового листа для вивчення структури: Dear Sir, Please draw $3,000 on us at 30 days' sight. We hope that we shall come to a satisfactory arrangement. Yours faithfully, John Brown.

Для успішного складання ділового листа його слід правильно розділити на вищезазначені абзаци. Крім того, абзаци листа не є автономними частинами: вони залежать від логічного змісту листа для чітко організованого тексту. Таку плавність листа досягається широким використанням зв'язкових слів: «in order to...», «even if you...», «contrary to what...», «in addition...», «in the latter case...» тощо.

У основній частині листа використовуються розмовні елементи, такі як: розмовні фрази та вирази – «of course», «to be happy», «somewhat», «to be sorry»; розмовна фразеологія – «on the other hand», «to put in hand» тощо. Аналіз дискурсу тексту ділового листа показав ряд граматичних особливостей. Наприклад, використання модальних дієслів «may», «might», «would», які часто виражають здатність виконати певну дію, як у наступному реченні: «We will happy to supply any additional information for you that may require about materials and prices»; «Would you please...», «We'd appreciate...», «We'd be grateful...». Заключна частина листа зазвичай містить такі фрази: «We are looking forward to hearing from you...», «Feel free to contact me by phone or email...» тощо. Варто згадати граматичні елементи, які не використовуються в ділових листах, наприклад, надзвичайно рідко використовується вищий ступінь порівняння прикметників. Хоча в діловій кореспонденції є певні кліше, які служать маркерами логічного акцентування, а саме: «it is hoped», «it should be pointed out», «it might be useful», «as for...» тощо. [5].

Що стосується *морфологічних особливостей*, то тут варто виділити наступні ознаки:

– Активне використання інфінітивів (використання інфінітива дозволяє зробити мовлення більш імперативним, підкреслити обов'язковість дій адресата, точність і повноту вираження. Інфінітивні конструкції часто мають значення обов'язку).

– Широке використання пасивного стану (вважається, що широке використання пасивного стану є характерним для офіційного ділового листа. Це пояснюється тим, що для офіцій-

них ділових документів типове узагальнене позначення дії як факту, а не процесу; воно часто відображає приписувальний характер документа, в якому дія набуває необхідного, неминучого відтінку).

– Багато іменників (часте використання дієслівних іменників та комбінацій «дієслово + іменник» як предиката. Переважна кількість скорочень включає іменники. У текстах ділових листів використовуються пари двох антонімічних іменників).

– Дієслівні іменники (переважно використовуються для назви явища, процесу, результату дії. Використання дієслівних іменників дещо ускладнює сприйняття текстової інформації, але в той же час робить виклад офіційним та узагальненим, що є однією з характерних рис офіційного ділового стилю, одним із жанрів якого є діловий лист).

– Перевага іменників над займенниками (у текстах ділових листів особисті займенники використовуються рідко. Мала кількість особистих займенників вказує на таку рису офіційного ділового стилю, як неперсональність) [10].

Висновки. Функціональний стиль англійського ділового мовлення є соціально обумовленим способом використання мови, що спрямований на досягнення чітко визначених цілей у формальних комунікативних ситуаціях. Він охоплює два основні підстилі: офіційний документальний, призначений для підготовки правових і дипломатичних документів, та інституційний діловий, що використовується у формальній кореспонденції й адміністративних текстах. Характерною рисою є стандартизація, логічність і чіткість, що виключає прояви емоційності та суб'єктивності.

Семантичні особливості цього стилю включають точність і нейтральність у виборі лексики, що відповідає високому рівню формалізації тексту. Типовими є використання сталих фраз, кліше, абревіатур, термінології та іншомовних запозичень, які сприяють стандартизації й однозначному сприйняттю тексту. Ділова мова тяжіє до використання складних речень із логічно структурованими підрядними частинами, які забезпечують точність і ясність викладу.

Морфологічні особливості ділового мовлення включають активне використання іменників, інфінітивів і пасивних конструкцій, що додають тексту формальності та імперативності. Займенники застосовуються обмежено, щоб підкреслити неперсональний характер повідомлення. Широке використання дієслівних іменників сприяє узагальненню та офіційності змісту, що є невід'ємною ознакою ділового стилю.

Література:

1. Муратова В.Ф. Переклад функціональних стилів. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2014, 108 с.
2. Boykov V., Goceva M. Business Communications Styles. KNOWLEDGE-International Journal, 2020, №38(1), 291–301
3. Fataliyeva S.H. Stylistics of the English Language (Dərsvəsaiti). Baku: Mütərcim, 2011, 84 c.
4. Hajiyeva A.K. English stylistics. Baku: Elm və Təhsil, 2015, 172 c.
5. Hanko I.V. The main peculiarities of business English as the branch of English for specific purposes. Journal of the National Technical University of Ukraine "KPI", 2016, №8, 81-84 URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/d6e58457-402b-44c1-8485-620b37316f87/content
6. Klimova B. Formal written English revisited. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 2010, № 3, 131–137. DOI: 10.1016/j.sbspro.2010.07.024.
7. Oniani T.G. Functional styles of the English language. International Journal of Science and Research (IJSR), 2020, Volume 9, № 3, 542–545. URL: https://www.ijsr.net/archive/v9i3/SR20305222914.pdf
8. Tarantová P. Functional styles, their description and translation of a sample text. Plzeň, 2017. 67 p. URL: https://naos-be.zcu.cz/server/api/core/bitstreams/1751efa8-b195-48f8-ba74-11142caeff1a/content
9. Lasan I. Expression of formality in writing: English-dominant speakers' and English learners' knowledge, preferences, and other-language influence. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 2022, № 27, 1–15. DOI: 10.1080/13670050.2022.2157204.
10. Rajabova S. Extralinguistic and linguistic features of the official business style in english. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика Том 35 (74), № 1, 2024, Частина 1. 136-141 URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/part_1/2-1_2024.pdf#page=144

Lanskykh O., Usyk L., Dernova T. Functional styles in English business communication

Summary. The article examines the functional styles of English business communication. The study aims to identify the characteristics of functional styles used in English business language. General scientific methods of cognition were applied in the research process, including analysis, synthesis, generalization, comparison, and systematization. The findings demonstrate that the functional style of English business communication is a socially conditioned means of communication aimed at achieving specific goals in formal interaction. It encompasses two main substyles: the official documentary style, used for drafting legal and diplomatic documents, and the institutional business style, intended for formal correspondence and administrative texts. One of the key features of this style is standardization, logic, and clarity, which eliminate subjectivity and emotionality in expressions. The semantic characteristics of English business style lie in the precision and neutrality of its vocabulary, ensuring a high level of text formalization. This style is marked by fixed expressions, clichés, abbreviations, terminology, and borrowings, all contributing to the unambiguous perception of information. In syntax, complex sentences with clearly structured subordinate clauses dominate, ensuring precision and clarity of thought. Morphological features of business language include the active use of nouns, infinitive forms, and passive constructions, which add formality to the text and emphasize its imperative nature. Pronouns are minimally used to maintain the impersonal nature of texts. Verbal nouns play a significant role, summarizing content and highlighting the official nature of business communication. The practical value of this study lies in its potential to improve communication in the field of English business interaction.

Key words: English business language, functional style, standardization, formalization, syntax.

УДК 81'373.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.13

Латинцев І. С.,
здобувач ступеня вищої освіти Доктор філософії
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ПОЕТОНІМИ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ТЕКСТУ: ОЦІНЮВАННЯ Й ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ «ЧУЖОГО» (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. ФАУЛЗА «THE COLLECTOR»)

Анотація. Онімні одиниці «The Collector», запозичені з найширшого культурного простору, висвітлюють ідейно-художню концепцію роману і стають домінантним засобом образності постмодерністського тексту і значущими маркерами авторського сприйняття й переосмислення світової культурної спадщини. Мета статті полягає в аналізі засобів і прийомів поетики онімів «The Collector», що зумовлюють обігравання, оцінювання й переінтерпретацію текстів-джерел і забезпечують утворення цілісного змісту роману. Досліджено вплив історико-культурних імен на розвиток сюжету і конструювання полісемантичних образів персонажів. В іменах-образах Фредеріка і Міранди зображено дві літературно-художні моделі: жертва (художник / творець) і насильник (обиватель), сформовані з опертям на шекспірівську спадщину: Miranda (героїня «The Tempest») – Miranda Grey; Ferdinand, Caliban (персонажі «The Tempest») – Frederick Clegg. Психологічний портрет героїв «The Collector» висвітлюється крізь систему номінацій, серед яких найбільш значущими у семантичному плані є імена шекспірівського походження. Парадигма антропоетоніма Frederick Clegg з промовистим протиставленням (Фредерік Клегґ – не Фердинанд, а Калібан) і негативно-оцінними семантичними характеристиками демонструє ознаки постмодерністського твору через переосмислення шекспірівських образів та переінтерпретацію п'єси Шекспіра через запозичення, цитати й алюзії.

Більшість історико-культурних онімних одиниць відтворює коло читання й обізнаності Міранди Грей або спільне коло інтересів Міранди і G.P. Типова роль історико-культурних онімів із високою культурною репутацією – позначити коло інтересів і обізнаності персонажів через їхнє позитивне / негативне оцінювання музичних, літературних творів, творчості художників тощо і рекомендацію подивитися / прочитати / прослухати твір, не знайомий співрозмовнику. Історико-культурні оніми використовуються також для самохарактеристики Міранди або оцінювання героїнею інших персонажів, згадуваних осіб, певних прошарків суспільства, завдяки чому у романі актуалізоване протиставлення «справжнє мистецтво – масова культура».

Особливість поетики імен роману полягає у вживанні історико-культурних імен для: створення ситуацій, неможливих у реальності; з'ясування бажання Міранди бути схожою на відому персону, чиї погляди на мистецтво близькі позиції героїні; демонстрації ідеї індивідуальності художника, виявлюваної через відмову від копіювання, плагіату і здатність до особистісного зростання. Прийом зіставлення (ототожнення) дійових осіб із відомими художниками і літературними героями спрацьовує на полісемантизм імен-образів як суттєву ознаку постмодерністського тексту.

Ключові слова: інтертекст, поетонім, текст, обігравання, постмодернізм, функція.

Постановка проблеми. Твердження про інтертекстуальність як основоположну тенденцію постмодерністського дискурсу протягом останніх десятиліть є загальним місцем у лінгвістичних і літературознавчих дослідженнях. За традицією, інтертекстуальність розглядають як «<...> існування тексту в іншому тексті, функціонування тексту в складному дискурсі, зв'язки і відносини тексту з іншими текстами в тій чи іншій культурі» [1]. Присутність всередині тексту елементів «чужих» текстів є обов'язковою ознакою творів постмодерністського напряму, оскільки постмодернізм заперечує існування нових тем та нового висловлення й апелює до вже створеного, сказаного, існуючого. Постмодерністський твір є своєрідним діалогом з попередніми (вже існуючими) текстами, загальнолюдською культурною спадщиною і передбачає різноманітність і відкритість інтерпретацій. Постмодерністи відкинули «дитячу наївність» своїх попередників: все в них просякнуте іронією, скепсисом, сарказмом, пародійністю, знижене авгурівською посмішкою: немає художнього образу – є симулакр, немає оригінальності – є «палімсестність», немає автора – є скриптор-компілятор [2, с. 9].

Стирання чітких кордонів між своїм – чужим текстом породжує змішування, спрямоване на обігравання, трансформацію та переоцінку цінностей. Інтертекстуальні елементи збагачують, ускладнюють породжуваний текст через їхнє переосмислення й переінтерпретацію. Важливою рисою твору постмодерністського напряму визнають також певну незавершеність і відкритість, зорієнтовану на множинність інтерпретацій.

Такі характерні риси постмодерністської поетики, як змішування хронотопу, колаж текстів, карнавалізація, гібридизація жанрів, зниження класичних зразків, інтертекстуальна гра, іронізування і пародіювання знаходять відображення у цілісній системі власних імен художнього тексту (поетонімосфері).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Англомовна художня проза, зокрема роман Дж. Фаулза «The Collector», неодноразово ставала об'єктом спеціальних наукових розвідок, спрямованих на з'ясування специфіки поетики постмодернізму. Сучасні вітчизняні й зарубіжні дослідження роману «The Collector» присвячені питанням проблематики і поетики сюжету [3], полісемантиці закритого простору [4], особливостям хронотопу [5], потрактуванню біблійного виміру твору [6], тем альтерності, визнання та влади [7] та ін. Проте роль і сутність власних імен (поетонімів) роману Дж. Фаулза, серед яких переважають номінативні одиниці історико-культурного походження, залишається не з'ясованою. Вважаємо, що оніми «The Collector», запозичені з найширшого культурного простору, висвітлюють концепцію роману і стають домінантним засобом

образності постмодерністського тексту і значущими маркерами авторського сприйняття й обігравання наявних смислів.

Мета статті полягає у виявленні й аналізі засобів поетики онімів роману Дж. Фаулза, що зумовлюють обігравання, оцінювання й переінтерпретацію текстів-джерел і забезпечують конструювання цілісного змісту «The Collector».

Виклад основного матеріалу. Інтертекстуальність роману пов'язана з переосмисленням вже відомого. Адекватне потрактування твору Дж. Фаулза повинно здійснюватися з урахуванням ключового пратексту – п'єси В. Шекспіра «The Tempest» («Буря»), який експліцитно й імпліцитно обігрується у романі «The Collector» через запозичення імен, пряму цитацію й численні алюзії.

Роман має форму щоденника, де слово надається двом оповідачам: колекціонеру та його жертві. Протиставлення світоглядних позицій обивателя (Frederick Clegg) і митця (Miranda Grey) втілює постмодерністську тему конфлікту між соціальними нормами та внутрішньою свободою. Дослідники роману наголошують, що образи Міранди Грей і Фредеріка Клеґґа позначають протилежні світи, і вбачають у протиставленні головних героїв авторське потрактування проблеми «багатьох і вибраних» [8], обивателів і творців [9], «масового – елітарного» [10], екзистенційних моделей «буття для себе» – «буття-для-інших» [11]. Специфіка постмодерністського тексту Дж. Фаулза полягає у зіставленні двох типових образів (ката і жертви) – єдиних дійових осіб і водночас оповідачів. В іменах-образах Фредеріка і Міранди зображено дві літературно-художні моделі: жертва (художник / творець) і насильник (обиватель), які «сконструйовані» з опертям на шекспірівську спадщину.

Парадигма іменувань головних героїв свідчить про багатогранність тем і конфліктів роману і дозволяє краще зрозуміти внутрішній світ персонажів, віддзеркалює різні психологічні стани та емоційні переживання. Психологічний портрет персонажів певною мірою висвітлюється крізь систему номінацій, серед яких найбільш значущими у семантичному плані вважаємо імена шекспірівського походження.

Діалог роману Дж. Фаулза з текстом В. Шекспіра уможливлюється насамперед завдяки уявно реальним та вигаданим поетонімам. Прекрасне й вишукане особове ім'я Miranda (her name as beautiful as herself, ***Miranda*** [12]) походить від імені героїні трагікомедії «The Tempest», маленької доньки чарівника Просперо. Вже в «прелюдії» до імені образ Міранди постає завершеним в уявленні Фредеріка, оскільки через 'схожість з метеликом', 'винятковість', 'вишуканість' (like a mermaid, Pale Clouded Yellow [12]) героїня стає його обраною, полонянкою. З розвитком сюжету у щоденнику Фредеріка вживається велика кількість безонімних номінацій, які відтворюють стан Міранди у полоні (I want you to be my ***guest*** [12]), актуалізують тему колекціонування і сприйняття Міранди як рідкісного екземпляра колекції (It was like not having ***a net and catching a specimen*** you wanted in your first and second fingers (I was always very clever at that), coming up slowly behind and you had it, but you had to nip the thorax, and it would be quivering there [12]), але саме шекспірівське ім'я, літературне джерело якого залишається прихованим для Фредеріка, приваблює колекціонера: I prefer ***Miranda***, I said. It was the most beautiful for me [12][1].

Найбільш змістовними, контекстно й інтертекстуально насиченими, вважаємо шекспірівські імена Ferdinand (Фердінанд) – Caliban (Калібан), що знаходяться у відношеннях протиставлення. У п'єсі «Буря» принц Фердинанд закоханий у Міранду. Парадоксальним чином це іноземне й вишукане ім'я обирає для себе (вигадує) Фредерік Клеґґ, коли представляється «своїй» Міранді: «What's your name?» she said.

Clegg, I answered.

«Your first name?»

Ferdinand.

She gave me a quick sharp look. «That's not true,» she said. I remembered I had my wallet in my coat with my initials in gold I'd bought and I showed it. She wasn't to know F stood for ***Frederick***. ***I've always liked Ferdinand***, it's funny, even before I knew her. There's something foreign and distinguished about it [12][2].

Відмова Міранди вірити у справжність імені («I suppose people call you Ferdie. Or Ferd.» / – Люди, мабуть, називають тебе Ферді чи Ферд) зумовлена тим, що героїня відразу розпізнає шекспірівські витоки імені та встановлює невідповідність імені сутності носія, який тримає її у полоні. З розгортанням тексту з'являється іронічний варіант, навіяний Шекспіром і пристрастю Фредеріка до ентомології: Uncle Dick used to call me it sometimes, joking. ***Lord Ferdinand Clegg, Marquis of Bugs***, he used to say [12][3].

Для свого ката Міранда обирає ім'я потворного дикуна Caliban (Калібана), яке сприймається як саркастично переосмислений образ із п'єси Шекспіра та утворює опозицію Фредерік Клеґґ – не Фердинанд, а Калібан: I have to give him a name. I'm going to call him ***Caliban*** [12][4]; She liked to get me stumbling after her (***as she said one day – poor Caliban, always stumbling after Miranda***, she said), sometimes she would call me ***Caliban***, sometimes ***Ferdinand*** [12][5]; I've called him Ferdinand (***not Caliban***) three times, and complimented him on a horrid new tie [12][6] та ін.

У шекспірівській «Бурі» варіантність безонімних позначень Калібана коливається від акцентування потворної зовнішності до вказівки на нелюдську сутність: beast (чудовисько), half a fish and half a monster (напівриба, напівчудовисько), deprived of human shape (позбавлений людських рис), misshapen knave (потворний раб) та ін. [14]. Науковці підкреслюють суперечливу природу образу, оскільки Калібан своєрідно поєднує комічні й трагічні риси. Як комічний персонаж Калібан стає носієм низьких вад: грубості, невігластва, розпусти, отже, знаходиться біля підніжжя соціальної та жанрової ієрархії. Водночас образ Калібана вміщує протилежні ознаки: він зображений як людина й чудовисько, злодій та жертва, істота підступна й

[1] Пор. : *– Мені дужче подобається «**Міранда**», – сказав я. Для мене це ім'я було найкрасивіше* [13].

[2] Пор. : *– Як тебе звати? – спитала вона.*
– Клеґґ, – відповів я.
– А ім'я?
*– **Фердинанд**.*
Вона кинула на мене швидкий гострий погляд.
*– Неправда, – заперечила вона. Я згадав, що маю в кишені новий гаманець, на якому золотом написано мої ініціали, і показав їй. Вона ж не знала, що «Ф» – це Фредерик. **Мені завжди подобалося ім'я Фердинанд**, дивно, навіть до того, як я дізнався про неї. У ньому є щось **іноземне** й **вишукане*** [13].

[3] Пор.: *Дядько Дик, бувало, називав мене жартома «**лорд Фердинанд Клеґґ, маркіз комашок**»* [13].

[4] Пор.: *Я маю дати йому якесь ім'я. Називатиму його **Калібан*** [13].

[5] Пор.: *Їй подобалося, коли я перечіпався, йдучи за нею (як вона одного разу сказала: **«Бідолашний Калібан, шкандибає за Мірандою, спотикається»**); **іноді вона називала мене Калібаном, іноді – Фердинандом*** [13].

[6] Пор.: *Назвала його Фердинандом **(не Калібаном)** тричі, похвалила його жахливу нову краватку* [13].

наївна. Образ Калібана уособлює непокорність, стихійно-руйнівну іпостась природи.

У Дж. Фаулза прозвання Caliban нарощує в структурі антропоетоніма Frederick Clegg семи 'божевільний', 'недолюдина', 'потворність' тощо. Іронічно-презирливе прізвисько tortoise є також алюзією на «Бурю» Шекспіра: "Come, thou ***tortoise***!" she cried (a literary quoation, I think it was) [14]. Такими словами в п'єсі (дія 1, сцена 2) Калібана гукає його господар чарівник Просперо.

Онімні й безонімні найменування, вжиті Мірандою, виявляють статус Фердинанда (Mr. Clegg / містер Клеґґ), але насамперед породжують в імені-образі іронічно-презирливі або відверто негативні семантичні характеристики: 'омертвіла людина' (You're like ***a little old maid*** who thinks marriage is dirty and everything except cups of weak tea in a stuffy old room is dirty. Why do you take all the life out of life? Why do you kill all the beauty?[7]), 'невідверта людина' («You're just like a ***Chinese box***»[8]), 'напівлюдина, недолюдина' (Simple as sneezing to put him on the defensive. His face has a sort of natural «***hurt***» ***set. Sheepish. No, giraffish. Like a lanky gawky giraffe***[9]***;*** If only I had the strength to kill you. I'd kill you. ***Like a scorpion***[10]***),*** 'колекціонер' (He's a ***collector***. That's the great dead thing in him[11]), 'не чоловік' ("Oh, God ***you're not a man, if only you were a man***[12]"), 'диявол' (I know he's the ***Devil*** showing me the world that can be mine[13]), 'півлюдини, не-людина' (You're ***not a human being.*** You're just ***a dirty little masturbating worm***"[14]), більшість з яких натякає на схожість персонажа із шекспірівським Калібаном.

Явний підтекст роману не лише демонструє паралелізм образів Міранда (дочка Просперо) – Міранда (героїня Фаулза), Фредрік Клеґґ – не Фердинанд, а Калібан, але й стає суб'єктивною інтерпретацією (із включенням цитат і коментування) п'єси Шекспіра головною героїнею «Колекціонера», що слід вважати ознакою постмодерністського тексту. На прочитання шекспірівського твору Мірандою накладається осмислення сутності Калібана-Клеґґа. Пор. : Reading The Tempest again all the afternoon. Not the same at all, now what's happened has happened. ***The pity Shakespeare feels for his Caliban, I feel (beneath the hate and disgust) for my Caliban. Half-creatures.***

«Not honour'd with a human shape.»

«Caliban my slave, who never yields us kind answer.»

«Whom stripes may move, not kindness.»

PROS. …and lodged thee

In mine own cell, till thou didst seek to violate

The honour of my child.

CAL. O ho, O ho! – Would't had been done!

Thou didst prevent me; I had peopled else

This isle with Calibans.…

Prospero's contempt for him. His knowing that being kind is useless.

Stephano and Trinculo are the football pools. Their wine, the money he won.

Act III, scene 2. «I cried to dream again.» Poor Caliban. But only because he never won the pools.

«I'll be wise hereafter.»

«O brave new world.»

O sick new world.

He's just gone. I said I would fast unless he let me come upstairs. Fresh air and daylight every day. He hedged. ***He was beastly. Sarcastic. He actually said I was «forgetting who was boss***.»

He's changed. He frightens me now [12][15].

Отже, парадигма позначень Frederick Clegg з промовистим протиставленням (Фредерік Клеґґ – не Фердинанд, а Калібан) і негативно-оцінними (зневажливими, образливими, презирливими і т.ін.) семантичними характеристиками виявляє ознаки постмодерністського твору через переосмислення шекспірівських образів та своєрідну інтерпретацію п'єси Шекспіра завдяки запозиченням, цитатам і алюзіям на «першоджерело».

Переважна більшість історико-культурних онімних одиниць відтворює коло читання й обізнаності Міранди Грей або спільне коло інтересів Міранди і Дж. П. Такі поетоніми вторинного походження засвідчують високий рівень досвіду персонажів / згадуваних осіб у музиці, живописі, науковій та художній літературі.

Музичне мистецтво представлено іменами видатних композиторів і назвами їхніх творів: Mozart / Моцарт, Bartok / Барток, Bach / Бах, the Goldberg Variations / «Варіації» Ґольдберґа та ін. Реальні (імена письменників, науковців тощо) та вигадані (імена дійових осіб) літературні оніми відображують переважно вибір Міранди та її рекомендації (поради) Фредерикові. Серед літературно-художніх / літературно-наукових онімних одиниць виокремлено такі угруповання: 1) імена класиків світової літератури, філософів, науковців тощо (Shakespeare / Шекспір, Jung / Юнг, Alan Sillitoe / Алан Силлітоу, Dante / Данте); 2) імена персонажів (Robinson Crusoe / Робінзон Крузо, Professor Higgins / професор Гіґґінс, Emma Woodhouse / Емма Вудгауз, Mr. Elton / містер Елтон, Frank Churchill / Френк Черчилль, Mr. Knightley / містер Найтлі, Marianne / Маріанна, Eleanor / Елеонора, Holden Caulfield / Ґолден Колфілд, Sinbad / Синдбад, Old Man of the Sea / Морський Старець, Arthur Seaton / Артур Ситон, Caliban / Калібан, Prospero / Просперо, Stephano / Стефано, Trinculo / Тринкуло); 3) назви творів художньої

[7] Пор. : *Ти мов якась* ***стара діва****, яка вважає, що і шлюб – це брудно, і взагалі все брудно, крім випити чашечку слабенького чаю в задушливій кімнаті. Чому ти не живеш повним життям? Навіщо ти вбиваєш усю красу?* [13].

[8] Пор. : *– Ти просто* ***як китайська коробочка****, – сказала вона* [13].

[9] Пор. : *У нього обличчя просто від природи якесь ображене.* ***Овече. Ні, жираф'яче. Такий худий, сором'язливий, незграбний жираф*** [13].

[10] Пор. : *– Якби я тільки мала силу вбити тебе. Я б тебе вбила.* ***Як скорпіона*** [13].

[11] Пор. : *Він –* ***колекціонер****. Оце в ньому міцно сидить* [13].

[12] Пор. : *– О Боже,* ***ти не чоловік, якби ж ти був чоловіком*** [13].

[13] Пор.: *Я знаю, він –* ***Диявол****, який показує мені світ, котрий міг би бути моїм* [13].

[14] Пор. : *–* ***Ти – огидна, брудна, підла сволота;*** *– Ти –* ***не людина****. Ти просто дрібний брудний черв'як-мастурбатор* [13].

[15] Пор.: *Знову від самого обіду читаю «Бурю». Зовсім не те саме, але сталося те, що сталося.* ***Той жаль, який Шекспір відчуває до свого Калібана, я (на споді ненависті й огиди) відчуваю до свого Калібана. Недолюдки****.*

«Він і слівця по-доброму не скаже».

«На тебе діє лиш батіг, не ласка».

«ПРОСПЕРО:…А я до тебе ставився по-людськи,

В своїй печері прихистив, доків ти

Не зазіхнув на честь дочки моєї.

КАЛІБАН. Ха-ха! Ха-ха! Шкода, не пощастило –

Завадили, а то б я заселив

Цей острів Калібанами…»

Просперо зневажає його. Знає, що поводитися по-доброму з ним ні до чого.

Стефано і Тринкуло – ті, які виграли на тоталізаторі. Виграли вино і гроші.

Дія ІІІ, сцена 2. «І хочеться, прокинувшись, ще спати…» Бідолашний Калібан. Але річ у тому, що він так і не виграв нічого.

«О, я зроблю це і надалі буду

Обачніший».

«Який чудесний світ новий оцей…»

Який потворний світ новий оцей.

Він просто пішов. Я сказала, що оголошую голодування, якщо він не переведе мене нагору. Свіже повітря і денне світло щодня. Він ухилявся від відповіді. ***Був потворний. Саркастичний. Сказав, дослівно, що я «забуваю, хто тут господар».***

Він змінився. Я тепер його боюся [13].

літератури (The Catcher in the Rye / «Ловець у житі», Emma / «Емма», Sense and Sensibility / «Почуття і чутливість», Saturday Night and Sunday Morning / «Вечір суботи і ранок неділі», The Tempest / «Буря»).

Набагато численнішою є система поетонімів (антропоетонімів та артіонімів) зі сфери живопису, оскільки G.P. (Дж. П.) і Міранда є художниками за покликанням, які не усвідомлюють життя поза творчістю: Piero / П'єро[16], Jackson Pollock / Джексон Поллок, Picasso / Пікассо, Matisse / Матисс, Berthe Morisot / Берта Моризо, Michelangelo's David / «Давид» Мікеланджело, Rembrandt / Рембрант, Kokoschka / Кокошка, Pasmore / Пасмор, Matthew Smith / Метью Сміт, Augustus John / Оґастес Джон, Braque / Брак, Nicholson / Ніколсон, Mondrian / Мондріан, Uccello, The Hunt / «Полювання» Уччелло, Goya / Ґойя та ін.

Типова роль історико-культурних онімів із високою культурною репутацією – позначити коло інтересів і обізнаності персонажів через їхнє позитивне / негативне оцінювання музичних, літературних творів, творчості художників і рекомендацію подивитися / прочитати / прослухати той чи той твір, не знайомий співрозмовнику. У численних контекстах спостерігається саме таке функційне навантаження історико-культурних онімних одиниць. Пор. : ***M.*** You can jolly well read ***The Catcher in the Rye***. I've almost finished it. Do you know I've read it twice and I'm five years younger than you are?

C. I'll read it.

M. It's not a punishment.

C. I looked at it before I brought it down.

M. And you didn't like it.

C. I'll try it [12][17]; He took me straight to the ***Rembrandt*** and talked about it, without lowering his voice, and I had the smallness to be embarrassed because some other people there stared at us. I thought, we must look like father and daughter. He told me all about the background to the picture, what ***Rembrandt*** probably felt like at that time, what he was trying to say, how he said it [12][18]; You know the Ashmolean ***Uccello***? ***The Hunt***? No? The design hits you the moment you see it. Apart from all the other technical things. You know it's faultless [12][19]; After a while he said, you've read ***Jung***? – No, I said [12][20] та ін.

Крім того, історико-культурні оніми використовуються для самохарактеристики Міранди або оцінювання оповідачкою інших персонажів, згадуваних осіб, певних прошарків суспільства, завдяки чому актуалізується протиставлення «справжнє мистецтво – масова культура». Пор. : If he does think about the pictures, he accepts everything I say. If I said ***Michelangelo's David*** was a ***frying-pan*** he'd say – «I see.» [12][21] (іронічно-презирлива оцінка Фердинанда Мірандою); A fortnight today. I have marked the days on the side of the screen, like ***Robinson Crusoe*** [12][22] (оцінка Мірандою власного становища); That was the first time. He hated me for attracting him. The Professor ***Higgins*** side of him [12][23] (зіставлення із п'єсою Бернарда Шоу «Пігмаліон» вводить іронічну паралель: професор Гіґґінс (Дж. П.) – Еліза Дуллітл (Міранда)); I used to think D and M's class the worst. All golf and gin and bridge and cars and the right accent and the right money and having been to the right school and hating the arts (the theatre being a pantomime at Christmas and Hay Fever by the Town Rep – ***Picasso*** and ***Bartok*** dirty words unless you wanted to get a laugh) [12][24] (презирлива характеристика Мірандою своєї родини і класу загалом).

Показовим є коло читання і зацікавлень Фредеріка Клеґґа, обмежене колекціонуванням метеликів і відвідуванням музеїв ентомології. До кола читання персонажа входять неназвані у тексті a few measly detective novels / жалюгідні детективчики (бібліотека Клеґґа), освіченість щодо музики Моцарта і невисока оцінка творчості генія (Як на мене, ця мелодія не відрізнялася від інших), знання про історію кохання Ромео і Джульєтти, подане у контексті роздумів про самогубство через власну трагедію (We would be buried together. ***Like Romeo and Juliet***. It would be a real tragedy [12] / Нас поховають разом. ***Як Ромео і Джульєтту***. То буде справжня трагедія [13]). Примітивність і жорстокість Фредеріка демонструє читання за власним вибором (на відміну від «Ловця у житі» Селінджера, рекомендованого Мірандою): It happened one day before ever she came I was reading a book called ***Secrets of the Gestapo*** – all about the tortures and so on they had to do in the war, and how one of the first things to put up with if you were a prisoner was the not knowing what was going on outside the prison. I mean they didn't let the prisoners know anything, they didn't even let them talk to each other, so they were cut off from their old world. And that broke them down. Of course, I didn't want to break her down as the Gestapo wanted to break their prisoners down. But I thought it would be better if she was cut off from the outside world, she'd have to think about me more [12][25].

Особливість поетики імен роману вбачаємо у вживанні історико-культурних імен для: 1) створення ситуацій, неможливих у реальності: I thought of ***Piero*** standing in front of a ***Jackson Pollock***, no, even a ***Picasso*** or a ***Matisse***. His eyes. I can just see his eyes. The things ***Piero*** says in a hand. In a fold

---

[16] Очевидно, йдеться про П'єро делла Франческа – італійського художника Раннього Відродження (XV ст.) і автора відомих на той час трактатів із геометрії й теорії перспективи.

[17] Пор. : *М. Ти цілком можеш почитати «**Ловця у житі**». Я майже дочитала цю книжку. Знаєш, я її читала двічі, а я ж на п'ять років від тебе молодша.*
К. Прочитаю.
М. Це не покарання.
К. Я її проглянув перед тим, як приніс її вниз.
М. І тобі не сподобалося.
К. Спробую почитати [13].

[18] Пор. : *Він повів мене просто до **Рембрандта** і говорив про цю картину притишеним голосом, і я малодушно соромилася, що на нас дивляться інші люди... Він розповів мені все про те, що стоїть за цією картиною, що **Рембрандт**, імовірно, відчував, коли її писав, що він хотів сказати, як він це висловив* [13].

[19] Пор. : *– Бачила **Уччелло** в галереї Ешмола? «**Полювання**»? Ні? Задум вражає одразу, як побачиш. Без огляду на всі інші технічні штучки. Розумієш, що він бездоганний* [13].

[20] Пор. : *– Ти **Юнга** читала? – Ні* [13].

[21] Пор.: *Якщо він і думає про картини, то бере на віру все, що я скажу. Коли б я сказала, що «**Давид» Мікеланджело** – це **сковорідка**, то він би сказав: «Так, я бачу»* [13].

[22] Пор.: *Сьогодні два тижні. Позначаю дні на одному боці ширми, як **Робінзон Крузо*** [13].

[23] Пор.: *Оце вперше таке сталося. Йому було неприємно, що я його приваблюю. Він трохи як професор **Гіґґінс*** [13].

[24] Пор. : *Колись я думала, що клас Т і М – найгірший. Суцільний гольф, джин, бридж, машини, правильна вимова, правильні гроші, правильна школа, зневага до мистецтва (театр – це пантоміма на Різдво і «Сінна лихоманка» в репертуарі місцевого театру; **Пікассо** і **Барток** у ролі лайливих слів, якщо не йдеться про те, щоб посміятись)* [13].

[25] Пор.: *Колись, іще до того, як вона приїхала до мене, я читав книжку «**Таємниці гестапо**» – про тортури і таке інше, що вони робили під час війни. Там зазначалося, що перше, з чим був змушений змиритися їхній в'язень, – це відсутність інформації про зовнішній світ. Я хочу зауважити, що вони не давали в'язням дізнаватися новини, навіть спілкуватися між собою, повністю відрізали їх від зовнішнього світу. Це людину ламало. Звичайно, я не хотів зломити її так, як гестапо робило зі своїми в'язнями. Але я гадав, що краще відрізати її від зовнішнього світу, щоб вона більше думала про мене* [13].

in a sleeve [12][26]; 2) з'ясування бажання Міранди бути схожою на відому персону, чиї погляди на мистецтво близькі позиції героїні: I want to paint like ***Berthe Morisot***, I don't mean with her colours or forms or anything physical, but with her simplicity and light. I don't want to be clever or great or «significant» or given all that clumsy masculine analysis. I want to paint sunlight on children's faces, or flowers in a hedge or a street after April rain. The essences. Not the things themselves [12][27]; 3) демонстрації ідеї індивідуальності художника, виявлюваної через відмову від копіювання, пасивного спостереження, плагіату, подібності і здатність до особистісного зростання: You've obviously seen quite a lot of good painting. Tried not to plagiarize too flagrantly. But this thing of your sister – ***Kokoschka***, a mile off [12][28].

З'ясування кола читання та зацікавлень Міранди оригінально перегукується із оцінюванням ситуації ув'язнення та, ширше, сприйняттям Мірандою себе як творчої особистості. Це зреалізовано завдяки прийому зіставлення (ототожнення у теперішньому або у майбутньому) самої себе / Фредеріка Клегґа / знайомих із відомими літературними героями – Ґолденом Колфілдом, головним героєм роману Дж. Селінджера «Ловець у житі» (***M.*** I gave you that book to read because I thought you would feel identified with him. You're a ***Holden Caulfield***. He doesn't fit anywhere and you don't... He tries to construct some sort of reality in his life, some sort of decency [12][29]); Морським Старцем, героєм арабських казок «Тисяча й одна ніч» (It's true. He is the ***Old Man of the Sea.*** I can't stand stupid people like Caliban, with their great deadweight of pettiness and selfishness and meanness of every kind [12][30]); Артуром Ситоном, героєм роману Алана Силлітоу «Вечір суботи і ранок неділі» (It shocked me too because of Caliban. I see there's ***something of Arthur Seaton*** in him, only in him it's turned upside down. I mean, he has that hate of other things and other people outside his own type. He has that selfishness – it's not even an honest selfishness, because he puts the blame on life and then enjoys being selfish with a free conscience. He's obstinate, too [12][31], ***He's worse than the Arthur Seaton kind***. If Arthur Seaton saw a modern statue he didn't like, he'd smash it. But Caliban would drape a tarpaulin round it. I don't know which is worse. But I think Caliban's way is [12][32]) та ін.

Шляхом зіставлення (самоототожнення) Міранди із літературними героїнями автор створює мінливий, дещо суперечливий і семантично непрозорий образ, сконтамінований із персонажів романів Джейн Остін – Емми Вудхайз («Емма»), Маріанни та Елеонори («Почуття і чутливість»): ***I am Emma Woodhouse***. I feel for her, of her and in her. I have a different sort of snobbism, but I understand her snobbism. Her priggishness. I admire it. I know she does wrong things, she tries to organize other people's lives, she can't see Mr. Knightley is a man in a million. She's temporarily silly, yet all the time one knows she's basically intelligent, alive. Creative, determined to set the highest standards. A real human being. Her faults are my faults: her virtues I must make my virtues [12][33]), I'm reading Sense and Sensibility and I must find out what happens to Marianne. ***Marianne is me; Eleanor is me as I ought to be***[34]. Імпліцитний смисл такого порівняння реактуалізує важливу для роману ідею унікальності – подібності (схожості), індивідуальної – масової свідомості, конформізму – нонконформізму, активної індивідуальної позиції – пасивної безособової позиції тощо.

Висновки і перспективи. Еволюційний розвиток образів Frederick Clegg і Miranda Grey віддзеркалений у розгорнутій парадигмі іменувань персонажів та історико-культурних онімах, що входять до системи «коло читання і обізнаності». Прийом зіставлення (ототожнення) дійових осіб із відомими художниками і літературними героями спрацьовує на полісемантизм імен-образів. Поетонімогенез, спрямований на пародійне обігравання, засвідчує ідею постмодерністського тексту, ґрунтованого на переінтерпретації текстів-джерел і конструюванні цілісного змісту твору. Перспективним для потрактування роману Дж. Фаулза «The Collector» стане з'ясування взаємодії запозиченого (історико-культурні власні імена) й нового (вигадані поетоніми), що дозволить встановити амбівалентність постмодерністського тексту й адекватно схарактеризувати принципи ігрової поетики Дж. Фаулза.

Література:

1. Serl John R. Proper Names. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambrige University Press. 1969. 398 p.
2. Ковбасенко Ю. Література постмодернізму: штрихи до портрету. Acta Neophilologica. 2009. С. 45–67.
3. Козюра О. Проблематика і поетика сюжету роману Джона Фаулза «Колекціонер». Літературознавство. Фольклористика. Культурологія. 2012. С. 161–170.
4. Левицька О. Полісемантика закритого простору дому в романі Джона Фаулза «Колекціонер». Сучасні літературознавчі студії. 2016. Вип. 13. С. 321–330.
5. Мельникова К. Особливості хронотопу в художній літературі постмодернізму на прикладі романів Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта» та «Волхв». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2020. № 46(3). С. 91–93.
6. Остапенко Л. Біблійний вимір роману Джона Фаулза «Колекціонер». Literature and Culture of Polissya № 109. Series «Philology Research». 2023. № 23. С. 198–208.
7. Lee S. Otherness, Recognition and Power: The Hegelian Themes in John Fowles's The Collector. Georgia: University of Georgia. 2005.

[26] Пор.: *Я уявила собі, як* ***П'єро*** *стоїть перед картиною* ***Джексона Поллока****, ні, навіть перед роботою* ***Пікассо*** *чи* ***Матісса****. Його очі. Просто уявляю собі його очі. Те, що* ***П'єро*** *може сказати лише зображенням руки. Складкою рукава* [13].

[27] Пор.: *Я хочу малювати, як* ***Берта Моризо,*** *маю на увазі не кольорову гаму, форми чи ще щось матеріальне, а її світло і простоту. Я не хочу бути «розумною», «великою» чи «видатною» чи стати об'єктом отого незграбного маскулінного аналізу. Хочу малювати сонце на дитячих обличчях, квіти в живоплоті чи вулиці після квітневого дощу. Сутності. Не самі речі* [13].

[28] Пор.: *– Ви, очевидно, бачили чимало гарного живопису. Намагалися не чинити відвертого плагіату. Але в оцьому портреті сестри за милю видно* ***Кокошку*** [13].

[29] Пор.: *Я тобі дала цю книжку почитати, бо подумала, що ти відчуєш себе на місці головного героя.* ***Ти – теж Ґолден Колфілд****. Він нікуди не вписується, так само як ти... Він намагається створити для себе якусь реальність, якусь пристойність* [13].

[30] Пор.: *А так воно і є.* ***Морський Старець.*** *Ненавиджу таких людей, як Калібан, з їхнім тягарем дріб'язковості, егоїзму, всілякої підлості* [13].

[31] Пор.: *Також мене книжка шокувала з огляду на Калібана. Я бачу, що в ньому є* ***щось від Артура Ситона****, тільки поставлене з ніг на голову. Тобто в нього є оця ненависть до людей і речей не його типу. Є оцей егоїзм – і це навіть не чесний егоїзм, бо він скидає всю провину на життя і з чистою совістю тішиться своїм егоїзмом. І впертий теж* [13].

[32] Пор.: ***Він*** *(Калібан)* ***гірший за Артурів Ситонів****. Коли б Артур Ситон побачив сучасну статую і вона йому не сподобалася, він би її розбив. А Калібан загорнув би її в брезент. Не знаю, що гірше. Але мені здається, що ставлення Калібана* [13].

33 Пор.: ***Я*** *–* ***Емма Вудгауз****. Я співпереживаю їй, розумію її відчуття, дивлюся її очима. У мене дещо інший різновид снобізму, але я розумію її снобізм. Її скрупульозність. Я нею захоплююсь. Розумію, що вона поводиться неправильно, що намагається організовувати життя інших людей, не бачить, що такий чоловік, як містер Найтлі, трапляється один на мільйон. Вона тимчасово нерозумна, але й видно, що в неї, по суті, світлий розум, вона жива. Творча, налаштована встановлювати високу планку. Справжня людина. Її помилки – і мої помилки теж: її чесноти я повинна зробити своїми* [13].

34 Пор.: *Зараз читаю «Почуття і чутливість» і хочу дізнатися, що ж буде з Маріанною.* ***Маріанна – це я, Елеонора – це та людина, якою мені треба бути*** [13].

8. Чобанюк М. Ідейно-художні особливості творчості Джона Фаузла у світлі теорії концептуального художнього синтезу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Філологія. 2014. № 1107. Вип. 70. С. 133–136.
9. Тереховська О. Конфлікт обивателів і творців у романі Дж. Фаулза «Колекціонер»: проблемно-тематичний аналіз. Наукові записки Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди. Літературознавство. 2020. Вип. 2(96). С. 146–158.
10. Ільїнська Н. Роман Джона Фаулза «Колекціонер» у парадигмі «подвійного кодування». Південний архів (філологічні науки). 2021. № 86. С. 45–52.
11. Кіндзерська Ю. Концепція існування в романі Джона Фавлза «Колекціонер». Мандрівець. Видання Національного університету Києво-Могилянська академія. 2002. № 2 (37). С. 41–45.

Використані літературні джерела:

12. Fowles J. The Collector: A Novel. London. 1963. 283 p.
13. Фаулз Дж. Колекціонер; пер. з англ. Ганни Яновської. Харків. 2015. 304 с.
14. Shakespeare W. The Tempest. Режим доступу: https://www.folger.edu/explore/shakespeares-works/the-tempest/read/

Latyntsev I. Poetonyms of the postmodern text: assessment and reinterpretation of the 'other' (based on the novel "The Collector" by J. Fowles)

Summary. The onymic units of "The Collector", borrowed from the widest cultural space, highlight the ideological and artistic concept of the novel and become the dominant means of imagery of the postmodern text and markers of the author's perception and reinterpretation of the world cultural heritage.

The purpose of the article is to analyse the means and techniques of the poetics of numerals in "The Collector", which determine the play, evaluation and reinterpretation of source texts and ensure the formation of the integral content of the novel. The influence of historical and cultural names on the development of the plot and the construction of polysemantic characters` images is investigated. The names-images Frederick and Miranda depict literary and artistic models: the victim (artist/creator) and the rapist (philistine), formed on the basis of Shakespeare`s heritage: Miranda (the heroine of "The Tempest") – Miranda Grey; Ferdinand, Caliban (characters of "The Tempest") – Frederick Clegg. The psychological portrait of the narrators of "The Collector" is illuminated through the system of nominations, among which the most semantically significant are names of Shakespearean origin. The paradigm of the anthropoetonym Frederick Clegg with its eloquent opposition (Frederick Clegg is not Ferdinand, but Caliban) and negative characteristics demonstrates the signs of a postmodern work through the rethinking of Shakespearean images and the reinterpretation of Shakespeare`s play through borrowings, quotations, and allusions.

Most of the historical and cultural onyms reflect Miranda Grey`s reading and awareness or the common circle of interests of Miranda and G.P. A typical role of names with a high cultural reputation is to indicate the characters` circle of interests and awareness through their assessment of music, literature, artists, etc. and the recommendation to watch/read/listen to a work that is unfamiliar to the interlocutor. Historical and cultural onyms are also used for Miranda`s self-characterisation or the heroine`s assessment of other characters, the persons mentioned, and certain strata of society, thus making the novel`s opposition between 'true art and mass culture` actual.

The peculiarity of the poetics of names lies in the use of historical and cultural nominal units to create situations that are impossible in reality; to clarify the desire to be like a famous person whose views on art are close to the position of the heroine; to demonstrate the idea of the artist`s individuality, manifested through the refusal to copy, plagiarism. The technique of comparing (identifying) the protagonists with famous artists and literary heroes works to polysemanticism of names-images as an essential feature of the postmodern text.

Key words: intertext, poetonym, text, play, postmodernism, function.

UDC 811.111'37:621
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.14

Lytvynko O. A.,
Candidte of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Languages Department
Sumy National Agrarian University

THE PHENOMENON OF HOMONYMY IN THE MODERN ENGLISH JUDICIAL TERMINOLOGY

Summary. The article is dedicated to the complex study of the homonymy phenomenon of modern English judicial terminology. The presence of homonymy is commonly feature of both general and specialized vocabulary. Homonymous relations are considered common in terminology and are explained by certain factors, in this case, by the absence of new concept nominations. We treat homonyms to be two or more linguistic signs that have the same sound, but they are not semantically related.

At the present stage, the judicial terminology is gradually developing due to the increased integration of countries and international relations and it needs standardization and improvement of its terminology.

The work is aimed at studying the features of the phenomenon of homonymy in modern English judicial terminology.

The work solves the following tasks in accordance with the main goal:

1) to study the phenomenon of homonymy within the terminology field of the judicial sphere;

2) to investigate the processes of emergence of homonym judicial terms;

3) to identify the classes of terminology homonyms in judicial sphere;

4) to investigate the specifics of the functioning of homonym terms in the field of judicial proceedings.

The relevance of this study is due to the insufficient research on judicial terminology, the need to improve this field at the current stage, and the importance of standardizing its vocabulary.

The scientific novelty of the work lies in the fact that, for the first time, the phenomenon of homonymy in modern English judicial terminology has been analyzed. The study identifies the main types of homonymous terms within the judicial domain.

Among the homonymous terms of the judicial terminology system, we distinguish inter-branch terms-homonyms that function in non-adjacent scientific and technical spheres, inter-branch terms-homonyms that belong to adjacent spheres of application, intra-branch terms-homonyms that are characterized by the same form of a lexical unit that has different meanings within the same scientific sphere, homonym terms that function in the common language and in the legal sphere simultaneously.

Inter-branch homonym terms when used in unrelated scientific and technical fields do not hinder communication between specialists. Intra-branch homonym terms are characterized by the same form of a lexical unit, which has different meanings within the same scientific field. Such terms have disadvantages, as they interfere with the correct understanding of legal documentation.

The theoretical significance of this study is determined by its contribution to the general theory of terminology. The findings enrich scientific knowledge about the specifics of terminological nomination and the main processes involved in creating terms in modern English judicial terminology.

Key words: terminological system, judicial terminology, terminological unit, inter-branch homonymy, intra-branch homonymy, common language.

Statement of the problem. At the present stage, one of the most important tasks of linguistics is the study of terminological vocabulary, its structural and semantic features, criteria for formation and prospects for further development. In particular, a thorough analysis of professional terminologies and terminological systems that have a long period of evolution or have recently emerged is carried out. The problems of standardization and unification of terminological systems of professional spheres, the emergence of neologisms, the processes of formation of terminological units are carefully studied.

Among the aspects of term formation research, one can distinguish system-functional, lexical-semantic, and word-formation. Thus, the lexical-semantic criterion of term formation contributes to a new search for substantiating various ways of entering terminological elements into the language.

At the present stage, the terminology system of judicial proceedings is dynamically developing due to the strengthening of the integration of countries and international relations and requires standardization and improvement of its terminology.

At the present stage, the study of homonymy is conditioned by the need to study the features of this linguistic phenomenon, to highlight the prerequisites for the emergence of homonymous units, to identify criteria for distinguishing manifestations of polysemy and homonymy. It should be noted that these issues remain controversial in modern linguistics.

Analysis of recent research and publications. Legal terminological vocabulary has become an object of study for many linguists, including Yu. Babiatynska, K.Huseinova [1], O. Koval [2], O. Petrenko [3], O. Lysenko [4], S. Lytvynska [5], O.Popova, V. Krasniuk [6], O. Romaniuk, V. Bialyk [7] and others. Linguists focus special attention on the search for an evidence base that illustrates an important property of the term – the tendency to monosemy, and therefore show considerable interest in lexical-semantic processes in the terminological field.

The specifics of the implementation of the phenomenon of homonymy in the field of terminology are highlighted in scientific works by the following linguists: I.Mentynska [8], M. Lafasova [9], O. Romanova [10], O. Krasivskyi [11] and others. However, despite significant achievements in the study of this problem, in modern linguistics the issue of the implementation of the phenomenon

of homonymy in legal terminology is still a debatable issue. It should be noted that at the present stage there is no single, common interpretation of this phenomenon.

The purpose of the article is to study the features of the phenomenon of homonymy in the modern English judicial terminology system.

The main material of the study. The terms of judgment should be brought to meaning, unambiguity, stability, accessibility. Since the terms of justice are not clearly defined and unclear, it is impossible to talk about the accuracy of terminology. Inadequacies in the judicial terminological apparatus and unclear formulation of legislative concepts can result from the unclear representation of judicial concepts in the verbal form. Therefore, the study of the lexical-semantic aspect of judicial terminology is relevant [5, p. 23].

The relevance of this work is enhanced by the lack of thorough research in the field of judicial terminology, the improvement of this field at the present stage and the need to standardize its vocabulary. In the judicial terminology system, homonym terms occupy an honorable place. In view of this, they require study.

The work solves the following tasks:

1) to characterize the phenomenon of homonymy within the terminological field of the judicial sphere;

2) to study the processes of the emergence of judicial homonym terms;

3) to identify the types of terminological homonyms of the judicial sphere;

4) to learn the specifics of the functioning of judicial homonym terms.

The object of the study is the modern English judicial terminology system.

The subject is the phenomenon of homonymy in the specified terminology system.

The phenomenon of homonymy is traditionally characteristic of both general and specialized terminological vocabulary. Homonymous relations in terminology are natural and are caused by certain factors, in particular, the lack of nominations for new concepts. Homonyms are considered to be two or more homophones that are semantically unrelated.

In scientific literature, the phenomenon of homonymy is interpreted as a linguistic phenomenon that occurs when lexical units, their grammatical forms, morphemes, syntactic constructions with the same sound (or spelling) have completely different definitions. Homonymic lexical units are characterized by belonging to different semantic fields [10, p. 749].

The primary reasons for the emergence of homonyms in the field of terminology include the separation of two or more meanings within a polysemantic unit, changes in the form of expression of words that originally had different sounds, and the convergence of language units borrowed from different sources, resulting in the independent functioning of autonomous lexical units.

Linguists hold varying views on the phenomenon of homonymy in the field of terminology. Some researchers regard homonymy as a linguistic anomaly and a barrier to effective communication among specialists. In some cases, it becomes necessary to isolate a specific meaning from all those conveyed by a given linguistic form to ensure the correct interpretation of information. Additionally, homonymy often complicates the overall process of language learning, as a single linguistic form can encompass multiple meanings [10, p. 750].

Some researchers note that homonymy reflects the disorder of judicial terminology, especially at the genus-specific level, which sometimes leads to complete nonsense [5, p. 90]. A term is regarded as a nomenclature unit capable of precisely conveying the essence of a concept within a specific scientific field; therefore, homonymy cannot exist within a single terminological field.

Sometimes researchers recognize the right of homonymy to function in the terminological system, but with a tendency to its partial elimination or normalization. Other scientists focus on the importance of this phenomenon, which is explained by the enrichment of the vocabulary [10, p. 750]. It is believed that homonymous lexical units that function in related professional fields do not hinder communication between specialists.

Currently, there is a problem of drawing a demarcation line between homonymous and polysemous lexical units. We align with the perspective of scholars who believe that homonyms should be distinguished from polysemous words. It should be noted that with polysemy, one word has several correlated meanings, and with homonymy, there are several lexical units whose meanings are not characterized by associative connections. An etymological criterion was proposed to eliminate the problem of distinguishing the phenomena of polysemy and homonymy [12, p. 193]. In view of this, only lexical units that have different etymological origins should be considered homonyms. But this approach is imperfect, since in some cases it is impossible to trace the processes of word evolution.

Judicial terminology is characterized by the phenomenon of homonymy, which arises as a result of the separation of several meanings of a polysemantic word, due to the presence of certain boundaries between polysemantic and homonymous expressions. Unlike commonly used vocabulary, homonymy in the judicial terminology system is an undesirable phenomenon, since it significantly complicates the process of semantization of lexical units and causes difficulties in interpreting the term.

Since the language of jurisprudence develops very quickly, legal terms can become obsolete, some of them acquire new meanings and shades, new borrowed meanings appear [12, p. 13]. Homonymic relations are a characteristic feature of judicial terminology.

The homonym terms included in the studied terminological system can be classified as follows:

1. Inter-branch homonym terms that function in unrelated scientific and technical fields. The following key features are characteristic of inter-branch homonymy: different definitions are assigned to the terms, and these terms belong to different terminological systems.

Compare:

- *liability*

1. *„obligation", „responsibility" (judicial terminology);*
2. *„ passive" (economic terminology) .*

- *collector*

1. *„a person or company that collects payments from people who have not paid money they owe " (judicial terminology);*
2. *„electric machine collector" (pump engineering terminology);*
3. *„collector" (agricultural terminology);*
4. *„section of a sewer that collects wastewater" (construction terminology).*

Among inter-branch homonyms belonging to unrelated scientific and technical fields, abbreviated lexical units are distinguished.

Compare:

• *DC:*

1. *„District Court" (judicial terminology);*

2. *„distance between centers" (pump engineering term system);*

3. *„double column" (construction terminology).*

2. *Interdisciplinary homonymous terms that function in the related scientific and technical fields. They are connected by common processes and direct production links.*

Compare:

• *libel*

1. *„ complaint" (the field of justice);*

2. *„ defamation", „disclosure of true information that is shameful to another person" (the field of notarial procedural law);*

3. *„ a claim against a ship" (the field of maritime law);*

• *action*

1. *„litigation ", „ plea" (the field of justice);*

2. *„proceedings" (the field of notarial procedural law).*

3. *Intra-disciplinary homonyms are terms characterized by the same form of a lexical unit that has different meanings within the same scientific field.*

Compare:

• *document of title*

1. *„a document confirming the existence of legal title to certain movable things" (the field of justice);*

2. *„document allowing the disposal of goods" (the field of justice).*

• *fee*

1. *„honorarium" (the field of justice);*

2. *„ absolute ownership " (the field of justice);*

3. *„ membership fee" (the field of justice).*

It is worth noting that with intra-industry homonymy, errors in the interpretation of the content of judicial documents may occur due to the incorrect choice of the meaning of the homonym term.

4. Homonym terms that function in common language and in the judicial sphere simultaneously. Such lexical units have different meanings. Commonly used words, when entering the judicial terminology system, can change their lexical meaning.

Compare:

• *bear*

1. *„bear" (common language);*

2. *„a speculator playing on the downside" (the field of justice).*

• *action*

1. *„action " (common language);*

2. *„case" (the field of justice).*

It should be noted that the simultaneous functioning of terms in common language and legal terminology does not interfere with professional communication.

Conclusions. Thus, we can conclude that homonymic terms are an integral component of the modern English judicial terminological system. The phenomenon of homonymy arises as a result of the distinction between two or more meanings of a polysemantic lexical unit, determined by a certain demarcation line between polysemy and homonymy.

Homonym terms of the judicial sphere can function in general language, in unrelated scientific and technical spheres, in related industries, within the legal terminological field.

Among the homonymous terms of the judicial terminology system, we distinguish inter-branch terms-homonyms that function in non-adjacent scientific and technical spheres, inter-branch terms-homonyms that belong to adjacent spheres of application, intra-branch terms-homonyms that are characterized by the same form of a lexical unit that has different meanings within the same scientific sphere, homonym terms that function in general language and in the legal sphere simultaneously. It should be noted that inter-branch homonymy does not interfere with communication between specialists provided that it is implemented in non-adjacent scientific and technical spheres. However, intra-branch homonymy is a significant drawback in the interpretation of judicial documents. The presence of homonyms in legal documentation requires explanation in order to avoid misinterpretation in the legal field.

Note that homonymous terms require mandatory unification, standardization, and organization, since the proper level of formatting of judicial documentation texts contributes to the correct understanding of special information.

Prospects for further development. In the future, we plan to investigate the structural characteristics of lexical units of the modern English judicial terminology.

Bibliography:

1. Бабятинська Ю., Гусейнова К. Структурно-семантичні характеристики юридичної термінології англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2020. № 44. С. 186–188.
2. Коваль О. Юридична термінологія в сучасній англійській мові: походження та вживання. *Молодий вчений.* 2018. № 5 (2). С. 479–483.
3. Петренко О. Функції та структурні особливості термінів англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2021. № 48 (2). С. 22–25.
4. Лисенко О. Лінгвістичні аспекти юридичної термінології сучасного законодавства. *Наукові записки національного університету "Острозька академія". Сер. : Філологія.* 2022. № 14 (82). С. 139–142.
5. Литвинська С. Явища полісемії, омонімії, синонімії й антонімії в текстах юридичних документів. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі: матеріали III Міжнар. наук. конф. Київський національний університет культури і мистецтв.* 2020. С. 89–91.
6. Попова О., Краснюк В. Юридична термінологія в парадигмі сучасних перекладознавчих аспектів. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д.Ушинського.* 2022. № 35. С. 115–127.
7. Романюк О., Бялик В. Етимологічне походження та історія розвитку англомовної юридичної термінології. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Сер. : Філологія. Соціальні комунікації.* 2020. Том 31 (70). № 3 (1). С. 177–181.
8. Ментинська І. Міжмовна омонімія як об'єкт термінологічного дослідження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72) № 4 Ч. 1. С. 34–39.
9. Lafasova M. Study of the Phenomenon of Homonymy. *European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices.* 2023. № 1 (3). С. 28–35.
10. Романова О. Омонімія як мовне явище в термінології. *Молодий вчений.* 2018. Том 1 (53). С. 749–752.
11. Красівський О. Полісемія та омонімія термінів масмедійної сфери. *Věda a perspektivy.* 2023. № 3(22). С. 290–298.
12. Солодка А. Особливості функціонування юридичної термінології в українській та англійській мовах. *Часопис Київського університету права.* 2023. № 1. С. 12–15.

Литвинко О. Явище омонімії у сучасній англійській термінології судочинства

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню феномену омонімії сучасної англійської судової термінології. Наявність омонімії характерна як для загальної, так і для спеціальної лексики. Омонімічні відношення вважаються загальноприйнятими в термінології і пояснюються певними факторами, у даному випадку відсутністю нових номінацій понять. Ми розглядаємо омоніми як два або більше мовних знаків, які мають однакове звучання, але семантично не пов'язані між собою.

На сучасному етапі судова термінологічна система поступово розвивається внаслідок посилення інтеграції країн і розвитку міжнародних відносин і потребує стандартизації та вдосконалення термінології.

Робота спрямована на вивчення особливостей явища омонімії у сучасній англійській термінології судочинства.

Робота вирішує наступні завдання відповідно до основної мети:

1) дослідити явище омонімії в термінологічному полі судової сфери;

2) вивчити процеси виникнення судових термінів-омонімів;

3) ідентифікувати класи термінологічних омонімів у судовій сфері;

4) висвітлити специфіку функціонування термінів-омонімів у сфері судочинства.

Актуальність даного дослідження зумовлена недостатньою вивченістю судової термінології, необхідністю вдосконалення цієї галузі на сучасному етапі та важливістю стандартизації лексики.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше проаналізовано явище омонімії в сучасній англійській судовій термінології. У дослідженні визначено основні види термінів-омонімів у сфері судочинства.

Серед термінів-омонімів судочинства виокремлюємо міжгалузеві терміни-омоніми, що функціонують у несуміжних науково-технічних сферах, міжгалузеві терміни-омоніми, що належать до суміжних сфер застосування, внутрішньогалузеві терміни-омоніми, що характеризуються однаковою формою лексичної одиниці, яка має різне значення в межах однієї наукової сфери, терміни-омоніми, що функціонують у загальній мові та в сфері судочинства одночасно.

Міжгалузеві терміни-омоніми при використанні в неспоріднених науково-технічних галузях не перешкоджають спілкуванню між фахівцями. Внутрішньогалузеві терміни-омоніми характеризуються однаковою формою лексичної одиниці, яка має різне значення в межах однієї наукової галузі. Такі терміни мають недоліки, оскільки заважають правильному розумінню юридичної документації.

Теоретичне значення цього дослідження визначається його внеском у загальну теорію термінології. Отримані результати збагачують наукові знання про специфіку термінологічної номінації та основні процеси, пов'язані з термінотворенням у сучасній англійській судовій терміносистемі.

Ключові слова: термінологічна система, судова термінологія, термінологічна одиниця, міжгалузева омонімія, внутрішньогалузева омонімія, загальна мова.

УДК 81'42:303.732.3
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.15

Мамич М. В.,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕКСТ ЯК СКЛАДНИК МЕДІЙНОГО КОНТЕНТУ

Анотація. У статті досліджено специфічні риси медіатекстів як сучасного феномена мас-медіа, що характеризується складною структурою, функціональною багатозначністю та інтерактивною природою. Медійний текст визначено як вербальний і невербальний продукт професійної діяльності журналіста, спрямований на створення, поширення та сприйняття інформації в медіасфері. Проаналізовано основні підходи до класифікації медіатекстів, враховуючи їхні тематичні, стилістичні, жанрові та функціональні характеристики.

Особливу увагу приділено мультиінтенційній природі медіатекстів, де ключовими є комунікативна інтенція та інтенція впливу, що супроводжуються іншими інтенціями, такими як естетичність, аргументування та репрезентативність. Розглянуто важливі субкатегорії медіатекстів – адресність, інтерактивність і діалогізм, які забезпечують ефективний зв'язок між автором і аудиторією. Адресність медіатексту визначено як основу комунікативної взаємодії, яка враховує різні характеристики аудиторії (гендерні, вікові, соціальні). Інтерактивність представлена як ключова категорія, що виявляється в діалогічності тексту, спрямованості на взаємодію з іншими лінгвоформатами та забезпеченні зворотного зв'язку. Діалогізм розглядається як багатовимірний феномен, що об'єднує авторське висловлювання, «чужу мову» та рефлексію читача.

Акцентовано увагу на впливі соціально-культурних і технологічних чинників на трансформацію жанрово-стильових форм медіатекстів. Проаналізовано функціональні аспекти медіатекстів у контексті їхньої ролі в інформаційній діяльності та соціальній комунікації.

Результати дослідження дозволяють глибше зрозуміти багатогранність сучасних медіатекстів і їхню роль у формуванні інформаційного простору, а також взаємодії між автором і реципієнтом.

Ключові слова: медіатекст, мультиінтенційність, комунікативна інтенція, інтенція впливу, адресність, інтерактивність, діалогізм.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна лінгвістика активно взаємодіє з іншими сферами гуманітарних наук, серед яких важливе місце посідає журналістика. Сьогоднішні засоби масової інформації є носіями поліфункціонального та політематичного змісту. Широке поняття «інформація», як відомо, визначають як «відомості про які-небудь події, чиюсь діяльність або інші явища, повідомлення про щось» (ВТССУМ). Це поняття може аналізуватися з погляду змісту, ціннісної спрямованості, практичної функції чи мовних характеристик, але у будь-якому випадку інформація є засобом комунікації. У процесі передачі інформації ключову роль відіграють як її автор, так і отримувач. Таким чином, інформація в ЗМІ має антропоцентричний характер і соціокультурну мотивацію (враховуючи гендерні, вікові та професійні аспекти), адже завжди орієнтована на певну аудиторію.

Сучасна журналістика, за спостереженнями теоретиків масової комунікації, є засобом трансформації наукових, професійних, комерційних, бізнесових, художніх та індивідуальних знань у доступну та зрозумілу для широкого загалу інформацію [1]. Мовна комунікація, що використовує систему знаків, виступає основним інструментом інформування та спрощення сприйняття масової інформації для більшості аудиторії. Крім того, вона є засобом об'єднання споживачів інформації у межах певної лінгвокультури. У цьому контексті мова накопичує інформацію, відображаючи її часові та етнічні особливості, що знаходять своє вираження в медіатекстах.

У сучасному світі поняття медіатексту є загальнозрозумілим. За визначенням СУМ-20, це «текст будь-якого медійного виду й жанру». Водночас у вікіпедії поняття уточнюється як «усний чи писемний твір масовоінформаційної діяльності та масової комунікації». З нашого погляду, медіатекст – 1) форма мовної діяльності за припустимими у професійному медійному середовищі правилами мовної поведінки, упорядкованої за жанрово-стильовими стереотипами; 2) результат мовної діяльності, що репрезентує фрагмент дійсності; 3) інструмент комунікації у медійному середовищі.

У створенні медіатексту важливі позиції автора щодо 1) взаємодії з адресатом; 2) володінні стилістикою текстотворення [2; с. 7]. Якщо будь-який текст характеризується зв'язністю та цілісністю, то медіатекст додатково вирізняється актуальністю використання графічних знаків (зокрема тих, які створюють образ пошуково-комунікативної діяльності, інтегруючи гіпертекстові елементи), а також аудіовізуальних форматів для трансляції інформації. Медіатекст є культуроцентричною одиницею, оскільки відображає світогляд спільнот, різноманіття оцінок і задовольняє широкий спектр соціально-культурних потреб суспільства. Він відіграє важливу роль у формуванні культуромовного середовища національної спільноти.

Узагальнюючи різноманіття підходів до аналізу медіатексту або мови ЗМІ, можна стверджувати, що «медіатекст є формою зв'язної та цілісної вербальної і невербальної діяльності у професійному медійному середовищі, здійснюваної з інформаційною, освітньо-виховною, ідеологічною, рекламною та розважальною метою» [3; с. 65]. Медіатексти прийнято поділяти на: усні / писемні – залежно від форми реалізації; монологічні / діалогічні – залежно від структури подання; авторські / колективні – залежно від кількості авторів. Кожен із цих текстів може бути створений у стереотипному або трансформованому лінгвістичному форматі. Здебільшого медіатексти аналізуються з позицій когнітивного, культурологічного та прагма-

тичного підходів, що дозволяє виявити їх значення у процесах комунікації та соціокультурного впливу.

Метою статті є вивчення специфічних рис медіатексту, визначення особливостей його класифікації та аналіз субкатегорій, таких як 'адресність', 'інтерактивність' і 'діалогізм'. Для досягнення цієї мети поставлено такі **завдання**: обґрунтувати зміст поняття 'медіатекст', розглянувши медіатекст у контексті його комунікативної інтенції, враховуючи функціональну спрямованість та характер взаємодії з аудиторією.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Медіатекст включає як внутрішньотекстові, так і міжтекстові компоненти. Він є результатом професійної діяльності, спрямованої на створення та поширення інформації, а також результатом пошуково-комунікативної діяльності в межах медіасфери.

Текст виконує роль магніту для аудиторії певного видання. Синергетичність будь-якого медійного джерела, будь то друковані чи електронні ЗМІ, забезпечується взаємодією різних змістових, тематичних, жанрово-стильових блоків у його контенті, а також чергуванням медіатекстів різного обсягу. У медіатексті поєднуються елементи тематичної, мовної, стилістичної та жанрово-композиційної організації його словесної структури. Він також демонструє специфічні риси синтагматики, що відображають його модальність і змістову спрямованість.

Особливості медійного тексту, такі як гіпертекстуальність в умовах інтернету, підсилюють його міжтекстовий контент, дозволяючи поєднувати інформацію на основі ціннісних запитів соціуму. Таким чином, медіатекст є водночас закритою (через внутрішньотекстові зв'язки) і відкритою (через міжтекстові зв'язки) системою, що поєднує інформаційні та жанрово-стильові компоненти, формуючи певний образ у пошуково-інформаційній діяльності медіасфери.

Наразі класифікація медіатекстів залишається відкритим питанням. Пропонуємо огляд кількох варіантів.

Медіатексти можна класифікувати *за тематичними ознаками,* виокремлюючи такі основні категорії: громадсько-політичні – охоплюють тематику правознавства, політики, економіки та інших сфер суспільного життя; наукові – включають природничі, гуманітарні та загальнонаукові тексти; науково-популярні – подають інформацію у доступній формі, охоплюючи технічні, науково-фантастичні та природознавчі теми; виробничо-практичні – орієнтовані на практичні аспекти професійної діяльності; популярні – створені для широкого загалу з метою інформування або розваг; літературно-художні / літературно-мистецькі – присвячені мистецтву, літературі та культурі; реферативні – містять стислий виклад основного змісту інших текстів; культурологічні – зосереджені на аспектах культури, традицій та суспільних цінностей.

Окрім цього, розрізняють фахово-галузеві медіатексти, розважальні, рекламно-довідкові, промислово-виробничі, сільськогосподарські, екологічні, релігійні.

Ця класифікація базується на роботах Г. Швецової-Водки [4] та Т. Хіторової [5] і дозволяє визначити широке розмаїття текстів медіасфери залежно від їх змістового спрямування.

Найзагальніше класифікацію медіатекстів *залежно від стилів творчості* репрезентує такий поділ: міфологічні (зосереджені на ірраціональному аспекті людського життя, пов'язані з архетипами, міфами та культурними символами), переконувальні (спрямовані на порівняння реального життя з певними ідеалами, переконаннями чи цінностями, мають на меті вплив на думки та позиції аудиторії), прагматичні (описують конкретні життєві ситуації без глибоких узагальнень, акцентуючи увагу на практичних аспектах), гедоністичні (орієнтовані на створення гострих відчуттів, емоцій чи розважального контенту), ціннісно орієнтовані (аналізують основні цінності буття, формують світогляд і суспільні пріоритети). Особливістю сучасних медіатекстів, зокрема в інтернеті та друкованих ЗМІ, є використання гіперпокликань. Ці елементи забезпечують зв'язок тексту з додатковим контентом, розширюючи інформаційне поле та сприяючи інтерактивності.

Такий поділ дозволяє охопити різноманіття функцій і завдань медіатекстів, акцентуючи на їхньому стилістичному та змістовому багатстві.

Класифікація медіатекстів *за функціональним навантаженням* в інформаційній діяльності дозволяє розглядати їх з різних перспектив, не змішуючи стилістичні ознаки. Основні типи медіатекстів за функцією: 1) як продукт галузі виробництва інформації – текст, що є результатом професійної діяльності зі створення інформаційного контенту; 2) як носій різних суджень і відомостей – текст, який передає думки, судження чи факти; 3) як засіб поширення інформації – використовується для передачі інформації від одного джерела до іншого; 4) як матеріал для трансляції та ретрансляції – текст, що передається через технічні засоби масової комунікації; 5) як засіб сприймання та засвоєння інформації – сприяє розумінню і засвоєнню матеріалу аудиторією; 6) як маніпулятивний засіб – використовується для впливу на думки, переконання та поведінку аудиторії; 7) як засіб збереження інформації – служить для фіксації та довготривалого збереження інформації, а також для багаторазового використання; 8) як засіб для руйнування інформації – може призводити до знищення чи фізичного, чи морального стирання інформаційного контенту [6, с. 80].

Окрім того, є пропозиція диференціювати медіатексти на тексти-перформативи, які репрезентують конкретні соціальні координати часу і простору, і тексти-когнітиви, які належать до світу знань і сприяють когнітивному розвитку.

Такий підхід дозволяє детальніше вивчати функції медіатекстів у різних контекстах та з різними завданнями в інформаційній діяльності.

За кореляцією *типів інформації* медіатексти поділяють на кілька основних категорій: новинні – зосереджені на оперативному висвітленні подій та фактів; інформаційно-аналітичні – поєднують подачу фактів із їх аналізом, прогнозуванням і оцінками; публіцистичні – передають авторські думки, оцінки та позиції щодо суспільно важливих питань; рекламні – орієнтовані на просування товарів, послуг, ідей чи брендів.

Різні підходи до класифікації медіатекстів визначаються ракурсом дослідження мови ЗМІ, що дозволяє врахувати як їх змістовні, так і структурно-стилістичні особливості.

Структурно-стилістичні (жанрово-стильові) типи медіатекстів характеризують контент певного медійного джерела (радіо, телебачення, газети, журнали, інтернет-ресурсів). Серед жанрів публіцистики найчастіше виділяють: інформаційні жанри (репортаж, новина, інтерв'ю); аналітичні жанри (стаття, огляд, розслідування).

Як зазначає Р. Радчик [7, с. 28], інформаційні та аналітичні жанри є найбільш затребуваними в сучасній журналістиці. Художньо-публіцистичні жанри, вважаються менш попу-

лярними, і менш запитуваними. За останні три десятиліття в медійну практику активно увійшли такі типи текстів: маніпулятивні – орієнтовані на вплив і формування певних поглядів; рекламні – сконцентровані на популяризації продуктів чи ідей; розважальні – створені для дозвілля та відпочинку; комунікативні – забезпечують взаємодію між аудиторією та джерелом інформації. Ці зміни свідчать про трансформацію запитів аудиторії та адаптацію медіа до нових умов комунікаційного простору.

Окрім жанрової диференціації, медіатексти характеризуються мультиінтенційними властивостями, які відображають їхній зв'язок із духовною діяльністю людини. Медіатекст завжди створюється з урахуванням певних інтенцій, серед яких ключовими є комунікативна інтенція – прагнення автора встановити зв'язок із аудиторією та забезпечити зрозумілу передачу інформації та інтенція впливу – намір вплинути на думки, емоції чи дії реципієнтів.

Ці інтенції можуть супроводжуватися додатковими, залежно від особливостей тексту: естетичність – прагнення до художньої виразності та емоційного впливу; репрезентативність – представлення конкретних ідей, подій або феноменів; сакральність – виявлення духовного чи релігійного змісту; аргументування – підкріплення тексту логічними доказами; регламентування – чітке визначення правил або норм поведінки. Ці аспекти залежать від стилістичних маркерів твору [8; с. 5–6, 10], а також від таких важливих категорій, як наприклад: адресність (орієнтація на певну цільову аудиторію); діалогічність (передача змісту в контексті взаємодії між автором і реципієнтом); інтерактивність (залучення аудиторії до процесу комунікації).

Особливу роль у вивченні медіатекстів відіграє аналіз їхньої комунікативної інтенції та її субкатегорій, таких як 'адресність', 'інтерактивність' і 'діалогізм'. Вони дозволяють глибше зрозуміти функціонально-стилістичні та прагматичні аспекти тексту, забезпечуючи ефективність комунікації та досягнення авторських цілей.

Проблема адресності медіатексту є багатоаспектною і перебуває у сфері інтересів різних наукових галузей, таких як культурологія, літературознавство, соціологія, дослідження мови ЗМІ та реклами. Адресність є ключовим чинником, який забезпечує зв'язок між автором, текстом і читачем, виступаючи інструментом формування ефективної комунікації.

Взаємодія 'автор – текст – читач' реалізується через спрямованість тексту на конкретну аудиторію. Автор медіатексту може бути журналістом-фахівцем, який володіє професійними знаннями й навичками, науковцем, який передає складні ідеї у зрозумілій формі, пересічним громадянином, який ділиться власним досвідом або спостереженнями, колективним автором, що працює над створенням спільного продукту, анонімним автором. Усі ці автори мають одну мету – досягнення ефективного комунікативного впливу і забезпечення інформаційних потреб аудиторії.

Читачі також є неоднорідною групою, вони різняться за гендерними, віковими, культурно-ментальними ознаками, мають різні інтереси, рівень освіти та професійну належність.

І ось такий мегамедіатекст має бути не лише інформативним, а й орієнтованим на конкретну аудиторію. Це досягається через використання відповідних жанрово-стильових, мовних і структурних засобів, які забезпечують адресність тексту і встановлюють зв'язок між автором і реципієнтом.

У сучасному журналістикознавстві інтерактивність розглядається як ключова категорія для аналізу інтерлінгвальних особливостей медіатексту. Цей термін охоплює не лише діалогічність, але й спрямованість тексту на взаємодію з іншими лінгвістичними форматами. Інтерактивність також означає прагнення встановити, активізувати та ініціювати контакт між учасниками комунікації.

Дослідники виділяють три основні різновиди інтерактивності: лінійна інтерактивність (не має прямого зв'язку з попереднім повідомленням чи інформацією, є окремою та самостійною комунікативною одиницею); реактивна інтерактивність (характеризується миттєвим зв'язком із попередньою інформацією, відображає негайну реакцію на отримане повідомлення); діалогічна/поліфонічна інтерактивність: встановлює зв'язок із одним або кількома попередніми повідомленнями; демонструє складну систему відгуків, взаємодій і нашарувань інформації.

Інтерактивність, таким чином, може бути виражена через безпосередній ситуативний відгук, що виникає в момент комунікації, дистанційну реакцію, яка не обмежується конкретним контекстом, але виявляється у взаємозв'язках повідомлень, навіть коли вони створені в різний час.

Ці особливості підкреслюють значення інтерактивності як невід'ємної характеристики сучасного медіатексту, яка забезпечує його адаптацію до динамічних потреб аудиторії та сприяє ефективній комунікації.

Діалогічність також є однією з ключових і специфічних рис сучасного медіатексту, бо вона охоплює такі важливі аспекти, як вплив і переконання. У публіцистичному дискурсі діалог виконує кілька функцій. По-перше, взаємодія між автором і читачем досягається таким чином, щоб залучити читача до обговорення, створити ефект особистого звернення або включення до дискусії. По-друге, медіатекст часто включає висловлення інших людей, використовуючи 'чужу мову' для формування більш багатогранної перспективи. Це надає тексту 'полівекторності' [9; с.33] та демонструє широкий спектр думок і позицій. Завдяки діалогічності медіатекст набуває ознак аргументативного характеру. Його мета – не лише інформувати, а й впливати, переконувати аудиторію, використовуючи логічні доводи, емоційні апеляції та риторичні прийоми.

Діалогізм у медіатекстах залежить від інтенцій мікрожанрів мови ЗМІ та може приймати різні форми: прямий діалог (звернення до читача через риторичні питання або особисті адресації), непрямий діалог (представлення різних точок зору через цитати, коментарі експертів чи аналітичні огляди), міжтекстовий діалог (взаємодія з іншими текстами через посилання, гіпертексти або контекстуальні відсилання).

Таким чином, діалогічність у медіатекстах є не лише комунікативним інструментом, але й способом організації інформації, який сприяє ефективному впливу на аудиторію. Вона робить текст динамічним, відкритим до сприйняття та адаптивним до різних контекстів.

У сучасних медіатекстах спостерігається активний процес адаптації та модифікації традиційних жанрово-стильових форм публіцистичного стилю під впливом соціально-психологічних і технологічних чинників. Особливо це стосується феномена інтерактивності, що проявляється в повсякденній діалоговій взаємодії між суб'єктами комунікації, а також у таких формах комунікації, як інтернет-спілкування, інтерактивні телевізійні та радіоформати.

Мова мас-медіа в інтерактивній системі виконує низку важливих функцій: інформативну, пізнавальну, комунікативну, естетичну, а також соціомовну. У ній знаходять відображення висловлювання письменників, акторів, науковців, політичних і громадських діячів, економістів, представників різних вікових груп і соціальних верств. Комунікативний процес охоплює всіх учасників, які зазнають значного впливу мовно-інформаційних стилів, властивих газетам, журналам, телебаченню та інтернет-ресурсам.

Кожен тип медіа відрізняється унікальною тональністю та специфічним підходом до взаємодії з аудиторією. Таким чином, кожен медіатекст спрямовує інформацію до свого читача чи глядача, використовуючи характерні медіастилістичні засоби. До того ж національні видання спілкуються з власною аудиторією відповідно до традицій і особливостей, які є визначальними для медіатекстів певної національної культури.

Таким чином, комунікативні інтенції інтегруються у кожний медіатекст унікальним чином, забезпечуючи його багатофункціональність і здатність відповідати на запити різних груп аудиторії.

Література:

1. Москаленко А. З., Губерський Л. В., Іванов В. Ф., Вергун В. А. Масова комунікація: підручник. К., 1997. 216 с.
2. Радзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації. Київ, 1993. 194 с.
3. Мамич М. В. Вербальний контент журналу «Жінка» в аспекті лінгвокультурології та медіастилістики: монографія. Одеса, 2015. 528 с.
4. Швецова-Водка Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій. Рівне, 2001. 438 с.
5. Хітрова Т. Типологічні особливості періодичної преси Запорізького краю 1904–1920 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. філол. наук : спец. 10.01.08 "Журналістика". Запоріжжя, 2007. 20 с.
6. Різун В. Нові аспекти співвідношення синтаксичних і комунікаційних одиниць тексту в науковій концепції професора А. І. Мамалиги. *Наукові читання Інституту журналістики. Присвячено 70-літтю від дня народження А.І. Мамалиги* / за ред. В. В. Різуна ; упоряд. І. М. Забіяка. Київ, 2011. Вип. 17. С. 79–81.
7. Радчик Р. В. Газетно-журнальні жанри: методологічні проблеми викладання в українській школі журналістики. *Наукові записки Інституту журналістики : наук. збірник*, 2011. Т. 45. Жовтень-грудень. С. 25–29.
8. Шабат-Савка С. Категорія комунікативної інтенції в українській мові. Чернівці, 2014. 411 с.
9. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку XXI століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти. Вінниця, 2009.

Mamych M. Text as a component of media content

Summary. The article explores the specific features of media texts as a modern phenomenon of mass media which is characterized by complex structure, functional multiplicity and interactive nature. Media text is defined as a verbal and non-verbal product of journalistic professional activity aimed at creating, disseminating, and perceiving information within the media sphere. The primary approaches to media text classification are analyzed, considering their thematic, stylistic, genre, and functional characteristics.

Special attention is given to the multi-intentional nature of media texts, where communicative intention and influence intention serve as key aspects, accompanied by other intentions such as aestheticism, argumentation, and representativeness. Important subcategories of media texts – addressability, interactivity, and dialogism – are examined as elements ensuring effective communication between the author and the audience. The addressability of a media text is defined as the foundation of communicative interaction which takes into account various audience characteristics (gender, age, social). Interactivity is presented as a key category manifesting in the dialogic nature of the text, its orientation toward interaction with other linguistic formats, and the provision of feedback. Dialogism is considered as a multidimensional phenomenon that unites the author's statements, "external speech" and the reader's reflection.

The main attention is paid to the influence of socio-cultural and technological factors on the transformation of the genre-stylistic forms of media texts. The functional aspects of media texts are analyzed in the context of their role in informational activities and social communication.

The research results provide a deeper understanding of the multifaceted nature of modern media texts and their role in shaping the informational space and fostering interaction between the author and the recipient.

Key words: media text, multi-intentionality, communicative intention, intention to influence, addressability, interactivity, dialogism.

УДК 811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.16

Мельник П. В.,
аспірант кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ ЯК КОМУНІКАТИВНОГО ЯВИЩА Й ТЕКСТОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Анотація. Пропонована стаття присвячена з'ясуванню специфіки інформаційно-правового дискурсу як комунікативного явища й текстової категорії. У роботі представлено узагальнення результатів відомих теоретичних досліджень дискурсу, його дефініцій і характеристик, окреслено різні підходи до його вивчення, принципів структурування тощо, зокрема встановлено, що класифікаційні принципи дискурсу виявляють залежність від його актуальності й спрямованості дослідження. Здійснено спробу окреслити поняття інформаційно-правовий дискурс, подано його основні характеристики в аспекті інституційності. З'ясовано, що основне місце в комунікативних процесах інформаційно-правового дискурсивного простору посідає мовна особистість – носій мови, який відображає мовну картину спеціальної галузі знання як фрагмент загальної мовної картини світу. В інформаційно-правовому дискурсі виокремлено *персональний* тип суб'єктів мовної особистості та *колективний.* Мовці зі своїми цілями, завданнями й умовам професійної діяльності залучаються до різноманітних комунікативних ситуацій, де формується й поширюється спеціальна інформація. У статті змодельовано основні комунікативні ситуації, суб'єктами яких виступають фахові правники, спеціалісти з інших галузей діяльності, пересічні громадяни. З'ясовано, що залежно від умов спілкування при номінуванні одних і тих же понять чи явищ професійної сфери мовна особистість у різних комунікативних ситуаціях може послуговуватися різними мовними засобами. Зроблено висновок, що мова, зберігаючи й транслюючи інформацію, супроводжує всі сфери діяльності людини, відтворює моделі поведінки суб'єктів і об'єктів в інституційному дискурсі; детермінологізацію спеціальної лексики та спотворення параметральних характеристик професійного дискурсу може спричиняти спілкування нефахівців у межах галузі; сучасні умови формування інформаційного суспільства торкаються процесів усвідомлення явищ інформаційно-правової сфери мовною особистістю.

Ключові слова: дискурс, інформаційно-правовий дискурс, мовна особистість, комунікативна ситуація.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство пронизують високі інформаційні технології, суттєво впливаючи на розвиток економіки, адже уможливлюють застосування в державному управлінні не лише адміністративних, а й соціально орієнтованих методів. Інформаційний потенціал, що відповідає найвищим вимогам науково-технічного прогресу, – одна з обов'язкових передумов запровадження ефективної демократичної системи держуправління, розвитку соціально спрямованої економіки, а відповідно науки, освіти й культури.

Розвиток і стрімке поширення інформаційних технологій, інформаційної діяльності сприяли появі нової окремої юридичної галузі – інформаційне право. Серед теоретичних та практичних проблем інформаційного права, які потребують вирішення, – розроблення й упорядкування галузевої термінології. Усвідомлення цілісного процесу формування термінологічної системи передбачає вивчення спеціальної лексики з огляду на мовленнєву діяльність особистості й особливості її функціонування в професійному дискурсі, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Дискурс визначає різні аспекти характеристики термінологічних одиниць. Усебічне й повне уявлення про глибину процесів термінотворення формує вивчення в межах когнітивно-дискурсивної парадигми сучасного мовознавства особливостей дискурсу, його понятійної сфери, комунікативних ситуацій за участі фахівців. В арсеналі сучасного вітчизняного термінознавства знаходимо успішні дослідження термінної лексики й терміносистем різних галузей знань, до яких були застосовані методологія та понятійний апарат когнітивної лінгвістики (М. Полюжин [1]; В. Міщенко [2]; К. Доскач [3]; Т. Стасюк [4]; С. Федоренко, Т. Маслова [5]; Ю. Дев'ятко [6]; А. Ляшина, С. Мишко, А. Мишко [7]; Л. Архипенко [8]; О. Гайдаєнко [9] та інші).

Мета статті – розглянути інформаційно-правовий інституційний дискурс як специфічний різновиду комунікації й з'ясувати його особливості.

Виклад основного матеріалу. Когнітивно-дискурсивна парадигма термінознавства базується на вивченні співвідношення думок особистості й концептуальної категорії та вербального репрезентанта цієї категорії – термінологічної одиниці як мовного знака. На першому плані перебуває проблема адекватного підбору мовного знака із наявних у загальному переліку мовних одиниць спеціального призначення відповідно до комунікативних намірів автора. Окремі галузеві сфери є підґрунтям реалізації мовленнєвої діяльності, а отже, мовний знак, по-перше, народжується в результаті цієї діяльності, по-друге, виконує функцію засобу професійної комунікації, а це водночас передбачає вивчення термінів з огляду на їхнє місце в дискурсивному просторі.

Поняття дискурс у значенні діалог, мислення відоме вже майже дві тисячі років, проте як лінгвістичний термін було введене в науковий обіг у середині XX століття американським лінгвістом З. Гаррісом. У своїй статті «Аналіз дискурсу» цим терміном він позначав метод аналізування зв'язного мовлення з метою виведення дескриптивної лінгвістики за рамки одного речення в певний проміжок часу й розглядав дискурс як висловлення, надфразову єдність у контексті інших одиниць і пов'язаної з ними ситуації [10].

У «Словнику основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики» А. Мартинюк дискурс визначає як «ситуативно обумовлену інтерсуб'єктну мовленнєво-розумову діяльність,

спрямовану на взаємну орієнтацію в життєвому просторі на основі надання мовній формі семіотичної значущості» [11, с. 11]. Ф. Бацевич дискурс розглядає як «тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями й тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» [12, с. 138]. М. Стаббс характеризує *дискурс* за трьома ознаками: 1) формально як одиницю мови за обсягом більшу ніж речення; 2) за змістом дискурс пов'язаний з використанням мови в соціальному контексті; 3) організаційно дискурс інтерактивний, тобто діалогічний [13, с. 189]. Узагальнюючи різні візії цього явища О. Селеванова пропонує наступне тлумачення дискурсу: «дискурс (від фр. discours – мовлення, у лат. discursus – блукати, розгалуження, розростання, коловорот) у сучасній науковій літературі має переважно чотири значення: 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; текст, «занурений» у життя; 2) замкнута цілісна комунікативна ситуація (подія), складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлена різними чинниками, що опосередкують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними і т. ін.); 3) стиль, підмова мовного спілкування; 4) зразок мовленнєвої поведінки в певній соціальній сфері, що має певний набір змінних. Інші значення дискурсу трапляються значно рідше і переважно в нетермінологічному вживанні» [14, с. 568–567].

Широке розуміння дискурсу передбачає розмежування таких понять як 'дискурс', 'текст', 'мовлення', що також є предметом дискусій лінгвістів. Г. Відоусен запропонував розрізняти поняття 'текст' і 'дискурс', долучивши до цієї пари категорію 'ситуація': дискурс – 'текст + ситуація', а текст – 'дискурс + ситуація' [15]. У лінгвістичній науці виникла потреба поєднати характеристики власне тексту й тексту-послання з урахуванням потреб і автора, і адресата. Е. Бенвеніст висловлюється про дискурс як про «мову привласнену мовцем». Серед основних рис дискурсу французький лінгвіст називає можливість співвіднесення дискурсу з конкретними учасниками акту комунікації й комунікативними намірами мовця вплинути на слухача [16]. К. Сержим визначає дискурс як «<…> складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища. Дискурс — це, образно кажучи, життя тексту в нашій свідомості, це накладання інформації, яку ми отримуємо з цього тексту, і нашого знання про обставини, спонуки його породження на ментально-чуттєве інформаційне поле нашого індивідуального «Я»» [17, с. 53].

У наведених дефініціях автори торкаються і комунікативних особливостей дискурсу, і його зв'язку з текстом, що потребує обов'язкового визначення смислових характеристик зазначених категорій. Дискурс має розгорнуту в часі ознаку динаміки мовного спілкування, а текст постає як статичний результат мовної діяльності. У деяких трактуваннях дискурс одночасно схарактеризовано як мовну діяльність в соціальному контексті та її результат – текст. Найбільш повною нам видається саме така візія.

Зважаючи на поставлені в роботі дослідницькі завдання як базове беремо визначення поняття дискурсу, запропоноване О. Селівановою в другому значенні: «<…> комунікативна подія, що онтологічно існує як цілісна комунікативна ситуація на підставі процесуальності комунікативного акту» [14, с. 568–567]. Наведене тлумачення передбачає встановлення інваріантних ознак дискурсу.

Розрізненість думок мовознавців щодо визначення дискурсу приводить до створення його типології. Класифікаційні принципу дискурсу виявляють залежність від його актуальності й спрямованості дослідження. У науковій літературі представлена низка типологій дискурсу. Так Ф. Бацевич класифікував дискурс за наступними комунікативними ознаками: вияви комунікації в суспільстві (комунікативний дискурс, мовний, вербальний, невербальний, сучасні дискурсивні практики, дискурс мовчання); комунікація у межах окремих каналів (візуальний, слуховий, тактильний); виявом правил спілкування, способів викладу та втілення прагматичної мети мовців (етикетний, лайливий, дидактичний) [12, с. 153]. Узагальнивши різні типологічні дослідження, мовознавець згрупував типи дискурсу за ототожненням із предметом дослідження різних наук; сприйманням як вияву культурної комунікації; етнокультурними особливостями спілкування; культурно-історичними особливостями комунікації; соціальними, віковими та статевими характеристиками учасників комунікації; типами та формами мовлення, принципами побудови повідомлення, його риторикою; характеристиками мовлення окремої людини й груп людей [12, с. 153–154].

І. Шевченко та О. Морозова розрізняють типи й підтипи дискурсу за формою: усний і письмовий; за видом мовлення: монологічний або діалогічний; за адресатним спрямуванням: інституційний і персональний (буттєвий); за умовами різних настанов і комунікативних принципів: аргументативний, конфліктний та гармонійний дискурси; за соціально-ситуативним параметром: політичний, адміністративний, юридичний, військовий, релігійний, медичний, діловий, рекламний, педагогічний, спортивний, науковий, електронний (інтернет-дискурс), медійний дискурс (засобів масової інформації) тощо; за різноманітними характеристиками адресанта й адресата: соціально-демографічний критерій (дитячий, підлітковий дискурси та дискурс людей похилого віку, дискурс жіночий і чоловічий, дискурс мешканців міста й села); соціально-професійний критерій: дискурс моряків, будівельників, шахтарів); соціально-політичний критерій (дискурс комуністів, демократів); за функціональною та інформативною складовими: спілкування інформативне (емотивний, оцінний, директивний дискурси) та фактичне; за критерієм формальності та змістовності у функціонально-стильовому аспекті відповідно до жанрів і регістрів мовлення: художній, публіцистичний, науковий та інші, офіційний та неофіційний [18, с. 233–236], і зазначають, що «типологія дискурсу завжди історично зумовлена та обирається дослідником згідно з потребами конкретного аналізу» [18, с. 234].

У контексті нашого дослідження вбачаємо доцільність зосередження уваги на особливостях інституційного типу дискурсу. Цей тип дискурсу реалізується через статусно-рольове спілкування в межах різних соціальних інститутів і має, за визначенням І. Руднєвої, наступний перелік ознак: конститутивні (учасники, умови, організація, способи та матеріал спілкування), інституційності (соціально значущі характеристики

учасників спілкування, цілі та умови комунікації), ознаки типу інституційного дискурсу (наявність ключового концепту) та нейтральні ознаки (ознаки особистісно-орієнтованого дискурсу та ознаки інших типів статусно-орієнтованих дискурсів) [19, с. 86]. Розглянуті теоретичні розробки мають універсальний характер і можуть бути використані при описі дискурсів різних галузей знання.

До інституційних дискурсів належить також й інформаційно-правовий як різновид юридичного дискурсу. *Інформаційно-правовий дискурс* визначаємо як певний мовний простір з різноманітними процесами створення, поширення, використання спеціальної інформації, одним із репрезентантів якої виступає термінологічна лексика. Розроблені наукові концепції також дозволяють розглядати інформаційно-правовий дискурс і як систему з тематичною, стилістичною, структурною однорідністю, якій властиві різні комунікативні ситуації за участі мовних особистостей, і як подієве явище.

Особливе місце в комунікативних процесах інформаційно-правового дискурсивного простору посідає мовна особистість – носій мови, який відображає мовну картину спеціальної галузі знання як фрагмент загальної мовної картини світу. Комунікант, як вдало зауважують О. Маленко і В. Борисов, є обов'язковим компонентом творення дискурсу, мовною особистістю, детермінованою сукупністю ментальних, психічних, емоційних, оцінних, прагматичних та інших ознак; «між комунікантом і способом комунікації спостерігаємо взаємний зв'язок: дискурсивні можливості особистості прогнозують спосіб організації й перебігу дискурсу, що, у свою чергу, передбачає реалізацію певних ознак комунікантів. Особистість комуніканта є, з одного боку, сталою ознакою комунікації, з другого, вона здатна динамізуватися відповідно до власних інтенцій у спілкуванні, реакціями інших комунікантів, загалом способом дискурсу, його типом» [20, с. 83].

Поняття мовна особистість присутнє у наукових розвідках Г. Штейнталя, В. Вундта, О. Потебні, Ф. Бацевича, В. Борисова, А. Загнітка, Т. Космеди, Л. Лисиченко, О. Маленко, Л. Мацько, О. Селіванової, О. Семеног та інших дослідників. Мовну особистість О. Селеванова розглядає як «<…> іманентну ознаку індивіда як носія мови й комуніканта, що визначає її мовну та комунікативну компетенцію й реалізацію їх при породженні, сприйнятті, розумінні й інтерпретації вербальних повідомлень, текстів. Мовна особистість є перетвореним відображенням у знаковій формі особистості комуніканта, оскільки її маніфестація в тексті, повідомленні має імітований, модельний характер. Комунікація представляє лише релевантні інтенції й реакції комунікантів, тільки фрагменти її особистісного тезауруса, лексикону та прагматикона» [14. с. 596]. Зважаючи на таке трактування, можемо говорити про різнерівневу абстракцію поняття. Аналізування цього підходу до вивчення мовної особистості уможливило виділення трьох ступенів абстракції: 1) конкретизована мовна особистість, наприклад, письменника, політика, вченого тощо [21]; 2) колективна мовна особистість, наприклад, мовна особистість певної професійної групи чи мовна особистість в гендерному розумінні [20; 22]; мовна особистість народу, національна мовна особистість, наприклад, українська мовна особистість [23].

В інформаційно-правовому дискурсі відповідно до кількості комунікантів розрізняємо *персональний* тип мовної особистості та *колегіальний. Персональний* тип мовної особистості в інформаційно-правовому дискурсивному просторі – це фахівці в галузі інформаційного права, юристи-професіонали, безпосередня діяльність яких пов'язана з інформаційно-правовим регулюванням у суспільстві, а також фахівці в інших правових галузях, політики, інженери-програмісти, представники суміжних сфер діяльності та інші. *Колегіальний* тип мовної особистості в інформаційно-правовому дискурсі репрезентує законодавець. У текстах законів і нормативно-правових актів такий тип мовця зреалізовано як єдино можливий. Оскільки законодавець як суб'єкт мовної діяльності в законодавчому прицесі – це особлива дискурсивна категорія, уважаємо за необхідне подати характеристику специфіки його діяльності.

«Законодавчий процес – це нормативно регламентована процедура ухвалення тексту закону, яка складається з певних стадій – самостійних, логічно завершених етапів і організаційно-технічних дій щодо внесення, розгляду, прийняття (зміни) законів та їх оприлюднення. В Україні розрізняють:

– законодавчий процес стосовно актів, які приймаються всеукраїнським референдумом (регламентується Конституцією та Законом "Про всеукраїнський референдум");

– законодавчий процес стосовно законів, які приймає Верховна Рада.

Процес законтворення у Верховній Раді України проходить кілька стадій: 1. Передпроєктна стадія (законодавча пропозиція): законодавчий процес може розпочинатись внесенням до Верховної Ради законодавчої пропозиції про необхідність урегулювання певного виду суспільних відносин і розробки, у зв'язку з цим, відповідного законопроєкту. 2. Проєктна стадія: при внесенні до Верховної Ради законодавчої пропозиції ухвалюється рішення про підготовку законопроєкту, відповідна пропозиція відхиляється або включається до плану законопроєктних робіт; уряду або постійним комітетам Верховної Ради доручають розробити законопроєкт (для цього можуть створювати спеціальні комісії, робочі групи в складі депутатів, представників зацікавлених громадських організацій, учених-юристів та ін.); проводять розробку законопроєкту і його попередню експертизу із залученням зацікавлених організацій, доопрацьовують і редагують проєкт. 3. Стадія внесення законопроєкту на розгляд Верховної Ради (законодавча ініціатива): законодавча ініціатива – внесення проєкту закону в офіційному порядку до законодавчого органу певними органами й особами. Відповідно до Конституції України (ст. 93), право законодавчої ініціативи в парламенті належить Президенту, народним депутатам, Кабінету Міністрів та Національному банку України. Після внесення законопроєкту парламент ухвалює його до розгляду. 4. Стадія розгляду законопроєкту: обговорення законопроєкту і його узгодження; виявлення думок зацікавлених осіб про проєкт і одержання їхніх пропозицій щодо вдосконалення, доопрацювання проєкту; ухвалення в порядку першого, другого, третього читання; розгляд альтернативних проєктів. У разі необхідності – винесення проєкту: а) на обговорення широкого кола кваліфікованих спеціалістів шляхом проведення парламентських слухань, конференцій, "круглих столів" та ін.; б) на всенародне обговорення. 5. Стадія ухвалення законопроєкту: ухвалення законопроєкту через голосування й підготовка відповідної постанови парламенту про вступ закону в силу. Тексти законів, ухвалених Верховною Радою, підписує Голова Верховної Ради України й невідкладно передає на підпис Президентові України. 6. Засвідчувальна стадія: підписання

закону Президентом в установлені Конституцією строки (15 днів); вето – Президент може скористатися своїм правом відкладального вето і повернути закон зі своїми зауваженнями й пропозиціями Верховній Раді для повторного розгляду.7. Інформаційна стадія: включення закону до Єдиного державного реєстру нормативних актів; опублікування закону в офіційних виданнях («Відомості Верховної Ради України», «Голос України») [24, с. 5–6].

Отже, законодавчий текст – це результат колективної професійної діяльності правників разом з представниками різних державних структур та установ, а мова законодавства – виразна демонстрація колективних навичок використання мовних одиниць української літературної мови як державної і норм мови спеціального призначення, субстратом формування якої є професійний дискурс.

В одинадцятитомному словнику української мови слово *законодавець* зафіксоване у двох значеннях: 1. Той, хто встановлює, видає закони. 2. *перен.* Про кого-небудь, чий вплив є вирішальним у виробленні правил громадської поведінки людей, смаків мод і т. ін. [25]. Навряд чи можна уявити ситуацію в законодавчій практиці, за якої одна особа розробляє, подає та ухвалює закон, саме тому в юридичній довідковій літературі така терміноодиниця відсутня. У термінному значенні *законодавеця* ми сприймаємо як збірний тип суб'єкта мовленнєвої діяльності – узагальнений суб'єкт задокументованого мовлення, що об'єднує в одне ціле законотворчу діяльність різних мовних особистостей.

Мовні особистості зі своїми цілями, завданнями й умовам професійної діяльності залучені до різноманітних комунікативних ситуацій, де формується й поширюється спеціальна інформація. Змоделюємо основні комунікативні ситуації:

– законодавець → громадянин, діяльність якого пов'язана з використанням положень нормативно-правових актів. Форма комунікації писемна.

– спеціаліст у певній галузі права ↔ спеціаліст у цій же галузі права (виступають і як адресат, і як і адресант). Спілкування здійснюється у писемній і усній формах.

– спеціаліст у певній галузі права (адресант) → неспеціаліст у цій же галузі права (адресат). Спілкування здійснюється в писемній і усній формах.

– неспеціаліст в окремій галузі права (пересічний громадянин, суб'єкт правовідносин) → спеціаліст у певній галузі права. Комунікація можлива як у писемній, так і в усній формі.

– неспеціаліст у певній галузі права (наприклад, представник ЗМІ, який торкається питань інформаційних правовідносин у суспільстві представник) (адресант) → спеціалісти й неспеціалісти у цій галузі права(адресат). Здійснення комунікації можливе у двох формах: писемній і усній.

Залежно від умов спілкування при номінуванні одних і тих же понять чи явищ, які по'вязані з професійною сферою, мовець для різних комунікативних ситуаціях може обирати різні мовні засоби. Так, наприклад, прийняття *Закону України «Про внесення змін до ст. 5 Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних»* викликало неабиякий інтерес. У ЗМІ його відразу ж перейменували на *«антипіратський закон»*: *«Порошенко підписав* ***антипіратський закон*** *про видачу контрольних марок»* («Інтерфакс-Україна», 02.10.2018). Така назва не лише поширилася в мові засобів масової інформації, а й потрапила в професійне мовлення. Опосередковано назва *«антипіратський закон»* трапляється в наукових текстах та науково-навчальній літературі (спостерігаємо як мінімум вияви двох комунікативних ситуацій). До подібних трансформацій законодавчо закріплених найменувань часто призводять відчуття незручності при використовувані подібних складних номінативних конструкцій, тому як альтернатива з'являються структурно спрощені варіанти, зручні в комунікативній взаємодії носіїв мови.

Отже, інформаційно-правовий дискурсивний простір виявляє себе як комплексна система спеціальних лексичних, граматичних і синтаксичних засобів вираження, підпорядкована комунікативним завданням у галузі інформаційного права. В інформаційно-правовому дискурсі реалізуються різні комунікативні ситуації, суб'єктами яких виступають фахівці з права, спеціалісти з інших галузей діяльності, пересічні громадяни. За умови, що в межах цієї галузі спілкуються нефахівці, існує надзвичайно висока ймовірність детермінологізації спеціальної лексики та спотворення параметральних характеристик професійного дискурсу. Сучасні умови формування інформаційного суспільства торкаються процесів усвідомлення явищ інформаційно-правової сфери мовною особистістю, саме тому концептуалізація професійно значущої інформації відкриває вагомі перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Література:

1. Полюжин М. Когнітивний підхід до вивчення дискурсу. *Іноземна філологія*. 2008. Вип. 120. С. 90–98.
2. Міщенко В. Я. Когнітивний підхід до вивчення термінології: наукове поняття і науковий концепт. Сучасна англістика: до 85-річчя кафедри англійської філології: тези доп. шостий міжнар. наук. форум. Харків, 2015. С. 82–83.
3. Доскач, К. В. Традиційний, когнітивний і функціональний підходи до вивчення терміна як спеціалізованої мовної одиниці. Закарпатські філологічні студії. Ужгород. 2018. Т. 1, Вип. 4. С. 30–34.
4. Стасюк Т. В. Терміносфера новітніх технологій: лінгвосоціокогнітивні чинники формування та розвитку. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Інститут української мови НАН України. Київ. 2020. 518 с.
5. Федоренко С., Маслова Т. Когнітивнийпі дхід до міждисциплінарного дослідження термінології. Advanced Linguistics. № 9, 2022. С. 43–50.
6. Дев'ятко Ю. С. Типологія стоматологічної термінології в українській і англійській мовах та її лексикографічне відтворення. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Одеський національний університет імені І. І.Мечникова, Одеса, 2021. 389 с.
7. Ляшина А., Мишко С., Мишко А. Когнітивні аспекти вивчення термінології англійської культури. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2022. № 3–4 (21–22). С. 138–162.
8. Архипенко Л. М. Термінологічна лексика в економічному дискурсі (на матеріалі інтернетвидання «Економічна правда»). Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70). № 2. Ч. 1. 2020. С. 112–118.
9. Гайдаєнко О. Ф. Когнітивний підхід у засвоєнні професійної медичної термінології. Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: зб. ст. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Полтава, 22–24 листоп. 2024. Полтава. С. 54–57.
10. Harris Z. Discourse analysis. Language. 1952. V. 28. № 1. P. 1–30.
11. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А. П. Мартинюк. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.

12. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2004. 342 с.
13. Stubbs M. Discourse analysis: the sociolinguistic analysis of natural language. Chicago: University of Chicago Press, 1983. P. 272.
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
15. Widdowson H.G. Applied linguistic approach to discourse analysis. URL: https://www.era.lib.ed.ac.uk/handle/1842/17734
16. Benveniste E. Problèmes de linguistique générale, №1, 1966; № 2, 1974.
17. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : Монографія. Київ, 2002. 392 с.
18. Шевченко І. С. Проблеми типології дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / Під загальн. ред. Шевченко І. С.: Монографія. Харків: Константа, 2005. С. 233–236.
19. Руднєва І. С. Юридичний дискурс як модель інституційного дискурсу. Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Іноземна філологія. 2018. Вип. 87. С. 86.
20. Malenko, O., Borysov, V. Мовна особистість в освітньому дискурсі: персоналізація в умовах інституційності. Studia Neofilologiczne. Rozprawy Językoznawcze. 2023. № 19. С. 81–94.
21. Мацько Л. І. Мовна особистість Андрія Малишка як лінгвокультурологічний феномен національного виховання у світлі лінгвофілософії. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя проблеми теорії і практики. 2013. № 20. С. 141–146
22. Іваницька М. Л. Мовна особистість перекладача як чинник впливу на продукт перекладу (на матеріалі роману Б. Лєберта Крейзі). Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. 2012. № 21. С. 147–159
23. Редько Є. О. Українська мовна особистість і арґо (на прикладі семантичних назв осіб за спорідненістю і своячтвом). Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). 2014. № 5. С. 212–218
24. Довідник парламентаря. Основні аспекти законотворчого процесу / Крижанівський В.П., Нечипоренко Л.О., Рахімкулов Е.Р., Чередніченко С.Г. Київ: ФОП Москаленко О. М., 2014. 78 с.
25. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

Melnyk P. Specificity of information-legal discourse as a communicative phenomenon and text category

Summary. The proposed article is dedicated to clarifying the specifics of informational and legal discourse as a communicative phenomenon and text category. The work presents a generalization of the results of known theoretical studies of discourse, its definitions and characteristics, outlines different approaches to its study, principles of structuring, etc, in particular, it was established that the classification principles of the discourse depend on its relevance and the direction of the research. An attempt was made to outline the concept of informational and legal discourse, its main characteristics in terms of institutionality were presented. It was found that the main place in the communicative processes of the informational and legal discursive space is occupied by the linguistic personality – a native speaker who reflects the linguistic picture of a special field of knowledge as a fragment of the general linguistic picture of the world. In the informational and legal discourse, a personal type of subjects of linguistic identity and a collective one are distinguished. Speakers with their goals, tasks and conditions of professional activity are involved in various communicative situations where special information is formed and disseminated. The article models the main communicative situations, the subjects of which are professional lawyers, specialists from other fields of activity, and ordinary citizens. It was found that depending on the conditions of communication, when nominating the same concepts or phenomena of the professional sphere, a linguistic personality can use different linguistic means in different communicative situations. It was concluded that language, storing and transmitting information, accompanies all spheres of human activity, reproduces models of behavior of subjects and objects in institutional discourse; determinologizing of special vocabulary and distortion of parametric characteristics of professional discourse can cause communication of non-specialists within the field; modern conditions of the formation of the information society affect the processes of awareness of the phenomena of the informational and legal sphere by the language personality.

Key words: discourse, informational and legal discourse, linguistic personality, communicative situation.

УДК 811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.17

Oleinikova G. O.,
PhD in Philology,
Associate Professor of the Department of English Philology and World Literature
Izmail State University of Humanities

COGNITIVE SPACE OF THE DETECTIVE NARRATIVE

Summary. Cognitive modeling of discourse types is one of the most important and promising tasks of modern cognitive linguistics and discourse theory. It allows us to identify semantic regularities that determine our perception of reality as the peculiarities of communicative activity. Among the insufficiently studied issues of cognitive-discourse linguistics, the modeling of fiction genres, particularly the detective genre, attracts special attention. This article emphasizes that the study of the cognitive model of the detective narrative is primarily due to the growing interest in the linguistic aspects of the analyzed fiction genre. These aspects are considered and analyzed at the intersection of linguistics, textual semantics, narratology and cognitive linguistics, contributing to further developing issues related to the cognitive modeling of text creation processes. Modern cognitive science is based on the study of mental phenomena, cognitive mechanisms of reality construction, human creativity and manifestations of this creativity in language, which allows us to objectively study the principles of forming the narrative structure of detective stories in their dynamics, in particular, the peculiarities of creating and functioning of key text concepts. Detective stories are characterized by a specific plot structure based on a certain narrative scheme, often accompanied by a violation of the sequence of narrative functions. In the present article, the structure of the detective narrative is analyzed through the prism of a unique plot and plot organization, and the narrative strategy of this genre is subject to a characteristic narrative scheme and is a textual macrostructure consisting of units of various functional and semantic types: narratives, descriptions, reasoning, and dialogic speech. The basis of the conceptual model of the detective genre is the system: "Murder" – 'Investigation' – 'Explanation', which defines the cognitive structure of detective discourse. These concepts are deployed in the form of cognitive subscenarios that ensure the sequential development of events and shape the characters' communicative behavior and discursive activity.

Key words: cognitive linguistics, detective narrative, conceptual model.

Formulating the problem in general. The relevance of the study of the cognitive model of the detective narrative is due to the growing attention to the linguistic parameters of this type of literary text, which are revealed at the intersection of Linguistics and Text Semantics, Narratology, Cognitive Linguistics and contribute to the further development of problems related to the cognitive modeling of text formation processes. Modern cognitive science is based on the ideas of mental phenomena and cognitive mechanisms of world construction, human creativity and the manifestation of this creativity in language. Thus, the cognitive approach helps to study the rules of forming the narrative structure of detective stories in the dynamics of their changes objectively, in particular, the specifics of the formation and functioning of the basic concepts of the work.

Analysis of recent studies and publications. The detective story as a literary genre is interpreted as follows: "A detective is a kind of adventure literature, primarily prose works that reveal a certain secret related to a crime" [1, p. 188]. Narrative strategies of the detective story have been the object of attention of researchers since the mid-twentieth century. The question of the importance of form, the structure of the literary narrative, the presence of invariants, schemes, models is revealed in the works of Tsvitan Todorov "Typology of Detective Fiction"[2], Van Dine S. S. "Twenty Rules for Writing Detectives" [3], M. Priestman "Crime Fiction: From Poe to the Present" [4], M. Swales "The Art of the Detective" [5], S. Knight "Crime Fiction 1800-2000: Disclosure, Death, Diversity" and others.

The problem of the relationship between language and thought was first stated in the late nineteenth century by the linguist Wilhelm von Humboldt in his work "On Thought and Language", who raised the question of language not only as a means of expressing thought but also as a result of thinking activity in the context of the mechanisms of its formation. In the middle of the twentieth century, the founder of cognitive linguistics Ronald Langacker substantiated the theory of cognitive meanings, including cognitive grammar (figurative and schematic models), frame theory, propositional model and prototype theory [6].

In modern cognitive linguistics, the problems of the nature and structure of language, parts of speech, the relationship between semantics and syntax, meaning and sense, issues of polysemy and derivation of meanings, and, ultimately, the definition of meaning are studied. In Ukraine, the ideas of cognitive linguistics were developed by Alla Martyniuk, Anatolii Prykhodko, Iryna Kolehaieva, Galyna Oleinikova, and others; in the linguistic and cultural field, by Hanna Leshchenko, Vitalii Kononenko, Volodymyr Manakin and others.

The purpose of this paper is to study the linguistic and cognitive space of the detective narrative in the context of the problems of cognitive linguistics based on detective stories by English writers.

Presentation of the basic material. The general understanding of narrative implies a connected text in unity with pragmatic, socio-cultural, psychological and other factors that influence its generation and perception. A detective narrative text, as a potential factor of influence on the recipient, objectively contains such impulses that, in the process of active creative processing by the reader, can have a certain impact on him or her. It should be understood in such a way that it is the reader, the interpreter, who is the key figure in the perception of a fiction work, and that the emergence of the meaning of the text is its "self-generation" as a result of the interaction between the subject and the text [7].

Nowadays, a detective story is understood as a kind of adventure story, the specificity of which is to describe the process of investi-

gating and solving a crime. According to M. Swales, the detective story has its genre-forming features, such as:

1) the presence of a mystery

2) immersion in primary life, which is important for the reader's understanding of the "norm" in the behavior of characters, setting, social roles and others;

3) stereotypical behavior of characters who are seen as social roles whose individuality has been erased;

4) the presence of special rules for plotting – the unwritten laws of the detective genre;

5) the hyper-determinism of the world described in the detective story as compared to the world we live in;

6) the absence of random errors as a sign that brings order to the world of the detective [5, p. 35].

The texts of detective stories are characterized by a special plot organization, conditioned by a certain narrative scheme, and often by violations of the order of narrative functions. From the point of view of textual poetics, the structure of the detective narrative is considered in terms of a special plot and plot organization.

Scholars have proven that the narrative strategy of a detective is followed by a corresponding narrative scheme. Thus, S.S. Van Dine proposed 20 features of detective discourse. According to his observations, the quintessence of the classic detective story is the task of putting the reader on equal terms with the detective-protagonist in solving the mystery. All key evidence should be clearly presented so that the reader can follow the logical chain of conclusions on their own. Any deliberate deception or tricks can only be used within the crime committed by the criminal, not against the reader [3].

Van Dine emphasizes that the classic detective story is devoid of love intrigue, and the detective or official investigator never turns out to be the real criminal. The criminal is always identified through logical deductions, not by chance or unmotivated confessions. In the detective genre, there is always a detective who investigates a crime, and, of course, there is always a victim and the more tragic the death of this victim, the better it is. The problem should be solved only by naturalistic, not mystical means. The protagonist-detective should be the only "god from the machine" who solves the case. The criminal is usually one of the prominent characters with whom the reader has already become familiar. At the same time, servants and maids cannot be chosen as culprits. There is always one criminal, even if several murders have been committed [3, p. 189-193].

Thus, a detective story is a textual macrostructure consisting of units of various functional and semantic types: narratives, descriptions, reasoning, and dialogic speech. The patterns of their combination in a detective story also determine its textual grammar.

From the standpoint of textual grammar and poetics, the structure of a detective narrative is an invariant structure with components arranged in a certain order, the number of which is limited. It is modified depending on the type of plot and the author's intentions. In general, a detective text is based on a single, more or less stereotypical plot: a crime is committed, it is investigated, and, eventually, the criminal is identified and punished according to the laws of a given society. By scenario, we mean a cognitive structure that describes the sequence of events in texts, which governs the processes of comprehension and allows us to link the semantic blocks in detective stories into a single whole.

The conceptual standard of the detective genre is the conceptual system: "Murder" – "Investigation" – "Explanation", which organizes the cognitive structure of detective discourse. At the level of this outline, these concepts are deployed in cognitive sub-scenarios that determine the sequence of the step-by-step unfolding of events, as well as the communicative behavior and discursive self-realization of the characters in the detective discourse.

The scenario cognitive contour is more dynamic than the character contour, so the scenarios "Murder", "Investigation", "Explanation" are higher-order cognitive structures in relation to lower-order cognitive structures – conceptual (abstracted to the level of the identity concept) characters (Detective, Murderer, Assistant, Witness, Victim) that determine and organize their activities and communicative interaction.

At the level of discursive structure, the detective story first involves a report of a murder. Let us take an example from Agatha Christie's novel Ten Little Africans, where the verbalization of the concept of "dead" is always in a state of heightened expression:

«*When he raised his head his eyes were bewildered. He said in a low awe-struck whisper:*

– My God! he's dead.

– They didn't take it in. Not at once.

– Dead? Dead?

That young Norse God in the prime of his health and strength. Struck down all in a moment. Healthy young men didn't die like that, choking over whiskey and soda… No, they couldn't take it in.

Dr. Armstrong was peering into the dead man's face. He sniffed at the blue twisted lips. Then he picked up the glass from which Anthony Marston had been drinking.

General Macarthur said:

Dead? D'you mean the fellow just choked and-and died?» [8, p. 170].

From the moment the death is reported, which in any detective story is also a report of a murder, the world is divided into two parts. The part of the world within which the murder took place is in the past and therefore is still invisible to the Detective, from the moment he appears, the artistic world of the detective work begins to develop. The expansion of the world is carried out through its discursive representation in the form of various messages received by the Detective from other characters. The detective begins to "question" the world. His speech acts become directives. Only the Detective asks questions, others answer, thus helping the Detective to reconstruct the criminal picture of the world using the deductive method, which is still invisible.

Sherlock Holmes' deductive method is a vivid example of logical analysis and careful observation. The essence of this method is to collect facts on the basis of which conclusions are drawn using logic to build a holistic picture of the event. At the beginning of The Hound of the Baskervilles, Dr. Watson and Sherlock Holmes learn about the strange circumstances of Sir Charles Baskerville's death. Holmes begins his investigation with a detailed analysis of documents and evidence. For example, he examines the letter left by Sir Charles, paying attention to the peculiarities of handwriting and paper. The detective also uses the methods of analysis and comparison: he analyzes the smallest details that others might ignore. For example, he examines the footprints around Sir Charles's body and concludes that he stopped before he died, perhaps seeing something that scared him [10].

After collecting all the available facts, Holmes comes up with various hypotheses about what could have happened. For example,

he does not accept the legend of the mythical dog on faith, but tries to find a logical explanation for what is happening on the moors. He considers versions related to the motives of people who could benefit from Sir Charles's death. The detective conducts experiments and observations to test his hypotheses. For example, he sends Watson to the scene to observe the situation and report back to him about suspicious events. This allows him to gather additional information without revealing his presence.

In Agatha Christie's novel Murder on the Orient Express, Detective Hercule Poirot is the questioner, and everyone else is the answer. Such dialogues cannot be called natural, as all the characters meekly submit to the Detective's communicative pressure, acting as submissive respondents. Even the character who will later be identified as the Killer takes the position of a subordinate and recognizes the discursive power of the Detective over him. This suggests that the characters in the detective discourse are not mimetic but conceptual, that is, their fictional world belongs to abstracted possible worlds, far removed from the real world compared to the imitative worlds created in realistic literature [9].

This discursive structure corresponds to the cognitive structure of retrospective observation of the world. By asking questions and receiving answers, the Detective, and the reader along with him, expands the picture of the world more and more; gradually it becomes visible, except for the "black box" – the picture of the murder.

Simultaneously with observation, the detective constructs the world by creating order, organizing people, objects, space and time around him. Having finished "questioning" the world, the detective simultaneously finishes constructing his presence in it. He brings the Killer into the world; this is his cognitive function, the fulfillment of which brings the situation of investigation to an end.

In the novel Murder on the Orient Express by Agatha Christie, Hercule Poirot demonstrates his unique approach to investigation, which is based on psychological analysis, careful study of details, and the use of logic. His method of investigation differs from the classic deductive approach of Sherlock Holmes, as Poirot relies more on his understanding of human nature and psychological approach. After the body of Samuel Ratchett is found, Poirot begins his investigation with a thorough examination of the crime scene. He gathers all possible facts, including the condition of the body, the position of objects in the compartment, footprints in the snow outside the window, and things that might look out of place or suspicious. For example, he finds a handkerchief with the letter "H" embroidered on it and a piece of burnt letter [9].

One of Poirot's greatest strengths is his ability to understand people's motives and psychology. He starts interviewing the passengers on the train, looking at each of them individually. Poirot asks them questions that may seem insignificant at first glance, but these questions help him understand the psychological state of each of the suspects and whether their testimony is true. For example, he pays attention to how people react to his questions and what details they might accidentally give away.

One of the key points in Poirot's investigation is his ability to use his intuition and knowledge of human nature. He not only logically analyzes the facts, but also tries to understand what the participants in the events felt and why they did what they did. It is this understanding that allows him to conclude that all the passengers on the train were part of the same plan-they were all involved in the murder. At the novel's climax, Poirot offers two versions of what happened. The first version is an ordinary murder by one of the passengers, and the second is a joint murder in which all the passengers took part. He gives the authorities the opportunity to choose which version will be officially accepted, thus emphasizing his reasonableness and humanity.

Holmes also brilliantly exposes the real criminal who used a large dog to intimidate and kill Sir Charles. He demonstrates how all the small details that seemed insignificant add up to one logical picture. He focuses on inheritance issues, which reveals the motive for the murder. The heir has the greatest interest in the death of Sir Charles Baskerville, and this detail leads Holmes to Hugo Baskerville, whose history he studies closely. When Holmes learns about the use of the dog, he does not accept this information on faith, as other characters do, but tries to find a scientific explanation. He learns that the dog is not a supernatural being, but is used to intimidate victims. The important aspect here is that Holmes understands how the attacker could have increased the fear of his victims by using the dog and phosphorus to make the animal look terrifying [10].

The world of the work depicted by the author becomes fully represented in the discourse of explanation. "Explanation" subjugates a separate, autonomous part of the artistic world, which is at the same time its final part. The discourse of explanation is linguistically organized according to the type of argumentative discourse, which is embodied in the use of its inherent linguistic means. The arguments presented by all the detectives are presented in the form of logically sound, factually scientific conclusions.

As the analysis of the material shows, it is the cognitive structure "Detective – Criminal", "Crime – Punishment" that is prototypical for the fictional world of a detective work. The world in the detective discourse, from the point of view of its prototype, is the world created by the Killer for one or more victims. At the same time, three murders is the maximum number of them that does not violate the cognitive model of English detective discourse. In cases where more than three victims are presented (for example, in Agatha Christie's novel Ten Little Africans, there are as many as ten), part of the investigation is conducted by the detective, but also by other characters in the novel.

Conclusion. Summarizing the above, we can say that the basic concept of the Detective's speech acts is the concept of "Truth". The speech acts used by him express meanings through which the true picture of the world is clarified. The main quality derived from his speech acts is the focus on finding out and revealing the truth, so the Detective, as a linguistic personality, is a "person who reveals the truth". The killer is a dual discursive personality whose insincere personality generates a discourse centered on the concept of "Lie" and whose sincere personality controls it from within. The dual nature of the Killer's discourse, its focus on expressing false statements, positions him as a "person who is insincere." In the discourse of the Assistant, Witness and Victim, the concept of "Misunderstanding" is concentrated, where each of them appears as a "person who does not understand".

The actualization of this concept in the discourse of the Assistant and the Witness supports the Detective's conceptualization of his quest for truth. The Victim is also a carrier of the concept of "Misunderstanding," but it is derived from the discourse of other characters about her. Thus, all conceptual characters are defined based on their discursive realization as ideal entities in which a sin-

gle quality is reduced to an absolute, abstracted to the level of a concept and fixed in the corresponding speech acts [6, p. 120].

The artistic discourse of a detective writer is a vivid individual author's reflection of the world picture, which is manifested in the possibility of free choice of certain language means as dominant and style-forming. Detective discourse can be defined as one of the types of personality-oriented discourse aimed at artistic communication.

Bibliography:

1. Літературознавчий словник-довідник. К., 2007.
2. Todorov T. The Typology of Detective Fiction. *The Poetics of Prose*. Cornell University, 1977. P. 44–75.
3. Van Dine S. S. Twenty Rules of Writing Detective Stories. *The Art of the Mystery Story: A Collection of Critical Essays*. Ed. Howard Haycraft, New York: Carroll and Craft, 1992. P. 189–193.
4. Priestman M. Crime Fiction: from Poe to the Present. Plymouth: Northcote House, 1998. 252 p.
5. Swales M. The Art of Detective Fiction. New York: Saint Martin's Press, 2000. 170 p.
6. Langacker Ronald W. Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar. Berlin & New York, 1991. Knight S. Crime Fiction 1800–2000: Detection, Death, Diversity. Palgrave, 2004.
7. Fisher, L. Pragmatics of Interrogation in Detective Novels. *Journal of Pragmatics*, 142, 2019, pp. 116–129.
8. Christy A. And Then There Were None. HarperCollins Publishers, 2003. 224 p.
9. Christy A. Murder on the Orient Express. Paperback, 2017. 274 p.
10. Doyle A.K. The Hound of the Baskervilles. Харків: Folio World's Classics, 2020. 176 p.

Олейнікова Г. Когнітивний простір детективного наративу

Анотація. Когнітивне моделювання текстів є однією з важливих і перспективних задач сучасної когнітивної лінгвістики та теорії тексту та дискурсу. Воно дозволяє виявити смислові закономірності, які визначають як наше сприйняття реальності, так і особливості комунікативної діяльності. Серед недостатньо вивчених питань когнітивно-дискурсивної лінгвістики особливу увагу привертає моделювання жанрів художньої літератури, зокрема детективного жанру. У даній статті наголошується, що дослідження когнітивної моделі детективного наративу зумовлено насамперед зростанням інтересу до лінгвістичних аспектів аналізуємого жанру художнього тексту. Дані аспекти розглядаються та аналізуються на стику лінгвістики, текстової семантики, наратології та когнітивної лінгвістики, сприяючи подальшому розвитку питань, пов'язаних із когнітивним моделюванням процесів створення тексту. Сучасна когнітивна наука спирається на дослідження ментальних явищ, когнітивних механізмів конструювання реальності, творчих здібностей людини та проявів цієї творчості в мові, що дозволяє об'єктивно вивчати принципи формування наративної структури детективних творів у їх динаміці, зокрема особливості створення й функціонування ключових концептів тексту. Детективні оповідання вирізняються специфічною сюжетною побудовою, яка ґрунтується на певній наративній схемі, часто супроводжуючись порушенням послідовності виконання оповідних функцій. У межах представленної статті структура детективного наративу аналізується через призму унікальної сюжетно-фабульної організації і наративна стратегія даного жанру підпорядковується характерній оповідній схемі та являє собою текстову макроструктуру, що складається з одиниць різних функціонально-семантичних типів: оповідань, описів, міркувань, діалогічного мовлення. Основою концептуальної моделі детективного жанру є система: «Вбивство» – «Розслідування» – «Пояснення», яка визначає когнітивну структуру детективного дискурсу. Ці концепти розгортаються у вигляді когнітивних субсценаріїв, що забезпечують послідовний розвиток подій, а також формують комунікативну поведінку та дискурсивну активність персонажів.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, детективний наратив, концептуальна модель.

UDC 81'373:32.01
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.18

Oliinyk O. S.,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Translation, Applied and General Linguistics
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
https://orcid.org/0000-0002-5701-7132
WoS Researcher ID: AAH-7288-2019

PROPER NAMES IN EUROPEAN COUNCIL CONCLUSIONS: STRUCTURAL, SEMANTIC AND FUNCTIONAL PROPERTIES

Summary. This study examines the structural, semantic, and functional properties of proper names (PNs) in European Council Conclusions (EUCO), a pivotal genre in European Union (EU) institutional discourse. A corpus of 549 PNs extracted from EUCO texts published between 2022 and 2024 was analysed, employing mixed methods. Structurally, the analysis reveals that PNs are predominantly multi-word expressions (52.7%), often comprising four or more components, such as "*Treaty on Stability, Coordination and Governance"* and "*International Donors' Conference on Humanitarian Demining in Ukraine"*. This structural complexity underscores the EU's need for precise and descriptive references to unique entities. From a semantic perspective, PNs in EUCO texts are categorised into nine distinct groups, including: policy tools (22.8 %); organisations and entities (17.9 %); policy and legal documents (17.1 %); countries and regions (12.9 %); treaties, agreements, declarations (9.5 %); summits, conferences, and events (9.3 %); individuals and titles (8.7 %); assets and material resources (1.1%); political concepts (0.7 %). Among these, policy tools (22.8%) and organisations (17.9%) are the most prevalent, reflecting the European Council's role as an agenda setter and constitutional architect. The diversity of semantic categories demonstrates the scope of EUCO texts in addressing geopolitical, institutional, and policy-related themes. Functionally, PNs in EUCO texts fulfill multiple communicative roles. While their primary function is referential – identifying unique entities – they also perform evaluative, directive, and representational functions. Evaluative uses express judgments or highlight progress, e.g.: "*The European Council welcomes the holding of the Ukraine-South East Europe Summit*." Directive uses issue calls to action or instructions, e.g.: "*The European Council calls for rapid stepping up of military support* <…>". Representational uses provide detailed reporting on events and decisions, e.g.: "*The European Council held a discussion on* <…>". The findings highlight the integral role of PNs in structuring EUCO texts, reinforcing their institutional authority, and advancing their strategic objectives.

Key words: proper names, proper nouns, European Council Conclusions (EUCO), structural properties, semantic properties, functional features.

Problem statement. The European Council, one of the seven key EU institutions, is regarded as an 'agenda setter' [1, p. 567], a 'constitutional architect' [2], and a 'crisis manager' [3, p. 257–260] in EU policymaking. It plays a pivotal role in shaping general political directions and priorities, issuing specific instructions to other institutions for policy initiation or implementation, and facilitating political compromises. Proper names (PNs) in institutional texts identify unique entities while fulfilling diverse semantic and functional roles. The nuanced use of PNs within these texts reflects the institution's priorities, authority, and communication strategies. Despite their significance, structural complexity, semantic diversity, and functional versatility, PNs in the European Council Conclusions (EUCO) texts remain underexplored. Current research lacks a comprehensive analysis of the interplay between the structural, semantic, and functional features of PNs in EUCO texts. Addressing this gap is essential to understanding how PNs contribute to the clarity, precision, and strategic intent of EU institutional communication.

Literature review. Proper nouns are a distinct category of nouns used to name unique entities, such as people, places, organisations, and events, setting them apart from other entities of the same type [4, p. 1758]. In English, proper nouns are always capitalised, distinguishing them from common nouns, which serve as general terms for a class of people, places, things, or ideas.

In linguistic discourse, two terms are used: proper nouns and proper names (hereafter PNs). They are closely related but have some distinctions in their usage and scope. Huddleston and Pullum claim that proper nouns are word-level units, while "proper names are expressions which have been conventionally adopted as the name of a particular entity" [4, p. 515–516]. According to Héois, *Socrates* can be analyzed as a proper noun or a proper name, but *Annie Oakley* can only be analyzed as a proper name containing two proper nouns, i.e. proper name "has a wider scope than proper noun" [5, p. 3]. In sum, proper names encompass not only individual proper nouns but also combinations of words that function together to name a unique entity, therefore a "**proper name"** is a broader term that can refer to any proper noun or a multi-word unit that serves to identify a specific entity uniquely (individuals, titles/positions, organisations, etc.) [6, p. 33]. Multi-word expressions (hereafter MWEs) can be defined as "lexical items which consist of more than one 'word' and have some kind of unitary semantic or pragmatic function" [7, p. 120].

Common nouns that categorise the referents of proper names are termed differently in research sources: descriptors, designators, category words, triggers, trigger words [6, p. 33]. In our study the term *trigger* will be used. It is important to note that "triggers depend semantically on the referent of the personal name, <…> and, triggers determine the characteristics of the object to which the name refers" [op. cit., p. 33]. Relations between components in a MWE that are obvious to native speakers may not be at all clear to a foreign speaker [8, p. 51].

The meaning of PNs is considered to be "one of the most controversial issues of PNs theory" [9, p. 6]. Analysis of the relevant

PNs research sources shows two opposite positions: 1) the so-called "orthodox view" of PNs [10, p. 772] or the Meaninglessness Thesis [11] (also known as Referentialism, or The Direct Reference View), according to which the said linguistic units are purely referential expressions without meaning. In contrast, the Maximum Meaningfulness Thesis supported by cognitive linguists [12, p. 316; 13] claims that "proper names are the linguistic units with the most meaning and the most restricted reference" [11].

Following Langacker [12, p. 231], Frazer-Mckee defines PNs as "nominals that carry a presupposition of referential uniqueness amongst members of a speech community"– this feature distinguishes them from common nouns, which designate classes of entities [11, p. 112-119]. Recognizing referential uniqueness (reference to a single entity) as the most defining feature of the PNs meaning [9, p. 9], researchers claim that, compared to common nouns, PNs have specific features as well, being linguistic units "in which there is both a reference to the type and at the same time, a reference to the individual" [9, p. 18; see also: 12, p. 316–318].

Due to the fact that proper nouns refer to unique referents, there are a few co-occurrence restrictions that distinguish them from common nouns in the typical contexts of their usage: 1) PNs do not accept demonstrative pronouns as determiners; 2) PNs do not accept restrictive adjectives or restrictive relative clauses in speech situation where they have a unique reference; 3) having a single referent, a given PN either invariably takes zero article or the definite article [14].

With respect to the properties of its referent explicated by the trigger, "a proper name from a given class (personal, location or organisation) selects triggers from a particular set of semantic subclasses" [6, p. 37], e.g. "complex personal names are combined with triggers that define a legislative job title, executive job title, judicial position, academic position, academic title, military rank, and profession [op. cit.]. Syntactically, proper nouns are heads of MWEs but show restricted combinatorial properties compared to common nouns [6, p. 34].

From the semantic perspective, Koeva et al. claim that "the notion of triggers is central for the classification of the semantic patterns of proper names and, accordingly – for the description of the respective syntactic patterns" [12, p. 33].

PNs can be grouped into different classes and subclasses [12, p. 37], with the two basic classes, "personal names and place names, presumably being linguistic and anthropological universals" [9, p. 20]. One of the most detailed typologies of PNs was proposed by W. Zelinsky some thirty years ago [15]. His framework identifies eight broad categories: deities, biota, places, events, social entities, enterprises, artefacts, and unclassified PNs, each with numerous subdivisions (than 130 onymic classes) [see also: 15]. A multidisciplinary look at PNs is offered by Valentine et al. [17], who classify them into distinct groups: personal names; geographical names; names of unique objects (monuments, buildings, ships or any other unique object); names of unique animals; names of institutions and facilities; names of newspapers and magazines; titles of books, musical pieces, paintings or sculptures; names of single events. Subsequent classifications of PNs by other researchers in the field largely represent variations of the typologies cited above. Thus, semantically, PNs embody a broad and diverse category, leading to the development of their various taxonomies.

From the functional perspective, PNs fulfil their communicative identifying function, but the purpose of creating a PN can be much more than identification, therefore, name researchers talk about "the complex meaning of names, differentiating various meaning components, e.g. denotative, categorical, cultural, etymological, and associative meanings" [9, p. 7]. PNs occurrence in a text as part of sentences creates "the context to ground the name" [9, p. 9–10]. If the observation regarding literary texts that proper names (PNs) serve as "a reflection of the text that hosts them" and "acquire a pragmatic and (con)textual meaning intrinsically linked to the text's overall meaning" [18, p. 3] also applies to institutional texts, it raises the question of how the selection of proper names is influenced by the type of the text.

Most previous studies have effectively demonstrated that the European Council Conclusions – adopted by consensus among the Heads of State or Government of EU Member States during regular meetings – are pivotal in defining the EU's strategic direction and priorities [1; 2; 3]. Although EUCO texts are non-legislative and have no binding legal force for the EU member states, they hold substantial political significance due to the European Council's dual roles: as the EU's 'agenda setter,' shaping its general political directions and priorities [1, p. 567], and as its 'constitutional architect', issuing specific instructions to other institutions for policy initiation or implementation [2]. However, limited research has explored the role of proper names as an integral part of the EUCO text vocabulary, particularly their structure, taxonomy, and functions.

This paper aims to identify and depict structural, semantic, and functional features of proper names in the texts of European Council Conclusions.

Methodology. The current study randomly selected EUCO texts published between 2022 and 2024 [19]. Mixed methods were applied to identify and categorise proper names in the texts. A manual sorting process was used to extract all proper names, resulting in a corpus of 549 entries. The identification accuracy was ensured by relying on the capitalization of proper nouns within each proper name.

This research involved three main procedures: 1) structural analysis: the structure of PNs was examined, and the structural patterns of PNs in EUCO texts were identified; 2) semantic analysis: PNs were categorised into semantic groups, a typology of PNs used in EUCO texts was constructed, and their frequency and distribution were established; 3) functional analysis: the functions of PNs in EUCO texts were analyzed and documented.

Results and Discussion. This section presents the findings on the structure, typology, and functions of proper names in European Council Conclusions, followed by their implications. The study identified a total of 549 proper names in our observation corpus of EUCO texts. Structural analysis of these names revealed the following properties of their internal structure: multi-word proper names accounted for 289 occurrences (52.7%), e.g. *International Conference in Support of Lebanon's People and Sovereignty in Paris, Interinstitutional Agreement on Better Law-Making, the New Pact on Migration and Asylum*; three-word PNs: 116 occurrences (21,1%), e.g. *World Social Summit* (*WSS*), *Safe Schools Declaration* (*2015)*, *Multilateral Development Banks (MDBs)*; two-word PNs: 89 occurrences (16.2%), e.g. *Granada Declaration, Euro Summit, António Costa;* one-word PNs: 55 occurrences (10%), e.g. *Brussels, Taliban, Syria.* The data obtained clearly show the dominance of multi-word proper names in EUCO texts, as they constitute the majority (52.7%) of all proper name occurrences. The internal structure of multi-word PNs incorporates from four (e.g. *Treaty on*

Stability, Coordination and Governance) to six (e.g. *the International Donors' Conference on humanitarian demining in Ukraine*) or eleven components at maximum (*Joint Communication: an EU strategic approach in support of Disarmament, Demobilisation, and Reintegration of former combatants*). The prevalence of multi-word proper names suggests that EUCO texts frequently reference unique entities with complex and descriptive names, providing detailed and specific descriptions. On the other hand, one-word proper names, which account for only 10% of the occurrences, are less commonly used in EUCO texts, where single-word references are often limited to well-known entities such as geographical names (e.g., *Brussels, China, Gaza*).

Semantically, PNs used in EUCO texts can be categorised into nine distinct semantic groups:

1) policy tools: 125 occurrences (22.8%), e.g. *Global Green Bond Initiative; Security and Defence Action Plan; European Defence Industry Strategy (EDIS*); 2) organisations and entities: 98 occurrences (17.9%), e.g. *International Court of Justice (ICJ); European Investment Bank (EIB); The Houthis;* 3) policy and legal documents: 94 occurrences (17.1%), e.g. *Annual Sustainable Growth Survey; the Renewable Energy Directive; Framework Decision 2002/584/JHA;* 4) countries and regions: 71 occurrences (12.9%), e.g. *Ukraine; Afghanistan; Gaza;* 5) treaties, agreements, declarations: 52 occurrences (9.5%), e.g. *Treaty on Stability, Coordination and Governance; Deep and Comprehensive Free Trade Agreement with Ukraine; Granada Declaration;* 6) summits, conferences, and events: 51 occurrences (9.3%), e.g. *Summit on Peace in Ukraine; International Humanitarian Conference for Sudan; International Expert Conference in Berlin on 25 October 2022*; 7) individuals and titles: 48 occurrences (8.7%), e.g. *Ursula von der Leyen; High Representative; NATO Secretary General Stoltenberg*; 8) assets and material resources: 6 occurrences (1.1%), e.g. *Kakhovka hydroelectric power plant; Small Arms and Light Weapons (SALW); Artificial Intelligence (AI)*; 9) political concepts: 4 occurrences (0.7%), e.g. *European solidarity; Euro-Atlantic security; Concept on EU Peace Mediation (2020).*

The core of the proper noun (PN) vocabulary in EUCO texts is comprised of entries from four semantic groups: Policy Tools (22.8%), Organisations and Entities (17.9%), Policy and Legal Documents (17.1%), and Countries and Regions (12.9%), together accounting for 70.7% of all PNs. Among these, "Policy Tools" PNs are the most frequent, representing approximately one-fifth (22.8%) of the total. This highlights the European Council's role as an EU 'agenda setter' the term coined by Bosquillon [1]), as its Conclusions outline instruments, actors, and political and legal frameworks essential for addressing key issues and achieving strategic objectives. This is illustrated by the following sentence from our observation corpus of EUCO texts: "<…> *In order to strengthen the defence capabilities of the European Union and of Member States, the full potential of the European Union's funding instruments and initiatives, in particular the European Defence Fund and the Permanent Structured Cooperation, the Capability Development Plan and the Coordinated Annual Review on Defence, should be harnessed* <…>" [20].

Mapping proper names (PNs) from semantic categories such as Tools/Initiatives, Political/Legal Frameworks, Actors/Institutions, and Geographical/Regional References to their textual functions helps identify their primary roles in EUCO texts. The **identifying** or referential function (naming specific or unique entities) emerges as their generic function, consistent with usage in other texts. In contrast, the **evaluative, directive**, and **representational functions** are distinctive to PNs within the context of EUCO texts.

The **evaluative function** of proper names in EUCO texts is reflected in their frequent use with verbs or modifiers that indicate progress or express judgment on actions, events, or goals relevant to the EU. These verbs and verbal collocations convey positive or negative evaluative semantics, such as *welcome*; *hail; underline the importance of*; *be unwavering in its commitment to help; acknowledge the important role played by*; *be a remarkable achievement*; *note the importance of*; *stress the importance of*; [strongly] *condemn [in the strongest terms; resolutely]; reiterate its [resolute;* unequivocal*] condemnation*; *constitute a serious threat to*; *be [extremely] concerned about; be [deeply] alarmed; be a gross violation of* [international law], *etc.* For example: *The European Council welcomes the holding of the Ukraine-South East Europe Summit <…>*; *The European Council underlines the importance of living up to the commitment made at the G7 Apulia Summit <…>*; *The European Council reiterates its resolute condemnation of Russia's war of aggression against Ukraine <…>*; *The European Council is deeply alarmed by the dramatic military escalation in the Middle East <…>.*

The **directive function** involves issuing calls to action, instructions, demands, or appeals. When proper names function as the subjects or objects of statements, they anchor actions or expectations to specific entities, thereby realizing the directive function in EUCO texts. The most frequently used verb predicates in such contexts include *call for*, *call on [someone]*; *demand* [a particular action]; *urge* [entity to undertake an action]; *task* [particular entities, as a matter of urgency]; *will continue to [do something]*; and modal verbs like *must* or *should*, which explicitly or implicitly urge actions involving the proper names as subjects or objects. For example, the sentence "*The European Council calls for rapid stepping up of military support <…>*" is a clear directive, urging action to increase military support. *"Rocket attacks by Hezbollah must stop"* is an example of a direct imperative, demanding an end to *Hezbollah's* specific actions. In the sentence " *Subject to EU law, Russia's assets should remain immobilised until Russia ceases its war of aggression against <…>*", the proper name *Russia* serves as the focus of the directive, linking the expected action to a specific entity; the modal verb *should* conveys an authoritative recommendation, which is a hallmark of the directive function.

The **representational function** involves describing, reporting, or providing information about actions, events, or entities. The sentences with PNs where the said function is actualised contain the following verb predicates used predominantly either in the Past Simple or the Present Perfect tenses: *hold* [a particular action]; *review* [specific work]; *adopt* [actions]; *endorse*; *discuss*; *decide*; *follow* [closely]; *prepare* [an event]; *take stock of preparations* for [an event]; *provide*; [further] *reinforce,* etc. For example, the sentence "*The European Council held an exchange of views with the President of Ukraine* **<…>**" reports a specific action involving the proper names *The European Council* and *the President of Ukraine*. The following sentence "*The European Council held a discussion on the integrated country-specific recommendations as discussed by the Council, thus allowing the conclusion of the 2024 European Semester <…>*" represents a procedural activity by *The European Council*, linked to the *2024 European Semester*. The sentence given below: "*The European Council took stock*

of preparations for the United Nations Climate Change Conference in Baku, Azerbaijan (COP29), for the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity in Cali, Colombia (COP16), and for the Conference of the Parties of the Convention to Combat Desertification in Riyadh, Saudi Arabia (COP16)" provides detailed informational content about preparations for multiple events, with proper names representing the specific events and locations.

In essence, the PNs perform multiple functions in EUCO texts identifying specific entities, reinforcing the institutional and geopolitical scope of the text, and providing clarity and precision in reporting actions and events.

Conclusion. The present study provides a deeper understanding of the strategic use of proper names in the texts of European Council Conclusions, revealing insights into their structural and semantic features and highlighting their diverse roles within EUCO texts. The findings, derived from a corpus of 549 PNs extracted from EUCO texts published between 2022 and 2024, offer insights into how proper names contribute to the clarity, specificity, and strategic intent of these texts.

Structurally, the dominance of multi-word expressions among PNs, comprising 52.7% of the analyzed corpus, highlights the need for descriptive and precise references within EUCO texts. Such structural complexity reflects the institutional emphasis on accurately identifying and referencing unique entities, ensuring that the texts convey the intended meaning without ambiguity. The use of simpler structures is less frequent and serves primarily to denote widely recognised locations or prominent individuals.

Semantically, the categorization of PNs into nine distinct groups, including policy tools; organisations and entities; policy and legal documents; countries and regions; treaties, agreements, declarations; summits, conferences, and events; individuals and titles; assets and material resources; political concepts, emphasises the diversity and scope of EUCO texts. The most frequently encountered categories – policy tools, organisations, and legal documents – account for over half of the occurrences, underscore the European Council's role as an agenda setter, a constitutional architect, and a crisis manager.

Functionally, the primary role of proper names in EUCO texts is referential. While identifying unique entities, they also perform evaluative, directive, and representational functions. The evaluative function allows PNs to convey judgments, progress, or significance, often through collocations with verbs expressing approval, condemnation, or urgency. The directive function situates PNs within calls to action, linking specific entities to responsibilities or expectations. Representationally, PNs serve to anchor reports of events, decisions, or actions, providing clarity and reinforcing the institutional authority of the European Council.

Proper names in EUCO texts reinforce their institutional authority, enhance their communicative precision, and project the European Council's leadership in addressing diverse policy issues. The results of the present study are yielded from a relatively small corpus, therefore, future research should expand on these findings by analysing a larger corpus of EUCO texts to explore additional patterns and trends in the use of PNs. An equally important area for further exploration is the translation of PNs into Ukrainian, given the growing prominence of EU-Ukraine relations.

Bibliography:

1. Bosquillon P. Setting the European agenda in hard times: the commission, the European Council and the EU polycrisis. *Journal of European Integration.* 2024. Vol. 46, No. 4. P. 567–574. DOI: 10.1080/07036337.2024.2346707.
2. Van Middelaar L., Puetter U. The European Council: The Union's Supreme Decision-Maker. In: Hodson D., Puetter U., Saurugger S., Peterson J. (eds.) *The Institutions of the European Union.* 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 2021. P. 51–77.
3. Schramm L., Wessels W. The European Council as a crisis manager and fusion driver: assessing the EU's fiscal response to the COVID-19 pandemic. *Journal of European Integration.* 2023. Vol. 45, No. 2. P. 257–273. DOI: 10.1080/07036337.2022.2111418.
4. Huddleston R., Pullum G. *The Cambridge Grammar of English Language.* New York: Cambridge University Press, 2002. 1842 p.
5. Héois A. What can verbal derivation tell us about proper names? *Lexis.* 2022. No. 20. DOI: 10.4000/lexis.6589.
6. Koeva S., Krstev C., Duško V., Kyriacopoulou T., Martineau C., Dimitrova T. Semantic and syntactic patterns of multiword names: A cross-language study. In: Sailer M., Markantonatou S. (eds.) *Multiword Expressions: Insights from a Multilingual Perspective.* Berlin: Language Science Press, 2018. P. 31–62.
7. Moon R. Multi-word items. In: Taylor J. R. (ed.) Oxford Handbook of the Word. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 120–140.
8. Hanks P. *Lexical analysis: Norms and exploitations*. Cambridge, UK: MIT Press, 2013. 462 p.
9. Reszegi, K. Proper names in cognitive onomastics: Meaning and categorization of proper names. *Onomástica desde América Latina*. 2023, V. 4. P. 1-32. DOI: https://doi.org/10.48075/odal.v4i1.30589
10. Bach, Kent. The Predicate View of Proper Names. *Philosophy Compass*. 2015, 10 (11). P. 772-784. DOI: 10.1111/phc3.12261.
11. Frazer-Mckee, G. The semantics and pragmatics of proper names in adverbial degree constructions in English : A corpus driven contribution. (Master's thesis). University Laval, 2020. DOI:10.13140/RG.2.2.28317.23523
12. Langacker, R.W. *Cognitive Grammar: A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 562 p.
13. Langendonck W. *Theory and Typology of Proper Names. Trends in Linguistics*. Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 2007. 378 p.
14. Särkkä, Heikki. Translation of Proper Names in Non-fiction Texts. *Translation Journal*. 2007, 1(11). URL: https://translationjournal.net/journal/39proper.htm (Last assessed 07.01.2025).
15. Zelinsky, Wilbur. Slouching Toward a Theory of Names: A Tentative Taxonomic Fix. *Names*. 2002, 50. P. 243–262. 10.1179/nam.2002.50.4.243. 2002
16. The Chicago Manual of Style. URL: https://www.chicagomanualofstyle.org/book/ed18/part2/ch08/toc.html (Last assessed: 03.01.2025).
17. Valentine T., Bremen T., Bredart S. *The cognitive psychology of proper names: On the importance of being Ernest*. London: Routledge, 1996. 226 p.
18. Pablé Adrian. Proper Names and Proper Naming in Literary Translation: Onomastic Choice and Communicative Equivalence. URL: https://open.unive.it/hitrade/books/PableProper.pdf (Last assessed: 03.01.2025).
19. European Council Conclusions. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/public-register/euco-conclusions/ (Last assessed: 17.07.2024).
20. Європейська рада. European Council Meeting (24 and 25 March 2022) – Conclusions. URL: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-21-2022-INIT/en/pdf (Дата звернення: 7.07.2024).

Олійник О. Власні імена в текстах висновків Європейської Ради: структурні, семантичні та функційні особливості

Анотація. Це дослідження присвячено опису структурних, семантичних і функційних особливостей власних назв (ВН) у текстах Висновків Європейської Ради (EUCO) як

одного з ключових жанрів інституційного дискурсу Європейського Союзу (ЄС). Корпус із 549 ВН відібрано з текстів EUCO, опублікованих у період з 2022 по 2024 рік, із застосуванням змішаних методів для аналізу їхньої структури, типології та функцій. Структурний аналіз засвідчив, що ВН переважно є багатослівними виразами (52,7%), які складаються з чотирьох або більше компонентів (до 11), наприклад: "*Treaty on Stability, Coordination and Governance"* або "*International Donors' Conference on Humanitarian Demining in Ukraine"*. Така структурна складність підкреслює потребу Європейської Ради (ЄР) в точних і описових покликаннях на унікальні об'єкти. В аспекті семантики, ВН у текстах EUCO класифікуються на дев'ять груп: політичні інструменти (22.8 %); організації та угрупування об'єктів / суб'єктів (17.9 %); документи (17.1 %); країни та регіони (12.9 %); договори, угоди, декларації (9.5 %); саміти, конференції та події (9.3 %); відомі діячі та посади (8.7 %); активи та матеріальні ресурси (1.1%); та політичні концепти (0.7 %). Серед них найбільш поширеними є ВН, які вербалізують політичні інструменти (22,8%) й організації та угрупування об'єктів / суб'єктів (17,9%), що відображає роль ЄР як ініціатора порядку денного та конституційного архітектора ЄС. Різноманітність семантики ВН демонструє широкий спектр геополітичних, інституційних і політичних унікальних об'єктів і суб'єктів у текстах рішень ЄР. ВН у текстах EUCO виконують декілька комунікативних функцій, серед яких основною є референційна – ідентифікація унікальних об'єктів. Крім цього, вони виконують оцінну, директивну та репрезентативну функції. Оцінне використання виражає судження або підкреслює прогрес, наприклад: "*The European Council welcomes the holding of the Ukraine-South East Europe Summit*." Директивне використання включає заклики до дії чи інструкції, наприклад: "*The European Council calls for rapid stepping up of military support* <…>". Репрезентативне використання надає детальну інформацію про події чи рішення, наприклад: "*The European Council held a discussion on* <…>". Дослідження взаємодії форми, значення та функції ВН у текстах EUCO сприяє глибшому розумінню лінгвістичних механізмів, які лежать в основі інституційної комунікації ЄС. Отримані результати підкреслюють інтегральну роль ВН у створенні інституційної специфіки текстів EUCO, посиленні їхнього авторитету в просуванні стратегічних завдань ЄС.

Ключові слова: власні імена, власні іменники, Висновки Європейської Ради (EUCO), структурні властивості, семантичні властивості, функціональні ознаки власних імен.

УДК 81'276.3-053.6»15/18»
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.19

Руденко М. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри другої іноземної мови факультету соціальної та мовної комунікації
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ВІДОБРАЖЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ МОВИ (ДО XIX СТ.) В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню різновидів молодіжної мови минулого, поглядів науковців на стан, характеристики, особливості функціонування мови. Дослідники переважно аналізують сучасну молодіжну мову, але неможливо осягнути сучасне, не звертаючись до минулого. Вивчення молодіжної мови минулих століть має неоціннe значення для мовознавства. Актуальність і важливість дослідження обумовлена наявністю безлічі прогалин у пізнанні молодіжної мови минулих часів, відсутністю усталених поглядів на проблему, перспективами наукових досліджень, що відкриваються. Наукова новизна статті полягає в тому, що досліджено і узагальнено погляди багатьох авторитетних і відомих авторів, які на протязі кількох століть вивчали молодіжну мову різних категорій: школярів, студентів, бурсаків, підлітків, спортсменів, солдат і матросів тощо. Під час розробки статті використовувалися методи: описовий (взято за основу вивчення), лінгвістичного спостереження, узагальнення, інтерпретації та класифікації, порівняльний. Особливо активно молодіжна мова почала проявлятися з XVI–XVII ст. Її використовували школярі, бурсаки, семінаристи, студенти, заможні молоді люди, солдати, матроси, спортсмени. У цей період мова школярів та студентів активно проявляла себе в Німеччині, Англії. Сплеск поширення молодіжної мови спостерігається в XIX столітті. Окрім арго, становиться популярним жаргон, сленг. Вивчення молодіжної мови починається в XVI ст. в Англії фіксацією в словникових списках сленгу університетського, школярів, спортивного, солдатського. У XVII–XVIII ст. лексеми загального сленгу фіксуються в словниках, журналах, газетах, драматичних п'єсах. Загалом теоретичні питання дослідження соціальних діалектів, зокрема й молодіжної мови, за період до XIX ст. включно, у науковій літературі відображені недостатньо. Тільки в другій половині XIX ст. з'являються поодинокі ґрунтовні теоретичні праці із соціальних діалектів. Молодіжна мова активно проявляла себе в Німеччині. Перші згадки про німецьку студентську мову зустрічаються в XVI ст. Загалом молодіжний жаргон фіксується в німецькій лексикографії набагато раніше, ніж в інших. Вивчення молодіжної мови в Україні відставало за часом від європейських країн. Матеріали нашої роботи свідчать як про певний внесок мовознавців багатьох країн у вивчення та висвітлення стану молодіжної мови минулого, так і про існуючі проблеми. Отже, стаття цікава мовознавцям і стане матеріалом для осмислення піднятих питань. Мета дослідження щодо аналізу та узагальнення питання відображення молодіжної мови (до XIX ст. включно) в науковій літературі, розкриття поглядів мовознавців на цей аспект досягнута.

Ключові слова: молодіжний соціолект, арго, жаргон, сленг, буршська мова, школяр, студент, бурсак, семінарист.

Постановка проблеми. Існування молодіжної мови не випадково, бо школярі і студенти як спільнота з певним освітнім та інтелектуальним рівнем, яка любить розважатися у вільний від занять час, виявляють у всі часи неабиякі лінгвокреативні здібності у витворенні окремішньої мови, в якій концентрується і молодеча зухвалість, і прагнення протиставити себе офіційному світові, й почуття гумору [1, с. 114].

Молодіжна мова є стрижнем, життєдайним джерелом соціальних діалектів. Навіть у давні часи саме молодь у першу чергу творила й поширювала нетрадиційну мову. Проте літератури про молодіжну мову минулих часів дуже мало, тому має значення пошук й узагальнення відповідних джерел, їх кропітке дослідження. Це важка, але цікава робота, яка дає зараз і обов'язково в майбутньому принесе позитивний результат.

Актуальність та важливість роботи з вивчення молодіжної мови минулих часів обумовлена наступними факторами: 1) дефіцитом літератури про молодіжну мову в історичному аспекті (до XIX ст. включно), відсутністю усталених поглядів на проблему; 2) необхідністю вивчати молодіжні соціальні діалекти попередніх часів задля дослідження їх характерних рис, особливостей, тенденцій розвитку, збагачення мовознавчої науки; 3) перспективами наукових досліджень, що відкриваються.

Наскільки нам відомо, це одна з небагатьох статей в Україні, присвячених розгляду питання дослідження молодіжної мови минулих часів на матеріалі різних мов та країн. Робота буде цікава читачеві тим, що в ній представлено погляди авторитетних авторів, які досліджували молодіжну мову в різні часи на лексичному матеріалі багатьох мов.

Наукова новизна статті полягає в тому, що розглянуто й узагальнено різновиди молодіжної мови минулих часів, проблеми, які стояли перед дослідниками при вивченні цього феномену; зроблено комплексний теоретичний аналіз праць авторів на різних етапах функціонування молодіжної мови.

Матеріали дослідження складають положення наукових праць (монографій, наукових статей, словників, підручників, дисертаційних досліджень) авторів різних часів, на матеріалі багатьох мов, що присвячені вивченню соціальних діалектів узагалі й молодіжних зокрема.

Поставлені в роботі завдання розкрито за допомогою методів: описового (взято за основу вивчення), лінгвістичного спостереження, узагальнення, інтерпретації та класифікації, порівняльного.

Вивчення поглядів авторів на молодіжну мову минулих часів цікаво не тільки з лінгвістичної, але й з соціолінгвістичної точки зору, бо дозволяє краще представити собі картину студентського, школярського, семінарського, підліткового

життя минулих часів, більше взнати про інтереси, побут і культуру молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники соціальних діалектів приділяють багато уваги вивченню сучасної молодіжної мови в різних її аспектах. Натомість праць, присвячених молодіжній мові попередніх періодів, недостатньо. Під час підготовки статті нам довелося вивчити багато відповідної сучасної літератури, щоб знайти потрібні й актуальні матеріали з теми. Інтерес становлять наступні роботи.

Дж. Коулман у книзі «Життя сленгу» значну увагу приділяє молодіжному сленгу як сучасному, так і минулих століть. Є окремі розділи, присвячені сленгу загальноосвітньої школи, коледжа, студентському, молодіжному. На думку автора, потяг до нестандартної мови в молодих людей викликаний тим, що вони ненавидять будь-яку стриманість, жаргонною фразеологією намагаються проявити себе. У XVIII–XIX ст. осередками модного сленгу були університети Оксфорда та Кембриджа, великі державні школи. У зазначений період сленг в Англії не схвалювався, тому що в суспільстві його сприймали як слабкість молоді, неповагу до співрозмовника. У XIX ст. сленг здавався особливо новаторським. Він передавався від покоління до покоління школярів. Молодіжний сленг загалом швидко поширювався та оновлювався [2, p. 59–62, 158–162].

Ф. Родрігес Гонсалес у статті «Скорочення та американський сленг» [3] зазначає, що скорочення становлять одну з яскравих рис сучасної молодіжної мови. Скорочення зазвичай носять розмовний і неформальний характер і часто виступають у ролі сленгу, оскільки призначені насамперед для задоволення виразних чи емоційних потреб, створення почуття ідентичності в групі. Сленгові скорочення виникли в англійській мові давно. Автор фіксує сленгові абревіатури в першій половині XIX ст. в Бостоні, пізніше – в інших великих містах США. Наводить численні та поширені приклади скорочень в англійській мові в XIX ст., які в результаті перетворилися на сленг.

М. Ю. Руденко та В. А. Глущенко в навчальному посібнику «Соціальні діалекти: від стародавності до сучасності» [4] значну увагу приділяють функціонуванню молодіжних соціолектів в різних мовах від стародавності до XIX ст. включно. Докладно розглядають мову шкільну, студентську, підлітків, спортсменів, солдатів, моряків у XVI–XIX ст. в Німеччині, Англії, Сполучених Штатах Америки, Україні.

О. І. Кравець у дисертаційному дослідженні «Молодіжні соціолекти в лінгвокультурному середовищі Японії: словотвірний та функційний аспекти» аналізує особливості японських молодіжних соціолектів з огляду на специфіку словотвору і функціонування в мережевому просторі. Розглядаючи японські молодіжні соціолекти з погляду історії автор робить висновок, що вони виникли як результат Реставрації Мейдзі (1868–1889). Разом з модернізацією всіх сфер життя спричинились зміни в молодіжній мові: звільнення від традиційних словоформ та значень; наявність великої кількості запозичених західноєвропейських слів. Навіть дівчата змінили свою мову: використовували незвичні звороти, додавали в реченні свої власні символи, знаки [5, с. 63–64].

У статті Г. Арміанова «Соматична лексика в болгарському сленгу та розмовній мові» [6] звертаємо увагу на твердження автора щодо існування в XIX ст. болгарського студентського сленгу.

Л. О. Ставицька в монографії «Арго, жаргон, сленг: Соціяльна диференціяція української мови» [1] розглянула динаміку соціолектів української мови впродовж XIX – початку XXI ст., беручи за об'єкт соціолінгвального аналізу українські арготичні системи XIX ст. і бурсацько-семінарський жаргон. Аналізуючи бурсацько-семінарський жаргон, дослідниця відмічає, що цей мовний феномен – самобутнє і маловивчене явище субстандартної лексики, яке своїм корінням сягає давніших соціолектів, зокрема учнівських арго й жаргонів. Автор розглядає історію появи молодіжної мови в Україні, джерела вивчення бурсацько-семінарського жаргону, соціопсихологічні аспекти мовної діяльності учнів духовних шкіл, відображення людини і картини світу в бурсацько-семінарському жаргоні, його лексичні джерела, способи творення, динаміку лексичного складу.

Я. Пацула в статті «Учнівська лексика галицьких шкіл на межі XIX–XX ст.» представляє історичний шкільний соціолект. Автор поділяє учнівську лексику за тематичними категоріями, розглядає її з точки зору прийомів номінації, порівнює з іншими регіонами. Уважає, що специфічна шкільна мова поширюється всюди, але водночас має свої особливості в залежності від місцевості. Виділяє стислість і лаконічність висловлювання, примітивність фразеології. Звертає увагу на обсяг лексики, яка широко охоплює життя друзів, його позитивні та негативні сторони, світ студентських пригод і ескапад, ставлення до школи, учителів, родини, загалом на матеріальну сторону студентського життя [7, s. 60–61, 73].

Серед наведених робіт на краще необхідно відзначити дослідження Л. Ставицької [1], Я. Пацули [7], Дж. Коулман [2].

Зусилля сучасних авторів у дослідженні молодіжної мови минулих часів зосереджені в першу чергу на фіксації її різновидів (шкільна, студентська, підлітків, спортсменів, солдат, матросів), розгляді джерел та засобів формування відповідного словника. У той же час, багато важливих питань функціонування молодіжної мови минулих часів не знаходить належного висвітлення в літературі. Недостатньо уваги приділяється вивченню лінгвістичних особливостей молодіжної мови, її характерних рис. Дослідження проводяться переважно на матеріалі англійської, німецької української мов. Немає відповідних узагальнюючих робіт з функціонування молодіжної мови минулих часів, комплексних праць, які висвітлюють зазначені питання в загальнотеоретичному аспекті. Наше дослідження спрямоване на усунення вказаних прогалин, висвітлення та аналіз вищезазначених питань.

Мета статті полягала в аналізі та узагальненні питання відображення молодіжної мови (до XIX ст. включно) в науковій літературі, розкритті поглядів мовознавців на цей аспект.

Виклад основного матеріалу

1. Різновиди молодіжних соціальних діалектів. Історія молодіжних соціальних діалектів сягає в далеку давнину. Численні перекази та літературні джерела свідчать про їх існування багато століть тому. У X ст. в Ірландії зафіксовано шкільне латинське арго [8, с. 177]. Студентський сленг існує так само давно, як і університети (XI ст.).

У XVI ст. серед осіб, які застосовували нестандартну лексику, було багато молоді, що вчиться. Не можна не згадати, приміром, такого феномена в історії Середньовіччя й пізніше (XVI–XVII ст.), як ваганти, до яких належали бродячі актори, монахи-втікачі та мандрівні школярі (студенти) (fahrende

Schüler). Вони розмовляли своєю особливою мовою, яку винайшли, щоб чернь не могла їх зрозуміти [1, с. 114].

В Англії наприкінці XIV – початку XV ст. в обігу був спортивний сленг, поширений насамперед серед молоді. Т. Торн [9, p. 303–304] наводить лексему *nag* (кінь), зафіксовану в сленгу любителів перегонів у 1400 р. Ф. Гроуз [10, p. iv] відмічає, що в XVIII ст. в Англії сленг уживали люди різних професій і станів, зокрема й представники молоді – солдати, моряки. Е. Партрідж [11, p. 202–203] доповнює Ф. Гроуза, стверджуючи, що в цей час сленг застосовували також підлітки, школярі.

Наприкінці XVIII ст. в англійській мові була відома така незвичайна мова як *тарабарщина* (*безглуздя*), у т. ч. дитяча, шкільна *тарабарщина* (додавання складу на початку та в кінці кожного слова) [11, p. 202–203].

У XIX ст. словниковий склад, географія соціальних діалектів продовжують розширюватись. У цей час, як і раніше, активно використовуються кент і арго. Поряд з іншими категоріями користувачів слова арго та кента активно вводять до свого лексикону учні шкіл та коледжів. Зокрема, в європейських країнах у XIX ст. виділяється німецьке студентське арго, в Україні – арго школярів, на території Словаччини – дитячі таємні мови. Проте в цей час на зміну арго в багатьох мовах приходять жаргон і сленг, які позитивно сприймаються численними верствами населення. Приблизно з початку XIX ст. термін *сленг* з'являється в англійській лексикографії. У Великобританії серед молодих людей користувачами сленгу є переважно чітко визначені групи: учні шкіл, заможні молоді люди. В американських університетах, коледжах сленг є обов'язковим атрибутом студентів. Дж. Коулман [2, p. 61] фіксує сленг американського коледжу починаючи з 1823 р. Цей сленг передавався з року в рік. Але сленг в американському коледжі не перетворився на жаргон, як у деяких британських державних школах, оскільки рівень ізоляції студентів був невисоким. З початку XIX ст. отримує подальше поширення англійський спортивний сленг, особливо серед студентів та аристократів. Уже в середині XIX ст. були відомі сленгові слова, що вживалися в крикеті [4, с. 38–48].

У XIX – на початку XX ст. в багатьох країнах найбільш сприятливі перспективи для розвитку молодіжної мови спостерігаються серед солдат і матросів, учнів (особливо в закритих учбових закладах). Однак в аналізований період як самостійний лексичний контент молодіжний жаргон ще не виділяється.

У Франції в XIX ст. існувало арго різних соціальних чи професійних груп, зокрема арго навчальних закладів [12, p. 50] або за визначенням М. Швоба [13, p. 82] – освіченої молоді: художників, науковців, студентів.

З XIV ст. в Німеччині з'являються перші університети. За них створюються студентські корпорації, які використовують для спілкування свою умовну мову. Значний розвиток німецька молодіжна мова набуває в XVI ст. Це «умовна» мова молоді, що вчиться – буршська (студентська) мова [14, s. 21]. Інтенсивний розвиток студентського жаргону починається з 1700 року, коли мовою викладання в Німеччині замість латинської стає німецька [15, s. 4]. Ось характерні приклади зазначеної мови: *bursch, musensohn, bruder studio, schnurrbärte, besen*. Буршською (Burschensprache) мова німецької учнівської молоді називалася аж до 1850 року [14, s. 2].

У XIX ст. в Німеччині серед численних жаргонів превалює молодіжний, носіями якого була виняткова учнівська молодь. Що стосується ґендерної складової, то слід зазначити, що історична студентська мова належала лише до чоловічої частини молоді [16, s. 111].

У XIX ст. з'явився болгарський студентський сленг. Його виникнення певною мірою пов'язане з таємними сленгами ремісників та злочинців [6, p. 30–32].

У другій половині XIX – на початку XX ст. заявляє себе специфічна молодіжна мова японської молоді. Мові юнаків-студентів епохи Мейдзі (1868–1912) властива наявність великої кількості запозичених західноєвропейських слів. У романі Цубоучі Шьойоу «Сутність роману» (1885) відображено життя молоді в другій половині XIX ст. Тут наведено специфічні юнацькі лексеми, так звані «ієрархічні слова», які були притаманні молодій еліті та дозволяли співрозмовникам «розпізнавати своїх» [5, с. 63–64].

Як свідчать лексикографічні й інші джерела, елементи й ознаки молодіжних соціальних діалектів помітні в українській мові вже в XVII – XVIII ст.: школярське й бурсацько-семінарське арго тощо [17, с. 132]. О. Горбач [8] фіксує серед соціолектів української мови в XVII–XIX ст. арго шкільні, студентів-прошаків (бродячих студентів); Л. Ставицька [1] у XVIII–XIX ст. – бурсацько-семінарський жаргон (на думку Л. Ставицької [1, с. 26] щодо бурсацької субмови точнішим є термін *жаргон*, а не *арго*) [4, с. 33–35]. Можна, очевидно, припускати існування жаргону спудеїв Києво-Могилянської академії в проміжку 1701 – 1817 рр. [1, с. 115].

Цікавим і самобутнім явищем є галицька учнівська говірка другої половини XIX – першого десятиліття XX ст. Для особливого діалекту шкільної галицької мови характерні насамперед стислість та лаконічність висловлювання. Ця лексика та фразеологія не оригінальна, пристосована до шкільних реалій: *здатися* «втекти з уроку», *доїти козу* «сидіти під шкільним арештом». Лексика учнів найчастіше супроводжується семантичними змінами змісту, результатом передачі назв шляхом метафоризації, метонімізації чи зміни семантичної домінанти. Що стосується структурних неологізмів, то переважають лексеми, утворені в результаті усічення [7, s. 60–61, 65, 73].

2. Дослідження молодіжних соціальних діалектів. Вивчення соціальних діалектів, зокрема молодіжних, цікавить учених уже багато століть. Починаючи з XVI ст. в Англії в словникових списках поряд з багатьма видами сленгу фіксується молодіжний: університетський, школярів, спортивний, солдатський. У XVII – XVIII ст. лексеми загального сленгу фіксуються в словниках, журналах, газетах, драматичних п'єсах.

Знаним першовідкривачем у дослідженні соціолектів по праву є Ф. Гроуз [10]. Серед наведених у його словнику ("A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue") бурлескних термінів, що вживали люди різних професій і станів, зустрічаємо багато таких, якими користувалися в житті представники молоді: солдати, моряки. У словнику, поряд з різними видами сленгу, зареєстрований університетський (в основному Оксфорда та Кембриджу). Приклади солдатського та військово-морського сленгу зі словника Ф. Гроуза: *kit* «комплект: "все необхідне солдату, уміст його рюкзака"»; *parish soldier* «парафіяльний солдат, міліціонер»; *rag fair* «перевірка білизни та предметів першої необхідності у солдатів»; *used up* «використаний, убитий»; *heads* «туалет на морському судні».

Теоретичні питання дослідження соціальних діалектів, зокрема й молодіжних, за період до XIX ст. включно, у нау-

ковій літературі відображені недостатньо. Арго, кент, жаргон, сленг фіксуються переважно в глосаріях і словниках, теоретичних досліджень дуже мало. У першій чверті XIX ст. в Англії в словниках зареєстровані жаргони молоді: студентів Кембриджського університету, спортсменів [18, с. 59]. Тільки в другій половині, активніше наприкінці XIX – початку XX ст., з'являються поодинокі ґрунтовні теоретичні праці із соціальних діалектів. Це період початку формування науково-лінгвістичних поглядів на опис нестандартної лексики англійської мови і переходу від звичайного складання словників і глосаріїв до наукового дослідження. Візьмемо, наприклад, жаргон: чітка диференціація зазначеного соціолекту ще не склалася, але більшість дослідників виділяє дві основні групи жаргонів: а) молодіжні, б) професійні й корпоративні. Важливо відмітити, що Дж. К. Хоттен [19], його послідовники: А. Барер і Ч. Г. Леланд [20, 21], Г. Бауман [22, 23], Дж. С. Фармер і У. Е. Хенлі [24] у вступних статтях до словників сленгу і кенту зробили в теоретичному аспекті перші спроби вироблення відповідних субстандартних понять і термінів.

Дж. К. Хоттен (1860) [25, s. 71–346] зафіксував молодіжні соціально-корпоративні жаргонізми: університетські, шкільні, боксерські, солдатські. Учений високо оцінює значення і можливості жаргону в плані збагачення мови.

Цікавим представляється народження й поширення молодіжного сленгу. Терміном *сленг* з початку XIX ст. укладачі словників почали широко користуватися як позначкою для слів, що не отримали за тими або іншими причинами визнання в якості цілком літературних одиниць словникового складу англійської мови [18, с. 59–60]. Набирає популярності молодіжний сленг. У Великобританії користувачами сленгу є переважно чітко визначені групи: учні шкіл, заможні молоді люди. Ширіться вживання університетського сленгу. Підтвердженням є анонімний словник "Gradus ad Cantabrigiam" [26] в якому, у сучасній термінології, без належної диференціації зареєстровані університетські терміни, жаргонізми, сленгізми та колоквіалізми, що вживаються в Кембриджському університеті [4, с. 45]. Примітно, що сленг популярний не тільки серед юнаків, але й серед дівчат [2, p. 161–162], на відміну від німецького молодіжного жаргону цих часів.

Дж. Коулман дослідила молодіжний сленг XIX ст. Вона відмічає, що на нестандартну мову британських школярів звернули увагу в XIX – на початку XX ст. Деякі широко використовувані слова, наприклад, *fag* «молодший хлопчик, який виконує обов'язки замість старшого хлопчика» і *tuck* «їжа», були поширені в багатьох школах. Були й такі, що використовувалися переважно в одній школі, як *sock* «їжа», *lout* «простацький хлопець», *frowst* «брехня», *sweater* «слуга». Школярі пишалися своєю школою, традиціями, тому сленгізми передавалися від покоління до покоління [2, p. 59–60].

У США в другій половині XIX ст. серед професійно-корпоративних жаргонів побутують молодіжні: університетський, боксерів. Лінгвісти Дж. Б. Грінаф і Дж. Л. Кіттрідж [27] виділяють у США наявність наприкінці XIX – початку XX ст. особливої лексики в представників різних груп, співтовариств, зокрема школярів, студентів, спортсменів, називаючи цю лексику жаргоном. Б. Г. Хол [28] видає на американському мовному ґрунті книгу "A Collection of College Words and Customs" (1851), в якій наведено, поряд з університетськими термінами, список університетського жаргону США, Німеччини [29, с. 111].

Дж. Коулман [2, p. 61] наводить приклади студентського сленгу XIX ст. в Сполучених Штатах Америки: *rushee* «кандидат у члени братства», *mouse* «обіймати, пестити», *pizza face* «людина з прищами на обличчі», *brewski* «пиво». Студенти коледжів, як і школярі, прагнули виділятись своїм корпоративним сленгом від інших.

Ф. Родрігес Гонсалес [3] у своїй статті дослідив скорочення та американський сленг. Автор зазначає, що в першій половині XIX ст. в США ширяться ініціалізми: *OK* «все правильно», *N.G.* «ні», *K.O.* «вигнати», *K.H.O.* «вигнати його», *P.D.Q.* «біса швидко» та ін. Найчастіше це були явно гумористичні розмовні висловлювання, які поширилися у всіх верствах американського суспільства та, насамперед, серед молоді. У другій половині XIX ст. з'являються нові гумористичні вирази – ініціалізми: *w.c.* «ватерклозет, туалет», *f.h.b.* «родина стримується», *f.s.e.* «родина перестає їсти», *m.i.k.* «більше на кухні», s.y.h. «до зустрічі». Ці ініціалізми використовувалися переважно у вищих соціальних верствах, серед світської молоді та мали, принаймні на ранньому етапі, інтимне та майже секретне значення [3, p. 39–40].

Словник французької мови XIX–XX ст. "Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789–1960)" («Скарб французької мови») [12, p. 48, 50] визначає арго як «мову чи особливий словник, що створюється всередині соціальних чи професійних груп і за допомогою якого індивід демонструє свою приналежність до групи і свою відмінність від більшості носіїв мови». У словнику відбито яскраві приклади арго навчальних закладів XIX ст. Д. Франсуа-Жежер [30, p. 11–19] відзначає розвиток у Франції з кінця XIX ст. нового мовного явища – загального арго. Ця арготична лексика проникає в усне мовлення різних соціальних груп, зокрема в мову школярів та студентів.

У Німеччині вивчення молодіжної мови традиційно привертало увагу вчених. На думку професора Ф. Клуге [14, s. 21, 30], перші згадки про німецьку студентську мову зустрічаються в XVI ст. Перші словники молодіжної мови з'явилися в XVIII ст. Ця робота не припинялася й у XIX ст., коли досить активно вивчався молодіжний жаргон. Молодіжний жаргон фіксується в німецькій лексикографії набагато раніше, ніж в інших.

Словники жаргонної лексики учнівської молоді, що видаються з XVIII ст., називаються словниками студентської або буршської мови, оскільки студенти німецьких університетів на той час називалися ще й буршами. До наших днів з XVIII ст. дійшли три словники, з XIX ст. – двадцять два. Аналіз словникового складу зазначених лексиконів свідчить, що в студентському житті того часу значне місце займало дозвільне проведення часу в питних закладах.

Перший словник студентської мови Р. Сальмазіуса [31] «Короткий лексикон слів, що вживаються буршами в університетах» датується 1749 р. Про існування «своєї» мови в студентів університету в Галлі свідчить «Словник буршської мови» К. Ф. Б. Аугустина [32], що налічує 368 буршських виразів, опублікований у 1795 р.

У XIX столітті студентський жаргон привертає увагу багатьох лінгвістів, починається його серйозне вивчення, що супроводжується появою цілого ряду словників і словничків студентських жаргонізмів [33, s. 1].

Словники буршської мови, видані в першій половині XIX ст., низької якості, непослідовні в подачі словникових

одиниць, оскільки були складені не професійними лексикографами, а колишніми буршами для майбутніх поколінь студентів, що відбилося в назві багатьох лексиконів. У 1808 р. виданий словник „Das Idiotikon der Burschensprache“ («Ідіотикон мови хлопців») Г. Ф. Клоса [34], у 1813 р. – словник Л. Валліса “Gebräuchliste Ausdrücke und Redensarten der Studenten” («Перелік загальновживаних учнями виразів і приказок») [35], який містить, на думку автора, «найуживаніші слова та висловлювання студентів». Налічує 279 словникових статей, більшість з яких, на відміну лексикону Г. Ф. Клосса, дають докладніше тлумачення жаргонних слів і виразів. У 1822 р. – “Alphabetisches Verzeichnis der gebräuchlichsten burschikosen Ausdrücke” («Алфавітний список найуживаніших буршських виразів») невідомого автора [36]. У 1825 р. – „Studentikoses Conversationslexicon“ «Лексикон студентських розмов» Шухардта [37]. У 1831 р. – словник К. А. Раготського “Der flotte Bursch” «Лихий хлопчик» [38]. 1841 роком датовано два словники невідомого автора: 1) „Studentikoses Idiotikon oder allgemeine deutsche Burschensprache“ («Студентікос ідіотикон або загальна німецька мова хлопчика») [39] та 2) „Burschikoses Wörterbuch oder Studentensprache“ («Пацанський словник або студентська мова») [40].

Інтерес представляє найбільший за кількістю жаргонної лексики “Burschicoses Wörterbuch” («Буршський словник») І. Фольмана (1846) [41]. Автор називає свій словник універсальним, оскільки в ньому поєднується мова студентів Берліна, Цюріха, Лейпцига та Мюнхена [41, s. X–XI]. У словнику зустрічаються запозичення з французької, грецької, турецької, іспанської, італійської, арабської та інших мов, але абсолютна більшість з латинської, що свідчить про те, що навіть два століття тому, так само, як і зараз, молодіжний жаргон був міжнародним явищем. У словнику зустрічаються позначки регіональної належності окремих лексичних одиниць, наприклад, *bair*. (баварський), *norddeutsch* (північнонімецький), schweiz. (швейцарський) тощо. Більшість наведених лексем багатозначні, і кількість значень сягає іноді двох десятків. Яскравим прикладом є жаргонізм *Besen*, для якого І. Фольман указує 24 значення: Fräulein, Jungfer; Kind; die Unterhaltung; das Hausklavier; die Mappe; die Flöte та ін. [41, s. 48]. Словник І. Фольмана, безперечно, є незамінним лексикографічним джерелом для дослідження студентського жаргону і в наш час.

Аналіз словників буршської мови першої половини XIX століття показує, що доля жаргонізмів, які містяться в них, різна. Одні жаргонізми протягом півстоліття зустрічаються практично у всіх лексиконах, інші згодом ніде більше не згадуються.

У другій половині XIX ст. в німецькому мовному просторі видається ціла низка невеликих за обсягом словників студентського жаргону, таких, наприклад, як “Burschikoses Worterbuch oder Studentensprache” («Хлоп’ячий словник або учнівська мова») (1865) [42]. Цей словник обсягом 30 сторінок є алфавітним списком студентських жаргонізмів з тлумаченням значення без будь-якої додаткової інформації.

Після появи у XVIII–XIX ст. цілого ряду словників буршської мови, у 1895 р. авторитетний учений Ф. Клуге видає книгу під назвою «Deutsche Studentensprache» («Німецька студентська мова») [14], що складається з двох частин, які доповнюють одна одну. Перша частина є лінгвістичний опис специфіки мови студентів, друга – словник студентської лексики. У першій частині автор глибоко аналізує студентську мову на той час, приділяє увагу етимології окремих жаргонізмів, докладно зупиняється на ролі запозичень, особливостях словотворення й метафоризації. Досліджує джерела появи перших студентських слів та виразів, уважаючи такими латинську, грецьку та французьку мови. У словнику містяться буршські жаргонізми (1500 жаргонних слів і виразів) з посиланням на лексикографічні джерела XVIII ст. Є в цьому словнику і жаргонізми, для яких зазначено декілька значень, причому спостереження Ф. Клуге дозволяють простежити, як змінювалися значення окремих слів протягом певного часу. Аналіз словникової статті жаргонізму *ausschmieren* показує, що в 1795 році він був зареєстрований у трьох значеннях. Перше значення («abschreiben») він з часом втрачає, а два інших (*durchprügeln* «schlagen» і «beim Spiel viel Geld gewinnen») фіксуються аж до 1841 року. Жаргонна лексема *abfahren* виявляється ще динамічнішою, її жаргонна семантика змінюється від словника до словника, через одне – два десятиліття.

Незважаючи на невеликий обсяг, лексикон Ф. Клуге вважається найдосконалішим з усіх опублікованих у XIX столітті. Він дає унікальну можливість спостерігати за складом німецької студентської жаргонної лексики протягом цілого століття: з середини XVIII до середини XIX ст. Ці спостереження показують, що вже більше двох століть тому студентська мова, з її семантикою, що постійно змінюється, являла собою дуже рухливий шар лексики німецької мови.

Паралельно з Ф. Клуге вивченням німецької студентської мови XIX – XX ст. займався І. Мейєр. Особливо добре відома передмова до свого словника «Базельської студентської мови» (Basler Studentensprache) (1910), в якій автор докладно зупиняється на специфіці студентської мови, джерелах поповнення студентського жаргону, якими, на його погляд, є арго (Gaunersprache) й класичні мови [43, s. VI, XXVII–XXVIII].

Ф. Клуге [14] та І. Мейер [43] сходяться в єдиній думці, що недостатньо лише просто документувати мовні особливості та звички певних соціальних груп, необхідно досліджувати їх значення та роль у формуванні національної мови. Тим самим у лінгвістичних роботах цього періоду реалізуються перші спроби загальнотеоретичного осмислення молодіжного жаргону [29, с. 110].

Автори словників німецького молодіжного жаргону XIX ст. розглядали молодіжний жаргон також з позицій ґендерної лінгвістики. Л. Валліс опублікував у 1813 році посібник для молодої людини, якій доведеться навчатися в університетському місті Геттінгені. Посібник призначений саме для молодої людини, виключаючи орієнтованість на жіночу аудиторію, оскільки на початок XIX ст. студентами були виключно представники чоловічої статі. Автор посібника наводить, наприклад, образливе жаргонне найменування жінки *мітла*, у т. ч. *кухонна мітла, миюча мітла* тощо [35, s. 149]. Пізніше І. Фольман [41] наводить у своєму словнику на порядок більше слів, що позначають представниць жіночої статі. Більшість із зазначених слів є запозиченнями з латинської та французької мов: *актриса, машина, що дзижчить, домашній більярд, флейта, домашнє піаніно, паризька кобила, тітонька, богиня милосердя, лежача богиня.* Найменування чоловіків у словнику І. Фольмана підкреслюють перевагу чоловічої статі: *Адоніс, академік, пан*. Аналіз матеріалу в названих роботах свідчить, що розглянуті лексичні одиниці, які стосуються жінок, мають такі диферен-

ційні семи: «зовнішність», «вік», «поведінка», «рід занять». Більшість слів належить до пейоративної лексики, що свідчить про зневажливе ставлення до жіночої статі в XIX ст.

Спеціальні дослідження, присвячені збиранню та вивченню соціальних діалектів української мови, були розпочаті в основному в другій половині XIX ст. Увагу дослідників привертали особливості мови жебраків, сліпців-жебраків і кобзарів, лірників, лаборів, злочинців, військових, ремісників і робітників, а також молоді. Проте, такі дослідження були поодинокими і мали звичайно вигляд окремих, часто дуже коротких, заміток і розвідок, виконаних в історичному плані. Згадки про жаргон молодих людей (учнів університетів, закритих навчальних закладів) трапляються в лінгвістичній літературі вже з 2-ї половини XIX ст. Узагалі джерел вивчення цього соціального різновиду жаргону небагато. По-перше, це бурсацько-семінарський жаргон Кам'янець-Подільської духовної семінарії, як його зафіксував у романі «Люборацькі» А. Свидницький (1958), який навчався в цьому закладі в 1851–1855 рр. Цьому творові присвячено окрему наукову розвідку Й. Дзендзелівського «Український бурсацько-семінарський жаргон середини XIX ст. На матеріалах повісті "Люборацькі" А. Свидницького» [44, с. 353–359]. Наведений у Й. Дзендзелівського вокабулярій містить близько 60 жаргонізмів. По-друге, О. Горбач [45] із того-таки роману А. Свидницького виділяє 110 арготизмів, які стають об'єктом аналізу в студії «Арго українських школярів і студентів» [1, с. 114–116]. Ґрунтовні теоретичні засади щодо функціонування українського субстандарту, зокрема молодіжного, містяться в монографії Л. Ставицької [1]. Автор докладно розглядає динаміку соціолектів української мови впродовж XIX – початку XXI ст.

Галицьку учнівську говірку другої половини XIX – першого десятиліття XX ст. дослідив Я. Пацула [7]. Матеріал отриманий від інформантів, які навчалися в XIX ст. Зафіксовано шістдесят чотири словникові одиниці – слова та фразеологізми. З метою наочності автор впорядковує лексику за тематичними категоріями. Словниковий запас учнів з точки зору тематики та емоційного характеру лексики мало чим відрізняється від соціолекту оточуючої спільноти. Також мовлення учнів з різних регіонів подібне. Обсяг лексики широко охоплює життя друзів, його позитивні та негативні сторони, світ студентських пригод, ставлення до школи, учителів, родини, загалом матеріальної сторони студентського життя. Зухвалість, гумор, іронія, насмішка, часто негативне ставлення до вчителів і школи, суперечливість – ось неодмінні чинники вживання спеціальних слів і виразів учнями. Отже, діалект учнів справляє враження самобутньої мови, шукає чогось нового, що робить його схожим на художню мову в її поетичному варіанті. Обидва різновиди, студентський діалект і поетична мова, експресивні й емоційні [7, s. 63–64, 73–75].

Матеріал, викладений у статті, дозволяє зробити наступні висновки. Молодіжна мова на протязі свого багатовікового існування завжди актуальна, цікава для вивчення. Дослідники у своїй масі звертаються переважно до сучасної молодіжної мови, аналізуючи її всебічно. Але неможливо вивчати сучасне, не володіючи минулими знаннями та фактами. Вивчення молодіжної мови минулих поколінь має неоціннe значення для мовознавства.

У статті досліджено різновиди молодіжної мови минулого, погляди науковців попередніх століть та сучасних на стан, характеристики, особливості функціонування мови.

Особливо активно молодіжна мова почала проявлятися з XVI–XVII ст. У першу чергу прихильність до нетрадиційної мови мала молодь, що навчалася (школярі, бурсаки, семінаристи, студенти), а також заможні молоді люди, солдати, матроси, спортсмени. У цей період мова школярів та студентів активно проявляла себе в Німеччині, Англії. В Україні ознаки молодіжних соціальних діалектів помітні вже в XVII–XVIII ст.: школярське й бурсацько-семінарське, студентське арго.

Сплеск поширення молодіжної мови спостерігається в XIX ст. У цей період ще часто використовується кент, арго (Англія, Німеччина, Україна, Франція, Словаччина), але одночасно в багатьох мовах молоді люди широко вживають жаргон і сленг. Знову ж таки, носіями зазначених соціолектів є, насамперед, молодь, що вчиться (школярі, студенти, семінаристи), а також заможні молоді люди, спортсмени.

Вивчення молодіжної мови починається в XVI ст. в Англії фіксацією в словникових списках сленгу університетського, школярів, спортивного, солдатського. У XVII–XVIII ст. лексеми загального сленгу фіксуються в словниках, журналах, газетах, драматичних п'єсах.

Один з перших авторів авторитетного ґрунтовного словника, в якому засвідчено молодіжні лексеми, був Ф. Гроуз [10] в Англії.

Загалом теоретичні питання дослідження соціальних діалектів, зокрема й молодіжної мови, за період до XIX ст. включно, у науковій літературі відображені недостатньо. Тільки в другій половині XIX ст. з'являються поодинокі ґрунтовні теоретичні праці із соціальних діалектів. Це період початку формування науково-лінгвістичних поглядів на опис нестандартної лексики і переходу від звичайного складання словників і глосаріїв до наукового дослідження. Особливо виділяються праці Дж. К. Хоттена [19], А. Барера і Ч. Г. Леланда [20, 21], Г. Баумана [22, 23], Дж. С. Фармера і У. Е. Хенлі [24].

Молодіжна мова активно проявляла себе в Німеччині. Перші словники цієї мови в країні з'явилися в XVII ст. Загалом молодіжний жаргон фіксується в німецькій лексикографії набагато раніше, ніж в інших.

Вивчення молодіжної мови в Україні відставало за часом від європейських країн. Спеціальні дослідження, присвячені збиранню та вивченню соціальних діалектів української мови, були розпочаті в основному в другій половині XIX ст.

Матеріали нашої роботи свідчать як про певний внесок мовознавців багатьох країн у вивчення та висвітлення стану молодіжної мови минулого, так і про існуючі проблеми. Виходячи з вищенаведеного вважаємо, що нам удалося проаналізувати та узагальнити різновиди молодіжної мови минулих століть, погляди мовознавців попередніх часів та сучасних на стан зазначеної мови, характерні риси, особливості. Розкриття вищевикладених результатів та висновків свідчить про досягнення поставлених цілей у статті.

Значення результатів дослідження полягає в тому, що нами підняті питання, яким мало приділяють уваги сучасні науковці. Це викликано дефіцитом відомостей, складністю дослідження. Стаття цікава мовознавцям і стане матеріалом для осмислення стану молодіжної мови минулих часів та її наукової розробки, дискусій з даної проблеми, подальшого вдосконалення методології досліджень; сприяє викладанню курсів лінгвістичних дисциплін у вищих навчальних закладах, в організації культурно-просвітницької роботи. У дослідженні висвітлено питання,

які відкривають можливості для їх подальшого глибокого і всебічного вивчення.

Перспективи майбутніх досліджень ми бачимо в таких питаннях: відображення молодіжної мови в науковій літературі (період XX–XXI ст.); взаємодія молодіжної мови з іншими формами існування мови.

Література:

1. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.
2. Coleman J. The Life of Slang. Oxford : Oxford University Press, 2012. 354 p.
3. Rodriguez González F. Abbreviations and American slang. *English today.* 1992. P. 39–44.
4. Руденко М. Ю., Глущенко В. А. Соціальні діалекти: від стародавності до сучасності : навчальний посібник. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2023. 235 с.
5. Кравець О. І. Молодіжні соціолекти в лінгвокультурному середовищі Японії: словотвірний та функційний аспекти : дис. … доктора філософії : 035. Київ, 2023. 239 с.
6. Armianov G. Le lexique somatique dans l'argot et le langage familier Bulgares. *Echo des études romanes.* 2022. 17(1). P. 29–40. DOI: 10.32725/eer.2021.003.
7. Pacula J. Słownictwo uczniów szkół galicyjskich z przełomu XIX i XX wieku (na tle ówczesnych gwar uczniowskich z innych regionów). *Acta Universitatis Lodziensis. Folia linguistica.* 2023. 57. S. 59–76. DOI: https://doi.org/10.18778/0208-6077.57.04.
8. Горбач О. Т. Арго в Україні. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. 688 с.
9. Thorne T. Dictionary of Contemporary Slang. London : A&C Black Publishers Ltd, 2007. 494 p.
10. Grose F. A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue. London : Printed for S. Hooper, 1785. v, 182 p.
11. Partridge E. Slang to-day and yesterday. London : Routledge & Kegan Paul LTD, 1954. ix, 476 p.
12. Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789–1960). T. III. Paris : Eds du SNRS, 1974. 1208 p.
13. Schwob M. Etude sur l'argot français et le jargon de la Coquille. Paris : Allia, 1989. 154 p.
14. Kluge F. Deutsche Studentensprache. Straßburg : Vergal Karl J. Trübner, 1895. X, 136 s.
15. Gauchat L. Studentensprache. In: Rektoratsrede und Jahresbericht 1925/26 [Zürich, 1926] / L. Gauchat // *Bibliothek zur historischen deutschen Studenten- und Schülersprache.* Bd. 6. Berlin – New York : de Gruyter, 1984. S. 165–177.
16. Neuland E. Jugendsprache in der Diskussion: Meinungen, Ergebnisse, Folgerungen / E. Neuland // *Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende. Sprachkultur oder Sprachverfall?* Mannheim – Leipzig-Wien-Zürich : Duden, 2000. S. 107–123.
17. Руденко М., Глущенко В. Соціолекти української мови : навчальний посібник. Слов'янськ; Дніпро, 2024. 395 с.
18. Глущенко В. А., Руденко М. Ю. Англійські соціальні діалекти в еволюційному розвитку (XIV–початок XX ст.) : навчальний посібник. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 98 с.
19. Hotten J. C. A dictionary of modern slang, cant and vulgar words, used at the present day in the streets of London. London : John Camden Hotten, Piccadilly, 1860. xvi, 300 p.
20. Barrère A., Leland C. G. A Dictionary of Slang, Jargon, and Cant : in 2 vol. London : George Bell & Sons, 1897. Vol. 1. xix, 500 p.
21. Barrère A., Leland C. G. A Dictionary of slang, jargon, and cant, embracing English, American, and Anglo-Indian slang, Pidgin English, tinkers' jargon and other irregular phraseology. With a new Introduction by Eric Partridge : in 2 vol. The Ballantyne Press. MDCCCLXXXIX. Republished by Gale Research Company. Detroit : Gale Research Co., Book Tower, 1967. Vol. 1. P. V–XI, XIII–XXIII.
22. Baumann H. *Londinismes* – Slang and Cant – Alphabetisch geordnete Sammlung der Eigenartigen Ausdrucksweisen der Londoner Volkssprache. Berlin, 1887.
23. Baumann H., Aauflage D. Londonismen (Slang and Cant). Wörterbuch der Londoner Volkssprache sowie der üblichsten Gauner-, Matrosen-, Sport- und Zunftausdrücke. Mit Einleitung und Musterstücken. Ein Supplement zu allen Englisch-Deutschen Wörterbüchern von H. Baumann. Berlin; Schöneberg : Langenscheidtsche Verlabuchhandlung, 1902. CXVI, 285 p.
24. Farmer J. S., Henley W. E. Slang and its Analogues. Past and Present. A Dictionary, Historical and Comparative, of the Heterodox Speech of All Classes of Society for more than Three Hundred Years. With Synonyms in English, French, German, Italian, etc. : in 7 vol. MDCCCXC, 1890. Vol. 1. Reprinted / New York : Kraus Reprint Corporation, 1974. Vol. 1. x, 405 p.
25. Hotten J. C. The slang dictionary. East Ardsley, Wakefield, Yorkshire, England : Republished by EP Publishing, Ltd., 1972. (This reprint taken from the 1889 edition). 382 p.
26. Gradus ad Cantahrigiam, or, a Dictionary of Terms, Academical and Colloquial, or Cant, which are used at the University of Cambridge, by `A Pembrochian` [Text]. London : Thomas Maiden for W. J. and J. Richardson, 1803.
27. Greenough J. B., Kittredge G. L. Words and their ways in English speech. New York : The Macmillan Company, 1901. 456 p.
28. Hall B. H. A Collection of College Words and Customs. Cambridge, MA : John Bartlett, 1851.
29. Руденко М. Ю. Арго, жаргон і сленг у європейському й американському мовознавстві: історія і сучасний стан дослідження : дис. … канд. філол. наук : 10.02.15. Слов'янськ, 2019. 270 с.
30. François-Geiger D. L'Argot, phénomène de symbiose / D. François // Langue française. n°90 : Parlures argotiques, 1993. P. 11–19.
31. Salmasius R. Kompendiöses Handlexikon der unter den Herren Purschen auf Universitäten gebräuchlichsten Kunstwörter, Zum Nuzzen der angehenden Herren Studenten, und aller kuriösen Liebhaber nach alphabetischer Ordnung. *Vergnügte Abendstunden, in stillen Betrachtungen über die Vorfälle in dem Reiche der Natur, Künste und Wissenschaften zugebracht.* Teil 2. Erfurt : J. H. Nonne, 1749. S. 65–79.
32. Augustin Ch. F. B., Burdach K. Studentensprache und Studentenlied in Halle vor hundert Jahren. Halle : Niemeyer, 1894. 127 s.
33. Neuland E. Jugendsprache / E. Neuland // *Studienbibliographien Sprachwissenschaft.* Bd. 29. Tübingen : Julius Groos Verlag, 2007. 51 s.
34. Kloß G. F. Das Idiotikon der Burschensprache (von 1808). Frankfurt a. M., 1931. 46 s.
35. Wallis D. L. Gebräuchliste Ausdrücke und Redensarten der Studenten. In: *Der Göttinger Student oder Bemerkungen, Ratschläge und Belehrungen über Göttingen und das Studentenleben auf der Georgia Augusta. Göttingen,* 1813 // Henne H., Objartel G. (Hrsg.) Bibliothek zur historischen Studentenund Schülersprache. Bd. 3. Berlin / New York, 1984. S 46–97.
36. Alphabetisches Verzeichnis der gebräuchlichsten burschikosen Ausdrücke. In: *Das Leben auf Universitäten oder Darstellung aller Sitten und Gebräuche der Studenten.* Sondershausen: Bernhardt Friedrich Voigt, 1822 // Henne H., Objartel G. (Hrsg.) Bibliothek zur historischen Studenten- und Schülersprache. Bd. 3. Berlin / New York, 1984. S. 97–120.
37. Schuchardt. Studentikoses Conversationslexicon oder Leben, Sitten, Einrichtungen, Verhältnisse und Redensarten der Studenten, beschrieben, erklärt und alphabetisch geordnet. Leipzig : Paul Friedrich Vogel, 1825. 72 s.
38. Ragotzky C. A. Der flotte Bursch oder Neueste durchaus vollständige Sammlung von sämtlichen jetzt gebräuchlichsten burschicosen

Redensarten und Wörtern. Leipzig : Wilhelm Nauck 1831 // Henne H., Objartel G. (Hrsg.) Bibliothek zur historischen Studenten- und Schülersprache. Bd. 3. Berlin / New York, 1984. S. 191–304.

39. Studentikoses Idiotikon oder Allgemeine deutsche Burschensprache. Herausgegeben von einem bemoosten Haupte. Jena : C. Hochhausen, 1841 // Henne H., Objartel G. (Hrsg.) Bibliothek zur historischen Studenten- und Schülersprache. Bd. 3. Berlin / New York, 1984. S. 305–352.
40. Burschikoses Wörterbuch oder Studentensprache. Bonn: J. M. Dunst, 1841. 45 s.
41. Vollmann J. Burschicoses Wörterbuch. Ragaz : Unteregger, 1846. Bd. 1–2. XI, 520 s.
42. Burschikoses Wörterbuch oder Studentensprache. Bonn : Müller, 1865. 30 s.
43. Meier J. Vorwort. *Basler Studentensprache*. Basel : Georg, 1910. S. III–XXVIII.
44. Дзендзелівський Й. Український бурсацько-семінарський жаргон середини XIX ст. На матеріалах повісті «Люборацькі» А. Свидницького. *Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство* : збірник праць. Львів : Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 1996. С. 353–359.
45. Горбач О. Арго українських школярів і студентів. *«Наукові Записки» Українського Вільного Університету.* Мюнхен, 1964–1966. № 8. С. 1–55.

Rudenko M. Reflection of youth language (before the XIX century) in scientific literature

Summary. The article is devoted to highlighting the varieties of youth language of the past, the views of scientists on the state, characteristics, peculiarities of language functioning. Researchers mainly analyze modern youth language, but it is impossible to comprehend the present without referring to the past. The study of youth language of past centuries is of invaluable importance for linguistics. The relevance and importance of the study is due to the presence of many gaps in the knowledge of youth language of past times, the absence of established views on the problem, and the prospects for scientific research that are opening up. The scientific novelty of the article lies in the fact that the views of many authoritative and well-known authors who have studied youth language of various categories for several centuries: schoolchildren, students, boarding school students, adolescents, athletes, soldiers and sailors, etc. have been studied and generalized. The following methods were used in the development of the article: descriptive (taken as a basis for the study), linguistic observation, generalization, interpretation and classification, and comparative. Youth language began to appear especially actively in the XVI–XVII centuries. It was used by schoolchildren, schoolboys, seminarians, students, wealthy young people, soldiers, sailors, and athletes. During this period, the language of schoolchildren and students actively manifested itself in Germany and England. A surge in the spread of youth language was observed in the 19th century. In addition to argot, jargon and slang became popular. The study of youth language began in the XVI century in England with the recording of university, schoolchildren, sports, and soldier slang in dictionary lists. In the XVII and XVIII centuries, lexemes of general slang were recorded in dictionaries, magazines, newspapers, and dramatic plays. In general, theoretical issues of studying social dialects, including youth language, for the period up to and including the 19th century were not sufficiently reflected in the scientific literature. Only in the second half of the XIX century did individual thorough theoretical works on social dialects appear. Youth language actively manifested itself in Germany. The first mentions of German student language were found in the XVI century. In general, youth jargon is recorded in German lexicography much earlier than in others. The study of youth language in Ukraine lagged behind European countries in time. The materials of our work testify both to a certain contribution of linguists of many countries to the study and coverage of the state of youth language of the past, and to existing problems. Therefore, the article is interesting to linguists and will become material for understanding the issues raised. The purpose of the study to analyze and generalize the issue of reflecting youth language (up to the XIX century inclusive) in scientific literature, revealing the views of linguists on this aspect has been achieved.

Key words: youth sociolect, argot, jargon, slang, bursch language, schoolchild, student, bursak, seminarian.

УДК 811.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.20

Сінна Л. Ю.,
старший викладач кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України

Коваль А. В.,
доцент кафедри авіаційної англійської мови
Національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ БІЛОЇ КНИГИ СИЛОВИХ СТРУКТУР УКРАЇНИ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз структурно-семантичних особливостей Білої книги силових структур України як ключового інструменту комунікації між державними установами та громадськістю. Визначено основні лінгвістичні та стилістичні засоби, що застосовуються в текстах Білої книги для формування позитивного іміджу силових структур, зокрема Збройних Сил України (ЗСУ), Національної гвардії України (НГУ), Служби зовнішньої розвідки України (СЗРУ).

В умовах військового стану ефективна комунікація силових структур з цивільним населенням та міжнародними партнерами є вкрай важливою. Біла книга виконує функцію офіційного звіту та містить дані про організаційну структуру, фінансування, стратегічні завдання, міжнародну співпрацю та кадрову політику силових структур. Аналіз її змісту дозволяє оцінити ефективність реформ у секторі оборони, визначити ключові виклики та стратегії розвитку військових формувань України.

Дослідження засвідчило, що Біла книга як комунікаційний інструмент побудована на застосуванні ряду лінгвістичних і стилістичних прийомів, що сприяють формуванню довіри та патріотизму серед громадян. Основні прийоми включають використання патріотичної риторики, декларативних мовленнєвих актів, позитивно забарвленої лексики, стандартизованих формулювань та термінології, що підкреслює професіоналізм військовослужбовців.

У процесі дослідження проаналізовано понад 300 сторінок Білих книг силових структур України, що дало змогу виокремити закономірності комунікативної стратегії силових структур. Виявлено, що важливими засобами формування позитивного іміджу є: підкреслення героїзму та самопожертви військовослужбовців, використання офіційно-ділового стилю для створення довіри, апелювання до національної ідентичності та історичної спадкоємності, а також наголошення на міжнародній співпраці та інтеграції України до євроатлантичного простору.

Оскільки з початком повномасштабного вторгнення випуск Білої книги для широкого загалу було припинено, її попередні видання залишаються важливим джерелом для вивчення процесів реформування силових структур України. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз аналогічних документів у міжнародній практиці, що дозволить глибше зрозуміти роль державних комунікацій у формуванні громадської думки про військовий сектор.

Ключові слова: Біла книга, структурно-семантичний аналіз, державна комунікація, іміджеформування, військовослужбовці, силові структури, НГУ, ЗСУ, інформаційна політика.

Постановка проблеми. В умовах військового стану в Україні питання ефективної комунікації між силовими структурами та суспільством набуває особливої актуальності. Інформаційний простір відіграє критичну роль у формуванні суспільної думки щодо діяльності силових структур, зокрема Збройних Сил України (ЗСУ) та Національної гвардії України (НГУ). Одним із ключових інструментів такої комунікації є Біла книга, яка виконує функцію офіційного звіту та засобу інформування громадян про стан, завдання та досягнення силових структур.

Аналіз мовних та риторичних засобів, що використовуються в Білій книзі, дозволяє оцінити її ефективність у формуванні суспільного сприйняття силових структур, їхньої ролі у забезпеченні національної безпеки та міжнародної співпраці. Важливість цього дослідження зумовлена потребою визначити, яким чином через офіційні документи відбувається зміцнення довіри громадян до ЗСУ та НГУ, а також підтримка міжнародної спільноти в питаннях оборони.

Актуальність теми зумовлена необхідністю висвітлення діяльності силових структур через офіційні канали комунікації в умовах військової агресії проти України. З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації доступ до нових випусків Білої книги було припинено для широкого загалу, оскільки вона містить інформацію, яка може зашкодити військовим під час бойових дій. Проте, попередні випуски цього документу залишаються важливим джерелом для вивчення стану справ у силових структурах України.

Біла книга є унікальним аналітичним джерелом, що систематизує інформацію про організаційну структуру, кадрову політику, фінансування, стратегічні завдання та напрями розвитку силових структур. Аналіз її змісту дозволяє дослідникам оцінити ефективність реформ у секторі безпеки та оборони, виявити ключові тренди та виклики, а також простежити зміни в підходах до забезпечення національної безпеки впродовж останніх років. Крім того, вона допомагає зрозуміти, як формувалися стратегії комунікації із суспільством та міжнародними партнерами у довоєнний період.

Аналіз останніх досліджень. У наукових колах тема комунікаційної політики держави та її впливу на формування громадської думки є предметом численних досліджень. Зокрема, праці українських та зарубіжних дослідників розглядають аспекти державної комунікації у військових умовах Р. Халоран [1], А. М. Благодарний [2]. Питанням іміджу військовослужбовців займалися І.О. Лисичкіна [3], Т.Є. Храбан та К.О. Самойленко [4], І.В. Воробйова [5]. Проте, Біла книга

як джерело формування іміджу силових структур досліджується вперше, і наразі бракує ґрунтовних наукових розвідок на цю тему. Аналіз показує, що офіційні документи, такі як Біла книга, відіграють ключову роль у побудові стратегії інформаційної взаємодії між силовими структурами та суспільством.

З огляду на те, що з початком повномасштабного вторгнення випуск Білої книги для широкого загалу було припинено, наразі існують певні виклики в оцінці сучасного стану справ у силових структурах. Це означає, що вивчення попередніх випусків Білої книги є єдиною можливістю аналізу комунікаційних стратегій силових структур у мирний та передвоєнний період. Саме ця невирішена проблема визначає необхідність нашого дослідження.

Метою розвідки є виявлення структурно-семантичних особливостей внутрішньої структури тексту Білої книги силових структур України.

Виклад основного матеріалу. Біла книга як офіційний документ використовується у міжнародній практиці для комунікації державних інституцій з громадськістю. В Україні вона стала важливим джерелом інформації про діяльність силових структур, зокрема Національної гвардії України (НГУ), Збройних Сил України (ЗСУ), Служби зовнішньої розвідки України (СЗРУ) та Державної прикордонної служби України (ДПСУ).

Вперше випуск Білої книги був ініційований Міністерством оборони України з метою інформування громадськості про стан, реформування та стратегічний розвиток силових структур (Закон України № 975-IV від 19 червня 2003 року «Про демократичний контроль над військовою організацією та правоохоронними органами») [6]. Цей документ містив структуровані дані про кадрову політику, матеріально-технічне забезпечення, міжнародну співпрацю та плани щодо вдосконалення військового потенціалу України. Основною метою публікації було підвищення рівня довіри суспільства до силових структур, а також забезпечення прозорості їх діяльності.

З часом до Білої книги почали включати розділи, присвячені міжнародній співпраці та стратегічному розвитку у відповідності до стандартів НАТО. Вона стала не лише внутрішнім комунікаційним інструментом між військовими та суспільством, а й важливим джерелом для міжнародних партнерів України. Враховуючи глобальні загрози та посилення гібридної війни, ця публікація відігравала важливу роль у поясненні політики оборонного сектору.

З початком війни на Сході України Біла книга також стала майданчиком для висвітлення реформування армії та силових структур, проведення військових навчань, закупівель нового озброєння та розбудови інфраструктури. Її особлива цінність полягала у тому, що вона надавала цивільному населенню достовірну інформацію про зміни та виклики у сфері оборони, сприяла підвищенню військово-патріотичного виховання та зміцненню суспільного розуміння ролі ЗСУ, НГУ, СЗРУ та ДПСУ в гарантуванні безпеки країни.

Однак із початком повномасштабного вторгнення випуск Білої книги було припинено для загального доступу через ризики розголошення конфіденційної інформації, яка могла зашкодити військовим операціям. Попри це, попередні випуски залишаються важливим аналітичним ресурсом для вивчення процесів комунікації між силовими структурами та суспільством.

Матеріалом нашого дослідження було 3 видання Білої книги ЗСУ, 3 видання Білої книги НГУ та 1 видання Білої книги СЗРУ.

Дослідження засвідчило, що за структурною моделлю Біла книга кожного військового формування відрізняється, але має одну цільову авдиторію — цивільних і військових фахівців у галузі військового будівництва, оборонної політики та політики безпеки, журналістів, викладачів і студентів профільних вузів та факультетів, а також усіх, хто цікавиться станом і напрямами розвитку вищезазначених силових структур України. Розглянемо це детально.

Біла книга Національної гвардії України складається з 9 розділів і додатків, що висвітлюють такі питання:

– поточний стан та розбудова Національної гвардії України;
– результати службово-бойової діяльності НГУ;
– участь у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони України;
– бойова та спеціальна підготовка;
– робота з особовим складом;
– кадрове забезпечення;
– матеріально-технічне забезпечення;
– міжнародне співробітництво та міжнародна діяльність;
– фінансування потреб НГУ у році випуску книги [7], [8], [9].

Біла книга Збройних Сил України містить 7 розділів і додатки, що охоплюють наступні аспекти:

– підсумки реформи Збройних Сил;
– система управління Збройними Силами, їх структура, чисельність;
– підсумки розроблення, модернізації, постачання, відновлення й утилізації озброєння та військової техніки;
– матеріально-технічне забезпечення;
– підготовка військ (сил);
– комплектування персоналом Збройних Сил;
– реалізація гуманітарної політики у Збройних Силах та забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців;
– міжнародне співробітництво, миротворча діяльність, контроль над озброєнням та участь в антитерористичній операції [10], [11], [12].

Біла книга Служби зовнішньої розвідки України складається з 4 розділів, що висвітлюють наступне:

– розвиток геополітичної ситуації та її проєкція на конфлікт на території України;
– оцінка зовнішніх загроз національній безпеці України, включаючи загрози, що походять з РФ, регіональні загрози, загрози в економічній, енергетичній, інформаційній та кібернетичній сферах, екологічні загрози та терористичні ризики;
– загальна інформація про Службу зовнішньої розвідки України;
– міжнародне співробітництво та його значення для національної безпеки [13].

Важливо відмітити, що не дивлячись на відмінності у подачі інформації, кожна з цих Білих книг виконує важливу функцію у створенні позитивного іміджу силових структур України. Їх завдання полягає у висвітленні нагальних питань, пов'язаних із функціонуванням ЗСУ, НГУ, СЗРУ як для цивільного населення, так і для самих військовослужбовців. Вони містить аналіз актуального стану справ, успіхів та досягнень у сфері національної безпеки, що сприяє формуванню довіри суспільства до силових структур.

Ретельний аналіз матеріалу засвідчив також, що Біла книга як інструмент комунікативної стратегії для створення іміджу

силових структур вибудована на застосуванні низки лексичних та стилістичних прийомів, які сприяють ефективній взаємодії як із цивільною аудиторією, так і з військовослужбовцями. Вона виконує подвійну функцію: з одного боку, інформує суспільство про діяльність силових структур, їхні досягнення та реформування, а з іншого – сприяє підвищенню рівня довіри, патріотизму та згуртованості серед особового складу.

Для досягнення саме цієї комунікативної мети застосовується низка лінгвістичних та стилістичних прийомів, зокрема:

– використання художніх засобів, а саме метафор та епітетів, які сприяють підсиленню емоційного впливу тексту. Наприклад, у Білій книзі ЗСУ 2014 року зустрічаються такі вислови, як «*2014 рік став для Збройних Сил України перевіркою на мужність, витривалість, вірність Військовій присязі*» [10, с. 3];

– мовленнєві акти із декларативним характером, що підкреслюють значущість діяльності силових структур: «*Спільними зусиллями ми створимо Збройні Сили України нового зразка*» [10, с. 4];

– лексичні конструкції з позитивною конотацією, що формують образ надійності, професіоналізму та стабільності. Наприклад, у Білій книзі 2017 року активно використовуються терміни «*висока якість підготовки*», «*професійна майстерність*», «*стратегічні комунікації*» [11];

– стандартизовані формулювання, які підкреслюють спадковість реформ і розвиток структур. Наприклад, у Білій книзі 2019–2020 років особливу увагу приділено «*євроатлантичній інтеграції*», «*реформуванню відповідно до стандартів НАТО*» [12];

– емоційно насичені вислови, що апелюють до патріотизму та героїзму: «*Сьогодні наші мужні хлопці та дівчата боронять Українську державу, наш суверенітет і територіальну цілісність*» [13, с. 7];

– підкреслення професіоналізму та унікальності фахівців, наприклад: «*Департамент технічної розвідки та його підрозділи, дислоковані у регіонах держави, мають у своєму розпорядженні унікальне оснащення, тут працюють досвідчені фахівці у галузі радіоперехоплення і криптографії*» [13, с. 56].

Підсумовуючи, слід зазначити, що подані приклади обиралися методом суцільної вибірки, а всього у ході проведеного дослідження було проаналізовано понад 300 сторінок Білої книги силових структур України різних років видання.

Було виявлено, що у всіх виданнях підкреслюється героїзм та самопожертва військовослужбовців, що досягається за допомогою використання патріотичних та емоційно забарвлених висловів. Офіційно-діловий стиль подачі інформації матеріалу формує довіру та легітимізує діяльність силових структур. На нашу думку, використання термінології, що наголошує на професіоналізмі та високому рівні підготовки особового складу, а також апелювання до національної ідентичності, історичної спадкоємності застосовується для створення у суспільства відчуття безпеки та надійності і водночас для єдності нації та спадкоємності військових традицій, що посилює зв'язок між історичним минулим та сучасною армією. Формування міжнародного іміджу України як надійного партнера виражається через акцент на міжнародній співпраці, інтеграції до НАТО та застосуванні міжнародних стандартів у підготовці військових.

Таким чином, Біла книга виконує функцію не лише інформаційного ресурсу, але й є важливим інструментом формування громадської думки про діяльність силових структур.

Перспективою дослідження вважаємо аналіз аналогічних документів в інших країнах, що використовуються для формування іміджу їх силових структур на міжнародному рівні.

Література:

1. Richard Halloran, «Strategic Communication,» Parameters 37, no. 3, 2007, https://doi:10.55540/0031-1723.2378 (date of access: 09.12.2024)
2. Благодарний А.М., Кононець О.О. Стратегічні комунікації у Секторі безпеки і оборони України. *Молодий вчений.* Одеса: Молодий вчений, 2023, № 1(113). С. 5–9. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-1-113-2 (дата звернення: 14.11.2024)
3. Лисичкіна І. О. Лінгвокомунікативні механізми формування іміджу правоохоронної організації. *Studia philologica.* Київ, 2012. Вип. 1. С. 107–111.
4. Храбан Т. Є., Самойленко К. О. Висвітлення образів військовослужбовиць в українських медіа в період російсько-української війни. Український соціум. 2023. № 2 (85). С. 145–167. https://doi.org/10.15407/socium2023.02.145 (дата звернення: 1.11.2024).
5. Воробйова І.В. Імідж військовослужбовця Національної гвардії України: основні елементи та процес формування// *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 4. С. 16–21. https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.4.3 (дата звернення: 18.11.2024).
6. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон України від 19.06.2003 № 975-IV.
7. URL:https://kodeksy.com.ua/pro_demokratichnij_tsivilnij_kontrol_nad_voyennoyu_organizatsiyeyu_i_pravoohoronnimi_organami_derzhavi.htm (дата звернення: 09.12.2024).
8. Біла книга НГУ 2016. URL: https://web.archive.org/web/20220124005407/https://issuu.com/national_guard_of_ukraine/docs/wb_book_sm (дата звернення: 1.11.2024).
9. Біла книга НГУ 2015. URL: https://web.archive.org/web/20161123054919/https://issuu.com/national_guard_of_ukraine/docs/bila_kniga_2015 (дата звернення: 1.11.2024).
10. Біла книга НГУ 2017. URL: https://web.archive.org/web/20180711225317/https://www.ukrmilitary.com/2018/07/white-book-2017-national-guard-of-ukraine.html (дата звернення: 2.11.2024).
11. Біла книга ЗСУ 2014. URL: https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2014.pdf (дата звернення: 2.11.2024).
12. Біла книга ЗСУ 2017. URL: https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB-2017.pdf (дата звернення: 2.11.2024).
13. Біла книга ЗСУ 2019-2020. URL: https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2020_FINAL.pdf (дата звернення: 2.11.2024).
14. Біла книга СЗРУ 2021. URL: https://szru.gov.ua/download/whitebook/WB-2021.pdf (дата звернення: 2.11.2024).

Sinna L., Koval A. Structural and semantic analysis of the White Book of the security forces of Ukraine

Summary. The article provides a comprehensive analysis of the structural and semantic features of the White Book of the Ukrainian security forces as a key tool for communication between government agencies and the public. The author identifies the main linguistic and stylistic means used in the texts of the White Book to create a positive image of the power structures, in particular, the Armed Forces of Ukraine (AFU), the National Guard of Ukraine (NGU), and the Foreign Intelligence Service of Ukraine Foreign Intelligence Service of Ukraine (SZRU).

In the context of martial law, effective communication between the security forces and the civilian population and international partners is extremely important. The

White Book serves as an official report and contains data on the organisational structure, funding, strategic objectives, international cooperation and personnel policy of the security agencies. An analysis of its content allows us to assess the effectiveness of reforms in the defence sector, identify key challenges and strategies for the development of Ukraine's military formations.

The study showed that the White Book as a communication tool is based on the use of a number of linguistic and stylistic techniques that help build trust and patriotism among citizens. The main techniques include the use of patriotic rhetoric, declarative speech acts, positively emotionally coloured vocabulary, standardised wording and terminology that emphasises the professionalism of the military.

In the course of the study, more than 300 pages of White Books of the Ukrainian power structures were analysed, which made it possible to identify the patterns of the communication strategy of the power structures. It was found that important means of forming a positive image are: underlining the heroism and self-sacrifice of military personnel, using an official business style to create trust, appealing to national identity and historical continuity, as well as emphasising international cooperation and Ukraine's integration into the Euro-Atlantic space.

As the White Book was discontinued for the general public with the start of the full-scale invasion, its previous editions remain an important source for studying the reform of Ukraine's security forces. Further research could be aimed at analysing similar documents in international practice, which would allow for a deeper understanding of the role of state communications in shaping public opinion about the military sector.

Key words: White Book, structural and semantic analysis, state communication, image formation, military personnel, security forces, NGU, AFU, information policy.

УДК 82. 09 (73)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.21

Совєтна А. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики та перекладу
Черкаського державного технологічного університету

Ткаченко А. П.,
студент 1 курсу магістратури
ОП Прикладна лінгвістика
Черкаського державного технологічного університету

БІЛИЙ КОЛІР В РЕКЛАМІ ІНТЕР'ЄРУ

Анотація. Стаття присвячена порівнянню колоративної лексики та її функціонуванню в рекламах інтер'єру німецької та англійської мов. Сучасний етап розвитку лінгвістичної думки відрізняється підвищеною націленістю на семантику, в тому числі і на колоративну. Актуальність дослідження визначається вагомістю колоративної семантики в просторі рекламних текстів та недостатністю її вивчення в порівняльному аспекті. У сучасному мовознавстві дослідженням кольорової картини світу та її мовної реалізації займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. При цьому семантика кольору розглядалася не тільки в системно-мовному аспекті, а й з позиції функціонально-текстової представленості, яка враховує психологічну і символічну її складову. Значення кольору активно проникає в сферу рекламного дискурсу як важливої сфери масової комунікації, що охоплює вербальні і образотворчі її параметри. Орієнтація на семантику кольору з урахуванням даних двох або декількох мов дозволяє визначити їх лінгвокультурну специфіку. Було проаналізовано поняття колоративної лексики; охарактеризовано семантику і призначення лексем в рекламах інтер'єру німецькою та англійською мовами; встановлено аспекти взаємодії-семантики кольору та світла в рекламах інтер'єру. Об'єктом дослідження стали рекламні тексти інтер'єру німецькою та англійською мовами.

Предметом дослідження є колоративна лексика в системі рекламних текстів інтер'єру німецькою та англійською мовами. При цьому «інтер'єр» розуміється – як архітектурно і художньо-оформлений внутрішній простір будівлі, приміщення; його оздоблення. Матеріалом дослідження стали одинадцять журналів англійською та німецькою мовами. Проведений аналіз продемонстрував найвищу частотність вживання саме білого кольору в рекламних текстах інтер'єру. Причиною є вплив кольору на настрій людини, психологічний та емоційний стан. Адже відчуття затишку чи дискомфорту в одному і тому ж приміщенні з'являються залежно від забарвлення. Крім основних, представлені складні прикметники, а також кольоронайменування, утворені за моделлю «колір+іменник». Очевидним є зв'язок кольору та світла, оскільки виявлено кольори «перлинний», «срібний».

Ключові слова: реклама, інтер'єр, колоративна лексика.

Стаття присвячена аналізу білого кольору в німецькій та англійській рекламі оскільки семантика, особливо колоративна, стає об'єктом дослідження все більшої кількості науковців.

Актуальність дослідження визначається фактом недостатнього порівняльного аналізу реклами інтер'єру у виданнях двох мов – німецької та англійської.

Мета статті вивчити значення кольорів в рекламних текстах.

Поставлена мета передбачає розв'язання наступних питань:

1) аналіз колоративної лексики;
2) визначення поняття реклами;
3) дослідження вживання кольорів в рекламі саме інтер'єру в двох мовах.

Головними методами дослідження є порівняльний метод та метод компонентного аналізу слова.

Колоративна лексика – група слів, що виражає значення кольору. Під колоризмом ми розуміємо мовну одиницю, до складу якої входить коренева морфема, семантично або етимологічно пов'язана з кольоропозначенням. Лексика, що позначає колір, як описовий елемент виступає в прямому значенні, а також може мати додаткове образне значення. У всіх культурах для людей дуже важливе зорове сприйняття та опис побаченого. В більшості культур зорове сприйняття описується як складне та інтегральне, включаючи колір, форму, фактуру і багато інших ознак, які розглядаються як неподільне ціле.

До теперішнього часу сформувався ряд дисциплін, пов'язаних з вивченням кольору: психофізика, фізіологія сприйняття, психо-семантика кольору та інші. Кольори завжди викликають позитивні або негативні емоції, вони також бувають яскравими або темними, щільними або бляклими, насиченими або тьмяними.

Лінгвісти Л.М. Андрушко, В.П. Ясінський, B.Berlin, H. Gipper займалися вивченням кольоропозначень та розглядали їх в різних аспектах. У німецькій мові дослідження кольоропозначень в основному стосувалися етимологічної області, або сучасного становища кольорової лексики по відношенню до інших пластів лексичної системи (роботи D. Ludwig, E. Wittmers, M. Pfüetze, H. Gipper). Слід відзначити, також, B.Berlin та P. Kay П., які виділили в своїх роботах «основні» кольоропозначення для всіх мов. Дослідивши матеріали 98 мов, автори дійшли висновку про існування 11 основних понятійних категорій кольору [1, с. 16]. Згодом дана теорія, ставиться під сумнів так само як і можливість виділення понятійних категорій.

Варто зазначити, що феномен кольору цікавив людство з давніх-давен. Люди намагалися пояснити це явище, з'ясувати його вплив на мозок і психіку. Спроби розробити теорію

кольору сягають ще часів Платона. Ґрунтовно колір як фізичне явище описав І. Ньютон. Однак говорити про колір як щось визначене не можна, це зумовлено різним сприйманням даного явища людьми. Відповідно, багатство барв навколишнього світу своєрідно відображається у мові. Отже, можемо зазначити, що кожна мова має свій спосіб «членування» спектру, тобто колір повязаний з історією народу, його культурою, побутом, традиціями тощо.

Число основних кольорів у німецькій мові – 11 (weiß, schwarz, grau, grün, gelb, braun, blau, rosa, rot, orange, lila), в англійській мові, також, 11 (black, white, grey, red, yellow, orange, green, blue, brown, pink, purple). Відмінною рисою є синій/блакитний колір, оскільки, у німецькій та англійській мовах існує тільки одне слово – blau/blue. Мотиви номінації кольору в німецькій мові різні і пов'язані з областями навколишнього світу (реклама, мода, торгівля, назви плодів, рослин, найменування тварин, різних речовин, топонімів, напоїв, власних назв).

Цікавим є дослідження вживання кольорів у рекламних текстах інтер'єру. Головний продукт реклами – рекламний текст, особливий тип тексту, що має певні функції, що реалізовується в усній або письмовій формі, заздалегідь підготовлений, що володіє автономністю, спрямований на повідомлення адресату певної інформації, з більш комерційною метою – залучення уваги адресату до того чи іншого виду товару, або послуги і спонукання його зробити вибір на користь рекламованого товару або послуги, компанії та бренду. Рекламний текст повинен, бути зрозумілим, інтригуючим, переконливим та легко запам'ятовуватися. Реклама як відгалуження масової комунікації, в руслі якої створюються і розповсюджуються різні тексти, адресовані групам людей з метою спонукати їх до потрібних рекламодавцеві вибору і вчинку, дозволяє включити її окремим розділом в сферу комунікації.

В XV ст. в Європі з'явився перший каталог, що рекламує нову книжкову продукцію. До 1657 року історики відносять появу першого рекламного видання. Незабаром побачив світ і перший інформаційний лист.

Незважаючи на те, що реклама порівняно молоде явище, цей напрямок досить динамічно розвивається, реклама стає об'єктом вивчення багатьох дослідників різних галузей знань (соціологів, економістів, юристів, психологів). У мовознавстві рекламний текст розглядається з різних позицій: семіотики, психолінгвістики, стилістики, лінгвістики тексту тощо.

Праці зарубіжних та вітчизняних вчених охоплюють широкий діапазон вивчення реклами. У німецькому мовознавстві ще на початку 20-х років минулого сторіччя в світ вийшла книга H. Behrmann «Reklame» [1923]. Але все ж перший прорив в дослідженнях питання реклами припадає на повоєнний час.

В 50-х роках приділяється велика увага поняттю реклами у мовознавстві. Науковці W. Wendelken [1967], W. Oßwald [1968] виступають з першими серйозними роботами з даної проблеми. Сила маніпуляції і мотивів в рекламі розкрита в багатьох дослідженнях. Як наслідок в 70-х роках XX ст. з'являються праці вчених, які виступають проти реклами і підкреслюють її негативний вплив. В 80-х рр. поступово зростає популярність реклами і вже на початку 90-х років спостерігається справжній зліт, в якому переважає спеціальна постановка питання. Праці вчених щодо теле- і радіореклами, які з'являються вкрай рідко, починають привертати увагу, але не є першочерговими.

Існують сотні визначень реклами. Поняття реклами трактується з позиції маркетингу та менеджменту, юриспруденції, економіки і політології, журналістики та теорії комунікацій, психології, мовознавства.

Реклама класифікується за формами – каналом розповсюдження (преса, радіо, ТБ, пошта, Інтернет, стільниковий, супутниковий зв'язок), по видам (комерційна, торгово-промислова, спеціалізована, реклама широкого профілю) і рекламним жанрам (бізнес-реклама, політична, побутова, споживча, соціальна). В цілому можна стверджувати, що реклама – це не тільки інформація, це також психологічне програмування людей. У рекламному повідомленні важливу роль відіграє кожен компонент: гасло, заголовок, світло, колір, форма, шрифт, розмір тощо.

Для нашого дослідження особливий інтерес представляє такий вид друкованої реклами як «журнальна реклама» та її кольорове оформлення, яке є найсильнішим інструментом досягнення мети. При всьому різноманітті підходів і напрямів, короткий аналіз літератури питання свідчить про відсутність спеціальних лінгвістичних досліджень реклами інтер'єру в порівняльному плані.

Люди, що говорять на різних мовах і належать до різних культур, по-різному сприймають і оцінюють дійсність. До універсальних категорій і форм сприйняття дійсності дослідники відносять, перш за все, час і простір.

Простір так само, як і час, найважливіша категорія тексту. Простір розуміється як відображення в психіці людини реальної дійсності, опосередкованої не тільки предметними значеннями і мовними формами, а й існуючими у свідомості відповідними концептами. Людина сприймає і пізнає простір, через що заповнює його елементи. Одним із них є – «будинок». Відомо, що будинок у всіх народів сприймається як символ порядку, космічного ритму і рівноваги, символізує безпеку, сталість, притулок, а також Батьківщину, є емблемою роду, династії. «Дім» – це буття, житло, життя, існування. Основна функція будинку – захист, а також обмеження. Відомо, що «такі просторові об'єкти, як, наприклад, будинок, допускають дві можливості розташування предмета: 1) всередині – в домі, і 2) на одній із його поверхонь – на будинку».

У картині світу «дім» представлений наступними концептуальними ознаками: 1) простір, населений людьми; 2) особистий простір людини; 3) будинок; 4) обжитий простір (рідний, близький); 5) істота в просторі (живе, мінливе); 6) духовний простір (осередок традицій).

У нашому дослідженні білий колір характеризується достатнім різноманіттям, яке реалізується в семантичній своєрідності (виділяються основні лексеми і лексеми кольорів, що позначають відтінки), так і в структурній неоднорідності (поряд з простими кольоропозначеннями, обом мовам притаманні складні способи передачі кольору).

Німецькі кольоропозначення – це система, в центрі якої слово, що позначає поняття колір, а на периферії слова, містить сему конкретного кольору. Також це ряд мікросистем, в центрі кожної – центральне кольоропозначення, навколо якого в певному порядку групуються слова, пов'язані з семою даного центрального кольоропозначення. До групи центральних кольоропозначень належать основні номінації кольору (weiß, schwarz, grau, grün, gelb, braun, blau, rot, violett), решта позначають їх відтінки. Класифікації Гр. Аллена, Г. Гіппер, Л. Вейсберга не

надають принцип членування, який дозволив би представити назви кольорів як систему.

В синонімічному словнику Duden представлений ряд наступних лексем: наприклад, weißlich, rein weiß, schneeweiß, weiß wie Schnee, perlweiß, lilienweiß, schwanenweiß, atlasweiß, silberweiß, kaltweiß, grauweiß, gelblich weiß, marmorweiß, alabasterweiß, champagnerfarben, beige; blass, kreideweiß [2, с. 813].

У рекламних текстах нами виявлені наступні німецькі лексеми білого кольору: *weiß (білий), champagnerton (колір шампанського), naturweiß (натуральний, природно-білий), altweiß, schneeweiß (білосніжний), grauweiß (сіро-білий), lackwieß (лаковой білий), edelweiß (чисто-білий).*

Лексема «білий» – «**Weiß**» є домінантною в рекламі меблів і в німецькій мові загалом. В словниках німецької мови вона трактується як **«Weiß** – (Adj.) von der Farbe des Schnees» (колір снігу). В рекламах інтер'єру weiß (білий) помічений в наступному контексті: «Möbel in **Weiß** setzten den zweiten Schwerpunkt» [3, с. 8].

Особливою рисою німецької мови є те, що лексема «сріблястий» не зафіксована в синонімічному ряді білого кольору. Однак ми сприймаємо його як синонім білого: «**Silber** und Gold strahlen Wärme aus und reflektieren Licht» [4, с. 60].

Група складних назв кольорів дуже численна й продуктивна. Складні прикметники кольору дозволяють з найбільшою точністю позначити відтінки кольору. Аналіз показує, що в німецькій мові поширені складні найменування з безбарвними компонентами як *natur-, edel-, klar-, rein-,* тобто *природно-, або чисто-* є домінантними. «Ein Traum in **Naturweiß!** Dieser Baumwollquilt macht jedes Bett zu einer edlen Schlafstätte».

Звернемося до прикладів з іншими композитами. Лексема *rein-* означає, що «nicht mit anderen Stoffen gemischt» [3, с. 103], тобто, «не змішаний з іншими матеріалами». Наприклад: «Auf **reinem Weiß** kann man ganz entspannt kuscheln und lümmeln» [5, с. 48].

Іншими композитами, які вимагають уваги, є «**cremeweiß**» (кремово-білий), «**lackweiß**» – дослівно можна перекласти як лаково-білий (лаковано-білий). Під час перекладу німецьких рекламних текстів, виникає певна проблема зі словом «**lackweiß**» (лаковано-білий). Якщо «лакований» означає – блискучий, то цей прикметник слід розуміти як «блискучий білий». Якщо лексема «**cremeweiß**» (кремово-білий) належить до групи композитів харчових продуктів, то «**lackweiß**» утворений від назви барвників і фарб. Наприклад: Die Einrichtung des Zimmers ist in den sanften Naturtönen Beige und **Cremeweiß** gehalten, «Bett in **Lackweiß** und Eiche» [5, с. 25].

Поєднання слів, що позначають колір в композитах німецької реклами представлено наступними словами «**schwarz-weiß**» (чорно-білий), «**rot-weiß**» (червоно-білий), «**grün-wieß** (зелено-білий). В даному випадку відбувається збіг частотності вживання в обох мовах. Поєднання «**schwarz-wieß**» (чорно-білий) використовується найчастіше: «Das Farbschema **schwarz-weiß,** das die Bodenfliesen vorgeben, bestimmt nun den gesamten Raum» [6, с. 260].

Були зафіксовані випадки використання білого з іншими кольорами, не утворюючи при цьому складних слів. Кольори білого і чорного використовуються найчастіше: «Ein elegantes Ambieten in **Schwarz und Weiß** mit liebevoll arrangierten Accessoires [4, с. 53]. Часто використовуються лексеми «білий» в поєднанні з «коричневим»: «Es spielt keine Rolle, ob sie ein Fruhlings-, Sommer-, Herbst-, oder Wintertyp sind: **Weiß und Braun** hinzu» [4, с. 23].

Пари «білого» та «зеленого», «білого» і «блакитного» кольорів нами була відзначена дуже рідко.

При описі об'єктів в німецькій мові «білий» часто порівнюється з білизною снігу. Більш того, в німецькій мові існує стійке словосполучення, еквівалентне українській **«білий, як сніг»,** або «**білосніжний**» – «**Weiß wie Schnee»,** або **«schneeweiß».** Лексему – **schneeweiß** також можна віднести до групи «неживої природи».

Для німецького рекламного тексту характерною є модель «колір + як + іменник» – «**Farbe+wie+Substantiv**» частіше вживається, особливо коли білий колір предмета порівнюється з хмарою, наприклад, «**Wie auf Wolken** kann man sich auf dem **Wießen** Sofa durch den Nachmittag tragen lassen» [4, с. 36].

Назви кольорів складають вагому частину лексичного словника **англійської мови**. Мовні одиниці, які використовуються для вираження кольорових відчуттів, дуже неоднорідні, що дозволяє класифікувати їх за найрізноманітнішими критеріями. Синонімічний словник англійської мови Free Merriam-Webster Dictionary пропонує ряд наступних лексем: white, clear, liquid, lucent, pellucid, transparent; bleached, faded, palish, washed-out, washy; dull, gray (also grey), neutral, pale, pallid; snow-white, snowy, whited, alabaster, creamy, eggshell, ivory, light, lily-white, milk-white, milky, pearly, platinum.

У рекламних текстах нами виявлені наступні англійські лексеми білого *тону: white (білий), white-painted (пофарбовано-білий), natural (природній), white-lacquered (лаковано білий), white-on-white (білосніжний), pale (блідий), whites (білий), bleached (відбілений), silver (сріблястий), cream (кремовий).*

Лексема «білий» – «**white**» домінує в англомовній рекламі меблів. В словниках вона трактується як «white» – (adj.) the colour of milk or fresh snow, due to the reflection of all visible rays of light; the opposite of black. В рекламах інтер'єру **white** (білий) помічений в наступному контексті: «The **white** glass-tile floor required a new floor system to support its weight and ensure stability» [7, с. 17]. Англійський еквівалент українського слова – «**mother-of-pearl**» «перлинний», відноситься до одиничного випадку вживання: «A pedestal, decorative spheres made of oyster shells, a large **mother-of-pearl** bowl» [7, с. 48].

Особливістю англійської мови є те, що лексема «сріблястий» зафіксована в синонімічному ряді білого кольору, на відміну від німецької мови. «She selected a light palette dressed up with gold, bronze and **silver** accents» [7, с. 55]. Примітно те, що в рекламах поряд з субстантивом «срібло» використовується більш дорогий метал – «золото».

Група складних назв кольору, також, дуже численна й продуктивна в англійській мові. Лексичне навантаження у цих назв кольору несе перший компонент. Він визначає емоційну забарвленість, виражає додаткові ознаки, посилення. Наприклад: «pure white» (чисто-білий), «gleaming white» (блискучо-білий), «stark white» (білосніжний). «The hues morph to golden white in the family room area beside the kitchen, where traffic is highest and a **purer white** would suffer over time» [8, с. 111].

В англійській мові поширені складні найменування з домінантним безбарвним (якісним) компонентом як *white-painted, white-lacquered, white-on-white* є домінантними. Розглядаючи матеріал англійських рекламних текстів, при перекладі ми зіткнулися з певними труднощами. Лексема «white-**painted**» –

означає пофарбований в білий колір, але лексема «painted» має інше значення – «яскравий», тому «white-painted» може перекладатися як яскраво-білий (сліпучо-білий). Слово «**white-lacquered**» (лаковано-білий) за нашими припущеннями «лакований» значить – блискучий, то цей прикметник слід розуміти як «блискучо-білий». «The wife received a dilapidated, **white-painted** barn door». «The patterns start small and subtle within the **white-on-white** upholstery and build to a theme of boldly interrelated geometrics on wall coverings, furniture inlay and accessories» [9, с. 87].

Поєднання слів, що позначають колір в композитах англійської реклами представлено наступними словами «**black-and-white**» (чорно-білий)», «**blue-and-white**» (синьо-білий). В даному випадку відбувається збіг частотності вживання в обох мовах. Поєднання «**black-and-white**» (чорно-білий) використовується найчастіше: «A floor cloth painted in a chic, **black-and-white** chevron print injects a modern feel» [10, с. 116].

Є випадки використання білого з іншими кольорами, не утворюючи при цьому складних слів. Найвживаніша пара білого і сірого кольорів: «He walls were sprayed with a high-gloss **gray** lacquer and existing built-ins were painted **white**» [11, с. 96]. Пари «білого» та «зеленого», «білого» і «блакитного» кольорів нами була відзначена дуже рідко. «They settled on a serene color scheme of soft **greens**, **blues** and **neutrals**, and a fairly traditional, but not overly ornate, furniture profile» [10, с. 65].

Особливістю англійської мови є те, що лексема «**gray** (grey)» (сірий) зафіксована в синонімічному ряді білого кольору, однак ми не відносимо його до білого кольору, оскільки в українській мові, він перекладається як сірий колір.

Проаналізувавши 11 рекламних журналів ми дійшли висновку, що по частоті вживання білий колір займає перше місце, на другому – сірий, особливо в англійській мові, і на останньому – чорний колір. Це пов'язано з тим, що чорний колір несе негативне значення. Існує очевидний зв'язок білого тону зі світлом, оскільки в синонімічному ряді відповідних лексем, що позначають колір: «перлинний», «срібний» тощо. Складні прикметники розглянуті за трьома параметрами: 1) композити зі світловим компонентом: *темно-, світло-, блідо-, ярко-, ніжно-, димчато-, чисто-, кристально-,* які відображають різну ступінь насиченості, яскравості і т.п. або ж, навпаки, недолік блиску; 2) також виділені композити, утворені поєднанням двох кольоропозначень (особливо часто поєднується чорно-білий) і 3) складні прикметники, в яких один компонент конкретизує другий (молочно-білий).

Література:

1. Berlin B. Basic colour terms: their universality and evolution / B. Berlin, P. Kay. Berkeley: University of Colifornia Press, 1969. 213 p.
2. Duden. Das Bedeutungsworterbuch. / Band 10 / Manheim; Wien; Zuriqh: Bibliographisches Institut, 1985. 4512 S.
3. Журнал «Zuhause Wohnen». № 6. 2013. 169 s.
4. Журнал «Neues Wohnen». № 1. 2013. 170 s.
5. Журнал «Lea Wohnen». № 8. 2014. 161 s.
6. Журнал «Die neuen Bader». №5. 2013. 128 s.
7. Журнал «Country Living». № 3. 2014. 119 p.
8. Журнал «Smart House». № 7. 2014. 145 p.
9. Журнал «Your Home». № 8. 2014. 106 p.
10. Журнал «Good Homes». №5. 2014. 116 p.
11. Журнал «Home and Design». № 4. 2014. 117 p.
12. Журнал «Wohnen Kreativ». № 9. 2013. 106 s.
13. Журнал «Wohnen Traume». № 4. 2013. 98 s.

Sovietna A., Tkachenko A. White colour in the advertising of interior

Summary. The article is devoted to the comparison of color vocabulary and its functioning in German and English interior advertisements. The modern stage of the development of linguistic thought is characterized by an increased focus on semantics, including coloration. The relevance of the study is determined by the importance of color semantics in the space of advertising texts and the insufficiency of its study in a comparative aspect. In modern linguistics, the study of the color picture of the world and its linguistic implementation was carried out by both domestic and foreign scientists. At the same time, the semantics of color was considered not only from the system-linguistic aspect, but also from the position of functional-text representation, which takes into account its psychological and symbolic component. The meaning of color is actively entering the sphere of advertising discourse as an important sphere of mass communication, covering its verbal and pictorial parameters. Focusing on the semantics of color, taking into account the data of two or more languages, allows you to determine their linguistic and cultural specificity. The concept of colorative vocabulary was analyzed; the semantics and purpose of tokens in interior advertisements in German and English are characterized; aspects of the interaction-semantics of color and light in interior advertisements are established. The object of the study was interior advertising texts in German and English. The subject of the research is color vocabulary in the system of interior advertising texts in German and English. At the same time, "interior" is understood as the architecturally and artistically designed inner space of a building, premises; its decoration. The research material was eleven magazines in English and German. The conducted analysis showed the highest frequency of use of white color in interior advertising texts. The reason is the effect of color on a person's mood, psychological and emotional state. After all, the feeling of comfort or discomfort in the same room appears depending on the color. In addition to the main ones, complex adjectives are presented, as well as color names formed according to the "color + noun" model. The connection between color and light is obvious, as the colors "pearl", "silver" were found.

Key words: advertising, interior, colour vocabulary.

UDC 821.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.22

Soldatova L. P.,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language and Communication
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

THE FUNCTIONAL ESSENCE OF THE CONCEPT "LANGUAGE" IN *M.A.K. HALLIDAY*'S RESEARCH

Summary. The scientific research is devoted to the issue of linguistic terminology for an in-depth study of the functional essence of the concept of "language" in a historical aspect.

This article is one of a series of articles devoted to the problems of evolution and the laws of the process of development of the functional essence of the concept of "language" in human life and society in different historical periods (from antiquity to the present day).

The proposed study presents research and an analysis of the scientific heritage of Michael Alexander Kirkwood Halliday, one of the leading European functionalists of the 20th century.

The scientist paid much attention to the issue of using language in the processes of formation, reflection, and accumulation of information in human life and society.

The article presents an information analysis of the concept of "language" in the personal understanding of M.A.K. Halliday: analysis, systematization, and synthesis of the functional essence of this concept, developed by the basic laws and patterns of information cognition: identification and systematization of the elements of the characteristic structure according to the essential and "core" meanings of the functional essence of the concept of "language" in a generalized form with a general information element inside according to the structure of the explanatory formula of concept content (EFCC).

According to the results of the study, it was concluded that the functional essence of the concept of "language" M.A.K. Halliday's understanding is to ensure communicative processes in society: the formation and maintenance of "social communication" and "social relations" to ensure the vital activity of society; solving the problems of understanding reality, cognition, formation, encoding/decoding and fixation of information by human consciousness in subject-object and/or subject-subject relations; to ensure the continuity of knowledge in the history of mankind; to solve pedagogical problems; to form discourse and differentiate meaning into intellectual and interpersonal; to develop, stabilize and manage the life of mankind itself.

Key words: language, concept, functional essence, information, explanatory formula of concept content (EFCC).

Language is an integral part of the social world, so language highly influences our life. For thousands of years, researchers have been attracted by the concept of «language»: a description of the essence, the identification of the functional essence, the foundations and principles of the existence of the concept (inside and outside the concept), connections/interconnections and relationships (inside the concept and outside it), the structure of elements, laws, and patterns in the existence of this concept, the creation of normalized languages, historicism (etymology) and development, as well as the criteria for progress and forecast of development of the concept.

The statement of the problem. This study is an integral part of understanding the laws and patterns of the concept of «language» the functional essence evolution from ancient times to the present day.

It is motivated by the necessity for a common knowledge of concepts at different stages of their development.

The aim of the research is to analyze and systematize the functionality of the concept «language» according to the structure of the explanatory formula of concept content (EFCC) [1], based on the basic laws and patterns of information cognition.

The main tasks of this research:

– to study naturally related functions of the concept of «language» to identify cause-and-effect and the most significant relationships and features in the researches of Michael Alexander Kirkwood Halliday (1925 – 2018) (one of the leading European functionalists of the 20th century, a representative of The London School of Linguistics and the founder of systemic-functional linguistics and systemic-functional grammar);

– to analyze, systematize, and synthesize the functional essence of the concept of «language» in M.A.K. Halliday's personal understanding based on the results of his research according to the structure of the EFCC.

The object of the research is the patterns of the functionality of the concept of «language» development for further use in the system of scientific knowledge.

The subject of the research is the analysis of the concept of «language» in terms of its functionality in M.A.K. Halliday's scientific researches.

The scientific novelty of the study is the usage of the EFCC for determining the functional essence of the concept of «language» in M.A.K. Halliday's understanding.

Analysis of the latest researches.

In our previous studies, we analyzed and systematized the understanding of the essence and functional essence of the concept of «language» in 4 periods of linguistics (from V–IV centuries BC to the first third of XX century) and partly the 5th period (1930s to the present day).

A single methodology, the EFCC, was used for these studies.

Explanatory formula of concept content of «Language».

I. Elements of the characteristic structure.

1. Description of the concept according to the results of the analysis of previous knowledge that related to this concept.

1.1. Description of the essence of the being of the concept, a part and/or unit of which is the researched concept in the life activity of a person and society at the achieved level of knowledge.

1 period (V–IV BC – XVI BC): Indian linguistic tradition in early antiquity [2]; the Greco-Latin linguistic tradition [3]; Classical Antiquity [4]; the Middle Ages [5]

2 period (XVII–XVIII AD): the Renaissance period [6]; the Enlightenment Period [7].

3 period (the end of the XVIII – the first half of the XIX century) [8].

4 period (the end of the XIX – the first third of the XX century) [9, 10, 11, 12].

5 period (the 30s of the 20th century to the present) [13, 14**].**

1.2. Description of the functional essence of the being of the concept, a part and/or unit of which is the researched concept in the life activity of a person and society at the achieved level of knowledge.

Period 1 (V–IV BC – XVI BC): Indian linguistic tradition in early antiquity [2]; the Greco-Latin linguistic tradition [3]; Classical Antiquity [4]; the Middle Ages [5].

Period 2 (XVII–XVIII AD): the Renaissance period [6]; the Enlightenment Period [7].

Period 3 (the end of the XVIII – the first half of the XIX century) [8].

Period 4 (the end of the XIX – the first third of the XX century) [9, 11, 12].

Period 5 (the 30s of the 20th century to the present) [13, 14].

In our previous article [14], we analyzed the understanding of the essence of the concept of "language" in the understanding of M.A.K. Halliday, a scientist whose work took place in the 5th period of linguistics (the 30s of the 20th century to the present).

He understood the essence of the concept «language» as «…a social phenomenon and a condition of human existence in interaction with other people; a complex developed information coding system; a meaning-making and social semiotic resource for the creation and exchange of meanings; a creation and product of nature that is in the process of evolution, a natural reflection of psychophysiological processes that occur in the speaker's mind; means of access to consciousness for learning, education, and communication in society; keeping of cultural and historical experience and formation of intercultural contexts; an imperfect means/tool that requires normalization to ensure authentic acquisition, keeping, encoding/decoding and limitation of information transmission in the process of scientific and social communication» [14, p. 159].

The presentation of the main material

M. A. K. Halliday developed the world-famous systemic functional linguistic model of language, systemic functional linguistics (SFL), views language as a social semiotic system.

The linguist wrote: «These various ways of using languages are sometimes referred to as «functions of language»… We are considering «functions» in more fundamental essence, as a necessary element in the interpretation of the linguistic system [15, p. 256].

Functionality, according to M.A.K. Halliday, is based on three distinct aspects of its interpretation: text, system, and structure [16]. He considered functionality to be external to language. Whereas from a purely linguistic perspective, it is «...a fundamental property of «language» itself … something that is basic to the evolution of the semantic system» [17, p. 17].

M.A.K. Halliday believed that an explanation of how language works and is used to express our beliefs, cultures, and communicative relationships in society «…needed to be grounded in a functional analysis since language had evolved in the process of carrying out certain critical functions as human beings interacted with their ... 'eco-social' environment» [18, p. 15].

According to M.A.K. Halliday, all languages include three general functions:

1) ideational – to interpret experience (creates Symbols and their Images and displays «…features of the real world as it is perceived in our experience meanings of the external and internal worlds» [17, p. 19]:

2) interpersonal – to introduce social relations (meanings related to interpersonal relationships);

3) textual – to create text (formulation) is the union of the previous two functions.

He called these three functions «metafunctions» [18].

Based on the analysis and systematization of the results of M.A.K. *Halliday*'s research, we conduct the description of the functional essence.

1.1.2. Description of the functional essence of the being of the concept, a part and/or unit of which is the researched concept in the life activity of a person and society.

1. The communication function serves for effective synchronous and diachronic interaction, the purpose of which is to transfer and exchange information from one person to another (subject-subject relations).

M.A.K. Halliday believed that «...the essential function of language is to refer – to make contact with what is 'outthere'» *[19,* p. 119*]. Natural spoken language allows people to create a mental picture of reality and «...*we construe our common sense knowledge of the world, the 'reality' that lies about us and inside us» [19, p. 101].

2. The socio-creative function serves to form social relations with the aim of exchanging information to ensure life activity: communication of a person with a society and a society with a person:

M.A.K. Halliday emphasized that «…the social functions of language are clearly reflected» [15, p. 256].

The functions serve to form social relations with the purpose of exchanging information to ensure life: communication between *a person and a society* and *a society and a person*: language is «both interactive and personal» [17, p. 30].

2.1. The social function services to establish and maintain social relations. Language allows the speaker not only to exchange information but also to build and maintain social ties from the first person, to communicate with the listener, i.e. «…to express own opinions and interact with each other for social relations maintaining» and «…to express our beliefs, cultures and communion needs» [17, p. 35].

2.2. The creative function serves:

2.2.1. For creating the vital activity of society: «Language creates society; but it does so without ever referring to processes a structure which it is creating» [19, p. 118].

2.2.2. For formation and maintenance of subject-subject relations: «...language can play a significant part in shaping the social system and defining the individual's access to, and participation in social processes» [20, p. 24–25].

1.2.3. To establish and support «social communication» in subject-subject communicative relations to satisfy (relax) needs, and emotional states of the brain (excitation/inhibition): «...our

interpersonal relationships – sharing experiences with others, giving orders, making offers and so on» [20, p. 9].

2.2.4. To establish/maintain social relations and «social communication» of a group of people in the socially fixed usage of language in the social sense:

– «language» (creates reality);

– «anti-language» (creates an alternative reality) (languages of prison and criminal countercultures, secret languages, professional jargons);

– both «language» and «anti-language» (creates reality and an alternative reality simultaneously) (languages of literature) [15, p. 285–286].

3. The information function *serves* to create discourse as a process of formation of information by human consciousness with subsequent reflection and fixation:

3.1. For information processing: «When we want to exchange meanings with physical or biological nature we have to process information that is coded in very different ways», and information «…may need to go through two or three stages of translation before we can apprehend it» [19, p. 17];

3.2. For coding and decoding information using natural languages: «…the information coming in can in the last resort be represented and transmitted through the forms of our own natural languages» [19, p. 17];

4. **The cognitive function** serves to ensure the formation and reflection of information in subject-object and/or subject-subject relationships in the consciousness of states of being for orientation in the world and for knowledge of the world in the processes of thinking and cognition:

4.1. For the creation of conceptual structures: «…the language is not passively reflecting some pre-existing conceptual structure; on the contrary, it is actively engaged in bringing such structures into being» [19, p. 8].

4.2. For cognition and explanation of historical facts and processes. In human history «Language is, as we have tried to suggest, both a part of human history and a realization of it, the means whereby the historical process is construed» [20, p. 221].

4.3. For creating ideas, concepts, symbols and their Images *that reflect «…features of the real world as it is apprehended in our experience»* [17, p. 19].

5. The thought-creative function serves for the cognition, formation, and coding/decoding of information by human's consciousness about the essence of being in subject-subject and social relations that exist between them.

Individuals use language «…in order to learn: using language to build up a picture of the phenomenal world» [20, p. 9].

6. The teaching function serves to create a triad of the human learning process (learning, teaching, and studying).

6.1. Learning is the process of the acquisition of knowledge and skills through study, experience, practice, and/or being taught to acquire individual experience.

Learning a language is not about learning sounds and words or learning to call and signify but rather the process of learning how to understand [21].

M. A. K. Halliday argued that «…the ontogenesis of language is at the same time the ontogenesis of learning» [23, p. 93].

6.1.2. Studying as a type of activity of acquisition and/or developing of a skill, habit, or quality.

The study of language – of language in general, and of the particular languages that are valued in the context of our culture – has a central place in the institutional framing of knowledge [20].

6.1.3. Teaching as a type of activity in the process of which a person's training and education are carried out and direct transmission and reception of the experience of generations: «Once you have language – whether 'you' as species, or 'you' as individual – then you have the power of transforming experience into meaning» [20, p. 25].

7. The accumulative function serves to ensure continuity of succession (the connection between phenomena in the process of development when the new replaces the old and retains some of its elements) and the existence of people in mankind's history:

7.1. In the mind of an individual for reflecting the known states of being in the structures of the brain or in another way: «But when children learn a mother tongue, they are shaping their own experience as individuals according to the accumulated experience of the human species, as already construed for them by the grammar» [20, p. 12].

7.2. In the minds of individuals for the transmission and assimilation of social and cultural values from generation to generation, from formation to formation and impact the human individuality: «…language is responsible for shaping human experience» with the aim of «…sharing experiences with others» [20, p. 9].

8. The «to serve» function for the development, stabilization, and management of life itself in the process of ensuring the achievement of some aims: «…in terms of the functions that language evolved to serve» [23, p. 436].

9. The textual function.

This is an auxiliary function that is related to how the linguistic message is organized, it gives form and contributes to the construction of the text, but it is not related to the communicative need, They «…depend on being able to build up sequences of discourse, organizing the discursive flow, creating cohesion and continuity as it moves along» [24, p. 30].

Conclusion

In people's lives, the functional essence of the concept of «language» is to ensure communication processes in society: formation and support of «social communication» and «social relations» to ensure the vital activity of society; to solve problems of understanding reality, cognition, formation, encoding/decoding and recording of information by human consciousness in subject-object and/or subject-subject relations; to ensure the continuity of knowledge in the history of mankind; to solve pedagogical problems; to form discourse and divide meaning into intellectual and interpersonal; for the development, stabilization and management of life itself.

Further research prospects include continuing the study of the historicism of the process of development of the concept of «language» according to the structure of the EFCC in the studies of various linguistic trends, theories, schools, and individual scientists working in the field of linguistic disciplines and related linguistic sciences for a deeper penetration and systematization of the essence and functional essence of the concept of «language» in the life of a person and society in different historical periods.

This technology of the EFCC formation can be used in studying the process of development of the essence and functional essence of scientific concepts of various sciences.

Bibliography:

1. Солдатова Л.П. Поняття "дискурс": проблеми визначення. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. 2013. Вип. 46. Ч. 4. С. 32–40.
2. Солдатова Л.П. Сутність та історизм поняття «мова» в індійській лінгвістичній традиції (часи ранньої античності VIII ст. до н.е. – II ст.н.е.). *Мова і культура.* 2014. Вип. 17. Т. 2. С. 302–309.
3. Солдатова Л.П. Історія розвитку змістового наповнення поняття «мова» в греко-латинській мовознавчий традиції (доба ранньої античності VIII ст. до н.е. – II ст. до н.е.). *Studia linguistica.* 2014. Вип. 8. С. 410–416.
4. Солдатова Л.П. Сутність та історизм поняття «мова» (часи класичної античності I ст. до н.е. – II ст. н.е.). *Мова і культура (Науковий журнал).* 2015. Вип. 18. Т. II. С. 16–22.
5. Солдатова Л.П. Сутність та історизм поняття «мова» у період Середньовіччя (V ст. н.е. – XV ст. н.е.). *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія».* 2015. № 14. С. 110–112.
6. Солдатова Л.П. Сутність та історизм поняття "мова" в часи Відродження. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія».* 2016. № 24. С. 156–159.
7. Солдатова Л.П. Сутність та історія розвитку змістового наповнення поняття "мова" в епоху Просвітництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія».* 2017. № 29. Т. 1. С. 137–140.
8. Солдатова Л.П. Історичний розвиток поняття "мова" (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія "Філологія".* 2018. № 32. Т. 1. С. 209–213.
9. Солдатова Л.П. Сутність та історизм розвитку змістового наповнення поняття "мова" у період кінця XIX ст. – першої третини XX ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія».* 2018. Вип. 37. Т. 3. С. 20–22.
10. Солдатова Л.П. Сутність поняття «мова» у дослідженнях Едварда Сепіра. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 40. Ч. 2. С. 125–129. DOI: 10.32841/2409-1154.2019.40.2.29
11. Soldatova L.P. The concept "Language" evolution in American linguistic tradition. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університете. Серія «Філологія»*. 2017. № 28. С.160–163.
12. Soldatova L.P. The essence of the concept "language" in the research of German scientists. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2023. № 62. Т. 1. С. 127–131. DOI: 10.32841/2409-1154.2023.62.1.29
13. Солдатова Л.П. Поняття «мова» у дослідженнях представників Празької школи функціональної лінгвістики. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія».* Вип. 31. 2020. С. 33–45. DOI: 10.31652/2521-1307-2020-31-33-45
14. Soldatova L.P. The essence of the concept «Language» in Michael Alexander Kirkwood Halliday's research. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Вип. 58. 2023. С. 156–160. DOI: 32841/2409-1154.2023.62.1.29
15. Halliday M.A.K. Language and Society : *Collected Works of M.A.K. Halliday* / ed. by Jonathan J. Webster London and New York : Continuum, 2007. Vol. 10. 304 p.
16. Halliday M.A.K. An Introduction to Functional Grammar. London : Edward Arnold, 1985. 476 p.
17. Halliday M.A.K., Hasan R. Language, Context, and Text: Aspects of Language in a Social-semiotic Perspective. Oxford: University Press, 1989. 126 p.
18. Halliday M.A.K. Meaning as choice. Systemic functional linguistics: exploring choice. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. P. 15–36. DOI: 10.1017/CBO9781139583077.003
19. Halliday M.A.K., Martin J.R. Writing Science : Literacy and Discursive Power. Bristol/London : The Falmer Press, 1993. 325 p.
20. Halliday M.A.K. The language of science : *Collected Works of M.A.K. Halliday* / ed. by Jonathan J. Webster London and New York : Continuum, 2004. Vol. 5. 268 p.
21. Halliday M.A.K. On language in relation to the evolution of human consciousness, *Of Thoughts and Words: Proceedings of Nobel Symposium*, 1995. 8–12 August. P. 45–84. DOI: 10.1142/9781908979681_0008
22. Halliday M.A.K. Towards a Language-based Theory of Learning, *Linguistics and Education*. 1993. № 5. P. 93–116, DOI: 10.1016/0898-5898(93)90026-7
23. Halliday M.A.K. On Language and Linguistics: *Collected Works of M.A.K. Halliday*. London: Continuum. 2003. Volume 3. 490 p.
24. Halliday M.A.K., Matthiessen C.M.I. An introduction to functional grammar. London : Routledge, 2004. 700 p.

Солдатова Л. Функціональна сутність поняття «мова» у дослідженнях М. О. К. Халлідея

Анотація. Наукове дослідження присвячене питанню лінгвістичної термінології для поглибленого вивчення функціональної сутності поняття «мова» в історичному аспекті.

Ця стаття є однією із циклу статей, присвячених проблемам еволюції та закономірностям процесу розвитку функціональної сутності поняття «мова» у житті людини та суспільства у різні історичні періоди (від античності до сучасності).

У запропонованому дослідженні представлені дослідження та аналіз наукової спадщини Майкла Олександра Кірквуда Халлідея, одного із провідних європейських функціоналістів XX століття.

Вчений багато уваги приділяв питанню використання мови у процесах формування, відображення та акумуляції інформації в життєдіяльності людини та соціуму.

У статті представлено інформаційний аналіз поняття «мова» в особистісному розуміння М.О.К. Халлідея: аналіз, систематизація та синтез функціональної сутності цього поняття, розроблені згідно з основними законами та закономірностями пізнання інформації: ідентифікація та систематизація елементів характеристичної структури за суттєвими та «стрижневими» значеннями функціональної сутності поняття «мова» в узагальненій формі із загальним інформаційним елементом усередині за структурою тлумачної формули змісту поняття (ТФЗП).

За результатами проведеного дослідження було зроблено висновок, що функціональна сутність поняття «мова» в розумінні М.О.К. Халлідея полягає у забезпеченні комунікативних процесів у суспільстві: формуванні та підтримці «соціальної комунікації» та «соціальних відносин» для забезпечення життєдіяльності суспільства; розв'язання проблем розуміння дійсності, пізнання, формування, кодування/декодування та фіксації інформації свідомістю людини в суб'єкт-об'єктних та/або суб'єкт-суб'єктних відносинах; для забезпечення спадкоємності знань в історії людства; для вирішення педагогічних проблем; формування дискурсу і диференціації значення на інтелектуальне та міжособистісне; для розвитку, стабілізації та управління самим життям людства.

Ключові слова: мова, поняття, функціональна сутність, тлумачна формула змісту поняття (ТФЗП).

УДК 811.161.2'367.332.6/.7
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.23

Турко О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філологічних дисциплін початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ГРАМАТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ЧИННИКИ ПОЗИЦІЙНОСТІ ПІДМЕТА Й ПРИСУДКА В РЕЧЕННЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглянуто граматико-стилістичні та прагматичні чинники, що визначають позиційність підмета й присудка в реченнях української мови. Зосереджено увагу на впливі морфологічних, синтаксичних, семантичних і прагматичних засобів на порядок слів у реченнях, проаналізовано варіативність позицій реченнєвих компонентів. Водночас закцентовано на прикладному значенні виявлення, опису та аналізу граматико-стилістичних та прагматичних чинників позиції підмета і присудка в реченнях української мови. Зважаючи на аналітично-флективну природу української мови потрактовано порядок слів як ключовий засіб у компануванні структури речення та його смисловому навантаженні, відтак позиційності підмета і присудка. Описано прямий та непрямий порядок слів у реченні, визначено як стилістично зумовлений інверсійний порядок слів. Одним із головних завдань дослідження стало встановлення того, що граматичні категорії впливають на позицію підмета й присудка. Зокрема, досліджується зв'язок між прямими та інверсійними конструкціями, а також зміна порядку слів залежно від інтонаційних акцентів. Особливу увагу приділено прагматичним чинникам, які визначають комунікативну функцію речення (виокремлення важливої інформації, маркування конкретних елементів висловлювання, що досягається шляхом зміни прямого порядку слів). Окремо розглянуто роль інтонації, яка може змінювати інтерпретацію синтаксичних зв'язків між підметом і присудком, а також впливати на сприйняття акценту й емоційного забарвлення.

Дослідження ґрунтується на аналізі прикладів із різних жанрів текстів, зокрема художньої літератури, публіцистики та наукового стилю, що дає змогу продемонструвати різноманітність мовних засобів, котрі використовуються для досягнення прагматичних цілей.

Результати дослідження можуть бути корисними для подальших теоретичних напрацювань у галузі синтаксису та прагматики української мови, а також для практичного використання в навчанні української мови.

Ключові слова: порядок слів у реченні, підмет, присудок, інверсія, граматико-стилістичні чинники, прагматичні чинники.

Постановка проблеми. Порядок слів у реченні української мови спричинений низкою мовних та позамовних факторів, котрі впливають на зміст, логіку висловлювання, емоційне забарвлення та стилістичну спрямованість тексту. До мовних чинників належать граматична структура, синтаксичні зв'язки та відношення, семантика слів, позамовні фактори включають прагматичні наміри мовця, контекст спілкування, жанр тексту та комунікативну ситуацію.

Позиційність компонентів речення у формально-граматичній та комунікативній парадигмах має синтаксичні закономірності, відтак порядок слів у реченнях української мови є прямим / непрямим (синтаксична репрезентація) та інверсійним (стилістична репрезентація). Порядок слів часто виконує додаткові функції: виділення важливого, створення акцентів або передача емоційного стану.

Використання різних граматико-стилістичних та прагматичних чинників впливає на розташування підмета і присудка, що вимагає глибокого аналізу для розуміння їх ролі та значущості в контексті комунікативної інтенції мовця. Вивчення окресленого питання є важливим, з одного боку, для розвитку теоретичних аспектів лінгвістики, оскільки сприятиме глибшому зрозумінню структуру української мови, її функціонування в різних комунікативних ситуаціях; з іншого боку – має важливе практичне значення для вдосконалення методик викладання української мови, редагування та перекладу текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки підмет і присудок розглядають у фокусі сукупності чинників, що впливають на позиційність цих реченнєвих компонентів в українській мові, таким чином, актуалізується комплексний підхід до вивчення їх взаємодії в межах синтаксичних, семантичних і прагматичних значень.

Стилістичний аспект аналізованого питання розглянуто в працях І. Арібжанової (лінгвальна природа інверсії), Л. Пономарьова (виявлення особливостей предикативного центру речення в офіційно-діловому стилі), Н. Меркулова (підмет та присудок в темо-ремному членуванні речення) та ін.; граматичний аспект – О. Леута (обґрунтування синтаксичної природи головних реченнєвих компонентів, їхньої типології), В. Ожоган, Н. Костусяк (аналіз синтаксичного зв'язку між підметом та присудком), М. Мірченко, М. Плющ (семантико-синтаксична природа підмета та присудка) та ін.

Водночас частина питань щодо позиційності підмета та присудка залишається ще не вивченою, зокрема взаємодія граматичних і прагматичних упливів у стилістично зумовлених контекстах, когнітивний та функційний аспекти позиційності підмета та присудка.

Мета статті – виявити та проаналізувати влив граматичних, стилістичних та прагматичних чинників на позиційність підмета і присудка в реченнях української мови.

Виклад основного матеріалу. Аналітично-флективна природа української мови спричиняє маркування категорії «порядок слів» як засобу вираження синтаксичних зв'язків, які, своєю чергою, є релевантним реченнєутворювальним інстру-

ментарієм. Тобто закономірності порядку слів у реченні відіграють ключову роль у визначенні його структури та смислового навантаження. Така особливість дає змогу виділяти різні смислові акценти залежно від позиції реченнєвих компонентів, забезпечуючи багатство виражальних засобів і гнучкість мовлення. Зміна порядку слів може підкреслити важливість певного елемента речення, змінити його інтонаційне значення або надати йому додаткового значення – стилістичний та прагматичний аспекти, змінити синтаксичну роль реченнєвого компонента, його морфологічне вираження – граматичний аспект.

Окрім цього, порядок слів в українській мові використовують для вираження різних граматичних категорій (часу, виду, способу дії тощо). Це дає можливість мовцеві точно передати свої думки та емоції, компануючи складні і багатогранні речення. Важливу роль відіграє також інтонація, яка доповнює та підсилює значення, створюючи повноцінну комунікативну одиницю. З огляду на це порядок слів в українській мові не тільки організовує речення, але й слугує визначальним інструментом для передачі змісту і емоційного забарвлення висловлювання, спричиняє широкий діапазон вибору для мовця засобів увиразнення його комунікативної інтенції.

У граматиці доцільно враховувати, як підмет і присудок конституюють зміст речення. Розуміння цих аспектів допомагає в адекватному формулюванні міркувань, що точно відображають наміри мовця. Вивчення того, як підмет виражає суб'єктивність і як присудок передає дії чи стани, може допомогти зрозуміти, як індивідуальні сприйняття і соціальні контексти впливають на комунікацію.

Підмет і присудок грають ключову роль у вираженні комунікативних намірів і передачі інформації. Розуміння їх функцій допомагає в аналізі й розробці граматичних правил, що забезпечують чіткість і зрозумілість мовлення.

У формально-синтаксичному аспекті підмет і присудок характеризуються кількома ключовими рисами, які визначають їх роль у реченні та їхню взаємодію. У східнослов'янському мовознавстві (О. Потебня, І. Огієнко, І. Костомаров, М. Жовтобрюх, О. Коваль та ін.) визначали підмет як предмет, про який судять. Цей підхід акцентує на тому, що підмет є тим, про що йдеться у висловлюванні, і саме він є основним носієм значення, на яке присудок вказує. Мовознавці по-різному тлумачать статус підмет: незалежним членом трактують підмет Л. Блумфільд, І. Мєщанінов та ін.; більш релевантним щодо присудка, зумовленим присудком – О. Потебня, В. Адмоні та ін.

У сучасній синтаксичній парадигмі (І. Вихованець, А. Загнітко, Н. Іваницька, К. Шульжук та ін.) виокремлено формальні і семантичні (кваліфікаційні) ознаки підмета: головний член реченнєвої структури, носій предикативної ознаки, співвідноситься з темою в актуальному членуванні речення, у семантико-синтаксичній структурі співвідносність із суб'єктною позицією, представлений називним відмінком іменника, перебуває у двобічному (предикативному) зв'язку з присудком, поєднується з присудком предикативним зв'язком – координацією, займає типову позиція перед присудком.

Поняття присудка межує із поняттями «предикативність», «предикація», «предикатність» та «предикат», що відрізняються не лише деривaційним оформленням, але й змістовим наповненням. Ці поняття виникли в логіко-психологічному аспекті (О. О. Потебня), відтак активно використовувалися у семантико-синтаксичній парадигмі речення (І. Р. Вихованець, О. В. Кульбабська), були запозичені комунікативною (Н. В. Гуйванюк, А. П. Загнітко) парадигмою.

В українській мові базовим обґрунтовано порядок слів, що відповідає загальній структурі SPO (Subject–Praedicatum–Object). Зокрема, І. Огієнко визначив основні закономірності порядку слів у реченні за синтаксичною функцією частин мови: «1. Підмет стоїть перед присудком. 2. Прикметникове пояснення ставиться перед іменником. 3. Прислівникове пояснення ставиться перед присудком. 4. Іменникове пояснення ставиться по присудку» [1, с. 254], наприклад, *Чорні ниви тремтіли молочним маревом* (І. Цюпа) / A(Adj) + $\mathbf{S}_1$ + $\mathbf{P}_1$ + A(Adj) + Ad(N_5). Такий порядок, що забезпечує зрозумілість висловлювання й найбільш чітко виражає причинно-наслідкові зв'язки між суб'єктом і дією, термінується як **прямий порядок слів**. «Перелік обов'язкових елементів речення є переліком саме тих компонентів, які при первинному сприйнятті оточення свідомістю спостерігача-мовця асоціюються з ментальними репрезентаціями компонентів типових процесів, необхідними і достатніми для ідентифікації таких типових процесів та їх компонентів» [2, с. 249]. Щодо української мови – це традиційна, граматично нейтральна побудова речення, у якій підмет передує присудку, а другорядні члени речення розташовані відповідно до смислової ієрархії. Функційність прямого порядку полягає в логіко-хронологічній послідовності дії, нейтральному стилістичному представленні змісту речення (використовується в офіційних текстах, наукових роботах, публіцистичних статтях). Підмет представлений називним відмінком та виконує функцію граматичного суб'єкта, присудок узгоджується з підметом за граматичними категоріями числа, роду, особи, відмінка, наприклад, *Стара смерека зустрічала на околиці села* (І. Цюпа) / A(Adj) + $\mathbf{S}_1$ + $\mathbf{P}_1$ + Ad_{loc} + O(N_2) (узгодження за родом, числом, особою); *Ми думаємо про вас* (В. Симоненко) / $\mathbf{S_1(Pron)}$ + $\mathbf{P}_1$ + O(N_2) (узгодження за особою, числом); *Мистецтво – найкращий педагог (О. Гончар)* / $\mathbf{S}_1$ + A(Adj) + $\mathbf{P_1(N_1)}$ (узгодження за відмінком).

Слушними є міркування Н. Іваницької про те, що «між членами предикативної пари двоскладного речення існує не однобічне підпорядкування присудка підметові, а двобічна залежність співвідносних членів» [3, с. 277]. Така двобічна залежність між підметом і присудком дозволяє глибше зрозуміти механізм взаємодії між цими членами речення. Цей підхід показує, що присудок не лише «залежить» від підмета, але й формує та уточнює його значення.

Позиційність підмета та присудка спричинена, окрім названих граматичних чинників, ще й іншими впливами.

Актуальне членування речення[1]. Прямий порядок слів використовується, коли відоме або логічно зрозуміле (тема) ставиться на початок, а нова інформація (рема) розміщується після нього. Актуальне членування речення виявляється у тому, що у прямому порядку слів підмет є темою, а присудок – ремою, однак завдяки інверсії рема (нова інформація) є на першому місці, що дозволяє акцентувати увагу на дії чи стані, а не на суб'єкті, наприклад, *Гудуть вітри в розгойданих дротах* (В. Симоненко) / $\mathbf{P}_1$ + $\mathbf{S}_1$ + Ad(N_6) + A(Adj) (акцент

[1] «Актуальне членування речення отримало в лінгвістиці багато назв: актуальне членування речення, комунікативне членування, тема-рематичне членування, смислове членування, контекстуальне членування, предикативне членування, логіко-комунікативне членування, синтагматичне членування, комунікативна перспектива речення, функціональна перспектива речення, комунікативна структура речення, теорія комунікативної компетенції та ін.» [4]..

зміщений на дію; інверсія дозволяє будувати речення так, щоб логічна послідовність інформації відповідала потребам мовця чи слухача), тобто спочатку подається нова інформація (рема), а потім уточнюється, хто саме здійснює дію (тема).

Нейтральність контексту / емоційно-експресивна маркованість. Прямий порядок слів застосовується, коли висловлювання має бути максимально нейтральним та зрозумілим, без виділення будь-якого елемента, наприклад, *Українська пунктуація ґрунтується на трьох принципах* (З підручн.) / A(Adj) + $\mathbf{S}_1$ + $\mathbf{P}_1$ + O(N_6) +A(Num).

Емоційно-експресивні чинники дають змогу посилити важливість або значущість присудка, роблячи його ключовим елементом речення, наприклад, *Пливе над горами ніч у плащі з золотими зірками* (В. Сосюра) / $\mathbf{P}_1$ + Ad(N_5) + $\mathbf{S}_1$ + O(N_6) + A(N_5) + A(Adj) (інверсію використано для увиразнення дії засобами уособлення). Розташування підмета і присудка спричинено поетичністю та експресивність мовлення, наприклад, *Мріють крізь хмари зорі вгорі* (В. Симоненко) / $\mathbf{P}_1$ + Ad(N_4) + $\mathbf{S}_1$ + Adv_{loc} (інверсія увиразнює значимість самої дії «мріють»); *Питають сосни, де я мешкаю* (Д. Павличко) / $\mathbf{P}_1$ + $\mathbf{S}_1$ … (вірші чи художня проза вимагають зміни порядку слів для досягнення певного ритму чи рими).

Інтонація значно впливає на позиційність членів речення, зокрема у розмовній мові позиція підмета і присудка може змінюватися залежно від бажаного емоційного забарвлення. Одним із засобів порядку слів у реченні М. Мірченко називає інтонацію, яка, на його думку, «творить інверсію» [5], наприклад, *Буде шарпати буря вітрила, пожене геть по темному морю* (Леся Українка) / $\mathbf{P}_1$ + $\mathbf{S}_1$ + O(N_4) +$\mathbf{P}_1$ +Ad(Adv) + Ad(N_6) + A(Adj).

Контекстуальна зумовленість. У тексті підмет і присудок можуть мінятися місцями для уникнення одноманітності або відповідності ритму висловлювання. В художньому стилі можна помітити інверсію з метою маркування важливих деталей або створення образів. Зміна позицій підмета і присудка може підсилювати смислове навантаження й надавати тексту динамічності. Наприклад, *Скоро сонечко пригріє, потечуть струмки, темний гай зазеленіє, зацвітуть квітки (Олександр Олесь)* / Ad(Adv) + $\mathbf{S}_1$ + $\mathbf{P}_1^1$ + $\mathbf{P}_2$ + $\mathbf{S}_2^2$ + A(Adj) + $\mathbf{S}_3$ + $\mathbf{P}_3^3$ + $\mathbf{P}_4$ + $\mathbf{S}_4^4$ (прямий порядок підмета та присудка змінюється інверсійним відповідно до змісту контексту). У ситуаціях, коли контекст не вимагає виділення окремих частин речення, прямий порядок використовується як найбільш природний.

«У сучасному українському діловому мовленні у простих двоскладних реченнях панівним є прямий порядок слів» [6, с. 97]. Крім цього, така риса властива й науковому стилю, оскільки надає текстам строгості, чіткості і формальності.

Комунікативна інтенція. Якщо смислова структура речення відповідає за інформаційний зміст, суб'єктивної (модальної) у т.ч., то комунікативна структура спричиняє ієрархію цієї інформації, що формується суб'єктивно і залежить від ходу спілкування, рівня поінформованості учасників, цілей комунікації, тобто від комунікативної ситуації та інтенції «як лінгвокогнітивної категорії, що реалізує свої значення в основних модально-інтенційних реченнєвих реалізаціях, текстово-дискурсивних висловленнях, нечленованих комунікатах, тобто в синтаксичних конструкціях, релевантність яких у процесах текстової комунікації відповідає авторському задумові» [7, с. 393]. «Комунікативна структура речення спрямована у сферу мовлення, де речення становить одиницю мовлення і розглядається у співвідношенні з такими категоріями, як комунікативна предикативність, настанова (реалізується в категоріях розповідності, питальності, спонукальності, бажальності, ірреальної умови) й актуальне членування речення (грамема теми, грамема реми)» [5, с. 8, 26]. Наприклад, *Ні, не клич мене, весно, – казала я їй, – не чаруй і не ваб* (Леся Українка) / $\mathbf{P}_1$ + O(N_2) + Voc …(вербалізовано емоційно-експресивну інтенцію); *А підійди-но сюди!* (П. Куліш) / $\mathbf{P}_1$ + Ad(Adv) (вербалізовано імперативну інтенцію).

Прямий порядок позиційності підмета і присудка зумовлюють логічну й структурну організацію мови, де порядок слів стає важливим для відображення взаємозалежності між підметом і присудком. Тобто двобічна залежність є основою для розуміння причин, які зумовлюють певний порядок слів у реченні, зазначений у другій частині. «Прямий порядок слів, представлений інваріантною моделлю реченнєвої структури, сприяє здебільшого вербалізації інформативного значення речення» [8, с. 142].

Позиційність присудка перед підметом є непрямим порядком слів (граматичний термін), інверсією (стилістичний термін). Вслід за О. Тєлєжкіною, тлумачимо інверсію «як стилістичну фігуру, яка ґрунтується на свідомому порушенні нормативного синтаксичного ладу з метою увиразнення мовлення» [9, с. 148].

«Непрямий порядок слів за своєю граматичною природою – маркувати реченнєвий компонент – має ширший діапазон у вербалізації комунікативної інтенції мовця: власне інверсійна функція (зміна позиції реченнєвого компонента зі збереженням синтаксичного значення), інверсійно-семантична функція (зміна граматичного значення реченнєвого компонента, спричинена зміною позиції в структурі речення)» [8, с. 142].

Порядок слів в українській мові визначається комплексом граматичних, стилістичних і прагматичних чинників, які забезпечують її структурну, виразну та комунікативну багатогранність. Граматичні чинники впливають на базову організацію речення за принципом прямого порядку, забезпечуючи узгодження підмета та присудка за родом, числом та відмінком. Водночас такі стилістичні чинники, як інверсія, контекстуальне маркування, дозволяють акцентувати увагу на ключових елементах речення, створюючи емоційно-експресивне забарвлення, що особливо характерно для художнього стилю. Прагматичні чинники визначають порядок слів відповідно до комунікативної інтенції мовця: виділення теми (даного) та реми (нового), інтонаційних особливостей і контексту мовлення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Граматико-стилістичні та прагматичні чинники спричиняють позиційність підмета і присудка в українських реченнях. Порядок слів є ключовим засобом організації структури речення та передачі його смислового навантаження в аналітично-флективній системі української мови. Основні результати дослідження включають виявлення зв'язку між прямим та інверсійним порядком слів у реченні, а також їх стилістичних і функціональних особливостей; визначення ролі граматичних категорій у позиціюванні підмета і присудка, зокрема впливу інтонації на синтаксичні зв'язки й акцентуацію інформації; аналіз прагматичних чинників, які спрямовані на досягнення комунікативних цілей, зокрема виокремлення ключових елементів висловлювання, створення емоційного забарвлення та підсилення

прагматичного ефекту; опис різноманітності мовних засобів у текстах різних жанрів (художня література, публіцистика, наукові тексти), що демонструє широкі можливості варіювання позиції підмета й присудка залежно від стилістичних і прагматичних потреб.

Результати статті відкривають перспективи для подальших наукових розвідок у таких напрямах: теоретичний аспект (поглиблене вивчення взаємодії граматичних, семантичних і прагматичних чинників у синтаксисі української мови); прикладне застосування (розробка методичних матеріалів для викладання української мови, особливо у контексті навчання синтаксису, стилістики та прагматики); жанровий аналіз (дослідження порядку слів у текстах різних стилів і жанрів, що дозволить уточнити закономірності інверсійних конструкцій і їх роль у комунікативному процесі); порівняльні дослідження (порівняння позиційності підмета й присудка в українській мові з іншими мовами, що може сприяти виявленню універсальних і специфічних рис мовних систем).

Застосування отриманих результатів може сприяти оптимізації навчання української мови як рідної чи іноземної, зокрема у контексті формування комунікативної компетенції мовців.

Перелік умовних скорочень

A – означення
Ad – обставина
Adj – прикметник
Ad$_{loc}$ – обставина місця
Adv – прислівник
N$_1$ – Н.в.
N$_2$ – Р.в.
N$_4$ – Зн.в.
N$_5$ – Ор.в.
N$_6$ – М.в.
Num – числівник
O – об’єктний компонент
P$_{1...4}$ – базовий предикат
Pron – займенник
S$_{1...4}$ – базовий суб’єкт
Voc – звертання

Література:

1. Огієнко І. Рідне слово: початкова граматика української літературної мови. Ч. 2. Морфологія й складня. Жовкла : Друкарня оо. Василіян, 1937. 288 с.
2. Образцова О. Іваницька Н.Л. Взаємна зумовленість форм головних членів двоскладного речення. *Український синтаксис : навчально-практичний комплекс: в 2 ч.* / А.П. Загнітко, М.О. Вінтонів, Л.В. Сегін. 2-ге вид., доповн. Донецьк – Слов’янськ : ДонНУ, 2011. 652 с.
3. Огієнко К. О. Актуальне членування речення в теоретичному і прикладному мовознавстві ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Державний заклад «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2018. 22 с.
4. Мірченко М. В. Синтаксичні категорії речення : автореф. дис. … д. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. 36 с.
5. Шухова О. Квантитативні характеристики порядку слів у сучасній українській діловій мові (на матеріалі простих двоскладних речень). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки* / редкол.: І. Павленко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2019. Вип. 1. С. 92–98.
6. Шабат-Савка С. Комунікативна інтенція та авторський задум у лінгвальному континуумі художнього тексту. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. / відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород : Говерла, 2011. Вип. 15. С. 392–396.
7. Турко О. Порядок слів у реченні як засіб вербалізації комунікативної інтенції мовця. *Граматичний портрет української мови у XXI сторіччі* : збірник тез наукових доповідей учасників Міжнародної наукової конференції на пошану доктора філологічних наук, професора Городенської Катерини Григорівни. Київ : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2024. С. 141–143.
8. Тєлежкіна О. Інверсія як стилістично-синтаксичний засіб увиразнення поетичного тексту (на матеріалі української поезії ІІ половини ХХ – початку ХХІ століття). *Studia Metodologica* : збірник наукових праць Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Тернопіль-Кєльце, 2017. Вип. 45. С. 144–155.

Turko O. Grammatical, Stylistic and Pragmatic Factors of Subject and Predicate Position in Ukrainian Sentences

The article deals with the grammatical, stylistic and pragmatic factors that determine the position of the subject and predicate in Ukrainian sentences. The article focuses on the influence of morphological, syntactic, semantic and pragmatic means on the word order in sentences, analyses the variability of their positions. At the same time, the article emphasises the practical significance of identifying, describing and analysing the grammatical, stylistic and pragmatic factors of the subject and predicate positions in Ukrainian sentences. In view of the analytical and inflectional nature of the Ukrainian language, the word order is interpreted as a key means of comparing the sentence structure and its semantic load, and thus the position of the subject and predicate. The direct and indirect word order in a sentence is described and defined as stylistically determined inversion word order. One of the main tasks of the study was to establish that grammatical categories influence the position of the subject and the predicate. In particular, the relationship between direct and inversion constructions is studied, as well as changes in word order depending on intonation accents. Particular attention is paid to the pragmatic factors that determine the communicative function of a sentence (highlighting important information, emphasising specific elements of a statement achieved by changing the direct word order). The role of intonation is considered separately, as it can change the interpretation of syntactic relations between subject and predicate, as well as influence the perception of accent and emotional colouring.

The study is based on the analysis of examples from different text genres, including fiction, journalism and scientific texts. This allows us to demonstrate the variety of linguistic means used to achieve different pragmatic goals.

The results of the study can be useful for further theoretical developments in the field of syntax and pragmatics of the Ukrainian language, as well as for practical use in language teaching, in particular in teaching syntax and stylistics.

Key words: word order in a sentence, subject, predicate, inversion, grammatical and stylistic factors, pragmatic factors.

УДК 811.11
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.24

Хоменко Т. А.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методики викладання
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ПОХОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЛЕКСИКИ ТЕМАТИЧНОГО ПОЛЯ «РОДИНА» У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню походження та розвитку лексики тематичного поля «Родина» у німецькій мові. Мовознавців завжди цікавили питання стосовно розвитку та збереження слів у словниковому складі тієї чи іншої мови. З початку усвідомлення себе та світу навколо себе людина надавала назви явищам та предметам, виводила абстрактні поняття. Тому мова відображає спосіб мислення народу. Публікації останніх років висвітлюють питання розвитку діалектної лексики, особливостей лексичних новоутворень, розвитку словотвору в діахронічному аспекті у німецькій мові.

Лексичні одиниці на позначення родинних зав'язків мають у німецькій мові індоєвропейське та германське походження. Терміни спорідненості зафіксовані ще у давньогерманських мовах. Найближчими родичами вважалися батьки та діти, чоловік та дружина, брати та сестри. За ступенем споріднення діти сестри прирівнювалися для чоловіка до його власних дітей. У термінах близького споріднення наявний суфікс -ter-, який перейшов у німецьку мову разом із терміном спорідненості. Позначення матері Mutter прийшло у німецьку мову з германських мов. Індоєвропейський корінь *mā послужив також для утворення muoma «сестра матері» у давньоверхньонімецькій мові та Muhme «тітка» у німецькій мові. Батько (н. Vater) позначався германським словом *faðēr, яке, у свою чергу, мало індоєвропейське походження (ієв. *pətḗr). Лексема на позначення сина має індоєвропейське походження: н. Sohn «син», двн. sun(u), ієв. sūnus «народжений, син». Німецьке слово Tochter «дочка» прийшло з германських мов, а первісним значенням слова було «смокчуча». Поняття чоловіка та дружини у германців знаходилися на стадії формування, співпадали з поняттями чоловіка та жінки, що спостерігається і в сучасній німецькій мові.

Отже, слова на позначення близького споріднення в німецькій мові мають індоєвропейське та германське походження. У сучасній німецькій мові вони мають незначні фонетичні відмінності, обумовлені загальним розвитком мови. Ці слова можна віднести до того архаїчного шару лексики, який майже незмінним увійшов у німецьку мову.

Ключові слова: лексема, слово, тематичне поле «Родина», терміни спорідненості, німецька мова.

Постановка проблеми. Проблеми розвитку лексики завжди були під пильною увагою мовознавців. Лексичні одиниці відображають у мові реалії світу навколо людини, її внутрішній світ, знання про себе саму та середовище, у якому людина діє та його перетворює. Завдяки діяльності у зовнішньому світі людина пізнає закономірності його та свого розвитку та номіналізує предмети, явища та процеси, які їй зустрічаються протягом життя, створюючи таким чином словниковий склад мови. Як зазначають дослідники, словниковий склад мови поповнюється завдяки «процесам зростання» та «процесам змін». Перші обумовлюють появу нових слів у мові, другі спричиняють зміни значення слова [1]. Лексичний склад мови завжди піддається впливу цих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В публікаціях останніх років увага дослідників зосереджена на вивченні діалектів німецької мови, в тому числі, на розвитку діалектної лексики [2], на аналізі сучасного стану німецької мови, зокрема, особливостей лексичних новоутворень [3], на розвитку словотвору німецької мови у діахронічному аспекті [4].

Емпіричні дослідження стану та функціонування німецької мови проводилися, наприклад, В. Кляйном, який визначив, що сучасна німецька мова має обсяг словникового складу, який не відображений у словниках у повній мірі. Також він зазначив, що за останні сто років лексичний склад німецької мови збагатився принаймні одним мільйоном слів. Загалом, Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung (Німецька академія мови та літератури) та Union der Deutschen Akademien der Wissenschaften (Союз німецьких академій наук) опублікували у 2013 та 2017 роках звіти про використання німецької мови у суспільстві, початковою часовою межею дослідження зазначався 1900 рік. Одним з авторів звітів був В. Кляйн [5; 6].

Проблемам, пов'язаним із дослідженнями лексики німецької мови, присвятили свої праці Байлюк Н. О., Капніна Г.І., Кирилюк М. А.

Статтю присвячено таким невирішеним раніше проблемам, як дослідження розвитку лексичних одиниць тематичного поля «Родина» у німецькій мові.

Мета статті – з'ясувати походження та особливості розвитку лексичних одиниць тематичного поля «Родина» у німецькій мові за допомогою семантичного та етимологічного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Лексичні одиниці на позначення родинних зав'язків зафіксовані ще у мовах давніх германців. У них основним суспільним осередком ще довго був рід, який об'єднував декілька великих сімей. На території розселення германців можна було спостерігати багато населених пунктів з суфіксами -ing, -ung у назві, які утворилися від іменників, що позначали членів одного роду [7, с. 16]. Відомості про родинні зв'язки давніх германців можна знайти у Корнелія Тацита [8]. За звичаєм чоловік мав одну дружину, лише високопоставлені особи могли мати кілька дружин. Часто питання про шлюби обговорювалося на банкетах, а укладалися вони на загальних народних зборах-тінгах.

З моменту укладання шлюбу дружина повинна була слідувати за чоловіком, у тому числі, і на війну. Жінки знаходилися неподалік місця битви, приносили їжу, перев'язували рани та підбадьорювали воїнів. Германці знали, якщо вони про-

грають бій, то їхні дружини та матері стануть рабинями, що було нестерпним для чоловіків і мотивувало їх на перемогу. На жінок, слабких членів сім'ї та літніх людей лягали обов'язки по веденню домашнього господарства, утримування житла та вирощуванню врожаю. Кожна родина селилася окремо, на значній відстані від сусідів. У сім'ї не обмежувалася кількість дітей, діти, які народилися після смерті батька, не умертвлялися. Мати сама вигодовувала дітей, без годувальниць та служниць. До синів сестер чоловіки ставилися як до своїх власних дітей. Спадкоємцями та наступниками чоловіка могли бути лише його діти. Якщо дітей не було, то майно успадковували брати, дядьки по батьку, дядьки по матері.

Бойові загони складалися у германців з членів їхніх сімей та кровних родичів. Глава сім'ї виконував також роль жреця, наприклад, при ворожінні на рунах. На народних зборах батько вручав спис сину, коли той ставав повнолітнім. До цього юнак вважався частиною сім'ї, після цього він набував нового статусі і ставав частиною племені.

Таким чином, у складі родини були батько, мати, сини, дочки, які доводилися один одному чоловіком і дружиною та братами і сестрами відповідно:

да. mōder «мати», двн. muoter, нл. moeder, дс. mōdar, дфриз. mōder, щв. moder, дісл. mōðir «мати», а. mother, н. Mutter «мати» < герм. *mōđer «мати». Ймовірно, індоєвропейське слово *māter утворилося за допомогою суфікса -ter від кореня *mā-, який мав звукозображальне походження. Від нього у німецьку мову прийшли н. (алем.) mamme, двн. muoma «сестра матері», н. Muhme «тітка».

Мати у германських мовах могла позначати також коренем *aiþ-: гот. aiþei «мати», дісл. eiða «мати», edda (<*aiþþ-ōn/īn-) «бабуся», двн. fuotar-eidī «няня, годувальниця», свн. eide «мати».

Очевидно, що обидва варіанти позначення матері є пестливими словами. Дослідження різних мов показали, що у склад слова на позначення матері входять звуки [m] та [n], а батька – [p] [t], які є губними та дентальними, вони виникають природним шляхом у процесі харчування дитини молоком з материнських грудей [9]. Корінь *aiþ- мав ширше значення, від нього в німецькій мові утворилися слова: двн. eidum, eidam, н. Eidem «зять»; також можливо, ієв. ēdh- > *dhē-dhā, гр. tēthē, сл. dědъ, н. teite «дід», слово утворилося шляхом метатези та редуплікації.

Позначення батька у німецькій мові має індоєвропейське походження: н. Vater «батько», двн. fater, а. father «батько», да. fæder, нл. vader, дс. fadar, дфрз. feder, щв. fader, дісл. faðir, гот. fadar < герм. *fađēr «батько» (ієв. t > герм. đ, за законом Вернера)//гр. patḗr, лат. pater, ді. pitár, дірл. athir, арм. hair, тох.-А. pācar < ієв. *pətḗr «батько».

Очевидним є той факт, що у лексемах на позначення членів сім'ї та роду наявний суфікс -ter, отже, він використовувався для утворення назв родичів. Таким чином, мотив найменування «захований» у першому компоненті, у даному випадку в ієв. *pə-ter є альтернант pō- (pō-/pə-). Існують дві гіпотези про походження цього кореня. Перша ідентифікує ієв. pō-/pə- з ієв. *pō(ị)- «пасти скотину, охороняти, захищати», отже «батько» <«захисник». Інша гіпотеза говорить, що ієв. pō-/pə- є пестливим словом з дитячої мови, що підтверджується дослідженнями. До даної групи слів можна також віднести гот. fadrein «походження, рід», дісл. feðgar (мн.) «батько й син», feðgin «батьки» [10, с. 416].

Треба зазначити, що ієв. pō-/pə- «маленький», «молода тварина», «дитя» (двн. fao, fōh, a. few «мало, небагато», да. fēa, мн. fēawe, дс. fā, шв. få, дісл. fār «небагато», гот. fawai мн. «небагато» < герм. *fauh-/fauhw-/faw- (< ієв. *pəukṷ «небагато») // гр. paũros «маленький», лат. paucos «маленький», puer «хлопчик», pauper «бідний», paulus «маленький», ді. pṓta-h «молода тварина», лит. putýtis «молода тварина», укр. птах, псл. *pъta < ієв. *pōu̯-/pəu̯-/pu-/pu̯- «маленький, небагато»; сюди ж дісл. fæð (< *fawiþō «невелика кількість»)) співпадає з першим компонентом ієв. pəter «батько». Фахівці з досліджень дитячого мовлення стверджують, що дорослі називали дітей пестливими словами з дитячого мовлення. Діти зверталися тим же словом до улюбленого старшого члена сім'ї. Таким чином, ієв. pō-/pə- було позначенням дитиною старшого чоловіка в сім'ї, а дорослі називали тим же словом маленьких істот, у тому числі дитину, маленьку тварину.

Це явище можна спостерігати у різних мовах, також і в німецькій мові: a. baby (редуплікація *ba-ba «дитина») – укр. баба, бабуся, a. bubby «маля» – «сосок грудей», a. baby «дитина» – свн. buoben (мн.) «жіночі груди», шв. (діалект.) pappe «жіночі груди», a. pap «сосок грудей», a. tit «маленька істота» – н. Zitze «сосок» – да. titt «сосок грудей», шв. titta «тітка, жінка похилого віку», свн. zulzel «соска», шв. tytta «жінка похилого віку», двн. tutta, tuta «сосок грудей», н. Tate, сх.-фриз. tatte «батько» (укр. тато), норв., шв. tatte «груди, сосок» [10, с. 416].

У німецькій мові лексема на позначення сина має індоєвропейське походження: н. Sohn «син», двн. sun(u), a. son, да. sunu «син», нл. zoon, дс. дфриз. sunu, шв. son, дісл. sunr, гот. sunus <герм. sunuz «син» // ді. sū́tē «народжує», sū́-h «один з батьків», sūnú-h «син», лит. sūnús «син», укр. син, псл. *synъ, тох.-В soyä, ієв. (seu̯ə-/su-/sū- «народжувати, виробляти» (>ієв. sūnus «народжений, син») [10, с. 418].

Походження слова, яке позначає дочку, є невиясненим. Існує гіпотеза, яка пов'язує ді. dauhitar з ді. duhati (dhugh-) «доїти». Тоді первісним значенням слова було «смокчуча; та, що вигодувана груддю; та, що видоює». На іншу думку, ієв. *dhug- означає «годувати» (> «та, що готує їжу»):

н. Tochter, двн. tohter, a. daughter, да. dohtor, нл. dochter, дс. dohtar, шв. dotter, дісл. dōttir, гот. dauhtar < герм. *duhtār «дочка»// гр. thygárēr, ді. duhitár-, авест. dugəddar-, лит. duk-tē, укр. дочка, стсл. dьšti, псл. *dьkti, род. *dъktere, арм. dustr, тох.-В tkācer < ієв. *dhug[h]ətēr [9].

Німецьке слово Ehe «шлюб» розвинулося із германського *aiw- (-a/i-), основним значенням якого було «час, вічність», також «закон», через звуження значення «йти, хід» > «звичай, закон» > «подружжя, шлюб». Шлюб мислився як «вічно тривалий закон, звичай»: н. ewig «вічний», двн. ēwig, н. Ehe «шлюб», двн. ēwa, a. ay «завжди» (сканд. запозичення), да., дісл. ā, æ «вічно, завжди», да. æ, æw «закон, звичай», нл. eeuw, снл. ēwe, дфриз. ēwe «вічність», дісл. ei «завжди», гот. aiws «час, вічність» < герм. *aiw- (-a/i-) «час, вічність». Отже, шлюб означав «домовленість за законом», «подружній договір за законом».

У давній період розвитку німецької мови існувало слово hīwo, що означало «чоловік, подружній партнер»: двн., да. hīwan, дс. hīwian (< *hīwian/-ōn) «женитися, одружуватися», гот. heiwa-frauja «хазяїн дому», дс. hīwa «дружина, подружня партнерка», дісл. hjūn «подружня пара» < герм. *hīw- «милий, близький» (ієв. *keį- з розширенням u̯o- // лат. cīvis «громадянин»).

Від кореня hīw- утворилося німецьке слово Heirat «одруження, весілля»: двн. hīrāt, да. hīrēd «піклування про дім» (складне слово, де hī- < hīw-, а другий компонент < герм. *ræđ- «піклування» (н. Rat «порада»)), отже, первісним значенням двн. hīrāt було «піклування про дім»; двн. hīwiski «сім'я, домашнє господарство», діcл. hȳski «челядь, домочадці» (< герм. *hiwiskja), ісл. hȳski, норв. (діалект.) hyski, шв. (ділект.) häske, да. hīwisk «сім'я, господарство», дфриз. hīskthe, «сімейство», фриз. hīske, дс. hīwiski «сім'я, домашнє господарство». Також подружні партнери мислилися як «ті, що за однією трапезою», «товариші»: двн. gimazzo (<*ga-mattan-), a. mate «товариш», «подружня партнерка», (< *mata- «той, хто їсть за одним столом»).

Німецьке слово Gemahl(e) «подружній партнер» етимологічно пов'язане з двн. gimahalen «говорити»: двн. gimahalo «подружній партнер», gimahalen «оголошувати про заручини», нл. gemaal «подружній партнер», діcл. māli «товариш», māla «дружина»; двн., дс. mahal «місце для збору людей, суду», да. mæðel, mæþel «збори, промова», діcл. māl «промова, суперечка», гот. maþl (засвід. у давальному відмінку) «місце зібрання, торжище» < герм. *maþla- «зустріч, збори», ie. *məd-tlo- «збори» < ie. *məd-/mōd-, məd-/mād- «збиратися, зустрічатися» (пізньолатинське mallus «суд»); да. mæðlan, maðelian, дфриз. mēlia, дс. mahalian, двн. mahalen «обіцяти, женитися», діcл. mǣla «говорити», шв. mäla «говорити», гот. malthata «я говорю» [9].

Оголошення про заручини та шлюб відбувалося у германців на тінгах, коли збиралися чоловіки племені. Таким чином виник зв'язок значень «зустріч, зібрання людей», «місце зборів, ринок», «суд, диспут», «промова, переговори», «оголошення про заручини», а первісне значення німецького слова Gemahl було «той, з ким домовилися про заручини».

Німецьке слово Bräutigam «наречений, жених» є первісно складним словом, яке виникло з кореня *brūđs- «молода жінка, наречена» та кореня *guma- «чоловік, людина», тобто «господар нареченої» (гот. brūþ-faþs, де другий компонент походив від ie. *potis «пан, хазяїн»): н. Bräutigam, a. bridgegroom, нл. bruidegom, дс. brūdigumo, щв. brudgum, діcл. brūðgumi, да. brȳdguma.

Слово Braut на позначення нареченої в німецькій мові, виникло з германського кореня *brūd-: a. bride «наречена», да. brȳd, н. Braut «наречена», двн. brūt, нл. bruid, дс. brūd, дфриз. breid, шв. brud, діcл. brūðr, гот. brūþs «молода жінка» <герм. brūđiz «молода жінка; наречена». У німецькій мові є застаріле позначення весілля Brsutlauf: двн. brut-hlouft, дс. brūd-loht, нл. bruiloft, да. brȳd-hlop (<діcл.), діcл. brūd-hlaup <герм. *brūdihlaupa «втеча, відхід нареченої».

Слово Braut пов'язане з германським *brūđ- та індоєвропейським *bher-, дериватом якого є *bhre-/bhrū-. Дослідники розглядали різні значення цих слів: *bher- «нести», отже, наречена – «та, яка принесла (народила)»; *bher- «бити», отже, наречена – «та, яку викрали» (< *bher- «ламати, бити» > «грабувати»). На основі зіставлення із стсл. бракъ (< брать) та укр. братися був також зроблений висновок, що *brūđ- (< *bhrūtis) – це «приведена», отже, «взята». Зроблено припущення, що деривати індоєвропейського слова *bher- у германських мовах мали не тільки значення «нести» (двн. bāra «ноші») та «народжувати» (гот. bairam «нести, народжувати»), а й «вести» (діcл. bera «вести») [10, с. 414].

У сучасній німецькій мові чоловік у подружніх відносинах позначається словом Mann, Ehemann. Лексема Mann прийшла в німецьку з індоєвропейської мови, її значення було кілька разів переосмислене. У давньогерманських мовах слово *mann- означало «людина, мужчина»: a. man «людина, мужчина», да., дс. man, н. Mann «людина, мужчина», двн. man, нл., шв. man, діcл. maðr, mannr, гот. manna < герм. *mann- (< *manu̯-) «людина».

Вчені висунули декілька версій походження цього слова:

1) < ie. *men- «думати» («людина» < «той, хто думає, мислить»);

2) < ie. *ĝhmon- «земний»;

3) < ie. *man-/men- «хапати» («людина» < «той, хто обіймає»);

4) < ie. ma- пестливе слово;

5) <ie. *men- «височіти, виділятися, підноситися» («людина» <«той, хто підноситься, стоїть» [9].

Перша гіпотеза зіставляє герм.*mann- з dі. mánu-h «мужчина, людина; думаючий, розумний», лат. mens, mentis «розум», гр. mania «манія», укр. муж, псл. *mǫžъ (*mongio-) < ie. *manu-/manu̯-/monu- «людина» < men(ə) «думати». Значення розвивалося від «мислячий» > «людина, мужчина».

За іншими гіпотезами герм. *mann- розглядається як дериват *gumōn/gmanōn з втратою початкового g. Слово *mann- було також зіставлено з ie. *men- «думати», зокрема, з гр. mania, і зроблено висновок, що спочатку слово означало «дух, примара», а потім «бог, прабатько роду людського», про що свідчить зв'язок герм. *mann- з іменем германського бога Mannus.

Дослідники також припускають, що *man- було давнім позначенням людини у ie. мові-основі. Цей корінь із значенням «мислячий» був замінений на корінь із значенням «земний» на противагу «небесним» богам та із значенням «смертний» на противагу «безсмертним» богам. На давність ie. *manu- вказують його ностратичні зв'язки: фін. mies «мужчина», драв. man «король, воїн, пан», урал. *mäńće «мужчина, людина», це слово дало самоназву мадярам та мансійцям.

Від цього кореня *mann- утворилися прикметники із значенням «людський»: гот. mannisks, діcл. menneskr, да., двн. mennisc, «людський», н. Mensch «людина», двн. mennisco «людський»; утворився неозначений займенник man; власні назви: Manfried (man «мужчина» + fridu «мир») [9].

Німецьке слово Gatte походить від германського кореня *gōþ, що мав значення «підходящий», «добрий»: н. Gatte, свн. gegate «зв'язаний», двн. gigat «підходящий», нл. gade «подружній партнер», дс. gigado, да. ge-gada, «подружній партнер; товарищ», свн. ge-gaten «підходити один одному».

Слово Frau «жінка, дружина» в сучасній німецькій мові є новоутворенням від двн. frō «пан», з суфіксом -j- гот. frauja, дс. frôio, да. frēa, діcл. Freyr «Фрейр» (ім'я бога), Frejya «Фрейа» (ім'я богині), вважається похідним від ie. *prwo-«перший», псл. prъvъ, санскр. pūrvas; жіночим варіантом лексеми є двн. frouwa «пані, подружня партнерка». Frau (первісно «пані») як соціальний термін поряд з н. Weib отримав поширення тільки у верхньонімецькій мові, у північнонімецьких та алеманських говірках не зустрічається. У середні віки між мінезингерами йшла суперечка про те, чи слід оспівувати кохану як «жінку» (wīp) або як «даму» (frouwe).

Отже, у давньоверхньонімецькій період слово Frau слугувало для позначення жінки високого стану, двн. frouwa «пані, дружина пана» і було похідним від нині зниклого іменника чоловічого роду frō «пан». У феодальну епоху та період роз-

витку лицарської культури свн. frouwe також позначало «пані», «даму», у той час як поза цим становим поняттям для означення особи жіночої статі слугувало слово wīb, wīp «жінка». Ще раніше для такого позначення існувала лексема індоєвропейського походження quena «жінка», «дружина», яка була витіснена германським словом wīb. Коли час суспільного феодального ладу добіг до кінця, слово Frau переосмислилося у суспільстві і отримало широке значення «жінка», «дружина».

Висновки. Терміни спорідненості виникли ще у давньогерманських мовах. У словах, що позначали близьких родичів, прсутній суфікс -ter-, що, мабуть, і позначав близькість споріднення. Німецькі слова Mutter «мати», Ehe «шлюб», Heirat «одруження», Frau «жінка» мають германське походження. Лексеми німецької мови Vater «батько», Sohn «син», Tochter «дочка», Mann «чоловік» є індоєвропейського походження. Слова Mann та Frau неодноразово переосмислювалися, у давньогерманських мовах значення «чоловік, людина» співпадали із значенням «чоловік, подружній партнер», також співпадали значення «жінка» та «дружина». Якщо індоєвропейська лексема *man- змінювала значення за допомогою процесів розширення та звуження значень, то поняття «жінка» позначалося quena, wīb, frouwa. Останнє слово піддавалося зміні значень, тепер н. Frau – це «жінка», «дружина».

Отже, близькі терміни спорідненості, переживши незначні фонетичні та орфографічні зміни у відповідності до норм німецької мови, дійшли до нас у майже незмінному вигляді, що дозволяє віднести їх до базового сталого шару словникового складу німецької мови.

Література:

1. Bryant M. History of English Language. New Webster's Dictionary and Thesaurus of English Language. Danbury: Lexicon Publication, 1993. Pp. XI–XIX.
2. Кулина І. Г. Еволюційний розвиток німецької мови та її діалектів. Записки з романо-германської філології. 2022. Вип.2 (49). С. 69–83. DOI: https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268197
3. Павловська Л. І. Фактори впливу на сучасний розвиток німецької мови. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія "Філологічні науки". Мовознавство. 2019. № 12. С. 160–164. DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189290
4. Щигло Л. В. Розвиток словотвірної системи німецької мови як синергетичний процес. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. № 38. Том 2. С. 181–184.
5. Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung, Union der Deutschen Akademien der Wissenschaften (Hrsg.). Reichtum und Armut der deutschen Sprache. Erster Bericht zur Lage der deutschen Sprache., Berlin-Boston: Walter de Gruyter, 2013. 233 S.
6. Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung, Union der deutschen Akademien der Wissenschaften (Hrsg.). Vielfalt und Einheit der deutschen Sprache. Zweiter Bericht zur Lage der deutschen Sprache. Tübingen: Stauffenburg, 2017. 331 S.
7. Жлуктенко Ю. О., Яворська Т. А. Вступ до германського мовознавства. Київ: «Вища школа», 1986. 232 с.
8. Tacitus Publius Cornelius. De origine et situ Germanorum. URL: www.la.m.wikwsource.org
9. Етимологічний словник. URL: www.goroh.pp.ua
10. Левицький В.В. Основи германістики. Вінниця: Нова книга, 2008. 528 с.

Khomenko T. Origin and development of the thematic field of vocabulary «Family» in the German language

Summary. The article is devoted to the study of the origin and development of the thematic field of vocabulary «Family» in the German language. Linguists have always been interested in the question of the development and preservation of words in the vocabulary of a particular language. From the beginning of awareness of himself and the world around him, man gave names to phenomena and objects, derived abstract concepts. Therefore, language reflects the way of thinking of the people. Publications of recent years highlight the issues of the development of dialect vocabulary, the features of lexical neologisms, the development of word formation in the diachronic aspect in the German language. Baylyuk N. O., Kapnina G. I., Kyrylyuk M. A. devoted their works to the problems associated with the study of the German language vocabulary.

Lexical units denoting family ties in the German language have Indo-European and Germanic origins. Terms of kinship are recorded in the Old Germanic languages. The closest relatives were considered parents and children, husband and wife, brothers and sisters. In terms of close kinship, sister's children were equated to man's own children. In terms of close kinship, there is a suffix -ter-, which passed into German along with the term kinship. The term mother Mutter came to German from Germanic languages. The Indo-European root *mā also served to form muoma «mother's sister» in Old High German and Muhme «aunt» in German. Father (Vater) was designated by the Germanic word *faðǣr, which, in turn, had Indo-European origin (ie. *pətḗr). The lexeme for son is of Indo-European origin: Sohn «son», Old Norse sun(u), ie. sūnus «born, son». The German word Tochter «daughter» came from Germanic languages, and the original meaning of the word was «sucking». The concepts of husband and wife among the Germans were at the stage of formation, coinciding with the concepts of man and woman, which is also observed in the modern German language.

So, the words denoting close kinship in the German language are of Indo-European and Germanic origin. In modern German, they have little phonetic differences due to the general development of the language. These words can be attributed to the archaic layer of vocabulary, which entered the German language almost unchanged.

Key words: lexeme, word, thematic field «Family», kinship terms, German language.

УДК 81'373.613.512.161=2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.25

Яницька І. Ю.,
асистент кафедри тюркології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТРИСКЛАДОВІ АБРЕВІАТУРИ У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ: СТРУКТУРНА ТИПОЛОГІЯ ТА ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню трискладових абревіатур у сучасній турецькій мові, зокрема їх структурній типології та характерним особливостям. У роботі розглядаються основні механізми утворення абревіатур, їх морфологічна та синтаксична структура, а також семантичні та функціональні аспекти використання в мовній практиці. Метою дослідження є систематизація трискладових абревіатур, виявлення їх типових моделей та аналіз специфіки їх функціонування в турецькій мові. У статті пропонується класифікація абревіатур за структурними типами, зокрема за способом скорочення (ініціальні, звукові, комбіновані) та за семантичними групами (назви організацій, технічні терміни, соціальні поняття тощо). Особлива увага приділяється фонетичним та графічним особливостям абревіатур, які впливають на їх сприйняття та вживання. Результати дослідження демонструють, що трискладові абревіатури в турецькій мові мають чітку структуру та підпорядковуються певним мовним закономірностям. Вони активно використовуються в різних сферах життя, зокрема в політиці, економіці, науці та техніці, що свідчить про їхню важливість для сучасної комунікації. Крім того, у статті підкреслюється роль абревіатур у процесі мовної економії та їх вплив на розвиток мовної системи в цілому. Дослідження базується на аналізі сучасних текстів, зокрема публіцистичних, наукових та офіційно-ділових матеріалів, що дозволяє виявити актуальні тенденції у вживанні абревіатур. У статті також розглядаються питання адаптації іншомовних абревіатур у турецькій мові та їх трансформація відповідно до національних мовних норм. Робота має як теоретичне, так і практичне значення. Вона може бути корисною для фахівців у галузі турецької мови, лінгвістики, перекладу, а також для студентів і викладачів, які вивчають сучасні мовні процеси. Результати дослідження можуть стати основою для подальших наукових розвідок у галузі абревіації та словотворення в тюркських мовах.

Ключові слова: абревіатура, абревіація, акронім, мовна економія, структурна типологія, турецька мова

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. На сучасному етапі лінгвістичних досліджень спостерігається інтенсифікація інформаційних потоків, що супроводжується активним формуванням та розповсюдженням складних багатослівних конструкцій. Ця тенденція породжує природне прагнення мовців до компресії обсягу повідомлень шляхом застосування скорочених лексичних форм. Структурна мінімізація комунікативних одиниць досягається завдяки процесу абревіації, що призводить до модифікації формальних характеристик існуючих номінативних елементів.

Актуальність цієї наукової розвідки обумовлена комплексом взаємопов'язаних чинників у сфері сучасної лінгвістики та турецького мовознавства зокрема. Динамічні процеси у лексичній системі турецької мови, зумовлені глобалізаційними тенденціями, породжують необхідність детального вивчення нових мовних явищ, серед яких трискладові абревіатури посідають особливе місце. Дослідження цих лінгвістичних одиниць дозволяє не лише простежити механізми мовної економії, але й розкрити особливості структурної організації та семантичних відношень у сучасній турецькій мовній картині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика трискладових абревіатур у сучасній турецькій мові дедалі більше привертає увагу дослідників, однак, варто відзначити, що на даний момент ця тема досі залишається недостатньо висвітленою у наукових працях. В українському мовознавстві структурно-семантичні особливості абревіатур досліджували А. Волосовець, Ю. Керпатенко, В. Павлюк, О. Щербина та інші. Специфіку турецьких абревіатур вивчали І. Виклюк, О. Джан, М. Еркан, М. Калфа, З. Ток та інші.

Формулювання мети і завдань статті. Метою цього дослідження є комплексний аналіз трискладових абревіатур у сучасній турецькій мові, а також визначення їхньої ролі у формуванні та відображенні концептуальних зв'язків у мовній системі. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: 1. Систематизувати теоретичні підходи до вивчення абревіації в турецькій мові та уточнити понятійний апарат дослідження. 2. Виявити основні структурні типи трискладових абревіатур у сучасній турецькій мові. 3. Охарактеризувати специфічні риси турецьких трискладових абревіатур.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній турецькій мові, як і в багатьох інших мовах світу, спостерігається тенденція до економії мовних засобів, що знаходить своє відображення, зокрема, в активному використанні абревіатур. Абревіація є одним з найефективніших механізмів реалізації принципу мовної економії, що оптимізує комунікативну ефективність, балансуючи дозованість важливої та «зайвої» інформації.

Особливий інтерес у цьому контексті становлять трискладові абревіатури, які займають проміжне місце між двоскладовими та багатоскладовими скороченнями. Ці лінгвістичні одиниці не лише демонструють структурну різноманітність, але й відіграють важливу роль у формуванні та відображенні концептуальних зв'язків у сучасній турецькій мові.

Абревіатури (від лат. *abbrevio* – скорочую) характеризуються як слова, що утворюються шляхом скорочення фразових термінів до їхніх початкових літер [1]. Сучасні дослідники неоднозначно трактують поняття «абревіація» та «абревіатура» у словотворі. Абревіація об'єднує два зворотні процеси: процес словотворення та процес злиття скорочених компонентів у єдине ціле, тобто складання. Практичне застосування абре-

віації проявляється у скороченні довгих мовних формул і згортанні їх у семантичну єдність – абревіатуру. Цей відносно новий, але досить продуктивний метод словотворення пояснює велику кількість абревіатур серед неологізмів у сучасних мовах світу [2].

Незважаючи на те, що абревіатури використовувались ще в давніх тюркських релігійних текстах, їх систематичне використання та вивчення є відносно новим явищем у турецькій лінгвістиці. Початок активного впровадження абревіатур у турецьку мову можна пов'язати з глобальними комунікаційними процесами, зокрема, зі створенням Всесвітнього поштового союзу в 1874 році [3].

Важливим етапом у формалізації використання абревіатур стала їх фіксація у лексикографічних джерелах. Першим у цьому напрямку виступив відомий письменник та філософ Шамседдін Самі, який включив абревіатури до своєї книги *"Kamus-i Türki"* у 1899 році. Подальший розвиток цієї тенденції спостерігається в діяльності Турецької мовної асоціації, яка з 1929 року почала систематично використовувати абревіатури у своїх правописних довідниках [4].

Особливо інтенсивний розвиток абревіації припадає на середину XX століття. За спостереженнями А. Банколе 1950-ті та 1960-ті роки стали періодом активного розвитку мистецтва створення абревіатур у турецькій мові. Це співпадає з періодом стрімкої модернізації та інтернаціоналізації Турецької Республіки, що підкреслює взаємозв'язок між мовними процесами та соціально-економічним розвитком країни [5].

Відповідно до даних турецького словника *"Türk Dil Kurumunun Sözlüğü"*, термін «абревіатура» (тур. *kısıltma*) має такі експлікації: 1) скорочена форма слів, назв осіб, місць або організацій, яка часто використовується на письмі для досягнення практичних цілей, зокрема таких як мовна економія; 2) вид мовного вживання, який зазвичай утворюється шляхом виділення літер із слова або групи слів і забезпечує зручність як у усній, так і в письмовій комунікації [6].

Залежно від способу творення абревіатур, у кожній мові існують різні типи скорочень. Це призводить до появи різних видів та способів використання абревіатур. Однак, незважаючи на те, що оцінки методу утворення абревіатур у кожній мові відрізняються, типи абревіатур, що формуються в результаті, схожі між собою. Для прикладу, у турецькій так само, як у французькій мові загалом існує три типи абревіатур: ініціалізація, абревіація та утворення абревіатурних назв [6].

У контексті сучасної турецької лінгвістики абревіатури постають як ключовий елемент мовної економії та оптимізації комунікативних процесів. У своїй науковій роботі І. Виклюк пропонує комплексну класифікацію ініціальних абревіатур, яка відображає багатоаспектність цього лінгвістичного феномену. Автор, базуючись на специфіці формування абревіатур у турецькій мові та враховуючи структурні компоненти базових словосполучень, представляє узагальнену систематизацію, що включає 1) ініціальні абревіатури: буквені (алфавітні) та звукові (акроніми), 2) буквено-звукові (звуко-буквені) абревіатури та 3) комбіновані (змішані) абревіатури [7].

Окремої уваги заслуговують трискладові абревіатури, що посідають особливе місце в системі турецьких лексичних скорочень, демонструючи оптимальне співвідношення між інформативністю та лаконічністю. Ці лінгвістичні конструкції широко застосовуються для номінації важливих державних установ ***(KİT:*** *Kamu İktisadi Teşekkülü,* ***SGK:*** *Sosyal Güvenlik Kurumu,* ***YÖK:*** *Yükseköğretim Kurulu)*, освітніх закладів *(**DEÜ:** Dokuz Eylül Üniversitesi, **İTÜ:** İstanbul Teknik Üniversitesi, **KHÜ:** Kadir Has Üniversitesi),* комерційних інституцій (***THY****: Türk Hava Yolları*, ***TCK:*** *Türkiye Cumhuriyeti Karayolları,* ***ZTB:*** *Ziraat Türkiye Bankası)* тощо [8].

Такого типу скорочення не лише сприяють мовній економії, але й виявляють тенденцію до лексикалізації, органічно інтегруючись у повсякденний дискурс та офіційну документацію. Примітно, що структура трискладових абревіатур часто відображає концептуальну ієрархію повної назви, де кожен компонент репрезентує ключовий семантичний елемент установи чи організації. Це полегшує ідентифікацію та інтерпретацію їхнього значення навіть за відсутності контексту, що підкреслює вагомість трискладових абревіатур у процесі збагачення турецького лексикону та ілюструє специфіку деривaційних процесів у турецькій мовній системі.

Аналіз трискладових абревіатур у турецькій мові, базований на даних Турецької мовної асоціації та Мовної асоціації, виявляє значну варіативність у формуванні цих лінгвістичних одиниць. Наукова розвідка показує, що 25,59% (86 одиниць) з проаналізованого корпусу абревіатур не обмежуються скороченням одного слова, а представляють складніші синтаксичні конструкції. На основі проведеного дослідження пропонуємо таку класифікацію турецьких трискладових абревіатур, що складаються з великої літери:

1. За структурою формування:

а) Літерні (ініціальні) абревіатури, що утворюються з перших літер кожного слова повної назви організації чи установи (***ABD:*** *Amerika* ***B****irleşik* ***D****evletleri,* ***ABB:*** *Avrupa* ***B****irliği* ***B****ankası,* ***SBF:*** *Siyasal* ***Bi****lgiler* ***F****akültesi*);

б) Комбіновані (змішані) абревіатури, що формуються з різних частин слів, не обмежуючись першими літерами (***BŞK****: Başkomutan,* ***DYP****: Doğruyol Partisi,* ***SNÜ****: Sinop Üniversitesi*).

2. За повнотою відображення оригінальної назви:

а) Повні абревіатури, що відображають усі ключові елементи повної назви (***KEİ:*** *Karadeniz Ekonomik İşbirliği,* ***TSK:*** *Türk Silahlı Kuvvetleri,* ***YSK:*** *Yüksek Seçim Kurulu);*

б) Часткові абревіатури, які не включають усі ключові елементи повної назви (***BTF***: *Başbakanlık Tanıtma Fonu Kurulu*, ***TKB****: Türkiye Kalkınma Bankası Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü* або ***TGM****: Kültür ve T(?)urizm Bakanlığı T(?)anıtma Genel Müdürlüğü).*

Цікавим вбачаємо факт опущення сполучників, зокрема сурядного сполучника "ve" – "i", який присутній у повній назві, але опускається при формуванні скороченої форми. Аналіз корпусу з 336 трискладових абревіатур показав, що 5,65% (19) походять від назв, що містять сполучник "*ve*" і у 14 з 19 випадків компонент, представлений сполучником "*ve*" не відображається в абревіатурі. Зокрема, ***ANT****: Akaryakıt İkmal* ***ve*** *Nato Pol Tesisleri İşletme Başkanlığı,* ***BTK****: Bilgi Teknolojileri* ***ve*** *İletişim Kurumu,* ***CTE****: Ceza* ***ve*** *Tevkifevleri Genel Müdürlüğü*. Ця закономірність свідчить про виражену тенденцію до елізії сполучникових елементів у процесі формування абревіатур у турецькій мові.

3. За морфологічною структурою:

а) Абревіатури, що складаються виключно з приголосних літер *(**ÇHD:** Çağdaş Hukukçular Derneği,* ***DPT:*** *Devlet Planlama Teşkilatı,* ***PTT:*** *Posta, Telgraf, Telefon)*;

б) Абревіатури, що містять у своєму складі голосні літери *(**AEÜ:** **A**hi **E**vran **Ü**niversitesi, **İTO:** **İ**stanbul Ticaret **O**dası, **UKK:** **U**luslararası Kızılhaç Komitesi)*.

У корпусі трискладових абревіатур турецької мови спостерігається цікавий лінгвістичний феномен, пов'язаний з фонотактичними особливостями мови – деяким абревіатурам характерне положення літер у позиції, яка відповідно до звукової моделі турецької мови може звучати як повноцінне слово. Наприклад, ***EGO:** **E**lektrik, **G**az, **O**tobüs İşletmesi, **MİT:** **M**illi **İ**stihbarat **T**eşkilatı, **TAŞ**: **T**ürk **A**nonim **Ş**irketi, **TEK:** Türkiye Elektrik Kurumu, **YAŞ:** **Y**üksek **A**skeri **Ş**ura* [9]. Внаслідок такого фонологічного узгодження, ці абревіатури набувають властивості, яка дозволяє їх артикуляцію як цілісних лексичних одиниць. Іншими словами, незважаючи на абревіатурну природу, деякі лінгвістичні конструкції можуть бути фонетично реалізовані як функціональні слова сучасної турецької мови.

4. За наявністю омонімії:

а) Унікальні абревіатури, що мають одне значення *(**KDV**: Katma değer vergisi, **MHP:** Milliyetçi Hareket Partisi, **ÖSS:** Öğrenci Seçme Sınavı)*;

б) Омонімічні абревіатури, що мають кілька значень (***AMB:** 1. **A**merika **M**erkez **B**ankası; 2. **A**vrupa **M**erkez **B**ankası, **BDT:** 1. **B**ağımsız **D**evletler **T**opluluğu, 2. **B**irleşik **D**evletler **T**opluluğu; **THK:** 1. Türk Hava Kurumu, 2. Türk Hukuk Kurumu).*

5. За етимологією складових компонентів:

а) Абревіатури, що складаються виключно зі слів турецького походження (***DSİ**: Devlet Su İşleri, **İBB**: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, **MGK**: Milli Güvenlik Kurulu*)

б) Абревіатури, утворені від запозичених слів, але використовуються у вжитку носіями мови (***DDS**: Doctor of Dental Surgery (Diş Hekimliği Doktoru), **DNA**: Dioksiribo Nükleik Asit (Genlerin temel kimyasal maddesi), **VİP**: Very Important Person (Çok Önemli Kişi)* [9].

6. За сферою використання:

а) Загальні абревіатури, що включають скорочення, які широко використовуються у повсякденному житті та зрозумілі більшості носіїв мови, оскільки часто зустрічаються у засобах масової інформації, побутовому спілкуванні та загальному діловому контексті *(**AKP**: Adalet ve Kalkınma Partisi, **CHP**: Cumhuriyet Halk Partisi, **TDK**: Türk Dil Kurumu)*.

в) Спеціалізовані абревіатури, які використовуються в конкретних професійних, наукових або технічних сферах. Вони можуть бути менш відомі широкому загалу, але є важливими для фахівців у відповідних галузях *(**İDO**: İstanbul Deniz Otobüsleri, **KHK**: Kanun Hükmünde Kararname, **SAT**: Su Altı Taarruz Komutanlığı)* [10].

Крім того, аналіз орфографічних особливостей трискладових абревіатур з великої літери у турецькій мові виявляє певні закономірності у розподілі літер. Це дослідження демонструє специфічні обмеження та тенденції у використанні певних літер турецького алфавіту при формуванні абревіатур, зокрема:

1. Позиційні обмеження:

– Літера <ş> не зустрічається на початку абревіатур.

– Літера <l> відсутня у середній позиції.

– Літера <z> не використовується ні в середній, ні в кінцевій позиціях.

– Літери <h>, <j>, <n> та <r> не зустрічаються в кінці абревіатур.

2. Специфічні випадки:

– Літера <ü> не використовується у середній позиції.

– Літера <ı> повністю відсутня в досліджених абревіатурах.

– Літера <ğ> має обмежене використання і спостерігалась лише двічі в абревіатурах, що позначають університети (**MĞÜ**: Muğla Üniversitesi та **NĞÜ**: Niğde Üniversitesi).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, незважаючи на те, що абревіатурні скорочення існували ще у давніх тюркських текстах, їх цілеспрямоване використання та систематичне функціонування у турецькій лінгвокультурі відбулось не так давно – на початку 1950-1960-х років, що у свою чергу пояснює актуальність та доцільність дослідження такого лінгвістичного явища, як трискладові абревіатури зокрема. У контексті лінгвістичних досліджень поняття «абревіатура» охоплює два взаємопов'язані аспекти функціонування мови. З одного боку, абревіатура виступає як практичний інструмент мовної економії, що дозволяє ефективно скорочувати лексичні одиниці, зберігаючи при цьому їхнє семантичне навантаження. З іншого боку, абревіатура представляє собою специфічний вид мовного вживання, що сприяє не лише економії мовних засобів, але й полегшує когнітивні процеси, пов'язані з сприйняттям та відтворенням інформації.

У результаті проведеного дослідження було розроблено комплексну типологію трискладових абревіатур у сучасній турецькій мові, яка базується на п'яти ключових критеріях класифікації: структура формування, повнота відображення оригінальної назви, морфологічна структура, наявність омонімії та етимологія складових компонентів. Запропонована типологія не лише дає можливість для всебічного аналізу трискладових абревіатур, але й висвічує характерні особливості турецьких скорочень такого типу. Зазначена тематика має перспективу дослідження з точки зору удосконалення теоретичних та практичних знань.

Література:

1. Воловець А.М. Структурно-семантичні характеристики абревіатур науково-технічного стилю. Сумський державний університет, 2019. 143–144 с.
2. Керпатенко Ю.В, Щербина О.О. Абревіація як спосіб економії мовних засобів у підготовці слухачів мовних курсів до комунікації у суспільно-політичному полі/ Вид-во НПУ імені МП Драгоманова, 2015. 70–75 с.
3. Erkan, M. Türkçede Kısaltmalar ve Bu Alandaki Çalışmalar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2016. 161–169 s.
4. Kalfa, M. Dilimizde Kısaltmalar Sorunu, Türk Dili Dergisi, Türk Dil Kurumu, sayı: 639. 2005. 15–23 s.
5. Bankole, A. Dealing with Abbreviations in Translation, Translation Journal, Volume: 10, 2006. URL: https://translationjournal.net/journal/38acronyms.htm (дата звернення: 05.09.2024).
6. Tok, Z. Uluslararası kısaltmaların Türkçeye çevirisi. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (14), 2019. 15–23 s.
7. Виклюк І.В. Структурні особливості абревіатур у сучасній турецькій мові. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. 383–388 с.
8. Can, Ö. Türkçede büyükçül üç yazıbirimli kısaltma birimler: Öbek sınırı ve kavram ilişkileri tartışması. Journal of Literature and Humanities, 70, 2023. 29–35 s.
9. Dil derneği. Kısıltmalar. URL: https://www.dildernegi.org.tr/kisaltmalar-html (дата звертання: 09.08.2024)
10. TDK. URL: Kısaltmalar Dizini. https://tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/kisaltmalar-dizini/ (дата звертання: 20.08.2024)

Yanytska I. Three-syllable abbreviations in the modern Turkish: structural typology and characteristics

Summary. The article is devoted to the study of three-syllable abbreviations in the modern Turkish language, in particular their structural typology and characteristic features. The paper examines the main mechanisms of abbreviation formation, their morphological and syntactic structure, as well as semantic and functional aspects of their use in language practice. The aim of the study is to systematise three-syllable abbreviations, identify their typical models and analyse the specifics of their functioning in the Turkish language. The article proposes a classification of abbreviations by structural types, in particular, by the method of abbreviation (initial, compound, combined) and by semantic groups (names of organisations, technical terms, social concepts, etc.). Particular attention is paid to the phonetic and graphic features of abbreviations that affect their perception and use. The results of the study demonstrate that three-syllable abbreviations in Turkish have a clear structure and are subject to certain linguistic patterns. They are actively used in various spheres of life, including politics, economics, science and technology, which indicates their importance for modern communication. In addition, the article emphasises the role of abbreviations in the process of language economy and their impact on the development of the language system as a whole. The study is based on the analysis of modern texts, including journalistic, scientific and official business materials, which allows us to identify current trends in the use of abbreviations. The article also addresses the issues of adaptation of foreign language abbreviations in Turkish and their transformation in accordance with national language norms. The paper is of both theoretical and practical importance. It can be useful for specialists in the field of Turkish language, linguistics, translation, as well as for students and teachers studying modern language processes. The results of the study can serve as a basis for further research in the field of abbreviation and word formation in Turkic languages.

Key words: abbreviated name, abbreviation, acronym, linguistic economy, structural typology, Turkish.

УДК 81'373.43:811.162.1:811.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.26

Яриновська К. Т.,
викладач кафедри слов'янської і германської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка

НЕОЛЕКСЕМИ ПЕРІОДУ 2022–2024 РОКУ У СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ)

Анотація. У статті розглядається проблема формування неологізмів у сучасних слов'янських мовах, у тому числі польської й української. Авторкою визначено, що серед основних завдань, котрі ставить перед нами філологічна наука в царині формування неології сучасних слов'янських мов є дослідження формування неології як науки, періодів її творення, проблема дефініціювання, основні характеристики й специфічні риси творчості. Домінантною проблемою, яка стала об'єктом дослідження є те, що мова є динамічною системою , тому весь час виникають нові одиниці, які потребують вивчення й дослідження. Актуальність вивчення абсолютно зумовлена сучасними історико-суспільними подіями та необхідністю вивчення лексичної складової мов. У статті проаналізовано визначення неологізму, особливості розвитку неології як науки та етапи її виникнення й становлення, Неологізми виникають через переломні моменти в історії, потребу називати нові явища та технології чи замінювати старі номінації новими, більш точними, а також через набуття вже наявними у мові словами нових значень та необхідність створити більш експресивні номінації. Найбільшого поширення неологізми набувають саме через мову засобів масової інформації, зокрема у висвітленні суспільно-політичних подій.

Стаття репрезентує основні теоретико-методичні аспекти процесу формування неологізмів та стан їх дослідження у сьогоденні. Авторами представлено постановку проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми, окреслено невирішені питання, порушені у статті, сформулювано мету та завдання, а також висновки й перспективи подальшого дослідження проблеми, оформлено список використаних джерел та літератури.

Ключові слова: неологія, неологізми, сучасна польська мова, сучасна українська мова, лексикологія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Мова, як історично сформована система знаків та символів, є важливим елементом культурного спадку кожного народу. Вона відіграє роль не тільки засобу спілкування, але і відображення історії та національної ідентичності. Специфіка мови та словникового запасу народу свідчать про його унікальність і спосіб розуміння навколишнього світу [1].

Вивчення мовлення різних народів відкриває перед нами багато цікавих відомостей про їх культуру та спосіб життя. Кожна мова має свої власні особливості, які відображають культурні звичаї, традиції та цінності народу. Досліджуючи мовлення, ми можемо поглибити наше розуміння різноманітності культур у світі.

Неологія як наука виникла лише у другій половині XX століття, хоча сам термін був введений в науковий обіг вже на початку XIX століття і використовувався для позначення сукупності нових слів. У 1801 році в Парижі було опубліковано лексикографічну працю Л. Мерсьє «Neologie, ou wocabulaire de mots nouveier, ou pris dans des acceptions nouvelles» [2, с. 57]. Зважаючи на це, дослідження такої тематики є актуальним у нашому сьогоденні. Це підтверджує і той факт, що неологія сучасної польської й української мов є малодослідженою.

Виникненню неології як науки про неологізми сприяв «неологічний ренесанс» другої половини XX століття. Цей період відзначався значним приростом нових слів, які широко поширювалися, що було пов'язано з науково-технічною революцією, розвитком засобів масової комунікації, загальним прискоренням ритму життя суспільства тощо [3, с. 40].

Цікаво, що для української мови «неологічний ренесанс» наприкінці минулого століття не є чимось новим: дослідники зафіксували появу значної кількості неологізмів на початку XX століття, яка мала трохи відмінну природу. За думкою мовознавців, на це вплинули «не лише величезний розвиток окремих наук, переважно технічних, але й надзвичайний ріст української культури» [3, с. 3]. Основними причинами виникнення неологізмів у цей період є ті, що вказують як на розвиток української освіти, преси, наукової літератури, так і на перші спроби уніфікації української літературної мови, «щоб, наскільки це було можливо, зменшити велику відстань між так званою галицькою та наддніпрянською мовами» [4, с. 60]. Головними творцями нових слів у цей період стали перекладачі, журналісти, вчені, письменники, яким не вистачало «чисто народної простої мови» [4, с. 60] для задоволення своїх творчих потреб.

Проте, проблема виникнення та вживання нових слів стає особливо актуальною в сьогоденні. Виділяються характерні ознаки цієї проблеми, приміром, поширеність серед носіїв мови, ослаблення «внутрішнього цензора» і, як наслідок, поява великої кількості різних новоутворень [5, с. 2]. Це призвело до створення спеціалізованих центрів для вивчення мовних новоутворень в різних країнах світу, зокрема польську, українську, англійську, німецьку, французьку та інші [6, с. 58], а також до визнання неології окремим розділом лексикології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Поява нових слів у будь-якій мові є процесом постійним і безупинним: науково-технічний прогрес, поява нових життєвих реалій, зміни в економіці, політиці та суспільному житті тощо вимагають нових слів – неологізмів. Неологічну лексику необхідно не тільки фіксувати, а й описувати, саме тому нео-

логізмам присвячено багато робіт вітчизняних та польських лінгвістів (Б.Ажнюк, С. Бибик, С. Єрмоленко, В. Жайворонок, Є. Карпіловська, Н.Клименко, Л. Лисиченко, Л. Омельченко, В. Русанівський, О. Тараненко, S.Bąba, D. Buttler, M. Dziwisz, G. Dziamska-Lenart, S. Gajda, M. Koszarska, K.Ożóg, H. Salich, H. Zgółkowa та багатьох ін.).

Розглядаючи історію дослідження проблеми нових слів, можна виділити кілька періодів:

– Намагання виділити нові слова в окрему категорію.

– Виділення окремих категорій слів в межах цієї групи через неоднорідність новотворів.

– Початок інтенсивного вивчення індивідуальних новоутворень як частини загальної проблеми дослідження неологізмів [7, с. 119].

Результати досліджень нових слів зазвичай фіксуються в словниках неологізмів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У сьогоденні в лінгвістиці відсутнє чітке визначення та розмежування основних понять у сфері неології. Вчені дотримуються думки, що об'єктом дослідження цієї науки є нове слово (неологізм), але надання чіткого визначення цьому терміну створює певні труднощі. Неологізм не є статичним і має динамічну природу, тому іноді важко визначити, коли новоутворення перебуває в статусі неологізму.

Формування мети статті. Домінантною метою цього дослідження є окреслення основних віх та особливостей процесу формування неологізмів у сучасній польській, українській мові та славістиці зокрема, зважаючи на зовнішній й внутрішні чинники формування лексики.

Поставлена мета передбачає реалізацію таких завдань:

а) характеристика особливостей славістичної неології;

б) висвітлення специфіки формування неологізмів сучасної української та польської мови у період 2022-2024 року;

в) систематизація та узагальнення вже відомих напрацювань, щодо неологізмів, їх дефініцій, характерних рис тощо.

Реалізація поставленої мети та завдань можлива завдяки використанню методів аналізу, синтезу, вибірки, узагальнення й систематизації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Тетяна Попова, досліджуючи неологізми, виділила кілька лінгвістичних підходів до вивчення новотворів, які визначають їх сутність:

– за стилістичною теорією, до неологізмів відносять стилістично зазначені слова, значення слів та фразеологізми, які містять у собі конотацію новизни, яка відчувається мовцем і залежить від його мовної компетентності [8, с. 4].

– психолінгвістична теорія, яку розробила С. Тогоєва, визначає неологізм як мовну одиницю, яка раніше не зустрічалася в мовленнєвому досвіді носія мови [8, с. 8].

– за лексикографічною теорією неологізми – це слова, які не знаходяться в словниках [8, с. 8].

– денотативна теорія визначає неологізм як слово, яке використовується для позначення нового явища (денотата), поняття тощо [8, с. 9].

– прихильники структурної теорії вважають, що до неологізмів слід відносити лише абсолютно нові слова зі структурними та формальними ознаками, які раніше не існували в мові. За їхніми переконаннями, слова, створені на основі відомих морфем, можуть бути в будь-який момент відтворені мовцями, зрозумілі для них і не вважаються неологізмами [8, с. 10].

– конкретно-історична теорія, яку розвинула Н. Котелова, вимагає уточнення поняття новизни неологізму в часі та просторі. Вона вказує, що неологізм – це слова, які є новими для певного часу і/або для певного простору, національної мови, чи конкретного жаргону, або для мови та мовлення загалом [9, с. 7].

Проблеми виникають із спробами визначити і розмежувати такі поняття, як «неологізм» і «оказіоналізм». Деякі мовознавці протиставляють оказіоналізм і неологізм наступним чином: оказіоналізм розглядається як одиниця мовлення, яка виникає безпосередньо під час мовлення в конкретних мовленнєвих ситуаціях, має автора і здебільшого виникає випадково; неологізм розглядається як одиниця мови, яка існує окремо від контексту, здатна до відтворення, є загальномовною і виникає відповідно до законів і під тиском системи певної мови, досить закономірно.

Це розрізнення допомагає у визначенні суттєвих відмінностей між двома поняттями і враховує їхню роль у мовленні та мові.

За іншим визначенням, неологізми – це слова мови, які з'являються на початку своєї історії мовного життя. Вони виникають в певний період і згодом перестають бути новими, коли потрапляють до активної або застарілої лексики. З іншого боку, оказіональні слова не мають здатності старіти, тому вони не можуть бути вважаються новими словами і, відповідно, не можуть бути визнані неологізмами [10, с. 43].

Деякі вчені, як варіант неологізмів, виокремлюють потенційні слова (потенціолізми) та визначають їх як «слова, які фактично не існують, але могли б існувати, якби історична випадковість так вирішила» [11, с. 421].

У сучасній україністиці термін «оказіоналізм» зазвичай вживається для позначення «незвичних слів, створених у відповідності до конкретної ситуації, випадку або контексту з переважною спрямованістю на виразність, стилістичну маркованість і т. д.» [12, с. 47-48]. І серед основних відмінних ознак цих слів виділяють такі: регулярна відтворюваність (або невідтворюваність), словотвірна похідність, відсутність закріплення у словниках, функціональна одноразовість, виразність, можливість вибору номінативної функції, поширеність в сучасному мовленні і пізніша індивідуальна належність [13, с. 48].

Українська дослідниця Ж. Колоїз розглядає оказіоналізми як «прототипи кожного загальномовного неологізму» [14, с. 62] і розглядає таку модель функціонування та адаптації неологізмів у мові:

– Оказіональний неологізм – це нещодавно створений неологізм, який існує лише в межах конкретної мовної ситуації (*наприклад, дебахнулько — той, хто завдає шкоду, łomżing — відпочивати, п'ючи пиво Łomża).*

– Узуальний неологізм – це неологізм, який виходить за межі конкретної ситуації спілкування і сприймається суспільством, але ще не виходить за межі пасивного вживання *(тероборона, jesieniara– той, хто полюбляє осінь)*

– Узуальний неологізм, який подолав межу пасивності і вже не вважається неологізмом(*паляниця, PLN-у — гроші, злоті зокрема)* [14, с. 80].

Ця модель описує послідовний розвиток неологізмів, починаючи від їх створення в конкретній ситуації спілкування та закінчуючи їх внесенням до активного мовного запасу.

Фіксація новоутворень у загальномовних словниках, як зазвичай вважається, відбувається в три етапи:

– Перша фіксація неологізмів в наукових статтях, дисертаціях та інших наукових роботах.

– Фіксація обраних найбільш поширених новоутворень у спеціальних словниках неологізмів.

– Остаточне закріплення неологізмів у мові, що підтверджується їх включенням до тлумачних словників [7].

Динаміка і різноманітність явища неологізмів вимагає оцінки за різними критеріями і, як результат, призвела до виникнення різних класифікацій.

Зазвичай виділяють наступні типи класифікацій для неологізмів за видом мовної одиниці:

Неолексеми – нові слова(*макронити, промакронити,twarzoksiążka – фейсбук).*

Неофраземи – нові фразеологічні звороти*(взяти затридні, а ті to lotto — мені байдуже на це).*

Неосемеми – нові значення старих слів *(натівець, zarodaj – подати щось конкретне або прохання ввімкнути якусь пісню)* [15, с. 30].

Серед неолексем виділяють такі підкатегорії:

1. Власне неолексеми – це слова, які відзначаються абсолютною новизною і як формою, так і змістом. Зазвичай це запозичення з інших мов(*їхтамнєтити — знищувати ворога ,płaskoziemcy — прихильники теорії про те, що Земля плоска).*

2. Новотвори – це слова з новою формою і новим значенням, які створені на основі існуючих словотвірних моделей зі словами, які вже існують в мові *(чорнобаївка — прокляте місце, parawaning — встановлення ширми (parawan – ширма)).*

3. Трансформації – це слова, у яких нова форма поєднується зі значенням, яке раніше передавалося іншими лексичними засобами *(оркостан- росія, alternatywka — людина, яка вирізняється уподобаннями від суспільства).*

4. Семантичні неологізми – це форми, які або повністю змінюють своє значення, або додають новий лексико-семантичний варіант до існуючої семантичної структури *(відвідати концерт Кобзона — померти, smakówka — модернізоване від "смачного")* [8, с. 15].

Огляд мовознавчої літератури свідчить, що в межах сучасної неології виділяють два основні напрями: по-перше, це дослідження оновлення словникового складу мови (об'єктом вивчення є неологізм); по-друге, питання лексикографування новотворів (неологізм виступає об'єктом неографії). Крім цього, деякі дослідники пропонують потрактовувати термін «неологія» більш широко – як науку про нові явища мовної системи, що дозволяє сформувати окремий напрям розвитку неології, зокрема, досліджувати неологізм у контексті міжрівневого підходу до мови [8, с. 8–9].

Неологізми можна класифікувати за наступними ознаками:

За видом означуваного поняття або явища:

– Нові реалії: слова, що позначають нові поняття або явища.

– Старі реалії: слова, які надають нове значення вже існуючим поняттям або явищам.

– Актуалізовані реалії: слова, які надають новий актуальний контекст вже існуючим поняттям або явищам.

– Реалії, що вимирають: слова, які вживаються для позначення вимираючих понять або явищ.

– Реалії, що не існують: слова, які створені для позначення уявних або нереальних понять або явищ [16].

За ступенем новизни мовної одиниці:

– Абсолютні неологізми (сильні): слова, яких раніше не було в мові.

– Відносні неологізми (слабкі): слова, які існували або існують у мові, але отримали нове значення.

За способом утворення:

– Запозичені: слова, які були запозичені з інших мов.

– Словотвірні: слова, що були створені за допомогою словотвірних моделей конкретної мови.

– Семантичні: слова, що були утворені через переосмислення слів, які вже існують у мові, включаючи метафоричні, метонімічні, звуження або розширення значення тощо.

За рівнем соціалізації:

– Узуальні неологізми: слова, які вже ввійшли в мовну систему.

– Оказіональні неологізми: слова мовлення, які можуть бути розділені на потенціоналізми (слова, які згодом можуть стати узуальними неологізмами) та індивідуально-авторські неологізми [17].

Ця класифікація допомагає розрізняти та аналізувати різні типи неологізмів в мові.

За типом освоєння неологізми можна поділити на такі категорії:

– моментальні входження: це неологізми, що виникають одночасно з появою важливих та актуальних понять і реалій. Вони з'являються у мовленні практично миттєво, коли суспільство стикається з новими явищами або поняттями.

– поступові входження: це неологізми, які апробуються в мові через вживання в синонімічних рядах. Їх поширення у мові відбувається плавно, і вони конкурують з уже існуючими словами, що позначають подібні поняття.

– несподівані (випадкові) входження: це оказіональні текстові утворення, які, після тривалого вживання у мові і під впливом соціальної апробації, врешті-решт входять до нормативного словника. Ці неологізми зазвичай починають як випадкові, но потім стають більш поширеними і затвердженими в мовленні [18].

Деякі дослідники, такі як Ж. Колоїз і Н. Копилова, розглядають неологізми на всіх мовних рівнях і виділяють неологізми, які можуть відноситися до різних аспектів мови, такі як фонетичні, граматичні, лексичні, синтаксичні тощо.

Трактування неологізму включає об'єктивні і суб'єктивні ознаки. Об'єктивні ознаки включають час появи новизни і прикріплення до певних часових меж. Наприклад, можна визначити, коли нове слово вперше з'явилося в мовленні. Проте кінцева межа неологізму є суб'єктивною, оскільки вона залежить від психологічного відчуття новизни і «свіжості» мовця [9, с. 12]. Ознаки, які допомагають класифікувати новоутворення, розширюють розуміння самого поняття неологізму і допомагають надати йому конкретне визначення.

Згідно з визначенням О.Стишового, неологізми охоплюють слова, словосполучення, фразеологізми і окремі їхні значення, які виникли для позначення нових реалій і понять на певному етапі розвитку мови. Їхнє вживання може бути обмеженим територіальними, соціальними або іншими чинниками, і вони зазвичай виникають через актуалізацію цих реалій [12].

Якщо розглядати неологізми 2022–2024 року, то більшість із них в українській мові виникли конкретно під час російсько-української війни. Досить цікаві приклади неологізмів, пов'язаних із зазначеною тематикою наводять Світлана Кухарьонок та Ірина Вітюк у своїй статті. Приміром, *"сєпари, ватники, байрактарити, порєбрік, хаймарсити, ординці, русня, бавовна, чорнобаїти, шойгувати"* [11]. У польській неології ці слова відображають різні тематичні групи й рефлексують на обставини, які оточують комунікантів.

Крім того, в цьому визначенні включені оказіоналізми, які є індивідуально-авторськими новаціями та можуть вживатися одноразово в мовній практиці конкретного автора, видання, редакції або в конкретному тексті.

Підсумовуючи зазначимо, що неолексеми – це специфічний клас слів, які вперше з'являються в мовленні з певною метою – для номінації нових реалій, понять, або для вираження нових значень, які виникають у розвитку суспільства, культури та науки. Це слова, що відрізняються від традиційного мовлення та мають важливий культурний, соціальний або науковий контекст.

Основні ознаки неолексем:

– новизна. Вони створюються з метою вираження сучасних понять та ідей.

– словотвір. Неолексеми часто утворюються шляхом афіксації (додавання префіксів чи суфіксів), скорочення слів, чи створення складних слів.

– семантика. Важливою особливістю неолексем є їх семантика. Вони часто виражають сучасні поняття, технології, культурні та соціальні явища.

– актуальність. Неолексеми відображають актуальні питання і тенденції в суспільстві. Можуть бути пов'язані з розвитком технологій, змінами в політиці чи суспільстві, новими науковими відкриттями тощо.

– соціокультурний контекст. Неолексеми відображають соціокультурний контекст, в якому вони з'являються. Вони часто мають емоційне, стилістичне чи експресивне забарвлення.

Неолексеми відіграють важливу роль у розвитку мови та вираженні сучасних ідей. Вони віддзеркалюють динаміку суспільства, дозволяючи мові відповідати на виклики сучасності. Крім того, неолексеми сприяють багатогранності мовлення та розширюють лексичний запас мовців. Наприклад, *"селфі"* – відображає новий тип фотографії, де люди фотографують самих себе; *"карантин"* – у сучасному контексті, це слово отримало нове актуальне значення, пов'язане з обмеженням поширення інфекцій, *"вебінар"* – відображає онлайн-семінари, які стали популярними завдяки технологічним зручностям. З огляду на те, що процес неологізації в українській мові ще не завершено, йому й надалі приділяють увагу мовознавців [5].

Таким чином, кожне нове слово мови, як неологізм, має конкретного автора або походить від певної індивідуальної авторської ініціативи. Після свого створення слово може пройти процес соціалізації, який включає в себе прийняття та використання цього слова посередниками мови, такими як журналісти, письменники, викладачі, науковці і інші. Якщо слово отримує популярність та стає загальновживаним в мовленні значної кількості мовців, то воно лексикалізується. Це означає, що воно стає частиною мовної системи та фіксується в словниках загальновживаної лексики.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Неологія як наука виникла лише у другій половині XX століття, хоча сам термін «неологія» був введений в науковий обіг вже на початку XIX століття і використовувався для позначення сукупності нових слів.

Те, що наука є новою дає змогу розглядати її як плацдарм для вивчення й дослідження слів-неологізмів. У статті репрезентовано узагальнені й систематизовані дані щодо теорій виникнення неологізмів (стилістична, психолінгвістична, лексикографічна, денотативна, структурна, конкретно-історична). Розглянуто проблему дефініціювання неологізмів, оскільки за однією із версій, неологія тісно пов'язана із оказіоналізмами, а за іншими – це кардинально відмінні речі. Неологія XXI століття, 2022–2024 року зокрема відображає те, що відбувається у світі й суспільстві, саме тому польські неологізми цього періоду характеризуються розвитком науки й техніки, молодіжного сленгу, інших сфер діяльності та життя і є досить різноманітними за своїм складом і значенням. Натомість, українська неологія відображає переважної події повномасштабного вторгнення та левова частка належить саме означенню людей, явищ чи дій цього періоду.

Неолексеми є важливою частиною мови, яка дозволяє їй адаптуватися до змін в сучасному світі. Вони віддзеркалюють актуальні та нові явища, розширюючи лексичний запас мовців та допомагаючи мові залишатися живою та актуальною. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні неологізмів із точки зору польсько-українського перекладу.

Література:

1. Андрощук Л. Мова, мовлення, мовна комунікація. *Наукові конференції: веб-сайт.* URL: http://oldconf.neasmo.org.ua/node/286 (дата звернення: 15.12.19).
2. Mercier Louis-Sébastien Néologie; ou, Vocabulaire de mots nouveaux, a renouveler, ou pris dans des acceptions nouvelles: Mercier, Louis-Sébastien, Louis-Sébastien Mercier Hard Press, Mar 14, 2020. 452 pages.
3. Гавран М., Білик О., Пуга О. Неологізми – джерело збагачення словникового складу англійської мови. *Сучасні тенденції розвитку філології та лінгвістики : матеріали II Науково-практичної конференції* (Київ, 29–30 травня 2020 р.). 2020. С. 38–41.
4. Грималюк А. До проблеми актуальності позитивно конотативного аспекту семантики німецьких фразеологізмів у пресі XXI століття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна.* 2015. Вип. 52. С. 79–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_52_29. (Дата звернення 20.10.2024 рік).
5. Вусик Г., Павлик Н. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Випуск 23. Том 1. С. 52–57.
6. Колоїз Ж. Українська неологія: здобутки та перспективи. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство.* Том 105. С. 57–62.
7. Ставицька Л. О. Короткий словник жарґонної лексики української мови. Київ : Критика, 2003. 334 с.
8. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико семантичній системі та в словотворі української мови кінця XX ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації): автореф. дис. докт. філол. наук. Київ, 2003. 36 с.
9. Косович О. В. Оказіональне словотворення в сучасній французькій мові (на матеріалі мови мас-медіа, Інтернет-видань і художніх творів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови". Київ, 2008. 20 с.

10. Лисиченко Л. А. Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти. Харків : Основа, 2008. 89 с.
11. Вокальчук Г. Словотворчість українських поетів XX століття : монографія. Національний ун-т «Острозька академія». Острог : Нац. ун-т «Острозька академія», 2008. 535 с.
12. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2003. 392 с.
13. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache: VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1982. 250 c.
14. Колоїз Ж. До питання про диференціацію основних понять неології. *Вісник Запорізького державного університету.* Запоріжжя, 2002. №3. С.78–83.
15. Carroll N. The Philosophy of Horror or Paradoxes of the Heart. New York, 1990. 272 p.
16. Martincová O. Problematika neologismů v současné spisovné češtině. Praha : Univ. Karlova, 1983. 160 s.
17. Urban Dictionary. URL : https://www.urbandictionary.com/ define.php?term=Ukrained (дата звернення : 20.11.2024).
18. Новікова Є. Б. Неологізм, оказіоналізм, потенційне слово: проблеми розмежування. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди.* 2017. Вип. 45. С. 97–102.

Yarynowska K. Neolexemes in modern Slavic languages (based on Polish and Ukrainian material)

Summary. The article examines the problem of the formation of neologisms in modern Slavic languages, including Polish and Ukrainian. The author determined that among the main tasks that philological science sets before us in the field of the formation of neology of modern Slavic languages is the study of the formation of neology as a science, the periods of its creation, the problem of definition, the main characteristics and specific features of creativity. The dominant problem that has become the object of research is that language is a dynamic system, so new units that need to be studied and researched all the time arise. The relevance of the study is absolutely determined by modern historical and social events and the need to study the lexical component of languages. The article analyzes the definition of neologism, the peculiarities of the development of neology as a science and the stages of its emergence and formation. Neologisms arise due to turning points in history, the need to name new phenomena and technologies or replace old nominations with new, more accurate ones, as well as due to the acquisition of words already present in the language new meanings and the need to create more expressive nominations. Neologisms are most widespread precisely through the language of the mass media, in particular in the coverage of social and political events.

The article represents the main theoretical and methodological aspects of the process of formation of neologisms and the current state of their research. The authors present a general statement of the problem and its connection with important scientific and practical tasks, an analysis of the main studies and publications on the specified problem, outline the unresolved issues raised in the article, formulate the goal and task, as well as conclusions and prospects for further research of the problem, a list of used sources and literature is drawn up.

Key words: neology, neologisms, modern Polish language, modern Ukrainian language, lexicology.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

UDC 821
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.27

Dadasheva Natavan IsmailKara gizi,
Junior Researcher, Institute of Manuscripts named after Muhammad Fuzuli
National Academy of Sciences of Azerbaijan
ORCID ID: 0009-0009-2767-3049

THE ROLE OF MEHMET FUAD KYOPRYULU IN THE DEVELOPMENT OF TURKOLOGY AND AZERBAIJANI LITERATURE

Summary. The main objective of the article is to consider some important aspects of the work of Mehmet Fuad Kyopryulu, one of the outstanding intellectuals, thinkers and invaluable scientists educated in Turkey. It is noted that his fundamental research has gained recognition not only in Turkey and among the Turkic-speaking peoples, but also throughout the world.

Research Method: For the systematic implementation of the goals and objectives of the study, the following research methods were used:

1. General scientific methodological principles: historicity, illogicality, systematicity, consistency, analysis, etc.
2. General philosophical methodological principles: philosophical law, categories, theories.

Novelty in the article. For the first time in domestic literature, the significance of Kyopryulu's participation in the life of the developing young state after the long colonial policy of Tsarist Russia is revealed. It is emphasized that in Turkey, Kyopryulu is called the «father of modern history». His multifaceted work, as a historian, literary scholar, Turkologist, as well as a politician and public figure, was of great importance for Azerbaijani literary scholars.

Conclusions. It is noted that Mehmet Fuad's first visit to Azerbaijan took place in 1925. Since the Ministry of Education of Azerbaijan invited Kyopryulu to lecture on the course «History of Azerbaijani Literature» in Baku. It is emphasized that, despite the fact that at that time he was working at Istanbul University, Kyopryulu accepted this invitation and arrived in Baku. Since from the very first days of his stay in Azerbaijan, the scientist showed a keen interest in the history of Azerbaijani literature and wrote a number of valuable and significant articles in a short time. His works dedicated to the life and work of such masters as Fuzuli, Nasimi, Khatai, Ibn Khosrovoglu, Habibi, Kazi Burhanaddin, Mustafa Zarif and Nami remain relevant today.

It is noted that, for the second time, Kyopryulu visited Baku from February 26 to March 5, 1926, to take part in the First International Turkological Congress. He was chosen as the head of the delegation invited from Turkey, and it was during this period that the scientist's most productive research related to Azerbaijan was carried out.

Key words: Kyopryulu, Turkey, literary connections, research, literature.

Introduction (task statement). Mehmet Fuad Köprülü is an outstanding figure of the Turkic world, a world-famous Turkologist, literary critic, historian, public and political figure, an incorrigible scientist and an irreplaceable personality. His countless and incomparable merits, relevant even today, have opened a special and unique trace on the path of science.

The main purpose of the article is to consider some important aspects of the work of Mehmet Fuad Köprülü – one of the outstanding intellectuals, thinkers and invaluable scientists raised by Turkey. It is noted that his fundamental research has gained recognition not only in Turkey and among the Turkic-speaking peoples, but also throughout the world.

Research method: For the systematic implementation of the goals and objectives of the study, the following research methods were used:

1. General scientific methodological principles: historicity, illogicality, systematicity, consistency, analysis, etc.
2. General philosophical methodological principles: philosophical law, categories, theories.

Novelty of the article. For the first time in the domestic literature, the significance of Köprülü's participation in the life of the developing young state after the long colonial policy of Tsarist Russia is revealed. It is emphasized that in Turkey Köprülü is called the «father of modern history». His multifaceted work as a historian, literary critic, Turkologist, as well as a politician and public figure, was of great importance for Azerbaijani literary scholars.

Main matters. M.F. Köprülü, who passed a worthy and full of struggle life path, was born on December 4, 1890 in Istanbul in an intelligent family. He received his secondary education in the center of Hagia Sophia Rushdia, and then continued in Marjan Idad («idadi» – the name given to schools at the level of secondary school). Mehmet Fuad, who stood out among his peers with his sharp mind and insight since his school days, wrote his first poem on the occasion of the birth of Sultan Abdul Hamid when he was 15 years old, and managed to publish it in the magazine «Musavvar Tarakki» on October 16, 1905.

M. F. Köprülü was initially interested in technical and exact sciences, but later his passion for these disciplines gave way to love and attention to the humanities, such as linguistics, literature and history. In 1907, after graduating from high school, the scientist, probably influenced by his interest in his father's profession, decided to continue his studies at the Faculty of Law of Istanbul University. However, his passion for this field lasted only three years (1907–1910). Not finding himself in this field and feeling limited by the framework, Mehmet Fuad decided to interrupt his studies and focus on self-education, which, in his opinion, was more appropriate. The first step on this path was a deep study of the French language: «I knew French better than my teachers. Moreover, I mastered some lessons and topics earlier and better than them. Staying at the law faculty was simply a waste of time. I was not going to put up with it for the sake of a diploma. I realized

that I could develop better on my own. In addition, there was no educational institution in the field of science in which I wanted to specialize... At that time, scientific institutions were very backward. Therefore, I decided to engage in self-education. Otherwise, if my goal had been simply to finish school, I would not have had any doubts about my successful graduation, and with honors. However, when I began the path of independent development, I encountered great difficulties» [1, p. 621–622].

A good knowledge of the French language opened up new horizons for him. So, starting with the works of Ottoman historians in his father's private library, «Travels» of Evliya Çelebi, and on the other hand, reading literature in this language in fluent French, he began to uncontrollably expand his thoughts on this path [2].

Having become more independent, Mehmet Fuad, on the one hand, expanded his knowledge of literature, history and philosophy, and on the other hand, he wrote poems and participated in literary gatherings, and also had the opportunity to meet leading scientists and intellectuals of the time.

Mehmet Fuad, who regularly works on himself and is constantly engaged in reading, began to teach professionally at the age of 20 and taught Turkish language and literature in various elementary schools in Istanbul (Mercan and Gabataş high schools, Istanbul and Galatasaray high schools). In addition to teaching at this time, he first compiled programs for literature classes in lyceums (1910) [3, p. 5].

The merits and efforts of the scientist, who worked tirelessly in the field of science, have already begun to bear fruit. The logical consequence of this is that Mehmet Fuad was only 23 years old when he was elected professor at Istanbul University. It was during these years that Köprülü was well known in Turkey for his research.

The range of scientific interests of the scientist was very wide. He was interested not only in Turkish Literature, Language and History, but also in the literature and history of almost all Turkic-speaking peoples. The scientist, who always closely and attentively followed Azerbaijani literary studies, conducted special studies on this topic and involved them in his research.

Köprülü, who began studying Azerbaijani literature in 1918, first came to Baku in 1925. Azerbaijan invited M.F. Köprülü, who was working at that time at Istanbul University, to Baku to teach "History of Azerbaijani Literature". He accepted this invitation and came to Baku, where he continued his scientific activities. After some time, M.F. Köprülü was elected a corresponding member of the Academy of Sciences [4, p. 25].

The scientist's next visit to Baku took place in 1926. Thus, the First Turkological Congress, held in Baku from February 26 to March 5 of the same year, was remembered for both positive and bitter results in the scientific and cultural life of the Turkic peoples, including the people of Azerbaijan. The congress held 17 sessions, attended by 131 representatives (93 Turks and 38 representatives of other nationalities). Turkey was represented by a delegation headed by Köprülü (members of the honorary board of directors – Ali Bey Huseynzade, Julius Meszáros). 7 important topics (the problem of the alphabet, the problem of spelling and orthography, the problem of terms, the problem of teaching and methodology, the problems of interaction and interference of related and neighboring languages, the problems of the literary language of the Turkic languages, including the problem of a common literary language, the great theory of language and the Turkic languages at the congress 38 reports were heard concerning the language, history, literature and ethnography of the Turkic peoples, which were discussed around historical problems).

It is reported that M.F. Keprülü, who was in Baku for about 1 month, participated in an event in one of the regions of Azerbaijan together with Ali bek Huseynzade and Mustafa Guliyev, and also that Keprülü and Ali bek Huseynzade stayed together in the "Yeni Europa" hotel [5, pp. 85–86].

The article was written by a scientist who, during his short stay in Baku, was closely interested in the history of Azerbaijani literature, and the research he conducted retains its scientific value and weight even today. The real source for literary scholars is Keprülü's work "Essays on Azerbaijani Literature" published in 1926 (the work was transliterated from Arabic into Cyrillic by Vajiha Feyzullazade and published in 1996).

This small-scale work, the main purpose of which is Fuzuli's work, was, in fact, typical for the history of literature from the point of view of the concept of implementing research materials. In other words, Hasanoglu, Habibi, Hatay, etc. were Azerbaijani poets before Fuzuli. are discussed both as a whole and separately in the form of small essays. That is why this work is called «Essays on Azerbaijani Literature» [6, p. 61].

The merits of Mehmet Fuad in the study of Fuzuli's legacy are invaluable. Fizulived Vajiha Feyzullazadeh rightly notes that «Fuad Köprülü introduced Fizuli as an Azerbaijani poet and compiled the first scientific list of the poet's works. There is not a single scholar studying our classical literature, both Turkish and Azerbaijani, who would not refer to Fuad Köprülü in his research [7, p. 7].

Let us continue our opinion with the notes of Academician Hamid Arasli on the indicated topic: «Turkish researchers also make a certain contribution to the study of Fizuli's heritage. Köprülü managed to summarize the work of researchers who were often unable to critically approach the ancient tazkirists and wanted to study Fizuli as an Ottoman poet... Köprülü is one of the scholars who studied Fizuli as an Azerbaijani poet. He took the initiative to determine the path of Azerbaijani literature to Fizuli. Although Köprülüzadeh's works initially met with strong resistance, he did an important job by recognizing Fuzuli as an Azerbaijani poet among all Turkish researchers [8, pp. 12–13].

Mehmet Fuad, who delivered a speech on the topic «Development of Literary Languages of Turkic Peoples», touched on the issue of a common language. He did not raise the question of a common Turkic literary language, on the contrary, he spoke about the emergence of literary languages of Turkic peoples and the specifics of the development of each of them [9].

In his work «Studies on Azerbaijani Literature», Mehmet Fuad devotes a separate chapter to the Azerbaijani poet of the 13th-14th centuries, Izzeddin Hasanoglu, drawing attention to the paucity of information about him: «we do not have a large amount of information about his biography. It is only known that he was a murid of Sheikh Jamaleddin Ahmed Zakir, one of the caliphs of the famous Sufi Sheikh Razieddin Ali Lal, and that he was known as a noble, wise, devoted to monotheism and immersed in mystical searches» [7, p. 32]. The researcher, referring to the tezkere (collection of biographies of poets) of Dovletshah Samarkand, notes that I. Hasanoglu had an exceptional talent, wrote poems in Turkic and Persian, and his divan (collection of poems) was very famous in Azerbaijan and Rumi.»

M.F. Kepryulyu highly appreciated the skill of the outstanding Gurruf poet I. Nasimi, the founder of the philosophical Gazela in

his native language, called him a divine master, noting that, being completely Azerbaijani, he had a deep and significant influence on Ottoman literature. Kepryulyu also emphasized that all Azerbaijani poets, including Fizuli, considered him their role model. In his work, comparing Nasimi and Hatay, the scientist comes to the conclusion that Hatay's poems were as widespread among the Gurruf Bektashis as Nasimi's poems. He also adds that Hatay, along with Nasimi and Fizuli, is one of the great personalities of Azerbaijani literature and its important stage, which should be recognized.

Conclusions. Köprülü summarizes his research related to Azerbaijani literature in an article entitled «Azeri», which he wrote for the «Islamic Encyclopedia» in 1942, dividing it into three subheadings (subheadings: a) Azeri-Persian Dialect; b) Azeri-Turkic Dialect; c) Evolution of Azerbaijani Literature), and explains his conclusions as follows: «in our opinion, this word should refer not only to the separation or separations of the Turkic language spoken by today's Iranian Azerbaijanis of the South Caucasus, but also in a broader sense to the «literary dialect», which over the centuries has created a rich literature among the Turks of Iran, the Caucasus, as well as Eastern Anatolia and Iraq» [3, p. 30–31] it should be noted that the work «Azeri» was translated from the Turkish alphabet to the Azerbaijani alphabet by Turkologists Buludkhan Khalilov and Mirza Ensarli (Lambali) in 2000. The conclusion of the candidate of philological sciences Dilbar Zamanzadeh regarding this valuable work is noteworthy: «in this work, the author, based on rich historical facts, conducts a high-class scientific study concerning the principle of language as the main criterion for determining the literary and geographical boundaries of Azerbaijani literature, as well as the selection of literary materials that are the object of literary history. This study is based on the disclosure of the ethnic-historical and cultural-geographical meanings of the term «Azeri». It should be noted that Keprulyu uses the word «Azerbaijan» exclusively as a geographical name, which we now use as a toponym and ethnonym. Wherever the ethnicity of Azerbaijanis is mentioned, he uses the term «Azeri»» [6, p. 63]. In conclusion, we can conclude that M.F. Keprulyu, showing special sensitivity and accuracy in the study of Azerbaijani literary studies, its historical paths, linguistic and Turkological directions based on sources, strove to conduct research that did not lose its scientific significance either for the present or for future generations.

Bibliography:

1. Tansel, F.A. (1966). Memleketimizin acı kaybı, prof. dr. Fuad Köprülü. Türk Tarih Kurumu Bülleteni, № 120, s. 621–622.
2. Akün. F.Ö. Mehmet Fuad Köprülü. https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmet-fuad-koprulu
3. Köprülü, M.F. Azəri. (2000). Bakı, Elm. 115 s.
4. Şəhriyar, Qumru. (2015). M.F.Köprülüzadə və onun "Dədə Qorqud kitabı"na aid qeydlər" əsəri (şərhli təhlil). Bakı. 164 s.
5. Turan, A. (2008). Əli bəy Hüseynzadə. Moskva, Salam press. 280 s.
6. Zamanzadə, D. (2003). Fuad Köprülü və Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, Elm. 136 s.
7. Köprülüzadə, M.F. (1996). Azəri ədəbiyyatına aid tədqiqlər. Bakı, Sabah. 58 s.
8. Araslı, H. (1958). Böyük Azərbaycan şairi Füzuli. Bakı, EA nəşri. 310 s.
9. Azərbaycan ədəbi dili necə yarandı? – Çar canişini Yermolovun fars dili qadağası və sovet hökumətinin "proletar dili" ideyası https://cenub.az/

Дадашева Н. Роль Мехмета Фуада Кепрюлю у розвитку тюркології та азербайджанської літератури

Основна мета статті розглянути деякі важливі аспекти творчість Мехмет Фуад Кепрюлю – одного з видатних інтелектуалів, мислителів і неоціненних діячів науки, вихованих Туреччиною. Відзначається, що його фундаментальні дослідження здобули визнання не тільки в Туреччині і серед тюркомовних народів, а й у всьому світі.

Метод дослідження. Для систематичної реалізації цілей і завдання дослідження були використані наступні методи дослідження:

1. Загальнонаукові методологічні принципи: історичність, ілогічність, системність, послідовність, аналіз і т. п.

2. Загальнофілософські методологічні принципи: філософський закон,категорії, теорії.

Новизна в статті. Вперше у вітчизняній літературі розкрито значимість участь Керпюлю в житті розвиваючого молодогго держави після тривалої колоніальної політики царської Росії. Підкреслюється, що, в Туреччині Кепрюлю називають «батьком сучасної історії». Його багатогранна творчість, як історика, літературознавця, тюрколога, а також політика і громадського діяча, займав дуже важливе значення для азербайджанських літературознавців.

Висновки. Відзначається, що перший візит Мехмета Фуада в Азербайджан відбувся в 1925 році. Так як Міністерство освіти Азербайджану запросив Кепрюлю читати лекції з курсу «Історія азербайджанської літератури» в Баку. Підкреслюється, що, незважаючи на те, що в той період він працював в Істамбульському університеті, Кепрюлю прийняв це запрошення і прибув до Баку. Так як з перших же днів свого перебування в Азербайджані, вчений проявив жвавий інтерес до історії азербайджанської літератури і за короткий час написав ряд цінних і вагомих статей. Його роботи, присвячені життю і творчості таких майстрів, як Фізулі, Насімі, Хатаї, Ібн Хосровогли, Хабібі, Кязі Бурханаддін, Мустафа Заріф і Нами, залишаються актуальними і сьогодні.

Відзначається, що, вдруге Кепрюлю відвідав Баку в період з 26 лютого по 5 березня 1926 року, щоб взяти участь у першому Міжнародному тюркологічному Конгресі. Він був обраний головою делегації, запрошеної з Туреччини, і саме в цей період були проведені найпродуктивніші дослідження вченого, пов'язані з Азербайджаном.

Ключові слова: Кепрюлю, Туреччина, літературні зв'язки, дослідження, література.

УДК 821.161.2-93.09:502
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.28

Мішеніна Т. М.,
доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного університету

Іщенко І. В.,
доктор філософії з філології,
старший викладач кафедри української мови

ЕКОЗБЕРЕЖУВАЛЬНИЙ ВИМІР ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ ЄВГЕНА ГУЦАЛА «ДІТИ ЧОРНОБИЛЯ»)

Анотація. У публікації досліджено екозбережувальний потенціал української природоорієнтованої дитячої прози на матеріалі збірки Є. Гуцала «Діти Чорнобиля». Аналізований доробок являє собою цикл екооповідань, зміст яких концентрує увагу читача на важливих екологічних проблемах. Художня оповідь насичена повчальною інформацією, покликаною виховувати бережливе ставлення до природи. Зразки негативних аспектів людського втручання в екосистему дають змогу реципієнтові краще усвідомити класичні категорії добра і зла.

Під час аналізу джерельної бази виявлено ключові теми екоетики, які є наскрізними у творах: 1) акцентовано на проблемі людської відповідальності за скоєнні дії; 2) ретрансльовано невідворотні наслідки аварії на Чорнобильській атомній електростанції крізь призму глобальної катастрофи людства; 3) порушено не менш актуальні проблеми сьогодення, які стосуються зміни клімату й глобального потепління, їхнього впливу на вирощування сільськогосподарських культур; 4) висвітлено справжню техногенну небезпеку, що впливає не лише на здоров'я людей та тварин загалом, але й на здоров'я майбутнього покоління зокрема.

Письменник за допомогою влучних художніх прийомів та образів спонукає читача до вироблення екологічної культури, яка полягає в усвідомленні ціннісних орієнтирів екоцентризму, морального обов'язку людства, осягненні негативних наслідків від промислового та техногенного забруднення довкілля і т. ін. Екологічний імператив збірки Є. Гуцала «Діти Чорнобиля» реалізовано в таких постулатах: 1) людині необхідно раціонально співіснувати з навколишнім середовищем, не завдавати шкоди як рослинному, так і тваринному світу; 2) варто визнавати наслідки агресивного техногенного середовища, яке згубно впливає на здоров'я всього живого; 3) необхідно докладати неабияких зусиль, аби якість довкілля була кращою (власним прикладом мотивувати інших до розв'язання екологічних проблем).

Екозбережувальний потенціал відповідної книги є безперечним, оскільки маніфестація дихотомії екологічного конфлікту має значний вплив на формування екологічної культури не лише юних, але й дорослих реципієнтів, на самоідентифікацію в екологічній картині минулого, сьогодення та майбутнього.

Ключові слова: українська дитяча література, природнича література, екооповідання, екологічний імператив, екологічна культура, екологічні проблеми, чорнобильська тема, екологічна герменевтика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні літературознавчі розвідки демонструють неабияке різноманіття в дослідженні так званих природноорієнтованих текстів, зміст яких покликаний висвітлити важливі проблеми сьогодення, передовсім пов'язаних із екологією загалом та екологічною культурою зокрема. Тема природи здавна цікавила як зарубіжних, так і вітчизняних письменників, а тому неодноразово ставала предметом художнього осмислення. У цьому аспекті не можна не згадати й твори сучасної української дитячої літератури, що являють собою джерело пізнавальної інформації, виховують бережливе ставлення до екосистеми, маніфестують безпосередній взаємозв'язок людини і природи, зображують негативні аспекти людського впливу на живі організми (за рахунок тих чи тих сюжетних ліній читач чітко усвідомлює різницю між поняттями «добро» / «зло»).

Збірка «Діти Чорнобиля» Є. Гуцала є яскравим репрезентантом жанру екооповідання (екофікшн), оскільки містить розповіді про життя персонажів після Чорнобильської трагедії, ретранслює співіснування рослинного й тваринного світів у техногенному, зіпсованому людиною, середовищі. Екозбережувальний потенціал відповідної книги відкриває широкі можливості для наукових пошуків, адже висвітлення дихотомії екологічного конфлікту має значний вплив на формування екологічної культури юних реципієнтів, на ідентифікацію себе в екологічній картині минулого, сьогодення та майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Сучасні наукові праці, присвячені аналізові екологічної літератури, засвідчують доволі різноаспектний характер. Окрім вивчення теоретичного підґрунтя жанру екофікшн (Л. Б'юелл, П. Мерфі, Д. Філліпс, Л. Горболіс та ін.), учені концентрують свою увагу й на текстологічному описові художніх творів. Так, наприклад, О. Вертиполох проаналізувала екологічний вимір поетичних та прозових текстів письменників Закарпаття [1], Я. Поліщук дослідив екокритику Волинських романів Володимира Лиса [2], Ю. Куманська здійснила вивчення творів дитячих авторів (зокрема З. Мензатюк, О. Ільченка, І. Андрусяка, О. Пчілки) [3].

Знаковими й ґрунтовними є напрацювання М. Варданян [4, 5], О. Пухонської [6], Т. Федик [7]: у публікаціях літературознавців акцентовано на виховному потенціалі прозових текстів, наскрізною темою яких є екологічна катастрофа на Чорнобиль-

ській атомній електростанції. Хоч науковий доробок і засвідчує високий ступінь розробки відповідної проблематики, проте вважаємо за потрібне більш детально ретранслювати екозбережувальний потенціал української дитячої літератури за рахунок висвітлення таких параметрів, як-от: екологічна культура, екологічний імператив, природоорієнтованість.

Формулювання мети статті. Мета наукової розвідки полягає в описі екозбережувального виміру збірки Є. Гуцала «Діти Чорнобиля» («Скажений чорнобильський собака», «Чорнобильська дівчина Калина», «Плач у мороку ночі», «Рудня», «Зозуля», «Дитя від стронцію», «Різдвяне оповідання»), в окресленні художньої інтерпретації екологічних проблем крізь призму дитячого світобачення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Загальновідомо, що українські дитячі твори не лише містять ті чи ті фантастичні елементи, демонструють казковий світ пригод, але й мають неабиякий виховний потенціал, адже юний читач через осмислення розлогих діалогів, сюжетних ліній та подій прагне збагнути й усвідомити саме ту інформацію, яку хотів передати автор. Тексти дитячої літератури здебільшого маніфестують одвічну боротьбу добра і зла, що, своєю чергою, змушує реципієнта розмірковувати над класичними філософськими категоріями. Окрім того, художні твори для дітей мають і повчальний контекст, який є наскрізним лейтмотивом кожної літературної праці. Усе це безпосередньо стосується й дитячої природоорієнтованої літератури, оскільки такі тексти апелюють до вироблення екологічної культури, сприяють розширенню емоційного інтелекту [8, с. 51].

Художній дискурс природоорієнтованої дитячої прози загалом і збірки Є. Гуцала «Діти Чорнобиля» зокрема засвідчує особливу оповідну манеру, де суб'єкти та об'єкти рослинного і тваринного світу відіграють важливу роль у розвитку сюжету, стають, так би мовити, головними героями зображуваних подій. Це дає змогу читачеві більш точно і правдиво відчувати внутрішні емоції, викликані конкретно-чутливими образами флори й фауни, усвідомлювати ціннісні орієнтири кожного живого організму [9, с. 181]. Так, наприклад, в оповіданні «Скажений чорнобильський собака» неабиякого значення набуває образ вагітної собаки Пальми, що символізує нескореність та жагу до життя попри всі техногенні катастрофи, спричинені людством. За рахунок опису теплих і людяних стосунків маленького хлопчика Грицька із Пальмою, яку колишні господарі-переселенці із зони відчуження залишили напризволяще, автор прагне показати невідворотні наслідки аварії на Чорнобильській атомній електростанції. На думку сусідів, тварина несе небезпеку для навколишнього світу, а тому навіки «затавровано» страшним словом «чорнобильська» [10, с. 90].

У тексті натрапляємо на опис зовнішності Пальми, де чітко висвітлено наслідки радіаційного впливу: *Дитино, й чого ти граєшся з тією Пальмою? – Але ж Пальма така славна! – Собака як собака. – Е-е, така – та не така! – Подивись,* ***осліпла на ліве око****. – Хтось вибив їй око. – Й* ***окривіла на задню лапу****. – Хтось ударив по нозі, чи колесо переїхало. – Е-е, то неспроста – й* ***око сліпе****, й* ***крива лапа****. – Бо якби здоровий собака, то здоровий. Дивися, завтра щось станеться з Пальмою, а ти все коло неї та коло неї. Аби тобі не передалося* [11]. Як бачимо, Грицько відмовляється вірити, що таке могло статися після аварії на енергоблоці, його дитяча наївність запереречує усвідомлення страшних реалій життя. Окрім того, мати переживає, щоб мутація не передалася синові.

Через ті чи ті діалоги Є. Гуцало порушує проблему людської відповідальності за скоєнні дії та наслідки для майбутнього. Осмислення екологічних питань набуває філософського характеру, бо іноді вчинки людини алогічні, необдумані: *Еге, слухаєте, але не чуєте. Чи я вам не казав за ту суку? То ж чорнобильські люди її загубили, ген отам за селом прив'язали до верби. Прив'язали – а самі гайда машиною світ за очі від Чорнобиля та від своєї суки. А те! Хіба не заразишся? Заразишся. Але ж які – не самі себе прив'язали до дерева, а собаку. Самі ж заражені, самі! То чкурнули в світ поміж людей, щоб заражати їх, бо ж заразні самі* [11]. Після катастрофи і люди, і тварини отримали величезну дозу радіаційного опромінення, проте рішення евакуюватися без домашніх улюбленців є зовсім негуманним, а подекуди навіть й аморальним.

Власне, проблеми, безпосередньо пов'язанні з екологічною культурою, додають дитячому художньому дискурсові «дорослості», адже юний читач робить відповідні висновки про вчинки людей, виокремлює з-поміж персонажів протагоністів й антагоністів, аналізує моральний вимір зображуваного. Як слушно зазначає В. Кизилова, апеляція до світу дитини у творчості Є. Гуцала є невипадковою: дитинство – це першооснова людського буття, завдяки вродженим інстинктам дитина здатна диференціювати добро / зло, а її щира наївність, простодушність і довірливість уможливлює відсторонення від «моральної забрудненості», реалізує контрактивне зіставлення дитячого й дорослого світосприйняття [12].

Грицько, безсумнівно, втілює образ доброї людини, оскільки піклується про природу, оберігає її, тим самим подає гарний приклад молодому поколінню: *Пальмо, – каже, – давай* ***замажемо оцю дюромаху****, бо* ***це рана****,* ***березі болить****. Знаходить штурпачок, наколупує глини – й запихає в дірку, аж поки глина набрякає каламутною березовою кров'ю – і вже не вивалюється з дірки. Грицько старанно шмарує долонею глиняну замазку, вже й зашмарував,* ***тепер на стовбурі берези слизіє біло-рудий пластир*** [11]. Наскрізним лейтмотивом оповідання є своєрідний екологічний імператив, який полягає у збереженні природи, у раціональному співіснуванні з навколишнім середовищем, у невтручанні людини в загальну екосистему, якщо це може мати негативні наслідки для всього живого.

Текст «Чорнобильська дівчина Калина» теж актуалізує проблему екозбереження природи й людської відповідальності. Образ чорнобильської дівчинки-переселенки є непересічним, адже, на думку І. Голубовської, ретранслює багатостраждальний і трагічний портрет України [10, с. 92]. Унаслідок вибуху на Чорнобильській АЕС людство стало на крок ближче до онкологічних захворювань – не виняток і невиліковна хвороба Калини, про яку дізнаємося з контексту: *Вже багато наслухався балачок і про Чорнобиль, і про чорнобильських людей, то знає про це велике горе. І Калина така хоровита – з тієї самої причини. Кажуть мати з бабою, що то в неї* ***кров порчена*** *стала, а* ***коли порчена кров, то й світ білий не милий, то й жити не хочеться****. Кажуть мати з бабою, що якби їй усю кров поміняти – полегшало б, як удруге б на світ народилася. Ото їй харчі всякі здорові треба – і мед, і молоко, і ягоди. А хіба у них молоко здорове чи ягоди здорові? Все тепер перевелося, боїшся їсти з городу картоплю чи буряк, боїшся пити воду з криниці, бо й з дужої людини станеш недужою, а хворій мало*

чим пособиш [11]. У цьому фрагменті проблема екоциду постає настільки гостро, що продукує безвихідне становище: для того, аби дівчинка одужала, потрібно їсти здорові харчі, але вся їжа після атомної катастрофи має сумнівну якість, а тому не може бути безпечною навіть для здорової людини.

Хлопець Любомир, який закоханий у Калину, має велике серце й по-справжньому вірить у її одужання. За допомогою трансляції його зовсім недитячих роздумів та відчуттів Є. Гуцало вдається філігранно відтворити виховний аспект екооповідання. Інтертекстуальні біблійні вкраплення є оригінальним авторським рішенням для створення повчального взаємозв'язку на рівні «письменник – читач»: *Мені розказувала моя баба Фросина... **Пророк Ілля сердиться на всіх людей, що вони отакі от**... Які? – Ну, **погані**... **Злі, брешуть одне одному, обманюють**... **І на землі так роблять, що земля не родить**... Я вчора бачив, як дядько Задоя бив пужалном колгоспного коня. А тітці Степаниді хтось кинув у криницю дохлого кота – вона тепер по воду ходить до сусідів... **Пророк Ілля сердиться на всіх, бо всі завинили*** [11]. Саме такі людські злодіяння руйнують екосистему, зумовлюють негативні наслідки, екоцид. Любомир хоч ще й дитина, проте йому не потрібно багатого життєвого досвіду, щоб осягнути прості істини. Заглиблюючись у проблематику творів, розумієш, що часто вчинки дитини приносять більше користі, аніж вчинки дорослих. Своєю чергою, авторський прийом контрастного відображення сприйняття світу дитиною й дорослою людиною значно впливає на розвиток екологічної культури як юних, так і дорослих читачів.

Окрім того, письменник не залишає й поза увагою актуальну проблему сьогодення, яка стосується зміни клімату й глобального потепління. Відповідні питання порушено у творі «Плач у мороку ночі», де через розлогі художні описи зображено циклічні природні процеси, які внаслідок тих чи тих техногенних чинників зазнають певних модифікацій. Є. Гуцало майстерно використовує індивідуально-авторські епітети й метафоричні звороти для акцентуації на проблемі кліматичних змін: *Так, це пізніше на **передчасно зазеленілий світ випадуть сніги**, потрощать гілля на деревах, поморозять цвіт на абрикосах та черешнях, а поки що довколишній **цей світ лагідно-сумирний після теплої безсніжної зими**, **зими парникового періоду нашого буття на землі**, і обіч дороги, по якій котиться легковий автомобіль, стеляться **голі поля з понурою озиминою** і **луги з торішньою рудою травою**, з-поміж якої вже пробивається **жива бадьора зелень*** [11]. До того ж в оприявленому контексті не можна залишити поза увагою й узаємозв'язок між зміною клімату й вирощуванням сільськогосподарських культур. Цілком закономірно, що весняний сніг заморозить усе живе, зумовить подальшу неврожайність.

Аби якнайвиразніше зобразити руйнівні наслідки, автор вдається до використання словосполучення *наглий снігопад*, наділеного негативною конотацією: *Це згодом, коли на початку квітня після раптового тепла все дружно зазеленіє, прийде **наглий снігопад**, пригне зелений бузок до землі, потрощить черемхи, вони також попадають на землю, і білий черемховий цвіт лежатиме на снігу, схожому на черемховий цвіт, обвисатиме кетягами на задертому гіллі, – а зараз черемха та бузки ще тільки обібралися бруньками, їм і не мариться про той снігопад у квітні*** [11]. Художня кореляція *початок життя*, *зародження чогось нового – раптова смерть* говорить про те, що флора і фауна, з одного боку, має адаптуватися до нових екологічних умов, а з іншого – несподівано постає перед смертельною небезпекою й не може з нею боротися.

В екооповіданнях «Плач у мороку ночі» та «Дитя від стронцію» окремого висвітлення набуває техногенна небезпека, яка негативно впливає на здоров'я людини загалом і на здоров'я майбутнього покоління зокрема. Перед жінками зазначених творів постає складний вибір – зробити аборт чи народити дитину-мутанта: *Я все передумала. Я **не хочу народжувати мутанта**. Навіть коли від тебе народжу не мутанта, а здорову дитину, то однаково від неї – в третьому, в п'ятому чи в сьомому поколінні – **народиться мутант**. Це неминуче. – Може, й не так, ти перебільшуєш, – слабко заперечує він. – Так! Хіба не знаєш – **уже народжуються мутанти**. Й не тільки телята, а й діти. Перші ластівочки! Думаєш, їх меншатиме? Тільки більшатиме! **А від мутантів – мутанти, народ мутантів, народ-мутант**!* [11]; *Ой, жалко, хто ж каже, що не жалко, а якщо воно **без руки вродиться** чи **паралітик**? Бо люди всяке балакають, ой, всяке за те чорнобильське лихо. Василь від того стронцію помер, чи від цезію, не знаю, то він же який здоровий у мене вродився. І то згорів* [11]. Перша ілюстрація демонструє щемливі душевні роздуми Ганнусі стосовно майбутнього її сім'ї та дітей. Жінка розуміє, що перспектива негайного розв'язання екологічної катастрофи доволі примарна, а відтак, намагається переконати свого коханого поки не народжувати дітей, оскільки переживає, що в тому чи в тому поколінні в будь-якому разі з'являться мутанти. Художній повтор іменника *мутант* справляє неоднозначні враження, ніби змушує читача змиритися з тим, що життя після вибуху на Чорнобильській АЕС зупинилося. У другому контексті натрапляємо на уривок діалогу між двома жінками, одна з яких співчуває вчительці Ганні Миколаївні, намагається підтримати її після аборту, наводить переконливі аргументи «за», адже в неї могла б народитися дитина з паралічем.

Складні життєві й філософські моменти, які часто не мають жодного розв'язання, безперечно, є наслідком екологічної катастрофи, що зруйнувала не одне людське життя. До того ж техногенні трагедії часто зумовлюють і демографічні кризи, еміграцію населення. Про це, власне, теж йде мова в екооповіданні: *– Слухай, а чи не могли б ми з тобою виїхати кудись із Києва? Так, як тепер виїжджають – чи в Ізраїль, чи в Америку? <...> – Отак просто? Все так спростити? – А що, краще тут поступово гинути? І щоб діти гинули? Й діти дітей? Невже ти не розумієш, що всіх чекає через десять років, через п'ятдесят? І ще страшніше – через сто чи тисячу? Бо й через тисячу років – ця сама кара Божа на народ* [11]. Такі риторичні запитання, на жаль, є актуальними й зараз… Дихотомію «життя / смерть» у творах дитячої літератури маніфестовано крізь призму екологічної проблематики, яка подекуди набуває зовсім «недитячого» прочитання.

В оповіданнях «Рудня» й «Зозуля» Є. Гуцало зосереджує увагу на забрудненні екосистеми, на хімічному екоциді, на дисбалансі природного середовища. Рудня – це пропаще місто, у якому вимерли всі живі організми, це місцевість, де технологічний прогрес разом із діяльністю людини продукує екологічну катастрофу: *Ген, за горбами, видніють труби заводу на околиці райцентру, вдень і вночі кадять димом. Коли вітер віє сюди, на Рудню, та коли принюхатися – заводський дим смердить отруйними їдучими запахами* [11]; *В селі знають, що на Рудню ходити не можна, щоб не задихнутися чи водою*

не отруїтися. Мовляв, коли сам хочеш здохнути, коли свого життя не жалко – гайда на Рудню [11]. Як бачимо, автор порушує проблему розташування заводів у межах міста, що є зовсім абсурдним з погляду екології. Труби заводу, які кадять отруйним їдучим димом, знищують довкола всю флору й фауну.

Збіг обставин змусив Савку-Савку вирушити на Рудню на пошуки свого собаки, що загубився. Відважний хлопчик має чуйне серце, хоче допомогти заблукалому собаці, усвідомлює всі ризики й наслідки перебування в цій місцині, проте йде на зустріч небезпечним пригодам, натрапляє на коня, який прийшов помирати в безлюдне місце: *Й раптом ноги в коня хитаються, підламуються – й кінь падає в траву, здухи його здригаються, і, здається, ребра під тонкою, злинялою шкурою ходять ходором. У хлопця всередині все завмирає. Він хоче кинутися до коня, щоб допомогти, але... Але злякано застигає. Бо як допомогти? А коли в цього коня якась смертельна хвороба? Авжеж, смертельна хвороба, інакше б він тут не опинився на безлюдді, інакше б не здихав. І корчі в коня пробігають під шкурою, й голова смикається, аж поки безсило падає на землю... Конає... Савка-Савка озирається по Рудні, сподіваючись побачити кого-небудь, але ніде нікого, гнила пустка. Лише ген-ген димлять заводські труби на околиці райцентру* [11]. Прагнення Савки-Савки допомогти коневі, а потім і зайцю, які застрягли в болоті, демонструє мужність, сміливість, героїзм. Хлопець через свою доброту й дитячу наївність опинився на межі життя та смерті, оскільки сам застряг у трясині. Письменник яскраво описує емоційні переживання як звірів, так і хлопця: вони зазнали фізичного болю, терпіли його, намагалися врятуватися від загибелі. Зображення таких екстремальних ситуацій застерігає читача від необдуманих дій, збагачує його життєвим досвідом, отриманим від іншої людини, вчить, як треба поводити себе в тій чи тій ситуації.

Символом екоциду в цьому оповіданні є не лише заводські труби, які видно з усіх усюд, але й отруєна вода, що здатна заподіяти лиха тваринному й рослинному світу: *І* ***вода*** *в річечці, яка тече сюди, на Рудню,* ***затхла та баговинна****. Колись тут водилася риба, раки та в'юни, а тепер навіть жаби не водяться. Савка-Савка вбирає повітря через ніздрі, приюхується – і приглядається до болота, на якому й трава не хоче рости, зелені віхтики зеленіють де-не-де, й квітки не цвітуть, ген жовтіє одна-друга чашечка латаття. В горлі пече, хочеться пити, але під ногами по воді плавають якісь райдужні олійні плями – й дивитися важко на цю твань* [11]. Образ забрудненої річки актуалізує низку екологічних проблем. Негативний приклад поводження з водоймами підвищує екологічну культуру читача, спонукає його робити все можливе, аби запобігти техногенній катастрофі.

Окрім того, в екооповіданні «Зозуля» суголосним символом забрудненої річки є образ мертвої річки, яку, на відміну від попередньої, уже неможливо врятувати: *Тут, розказують місцеві хлопці,* ***колись текла річка****, а тепер –* ***сіріють бетонні плити****. Цими бетонними плитами вимощено русло, щоб вода текла по плитах. Та* ***самої річки вже нема****, й ніяка вода не тече тісним бетонним ложем.* ***Річка*** *з тих пір* ***пересохла****, поміж стиками бетонних плит випинається то якесь коріння, то пучок рогози стримить, то листя лепехи. І луги над бетонним ложем не зеленіють, луги розорано, вітер порошить сухим торф'янистим грунтом. А чи не побігти до отієї верби, що зеленіє ген-ген над* ***мертвою річкою*** [11]. Екологічний імператив у змалюванні руйнівних наслідків людської діяльності полягає в усвідомленні цінностей кожного живого організму нашої планети.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Збірка «Діти Чорнобиля» Є. Гуцала має всі ознаки жанру екооповідання (інша назва – екофікшн), оскільки ретранслює екологічну тематику й проблематику, реалізує дидактичний і виховний потенціал. Інформаційна наснаженість аналізованих творів безпосередньо впливає на сприйняття природного середовища, осмислення взаємозв'язків людини та навколишнього світу, їхньої єдності, ціннісних орієнтирів; актуалізують емпатію; сприяють збагаченню екологічної культури і грамотності, формують відповідальне ставлення до природи, спонукають до пошуків раціонального розв'язання екологічних проблем і т. ін.

Екологічний імператив збірки екооповідань є повчальним, містить невичерпний виховний потенціал, апелює до свідомості юних читачів, змушує критично аналізувати діяльність людини, з любов'ю та турботою ставитися до рослинного й тваринного світу, завжди пам'ятати про екоцентризм та не скоювати протиправні дії, які в далекому чи близькому майбутньому можуть зумовити екоцид. Перспективами подальших наукових розвідок є комплексне й ґрунтовне дослідження природоорієнтованої дитячої літератури в аспекті аналізу проблем, пов'язаних із екозбереженням.

Література:

1. Вертиполох О. Екологічний метамодернізм у поезії та прозі письменників Закарпаття (на матеріалі творів Петра Мідянки та Мирослава Дочинця). *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 15. С. 198–202. URL : http://zfsjournal. uzhnu.uz.ua/archive/15/39.pdf.
2. Poliszczuk J. Volhynian Novels of Volodymyr Lys from Ecocriticism Point of View. *Bibliotekarz Podlaski*. 2023. Vol. 59 (2). Pp. 175–189. URL : https://doi.org/10.36770/bp.806
3. Куманська Ю. О. Екологічні аспекти сучасної літератури для дітей (на матеріалі прози З. Мензатюк, О. Ільченка, І. Андрусяка) : дис. ... канд. філол. наук. Тернопіль, 2021. 224 с. URL : http://dspace. tnpu.edu.ua/handle/123456789/ 18604
4. Vardanian M. Reading the Chornobyl Catastrophe Within Ecofiction. *Children's Literature in Education*. 2022. 53. Pp. 1–17.
5. Vardanian M., Dyrda I., Kirieieva M. Cultural memory of Chornobyl in literature and fine arts (in case of a picturebook «The Flowers beside the Fourth Reactor» by K. Mikhalitsyna and paintings by M. Prymachenko). *ACNS Conference Series: Social Sciences and Humanities*. 2023. Vol. 3. P. 03003.
6. Пухонська О. Чорнобиль як зона відчуження та самопізнання (за книгою Маркіяна Камиша «Оформляндія, або Прогулянка в Зону»). *POZNAŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE*. 2022. № 22. С. 255–270.
7. Федик Т. Травмування Чорнобилем : залежність ментальна і фізична (художні моделі адикції в п'єсах Григорія Штоня і Павла Ар'є). *Синопсис : текст, контекст, медіа*. 2022. № 28 (4). С. 189–195. URL : https://synopsis.kubg.edu. ua/index.php/sy nopsis/article/view/544/444.
8. Ракітянська Л. М. Ретроспективний погляд на феномен емоційного інтелекту. *Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього* : зб. наук. робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції 17–18 травня 2019 р. м. Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2019. Ч. 2. С. 50–54.
9. Мішеніна Т. М. Художня вербалізація екологічного імперативу в сучасній українській дитячій літературі. *Науковий вісник Між-*

народного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2024. № 67. С. 180–184.

10. Голубовська І. В. Трагедія маленьких українців у збірці Євгена Гуцала «Діти Чорнобиля» (до 80-річчя письменника). *Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах* : зб. наук. праць (за матеріалами міжрегіонального науково-методичного семінару). Житомир, 2017. С. 90–94.
11. Гуцало Є. Діти Чорнобиля. Київ, 1995. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Hutsalo/Dity_Chornobylia.pdf?
12. Євгенові Гуцалу – 80! *КЛЮЧ : Краща література юним читачам*. URL : http : //www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/448

Mishenina T., Ishchenko I. Eco-protectional dimension of children's literature (on the example of Ye. Hutsal's collection "Children of Chornobyl")

Summary. The publication deals with the eco-protectional potential of Ukrainian nature-oriented children's prose based on the material from the collection of Ye. Hutsal's "Children of Chernobyl". The analyzed work is a cycle of eco-stories. The content focuses the reader's attention on important environmental problems. The artistic narrative is saturated with instructive information designed to foster a careful attitude towards nature. Examples of negative aspects of human intervention in the ecosystem allow the recipient to better understand the classical categories of good and evil.

During the analysis of the source database, key themes of eco-ethics were identified, which are pervasive in the works: 1) the problem of human responsibility for committed actions is emphasized; 2) the inevitable consequences of the accident at the Chernobyl nuclear power plant are relayed through the prism of a global catastrophe for humanity; 3) no less relevant problems of the present day are raised, which concern climate change and global warming, their impact on the cultivation of agricultural crops; 4) the real technogenic danger is highlighted, which affects not only the health of people and animals in general, but also the health of future generations in particular.

The writer, using artistic techniques and images, encourages the reader to develop an ecological culture, which consists in realizing the value orientations of ecocentrism, the moral duty of humanity, understanding the negative consequences of industrial and technogenic pollution of the environment, etc. The ecological imperative of the collection by Ye. Hutsal's "Children of Chernobyl" is implemented in the following postulates: 1) a person needs to rationally coexist with the environment, not to harm both the plant and animal world; 2) it is worth recognizing the consequences of an aggressive technogenic environment, which has a detrimental effect on the health of all living things; 3) it is necessary to make considerable efforts to improve the quality of the environment (by motivating others to solve environmental problems by one's own example).

The eco- protectional potential of the corresponding book is undeniable, since the manifestation of the dichotomy of the ecological conflict has a significant impact on the formation of the ecological culture of not only young but also adult recipients, on self-identification in the ecological picture of the past, present and future.

Key words: Ukrainian children's literature, nature-oriented literature, eco-story, ecological imperative, ecological culture, ecological problems, Chernobyl theme, ecological hermeneutics.

УДК 821.111
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.29

Приймак І. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології
Хмельницького національного університету

Олійник Л. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології
Хмельницького національного університету

МИСТЕЦЬКЕ РЕНОМЕ ОКСАНИ КЕРЧ

Анотація. У статті розглядаються окремі аспекти літературної діяльності Оксани Керч – української письменниці, яка значну частину свого життя провела в еміграції. Але саме в Україні відбувалося її входження в літературу, формування письменницьких смаків, вироблення індивідуального стилю.

Літературний доробок Оксани Керч – оригінальне, неповторне і своєрідне явище в нашій літературі. Її творча спадщина складається з оповідань, повісті, кількох романів, п'єси, літературно-критичних есе та рецензій. У 30 роках ХХ століття твори та статті письменниці друкувалися на сторінках відомих українських часописів «Жіноча доля», «Нова хата», «Українські вісті» та ін., виходили окремими виданнями. Після еміграції у радянській Україні ім'я цієї авторки взагалі не згадується, однак за межами України її літературна діяльність є широкомасштабною.

Художня творчість Оксани Керч розвивалися у тісному взаємозв'язку із загальними тенденціями розвитку національної літератури міжвоєнного періоду, а також еміграційної літератури. Сюжетну канву для прози письменниця брала зі свого життя – більшість її героїв мають реальних прототипів, свідком багатьох подій була вона сама. Прикметною рисою її творчості є автобіографізм. Специфіку художньої манери Оксани Керч прослідковуємо у романах «Альбатроси» та «Наречений». Центральне місце у творчій парадигмі авторки посідає концепція неоромантичного героя, яка чітко прослідковується у структурі художнього наративу.

Прозі письменниці притаманна чітка й продумана композиція, властива подієвість, динамічність, зміна місця перебування героїв. Ідейна та художньо-образна структури творів були спрямовані на збереження національної ідентичності українців. Прикметною рисою її мистецького реноме є те, що вона подає життя крізь психологічну призму, що дає змогу читачеві відчути на собі переживання героїв, створюється так званий ефект присутності.

Ключові слова: Оксана Керч, автобіографізм, психологізм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В історії новітньої української літератури досить помітною є творча спадщина українських митців слова, які з вагомих причин, передусім соціально-політичних, змушені були покинути рідну землю й опинилися далеко за межами України. Це такий своєрідний еміграційний «материк», розкиданий по всій Європі (Чехословаччина, Польща, Німеччина, Франція тощо). Волею обставин, опинившись за межами рідного краю, ці письменники ідентифікували себе з національним мистецтвом і їхня літературна діяльність не була закута у «прокрустове ложе» доктрин соцреалізму, тому в художній творчості органічно втілені основні засади еволюційного поступу літературного процесу. Таким чином, інтегрувавшись у європейський культурний простір, українська література спромоглася вийти на новий щабель розвитку, у ній намітилися тенденції, які дозволяють сьогодні багатьом дослідникам говорити про самобутність та оригінальність цієї сторінки нашого красного письменства.

Прикметно, що свою літературну діяльність більшість митців починали в Україні. Саме тут відбувалося входження в літературу, формування письменницьких смаків, вироблення індивідуального стилю.

Своєрідною та оригінальною сторінкою національного літературного процесу є галицька доба 20–30-х рр. Коли у Східній Україні літературний рух був силоміць пошматований, мистецький ренесанс став «розстріляним відродженням», у Західній Україні спостерігаємо піднесення літературно-мистецького руху. «У той час, коли «східняки» мовчали, придушені московським централізмом, «західники», тішачись відносно свободою в Польщі, могли змінити свої власні зусилля на культурному й літературному полі на зусилля, які іншим чином могла ефективно виконати ціла нація» [1, с. 107].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Протягом останніх двох десятиліть спостерігаємо активізацію дослідницької уваги до особливостей західноукраїнського літературного процесу міжвоєнної доби, до ідейно-тематичних, стильових пошуків окремих письменників. Цікавими у цьому аспекті є праці Стефанії Андрусів «Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.», у якому авторка розглядає літературу 30-х рр. ХХ ст. під кутом зору збереження національної ідентичності, «формування галицького культурно-психологічного феномену» [2, с. 34], Наталії Мафтин «Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х років ХХ століття: парадигма реконкісти» [3], де розкриті художні особливості західноукраїнської та еміграційної прози 20–30-х рр. ХХ ст. на рівні індивідуальних авторських стилів та стильових напрямів.

Українська література доповнюється постатями заборонених і забутих митців, художніми текстами, які довгий час знаходилися під знаком табу. У літературознавчих працях останніх

років помітна тенденція повернення в контекст літературного процесу міжвоєнного двадцятиліття творчої спадщини західноукраїнських прозаїків та письменників-емігрантів, викреслену тоталітарним режимом. Саме на Галичині з'явилося нове покоління письменників, яке мистецьки виражало духовно-патріотичні віяння міжвоєнної доби.

До відомих літераторів, які активно працювали в міжвоєнному Львові можемо віднести знаних Б.-І. Антонича, Ірину Вільде й менш знаних Б. Нижанківського, Ж. Процишина, З. Тарнавського А. Курдидика. Їх мистецька спадщина різноманітна й багатогранна; у творах зреалізовано основні принципи літературного процесу того часу. Свого часу творчість цих письменників ставала об'єктові пильної уваги відомих вчених, зокрема І. Денисюка, П. Іванишина, М. Ільницького, С. Квіта, Т. Салиги, Л. Сеника, М. Ткачука, С. Хороба.

Помітне місце у літературному процесі міжвоєнного періоду належить Оксані Керч – авторці самобутніх й оригінальних творів, однак на сьогодні немає жодного ґрунтовного дослідження її творчості, що й зумовлює актуальність нашої статті.

Формування мети статті. Метою дослідження є визначення місця творчого доробку Оксани Керч у спектрі художніх тенденцій міжвоєнного періоду, спробі аналізу ідейно-тематичного спектру її прози.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Літературний доробок Оксани Керч – оригінальне, неповторне і своєрідне явище в нашій літературі. Ідейна та художньо-образна структури прози письменниці були спрямовані на збереження національної ідентичності українців. Прикметною рисою її мистецького реноме є те, що вона подає життя крізь психологічну призму, що дає змогу читачеві відчути на собі переживання героїв, створюється так званий ефект присутності. Перу Оксани Керч належать оповідання, повісті, романи, п'єса, літературно-критичні есе та рецензії. У 30 роках XX століття її твори та статті друкувалися на сторінках відомих українських часописів «Жіноча доля», «Нова хата», «Українські вісті» та ін., виходили окремими виданнями. Після еміграції у радянській Україні ім'я цієї авторки взагалі не згадується, однак за межами України її літературна діяльність є широкомасштабною.

Лише зі здобуттям Україною незалежності ім'я письменниці частково з'являється на сторінках літературознавчих досліджень. Поодинокі згадки зустрічаємо про письменницю у працях таких науковців, як В. Агеєва, Л. Кавун, С. Павличко, М. Тарнавський. Але ці звернення спорадичні й не дають змоги цілісно осмислити феномен Оксани Керч у національному літературному процесі, визначити специфіку її творчості.

Справжнім відкриттям для читача незалежної України стала публікація її роману «Альбатроси» у часописі «Дзвін», а також вихід у світ роману. Твори Оксани Керч повернулися в Україну, однак варто зазначити, що й сьогодні літературний її спадок не отримав належного поцінування, ще немає спеціального дослідження життєвого шляху і творчого доробку письменниці, ще бракує детального текстуального аналізу творів, дослідження індивідуального внеску письменниці у велику прозу, у розвиток модернізму в українській літературі міжвоєнного періоду.

У нашому дослідженні ми спробуємо визначити чинники, які сприяли входженню Оксани Керч у літературно-мистецький простір, сприяли виробленню її індивідуального стилю. Її творче реноме формувалося в атмосфері мистецько-літературного руху Західної України, проза мисткині є свідченням художньої зрілості авторки, доброї обізнаністю із літературними тенденціями доби. Особливе місце у творчому житті Оксани Керч посідає Львів – у її повістях і романах майстерно переданий неповторний колорит життя рідного їй міста, майстерно вимальовані образи сучасників, що дає підстави віднести художні твори письменниці до кращих надбань української урбаністики.

Справжнє ім'я письменниці Ярослава-Оксана Гаращак. Народилася 24 жовтня 1911 року у Пржеворську (Переворськ) недалеко від Ряшева (тепер Польща) в інтелігентній родині. Навчалася у жіночій гімназії сестер Василіянок у Львові, яку закінчила у 1929 році. У 30-х роках, багатих і бурхливих на культурне і політичне життя, пробує себе як журналістка і письменниця – дописує до багатьох українських часописів.

Прикметною рисою її творчості є автобіографізм – більшість її героїв мають реальних прототипів, значну кількість зображуваних подій авторка бачила «на власні очі». Перебуваючи у вирі мистецьких подій Львова, авторка могла спостерігати всі ті непрості перипетії та колізії, які потім так майстерно відтворювала у своїх повістях та романах. Тут варто зазначти про специфіку жіночої творчості – це такий вид літератури, функціональність якого обмежена біографічно-екзистенційною предметністю. Жіноче письмо неможливе без автобіографічного досвіду, а нерідко цей досвід стає для нього ключовим.

Риси автобіографізму яскраво простежуються у романі «Альбатроси». Тут письменниця знайомить нас із життям мистецького середовища Львова 1930–х років. Події пов'язані із будинком «Качиний діл», який був гуртожитком для учнів мистецької школи Олекси Новаківського по вулиці Набєляка, (теперішня – Котляревського, 39) – місцем, що стало вагомим і романтичним явищем в історії українського мистецького модернізму. Прототипом головного героя був художник і поет Володимир Гаврилюк, а одним з головних героїв роману є постать Богдана–Ігоря Антонича.

Головний герой роману – виходець з родини сільського священика, наділений особливим мистецьким талантом, вирушає з рідного дому в пошуках іншого життя, не такого одноманітного «…як було досі – без смаку й кольору, просиджене, прогаяне стільки часу, ще від приїзду з академії. В його житті ще досі не було нічого помітного» [4, с. 21].

Роману властива подієвість, динамічність, зміна місця перебування героїв. Однак, незважаючи на присутність зовнішнього сюжету, маємо підстави стверджувати, що домінує сюжет внутрішній. В основі нарації лежить внутрішній монолог головного героя, його роздуми, переживання, які представлено із перших кроків перебування цього «альбатроса» у місті; його адаптації до нового життя: «Місто мене злякало, та трохи звикаю …» [4, с. 26], входження в мистецький бомонд Львова.

Роман «Альбатроси» має продуману композицію, складається з чотирьох частин, кожна з яких розпочинається описом дороги. Архетип дороги в світовій культурі являє собою пошуки правди, краси, любові; символізує , з одного боку, духовну та соціальну свободу, а з іншого – стан занепокоєння, хвилювання, вічного пошуку. Дорога – це пристрасть до руху, здобуття життєвого досвіду, пошук натхнення, що уособлює складність і мінливість життя.

Герой Осани Керч їде до далекого міста Львова. «В кишені гроші на залізничний квиток, в душі бажання бути вже там, тобто жити вже там, у вимріяному місті …» [4, с. 21]. Від зміни місця проживання він очікує чогось неймовірного, незвичайного. Вважає, що саме у місті його життя стане цікавішим, ніж було у селі. Спочатку незвичне міське життя злякало його, але згодом він знайшов однодумців та товаришів серед мистецької богеми «… мені приємно, що є хтось, хто розуміє, хто відчуває…» [4, с. 42].

Знайомство із творчими людьми – художниками, літераторами, музикантами примушує головного героя глибше замислитися над сутністю мистецтва. «Немає двох мистецтв, немає мистецтва нового, старого, застарілого, модерного. Є тільки відтінки людської душі, творця мистецьких явищ. Ось! – і він з-під купи паперів витягнув лемківський примітив – мальовило на склі. – Оце таке мистецтво ви побачите в Парижі, в тих салонах Незалежних, таке побачите в африканських оселях, у пінакотеках Німеччини. Але тоді збагнете їхню мистецьку суть, коли зумієте дивитись на них так, як дивимось на цей лемківський примітив» [4, с. 112]. Авторка роману майстерно передає ті душевні терзання, які охоплюють душу героя, коли він намагається осягнути таїну творення великого мистецтва. Оксана Керч відтворює процес розуміння суті творчого процесу. Спочатку головний герой ніяк не може звикнути до закритої атмосфери Львова. ««Качинний діл» мене пригноблює. Я не можу писати, малювати не можу. У тому долі можна хіба ліпити. Я звик до пленеру, ой, як хочеться пленеру!» [4, с. 87]. Він прекрасно розуміє причину своєї «замкнутості» в місті: «Я ж селюк, я тікаю від міського запаху». Тому яскравим моментом у романі стає зустріч головного героя з дідом. Йому закарбувались в пам'яті почуті слова: «Головне – не губити зв'язку з рідною землею» [4, с. 145]. Внутрішні колізії у душі головного героя досягають свого апогею, його опановує відчуття екзистенційної порожнечі, й лише після повернення у рідну домівку втомлене єство митця віднаходить спокій.

У наступному романі «Наречений» авторка відтворює драматичні події міжвоєнних десятиліть на Галичині. За влучним спостереженням рецензентки Софії Наумович «авторка вмістила на 280-ти сторінках цілу епоху» [5, с. 258]. Прикметною рисою твору є автобіографізм – сама письменниця була очевидцем тих буремних подій боротьби української патріотичної молоді за свою національну ідентичність.

Роман «Наречений» складається із двадцяти однієї розповіді. Чотири головних герої по черзі розповідають про життя воєнного та міжвоєнного Львова та його мешканців. На друкованих сторінках авторка створила неповторний образний світ, який відбив конфлікти епохи. Домінування першоособової наратії оповідачів-персонажів, кожен з яких плете барвисту тканину власної долі, розкриває характери та живі портрети персонажів твору.

В західноукраїнському літературному процесі спостерігаємо велику зацікавленість письменників національно-визвольним рухом міжвоєнного періоду. Саме у такі особливі періоди відбувається формування нового типу героя – сильної вольової особистості, яка суспільні інтереси ставить вище над особисті, а мету свого життя вбачає у служінні рідній землі. Неоромантичний герой виборює свободу не тільки для самого себе, а й для свого народу. Україна з усіма проблемами навколо неї стала домінантою у прозі 20-30-х років, з якої починалися і якою закінчувалися усі особистісні конфлікти героя. Любов'ю до неї визначався і неоромантичний герой, бо національна свідомість та любов до батьківщини були однією із складових характеристики ідеального неоромантичного героя, який мав бути мужнім, вольовим і мудрим, а головне – активним, щоб вибороти Україні незалежність. Тому її доля – це доля кожної людини.

Оксана Керч прагне змоделювати «новий тип українця» беззастережно відданого нації та справі незалежної державності. Головний герой твору – поручик Семен Трусевич, «наречений», який вбачає своє призначення у служінні рідному народові: «Раз живемо! І як неповторно живемо в боротьбі, як наші предки, щоб нащадкам та було краще!» [6, с. 42]. Головним для письменниці є передача різноманітних почуттів та переживань Розкриття природи характеру у прозі О. Керч відбувається двовекторно: з одного боку, через дії і вчинки героя, з другого, – через висвітлення його внутрішнього світу, який, подається письменницею у зв'язку з зовнішнім його виявом.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку. Творчість Оксани Керч – оригінальне мистецьке явище в історії української літератури. Її еволюція органічно входить у загальноукраїнський літературний поступальний рух 20–30-х рр ХХ ст. Спадщина письменниці, позначена впливом філософських ідей екзистенціоналізму, збагачена, попри її реалістичне начало, модерністськими засобами, значно доповнює естетичні, морально-етичні й соціально-політичні шукання свого часу.

Дослідження творчої спадщини Оксани Керч важливе для повного розуміння специфіки мистецького простору міжвоєнного періоду на Галичині. Грунтовне й цілісне вивчення її творчого доробку дозволить заповнити одну із численних лакун у дослідженні українського мистецького руху міжвоєнного періоду та літератури діаспори.

Література:

1. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки : монографія. К. : Смолоскип, 2006. С. 299–337.
2. Андрусів С. М. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.: монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000. Тернопіль : Джура, 2000. 340 с.
3. Мафтин Н. Західноукраїнська та еміграційна проза 20-30 років ХХ століття: парадигма реконкісти. Монографія. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. 356 с.
4. Керч Оксана Альбатроси. Л.:Галицька видавнича спілка, 2006. 287 с.
5. Наумович С. Українська і французька авторки / Керч Оксана Наречений. Л.:Галицька видавнича спілка, 2006. С. 254–258 с.
6. Керч Оксана Наречений. Л.:Галицька видавнича спілка, 2006. 258 с.

Pryimak I., Oliinyk L. Artistic renown of Oksana Kerch

Summary. The article examines certain aspects of the literary activity of Oksana Kerch, a Ukrainian writer who spent a significant part of her life in emigration. But it was in Ukraine that her entry into literature, the formation of her writing tastes, and the development of her individual style took place.

The literary output of Oksana Kerch is an original, unique and peculiar phenomenon in our literature. Her creative heritage consists of short stories, a novel, several novels, plays, literary-critical essays and reviews. In the 30s of the twentieth century, the writer's works and articles were published on the pages of the famous Ukrainian magazines «Zhinocha Dolya», «Nova Hata», «Ukrainian News», etc., and were published in separate

editions. After emigration in Soviet Ukraine, the name of this author is not mentioned at all, but outside Ukraine her literary activity is large-scale.

The artistic creativity of Oksana Kerch developed in close connection with the general trends in the development of national literature of the interwar period, as well as emigration literature. The writer's works are characterized by autobiography – most of her heroes have real prototypes, she herself was a witness to many events.

A distinctive feature of her work is autobiography. The specificity of Oksana Kerch's artistic style can be traced in the novels «Albatrosses» and «Narechenyi». The concept of a neo-romantic hero occupies a central place in Oksana Kerch's creative paradigm, which is clearly traced in the structure of the artistic narrative.

The writer's prose is characterized by a clear and thoughtful composition, inherent eventfulness, dynamism, and a change in the location of the heroes. The ideological and artistic-figurative structure of the works was aimed at preserving the national identity of Ukrainians. A distinctive feature of her artistic reputation is that she presents life through a psychological prism, which allows the reader to experience the experiences of the characters, creating the so-called presence effect.

Key words: Oksana Kerch, autobiography, psychologism.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'373.612.2:004=030.111
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.30

Акоп'янц Н. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри ділової іноземної мови і перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Котов М. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови і перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

МЕТАФОРИЗАЦІЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ У СФЕРІ ПРОГРАМУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Стрімкий розвиток інформаційних технологій та програмування впливає на мову та збагачує її спеціалізованими термінами. Одним із джерел збагачення терміносистеми у сфері програмування є загальноуживана лексика.

Статтю присвячено вивченню функціонально-семантичного потенціалу термінів метафоричної природи у галузі програмування, утворених на основі загальноуживаних слів у англійській мові. Окрім того, у роботі також досліджуються особливості перекладу таких термінів українською мовою.

У результаті аналізу метафори у сфері програмування було виділено шістнадцять головних доменів на основі семантичного потенціалу стилістично нейтральних слів, які потім трансформувались у терміни у сфері програмування. Цими базовими доменами є «Релігія», «Кулінарія», «Предмети побуту», «Тварини», «Транспорт», «Людина», «Смерть», «Архітектура», «Природа», «Казки і міфологія», «Медицина», «Спорт», «Військо» і «Література».

Встановлено, що одними з найпродуктивніших джерел терміноутворення у сфері програмування є природні (20%), антропоморфні (13%), кулінарні (13%) та архітектурні (10%) метафори.

На анімалістичні і побутові метафори припадає по 9% від усієї метафоризованої концептосфери програмування. Відзначено, що зооморфічність термінів особливо яскраво проявляється при описі характеристик поведінки учасників процесів програмування та їх стилю роботи. Танатологічні метафоризовані терміни у дослідженому корпусі становлять 7%. Вони, як правило, описують цикл активності чи припинення функціонування продукту, коду чи проєкту. До доменів «Казки і міфологія» та «Транспорт» було віднесено по 5% термінів-метафор в сфері програмування. Найменш продуктивними виявились релігійна (3%), медична та спортивна (по 2% кожна), а також військова та літературна (по 1% кожна) метафори.

Своєю чергою, аналіз перекладу англомовних термінів метафоричної природи у сфері програмування українською мовою дозволив визначити основні методи перекладу. До таких відносимо дослівний переклад, транскрибування, транслітерування, змішане транскодування та переклад за допомогою еквівалента у цільовій мові.

Ключові слова: домен, метафора, загальноуживана лексика, терміни у галузі програмування.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується глибокою інтеграцією інформаційних технологій (ІТ) у повсякденне життя людей. Забезпечуючи ефективну обробку, зберігання та передачу інформації, ІТ стали основою для динамічного розвитку науки, освіти, бізнесу, медицини та багатьох інших сфер. У свою чергу, невід'ємною частиною й центральним елементом ІТ є програмування. Саме завдяки програмуванню як процесу проєктування, написання, тестування та налагодження програмного забезпечення реалізуються інноваційні ідеї та відбувається адаптація ІТ до потреб суспільства.

Як і ІТ, сфера програмування динамічно розвивається: створюються нові мови програмування, вдосконалюються інструментарій та платформи, які спрощують написання та тестування програмного коду, з'являються нові підходи й архітектури для створення безпечних й масштабованих рішень. Такий динамічний розвиток вимагає залучення дедалі більшої кількості людей до процесів розроблення та підтримки програмного продукту.

Популярність інформаційних технологій та збільшення кількості осіб, зайнятих в сфері розроблення та підтримки програмного забезпечення, не можуть не позначитись на мові як у побутовому, так і професійному спілкуванні. З одного боку, у повсякденному мовленні дедалі частіше можна почути терміни, які раніше використовувались лише фахівцями-програмістами. З іншого боку, значна кількість загальновживаної лексики також стала джерелом для збагачення терміносистеми у галузі програмування. У контексті останнього особливо *актуальним* вбачаємо вивчення метафоричних термінів через "їхню подвійну природу, яка об'єднує точність та емоційну нейтральність, що притаманні звичайним термінам, з образністю та асоціативністю, які характерні метафорам" [1].

Водночас, глобалізаційні процеси та міжкультурна взаємодія, які характеризують сьогодення, також *актуалізують* подальше вивчення особливостей перекладу українською метафоричних термінів у сфері програмування з англійської мови, де вони й з'явились. Це сприятиме розвитку української ІТ-галузі, а також підвищенню комп'ютерної грамотності україномовних користувачів через впорядкування української програмістської терміносистеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашому дослідженні ми спираємось на висновки щодо функціонування

метафори таких лінгвістів як Д. Лакофф, М. Джонсон, З. Ковечеш, С. Жаботинська, О. Воробйова, О. Селіванова та інших. Англомовну термінологію у сфері інформаційних та комп'ютерних технологій, а також особливості її перекладу українською мовою досліджували О. Буйвол [2], І. Кучман [3], Л. Кармазіна [1], Р. Синдега [4], І. Фесенко й О. Сивачук [5] та інші. При цьому дослідження метафоричних термінів у сфері програмування у зіставному аспекті в українській та англійській мовах наразі ще не здобуло належної уваги.

Стаття має за **мету** дослідження англомовних метафоричних термінів у сфері програмування та особливостей їхнього перекладу українською мовою.

Об'єктом дослідження є терміни метафоричної природи у галузі програмування, утворені на основі загальновживаних слів в англійській мові, та їх еквіваленти українською, а предметом – функціонально-семантичний потенціал таких термінів.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження слугували 200 стилістично нейтральних слів, які трансформувались у терміни у сфері програмування. Терміни були відібрані методом суцільної вибірки з сучасних англомовних ресурсів: словників, наукових та науково-популярних статей, підручників, технічної документації.

Під терміном у галузі програмування розуміємо лексичну одиницю, яка є інструментальною для ефективної комунікативної взаємодії спеціалістів в галузі проєктування, написання, тестування та налагодження програмного забезпечення, а також зберігання знань, отриманих в результаті професійної діяльності.

Одним із найпродуктивніших способів творення нових термінів у галузі програмування є метафоризація (надання нового значення) загальноуживаної стилістично нейтральної лексики. Метафоричний термін "поєднує у собі ознаки терміну – мовного знаку, що позначає наукове поняття спеціальної галузі знань, – та метафори" [6, с. 695]. Метафору розуміємо як "спосіб концептуалізації дійсності шляхом тлумачення сутностей певної сфери людського досвіду в термінах сутностей іншої сфери досвіду" [7, с. 74]. Дія механізму метафори пояснюється в термінах мапування (mapping) [8, с. 71] – когнітивної операції, що полягає у накладанні концептуальних елементів царини джерела на концептуальні елементи царини цілі [9, с. 245], у процесі чого «висвітлюються» ті ознаки осмислюваного явища, які, з погляду носіїв мови, є суттєвими для його розуміння [10, с. 54]. Своєю чергою, концептуальною структурою, яка слугує фоном (контекстом) для виділення (профілювання) концепту, є домен [7, с. 21].

Дослідивши метафору у сфері програмування, ми виділили 16 головних доменів на основі семантичного потенціалу стилістично нейтральних слів (приблизно 200 термінів), які потім трансформувались у терміни у сфері програмування. Такими базовими доменами є: «Релігія», «Кулінарія», «Предмети побуту», «Тварини», «Транспорт», «Людина», «Смерть», «Архітектура», «Природа», «Казки і міфологія», «Медицина», «Спорт», «Військо» і «Література» (Див. рис. 1).

Як показує дослідження, домен «Природа» є одним з найпотужніших джерел терміноутворення у сфері програмування (20%): greenfield project – проєкт, що починається з нуля, без необхідності підтримки або врахування попередніх версій чи обмежень; brownfield project – проєкт, який вимагає роботи з наявними системами або кодом, що потребує оновлення або переписування; low-hanging fruit – легко здійснені завдання або

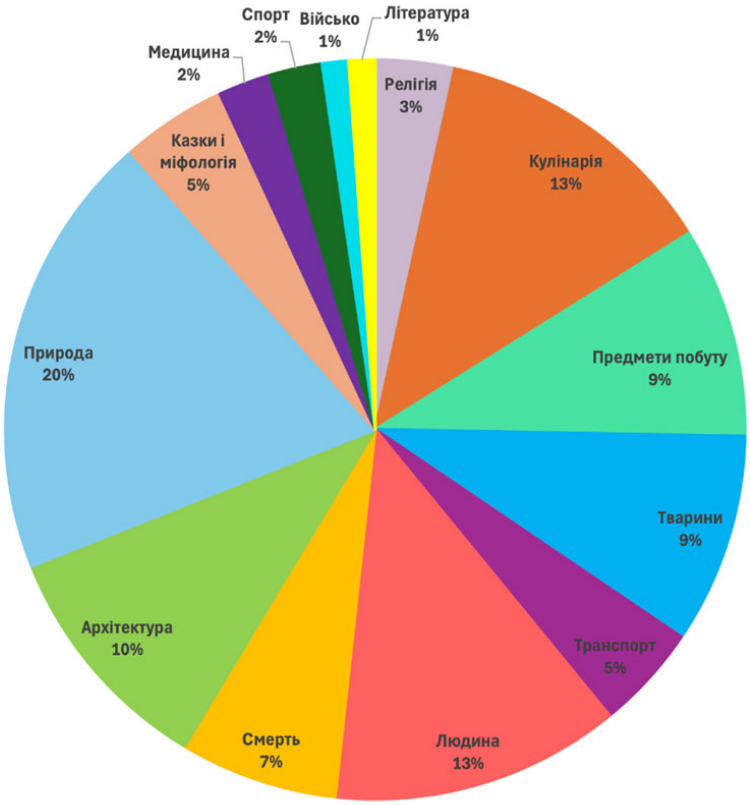

Рис. 1. Домени стилістично нейтральних слів з потенціалом метафоричного термінотворення в сфері програмування

проблеми, які можна вирішити без особливих зусиль, часто починаючи з них для швидкого результату; waterfall model – каскадна модель, модель розробки програмного забезпечення, де процес проєктування розділений на фази, і кожна фаза повинна завершитись перед початком наступної; tree (Tree Data Structure) – дерево як структура даних, ієрархічна структура даних, яка складається з вузлів (вершин), з'єднаних між собою гілками; branch – гілка, нова/окрема версія головного репозиторію; head branch – головна гілка, іменоване посилання на коміт, що знаходиться на кінці гілки; master branch – основна гілка, гілка за замовчуванням для розробки в системі контролю версій GIT; root – корінь, перший вузол дерева даних; leaves – листя, кінцеві вузли дерева; kernel – ядро, основна частина операційної системи, що керує системними ресурсами та забезпечує взаємодію між апаратним і програмним забезпеченням; shell – оболонка, шелл, інтерфейс користувача для доступу до послуг операційної системи, зазвичай через командний рядок; cloud computing – хмарні обчислення, наявність обчислювальних ресурсів на вимогу, зокрема зберігання даних і обчислювальної потужності, без необхідності активного управління з боку користувача; cloud migration – міграція в хмару, процес перенесення локальної IT-інфраструктури, включаючи бази даних, додатки та інші компоненти, у хмарне середовище; smoke testing – димне тестування, попереднє тестування для перевірки роботи основних функцій програмного застосунку.

Іншими потужними джерелами термінотворення у сфері програмування є антропоморфні та кулінарні метафори, на які припадає 13% від загального складу досліджуваних метафор. До антропоморфних метафор в сфері програмування ми відносимо: singleton – одинак, шаблон проєктування, коли існує лише один екземпляр класу, який відповідає за певну функціональність; cowboy coding – ковбойське програмування, стиль програмування без належного планування, документації або дотримання правил, коли програміст діє як «ковбой», роблячи все на свій розсуд; greedy algorithm – жадібний алгоритм, алгоритм, який на кожному етапі вибирає оптимальне (жадібне) рішення, яке здається найкращим на той момент, хоч і не завжди веде до глобально оптимального результату; handshake – рукостискання, процес встановлення зв'язку або з'єднання між двома системами чи комп'ютерами, подібно до вітання перед початком спілкування; head (branch) – головна (гілка), іменоване посилання на коміт, що знаходиться на кінці гілки; master (branch) – основна (гілка), гілка за замовчуванням для розробки в системі контролю версій GIT; host – хост, будь-який апаратний пристрій, що дозволяє доступ до мережі за допомогою інтерфейсу користувача, спеціалізованого програмного забезпечення, мережевої адреси чи протоколів; listener – слухач, об'єкт, який очікує і реагує на події у програмуванні, орієнтованому на події; multi-tenant – мультиорендність, тип архітектури, що використовується у хмарних обчисленнях, яка дозволяє запускати кілька окремих екземплярів програмного забезпечення з одного фізичного сервера; parent class – батьківський клас, клас, від якого успадковуються атрибути та функції дочірніми класами; child class – дочірній клас, клас, що успадковує всі атрибути й функції батьківського класу.

Кулінарна група термінів-метафор займає таку ж частку як і антропоморфні в усій метафоризованій концептосфері програмування (13%), зокрема її складають такі метафоричні терміни: spaghetti code – спагеті-код, погано структурований, заплутаний код, де немає чіткої логіки, що ускладнює його розуміння та супровід; lasagna code – лазанья-код, багатошаровий код, де логіка розділена на багато рівнів або «шарів», що робить його важким для розуміння, але дещо краще організованим, ніж «спагеті-код»; swiss cheese model – модель швейцарського сиру, модель безпеки чи ризиків, яка показує, як невеликі дірки в різних шарах системи можуть спричинити серйозні проблеми, коли ці дірки виявляються в одному місці; cookie – кукі, невеликий файл, збережений на комп'ютері користувача для зберігання інформації, такої як налаштування користувача чи сесії; honeypot – медовий горщик, спеціально створене вразливе середовище для того, щоб привернути увагу хакерів і відвернути їх від справжніх систем; breadcrumbs – крихти, сліди навігації, які допомагають користувачеві зрозуміти, де він знаходиться в ієрархії сторінок чи меню програми; hot potato – проблема або задача, якою ніхто не хоче займатися і яку «перекидають» між членами команди; onion architecture – цибулинна архітектура, структура програмного забезпечення, де код розподілений на шари, подібно до шарів цибулі, щоб зробити систему гнучкішою та легшою для супроводу; dog fooding – користування своїм продуктом, процес, коли компанія сама використовує свій продукт, щоб краще зрозуміти його сильні та слабкі сторони; salt – сіль, випадкові дані, додані до паролів перед хешуванням для підвищення їхньої безпеки; pepper – перець, додаткове випадкове значення, яке додається до хешів паролів, зазвичай зберігається окремо від самого хешу.

Від домену «Архітектура» (10%) утворилися наступні метафоризовані терміни в сфері програмування: broken window – розбите вікно, погана практика або незначна помилка у коді, яка залишена без виправлення і може призвести до зниження якості всього проєкту; spaghetti architecture – архітектура-спагеті, погано спроєктована архітектура програмного забезпечення, у якій модулі чи компоненти переплетені настільки, що це ускладнює зміни та обслуговування; laying the groundwork – закладання основ; walled garden – огорожа, закрита система або середовище, яке обмежує взаємодію з іншими системами або додатками, щоб зберегти контроль; sandbox – пісочниця, ізольоване тестове середовище, де код може виконуватися без впливу на основну систему; gateway – шлюз, інструмент управління API, що слугує посередником між клієнтом і набором різних бекенд-сервісів; monolithic architecture (monolith) – монолітна архітектура, єдина, велика обчислювальна система з однією базою коду, яка об'єднує всі бізнес-функції разом; bridge – міст, патерн проєктування, що розділяє абстракцію і її реалізацію, дозволяючи їм змінюватися незалежно.

На анімалістичні і побутові метафори припадає 9% на кожну категорію від усієї метафоризованої концептосфери програмування. Зооморфічність термінів особливо яскраво проявляється при описі поведінки учасників процесів програмування, їх стилю роботи: monkey patching – мавпяче латання, процес внесення змін або додавання функціоналу до вже існуючого коду або бібліотеки, іноді нестандартними методами; rubber duck debugging – налагодження з гумовою качечкою, метод налагодження, коли програміст пояснює свій код або проблему простому об'єкту (наприклад, гумовій качечці), щоб знайти помилку або зрозуміти логіку коду; canary release – канарка, метод тестування нової версії програмного забезпечення шляхом поступового її випуску для обмеженої кількості користувачів, щоб перевірити, чи не з'являються критичні помилки;

duck typing – качиний тип, принцип програмування, де об'єкт визначається не через його тип, а через поведінку (якщо виглядає і працює, як качка, то це качка); code monkey – мавпочка, що пише код, жартівливий термін для програміста, який просто пише код, не беручи участі в плануванні чи проєктуванні, а лише виконує завдання, як «робот»; one-trick pony – поні з одним трюком, образливий термін, який використовується для опису людини, яка має лише одну обмежену здатність або навичку та не може ефективно виконувати будь-які інші завдання; yak shaving – гоління яка, ситуація, коли для досягнення кінцевої мети потрібно виконати серію непрямих і часто нудних задач, термін підкреслює складність і неочевидність такого процесу; gorilla arm – мавпяча рука, ситуація, коли інтерфейс або технологія змушують користувача чи розробника постійно виконувати фізично важку або неприємну роботу, наприклад, тримати руку в піднятій позиції.

Значне місце також посідає побутова семантична група метафоричного терміноутворення в комп'ютерному глосарії (9%): fork – відгалуження, копія проєкту, яку створюють для внесення змін, часто для розвитку нових функцій або для експериментів, не змінюючи основну версію; forking the code – розгалуження коду, створення копії існуючого коду для початку розробки нового напрямку або нової версії програмного забезпечення; pod – под, найменший і найпростіший об'єкт на платформі Kubernetes, який представляє набір контейнерів, що працюють на кластері користувачаі; container – контейнер, метод пакування і безпечного запуску застосунків у середовищі віртуалізації додатків; black-box testing – тестування методом «чорної скриньки», метод тестування програмного забезпечення, при якому перевіряється робота програми без знання її внутрішньої побудови та схеми роботи, іншими словами, не маючи доступу до коду програми; keys – ключі, унікальний ідентифікатор, який дозволяє іншим програмам автентифікувати користувача, розробника або програму при зверненні до API, щоб підтвердити їхню автентичність.

Танатологічні метафоризовані терміни у програмування становлять 7%. Вони описують цикл активності чи припинення функціонування продукту, коду чи проєкту, наприклад: blue screen of death (BSOD) – синій екран смерті, критичний системний збій в операційній системі Windows, коли комп'ютер показує синій екран з повідомленням про помилку і вимагає перезавантаження; dead code – мертвий код, частини коду, які більше не виконуються або не мають впливу на програму, але все ще присутні у вихідному коді; kill switch – вимикач, механізм, що дозволяє швидко відключити програму чи систему в разі серйозних помилок або загроз; kill chain – ланцюг знищення, покроковий процес або стратегія, що використовується для досягнення цілі, наприклад, в атаці на систему, де кожен етап є важливим для успіху; killer feature – вбивча функція, унікальна або дуже потужна функція, яка робить продукт або програмне забезпечення особливо привабливим для користувачів; EOL (End of Life) – закінчення терміну експлуатації, програма досягла кінця свого терміну служби або припинення підтримки (EOS), коли виробник більше не надає оновлень.

До домена «Казки і міфологія» нами було віднесено такі терміни-метафори в сфері програмування (5%): unicorn – надзвичайно рідкісне або ідеальне програмне забезпечення чи технологія, що здається надто хорошим, щоб бути правдою, або стартап, який зможе досягти дуже високої вартості; ghost variable – примарна змінна, змінна, яка має залишковий ефект у коді або може бути незрозуміло звідки взята, але впливає на роботу програми; zombie process – процес-зомбі, процес, який завершився, але все ще залишається в таблиці процесів, не бувши повністю видаленим; Goldilocks principle – принцип Златовласки, концепція, яка описує ситуацію, коли щось має бути "саме таким, як треба", а не надмірним чи недостатнім, застосовується при налаштуванні систем та продуктів таким чином, щоб вони не були занадто складними або занадто спрощеними, а саме такими, що відповідають потребам користувача. Останній термін походить від казки про Златовласку (Goldilocks), яка шукала середній варіант: не надто гарячу і не надто холодну кашу, не надто м'яке і не надто тверде ліжко, а саме такий варіант, що їй підходив.

На семантичну групу "Транспорт" також припадає 5% термінів-метафор. Зокрема метафоричну природу має вираз bus factor / truck factor, що позначає міру зосередження інформації серед окремих членів проєкту. Bus factor показує кількість розробників команди програмістів, після втрати яких проєкт не може бути продовжений далі. Проєкт міститиме таку інформацію, з якою розробники, що залишилися, не зможуть розібратися. Високий bus factor проєкту означає, що проєкт стійко розвиватиметься, якщо його покине навіть велика кількість програмістів. Іншими словами, низький bus factor – це наявність специфічних знань, якими володіє обмежена кількість розробників команди, заплутаний або малозрозумілий код, використання технології, знаннями про яку володіють лише кілька людей з команди, відсутність документації, конфіденційність тощо. Іншими транспортними термінами-метафорами є: parking lot – паркування, метод залишення ідей або задач на потім, зазвичай до завершення більш важливих справ; helicopter view – погляд з гелікоптера, високий рівень огляду проблеми чи проєкт, коли ви маєте загальне уявлення про всі аспекти, не занурюючись в деталі; pipeline – конвеєр, серія етапів обробки даних, де вихід одного етапу є вхідними даними для наступного.

Особливе місце в метафоричній термінології сфери програмування займає релігійна семантична група (3%). Розглянемо метафоричну природу даних метафор і особливості їх перекладу українською мовою. God object – об'єкт-бог, божественний об'єкт. Це термін із програмування, який означає об'єкт, що має занадто багато відповідальностей або занадто великий вплив на систему. Такий об'єкт порушує принципи вдалого дизайну, зокрема принцип єдиної відповідальності, що робить код важким для розуміння, тестування та підтримки. Такий код досить складно підтримувати, якщо врахувати, що практично вся система залежить лише від нього. Термін «Exodus», що перекладається як вихід, має біблійне коріння і первинно означає «вихід» або «мігрантський шлях». У Біблії «Exodus» позначає вихід єврейського народу з Єгипту. У програмуванні цей термін застосовується метафорично, описуючи великі зміни або важливі етапи, коли система, організація чи команда «виходить» з одного стану в інший. Загалом, це метафора для великого, часто складного переходу або змін у проєкті чи технології. IT evangelist – айті-євангеліст, IT-проповідник/пропагандист, людина, яка займається професійною пропагандою в сфері IT.

Медичні терміни-метафори займають таку ж частку як і спортивні в усій концептосфері програмування (2%). Серед

таких термінів можемо виділити, наприклад, “triage” – тріаж, процес оцінки та визначення пріоритетності помилок, багів або завдань у проєкті, процес фільтрації запитів. У деяких випадках, коли є багато запитів або завдань, тріаж може бути процесом відбору і визначення, які з них повинні бути оброблені першими, а які можуть чекати. Цей термін походить з медицини, де тріаж позначає процес сортування пацієнтів за рівнем терміновості їхнього лікування, але в програмуванні він застосовується до оцінки і вирішення проблем із програмним забезпеченням. Іншим медичним метафоричним терміном в сфері програмувааня є “code injection” – ін’єкції коду, вид вразливості, з якою з’являється ймовірність запустити на виконання код з метою отримання доступу до ресурсів системи, злому особистих даних або пошкодження програмного забезпечення.

Серед спортивних метафор у сфері програмування можемо виділити: to hit the ground running – почати працювати над проєктом або завданням швидко й ефективно, без втрат часу, взяти старт одразу; race condition – стан гонитви, проблема в багатопотокових програмах, коли кілька потоків намагаються одночасно змінити один ресурс, що може спричинити непередбачувані результати.

Військові і літературні терміни-метафори у сфері програмування є найменш вживаними (1%). До військової метафори можемо віднести, наприклад, “chain of command” – ланцюг командування, командна вертикаль, субординація, ієрархічна структура управління, де кожен має чітке місце та роль у прийнятті рішень. На основі літературного домену було утворено термін “Big Brother” – “Старший Брат”, система спостереження або моніторингу, яка може порушувати конфіденційність або контроль за діяльністю користувачів. Даний образ було створено Джорджем Орвеллом в романі-антиутопії “1984”.

Також аналіз перекладу англомовної лексики у сфері програмування українською мовою дозволив визначити основні методи перекладу. Зокрема, до таких відносимо: дослівний переклад (наприклад, god object – божественний об’єкт, spaghetti code – спагетті-код, yak-shaving – гоління яка); транскрибування (cookie – кукі); транслітерування (pod – под); змішане транскодування (container – контейнер, traige – тріаж); переклад за допомогою еквівалента у цільовій мові (salt – сіль, pepper – перець, keys – ключі тощо).

Висновки. Отже, в результаті нашого дослідження ми прийшли до висновку, що стилістичний прийом метафоризації є потужним і ефективним механізмом термінотворення англомовної лексики в сфері програмування. Серед способів поповнення даної терміносистеми було виділено продуктивний метафоричний потенціал природних, антропоморфних, кулінарних та архітекутрних доменів англомовної лексики. До найбільш широко використовуваних способів перекладу термінів-метафор у програмуванні нами віднесено: дослівний переклад, транскрибування, транслітерацію, змішане транскодування та переклад за допомогою еквівалента на цільовій мові. Подальшу перспективу досліджень вбачаємо у вивченні метафоризації англомовної лексики в інших сферах людської діяльності, зокрема політичній, і аналізі способів її перекладу українською мовою.

Література:

1. Кармазіна Л.Л. Когнітивний підхід до вивчення англомовних метафоричних ІТ-термінів. *Закарпатські філологічні студії.* 2023. № 29(1). С. 133–137.
2. Буйвол О.В. Щодо структурної організації комп’ютерної лексики. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства.* 2021. № 1. С. 104–108.
3. Кучман І.М. Переклад англійських термінів у галузі комп’ютерних технологій. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2005. № 23. С. 164–166.
4. Синдега Р.Є. Роль терміна у фаховому дискурсі з проблем комп`ютерних наук та інформаційних технологій. *Проблеми семантики слова, речення та тексту.* 2012. № 28. С. 379–384.
5. Фесенко І.М., Сивачук О.М. Англомовна комп’ютерна термінологія: структурні особливості та способи творення. *Збірник наукових праць «Нова філологія».* 2021. № 84. С. 248–254.
6. Бондаренко О. Метафоричні терміни сфери інформаційних технологій: до питання перекладу українською мовою. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Філологічні науки.* 2019. Вип. 175. С. 694–698.
7. Матринюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної парадигми. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 196 с.
8. Lakoff G., Johnson M. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. N.Y. : Basic Books, 1999. 602 p.
9. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live by. Chicago : Chicago Univ. Press, 1980. 242 p.
10. Lakoff G. What is a conceptual system? *The nature and ontogenesis of meaning* / Ed. Willis F. Overton, David S. Palermo. New Jersey Hove : Lawrence Erlbaum Associates, 1994. P. 41–86.

Akopiants N., Kotov M. Metaphorization of English programming terminology and its translation into Ukrainian

Summary. The rapid advancement of information technology (IT) and its integral component, programming, significantly impacts language by enriching it with specialized terminology. One key source of this enrichment in programming terminology is general-use vocabulary.

This article explores the functional-semantic potential of metaphorical terms in the sphere of programming, derived from commonly used English words. It also examines the nuances of translating these terms into Ukrainian.

An analysis of metaphors in programming revealed sixteen primary domains, each rooted in the semantic potential of stylistically neutral words that later evolved into programming terms. These key domains include “Religion”, “Cooking”, “Household Items”, “Animals”, “Transport”, “Humans”, “Death”, “Architecture”, “Nature”, “Fairy Tales” and “Mythology”, “Medicine”, “Sports”, “Military”, and “Literature”.

The analysis identified natural (20%), anthropomorphic (13%), culinary (13%), and architectural (10%) metaphors as the most productive sources of terminology formation in programming.

Animalistic and household metaphors each constitute 9% of the total metaphorized conceptual sphere of programming. Notably, zoomorphic terms vividly capture and illustrate the behavioral characteristics, tendencies, and working

styles of individuals engaged in programming processes. Thanatological (death-related) metaphors account for 7%, typically depicting activity cycles or signaling the cessation of a product, code, or project. The domains of "Fairy Tales", "Mythology" and "Transport" each encompasses 5% of programming metaphors.

The least productive metaphorical categories include religious (3%), medical and sports (2% each), as well as military and literary metaphors (1% each).

Furthermore, an in-depth analysis of how English metaphorical terms in programming are translated into Ukrainian has enabled the identification of key translation strategies. These methods include literal translation, transcription, transliteration, mixed transcoding, and translation using an equivalent in the target language.

Key words: domain, metaphor, commonly used words, programming terms.

УДК 811.111'25'276.6:355.588]:811.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.31

Божук А. О.,
кандидат філологічних наук,
викладач ЗВО кафедри мовної підготовки
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ ТА СПОСОБИ ЇХНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. У статті досліджено проблематику та особливості англо-українського перекладу текстів з тактичної медицини, зокрема в контексті матеріалів, представлених на платформі Tactical Combat Casualty Care (TCCC). Враховуючи, що TCCC є міжнародним стандартом, розробленим для надання медичної допомоги в умовах бойових дій, точність та адекватність перекладу таких матеріалів мають критичне значення для забезпечення ефективної роботи медичних підрозділів у надзвичайних ситуаціях. Аналіз проведено з акцентом на специфіку медичної термінології, структурні особливості текстів і їхню адаптацію до українських мовних і професійних реалій. У статті розглядаються різні типи термінів, що використовуються в тактичній медицині, зокрема абревіатури, клінічні терміни, назви процедур і обладнання. Визначено ключові труднощі, пов'язані з передачею вузькоспеціалізованої термінології, лексичних одиниць і абревіатур, які є важливими для забезпечення точності і зрозумілості текстів у бойових умовах. Досліджено різні підходи до адаптації інструкцій, що є частиною тактичної медицини, зокрема під час перекладу протоколів та процедур для українських надавачів медичної допомоги. Також розглядаються рекомендації для перекладачів, зокрема щодо використання загальноприйнятих термінів в Україні та визначення стратегії для перекладу абревіатур і технічних термінів. Беруться до уваги культурні та професійні відмінності, які можуть впливати на процес перекладу термінів тактичної медицини: оскільки кожна країна має свої специфічні традиції в організації медичної допомоги в умовах бойових дій, перекладачеві необхідно враховувати не тільки лексичні та граматичні особливості, а й різницю в медичних протоколах, термінах, а також в підходах до навчання та підготовки надавачів медичної допомоги. Окремо вказується на важливість співпраці з фахівцями з тактичної медицини задля забезпечення точності та відповідності перекладених матеріалів міжнародним стандартам.

Ключові слова: тактична медицина, медична термінологія, переклад, TCCC, адаптація текстів, мовна еквівалентність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Англо-український переклад термінології тактичної медицини має особливу важливість в умовах повномасштабної воєнної російської агресії проти України та пов'язаних із нею надзвичайних ситуацій. Тактична медицина, що містить широкий спектр практичних знань і навичок, спрямованих на надання медичної допомоги в умовах бойових дій, вимагає точного й адекватного перекладу термінів і концептів, що використовуються в англомовних медичних джерелах, українською мовою. Це є необхідною умовою для забезпечення ефективного навчання надавачів медичної допомоги, зокрема, військових, медиків, рятувальників тощо, а також для збереження життя і здоров'я постраждалих у критичних ситуаціях. Невірний або неповний переклад медичних термінів, інструкцій та протоколів може призвести до серйозних помилок у наданні допомоги, в тому числі до летальних наслідків. Зважаючи на специфіку термінології тактичної медицини, що активно розвивається у відповідь на поступ технологій, тактики та досвіду бойових дій, проблема перекладу з суто лінгвістичної стає етичною та гуманітарною. Своєчасний коректний переклад інформації може суттєво покращити ефективність навчальних програм, забезпечити відповідність медичних протоколів і практик до міжнародних стандартів, а також сприяти безпечному і професійному виконанню медичних процедур у критичних умовах. Зокрема, цей процес потребує ретельного аналізу структурних особливостей англомовних термінів тактичної медицини та розробки ефективних підходів до їхнього перекладу. Врахування специфіки військової термінології, а також контексту та функціональних вимог у перекладі є ключовими завданнями для розвитку сфери медичного перекладу в умовах збройних конфліктів. У цьому контексті важливими науковими та практичними завданнями є:

1) вивчення структурних особливостей англомовних термінів тактичної медицини, зокрема термінів, що стосуються надання медичної допомоги на полі бою, евакуації та стабілізації пацієнтів, а також застосування спеціалізованих методів перекладу для кожного з цих термінів;

2) розробка методичних рекомендацій щодо перекладу тактичної медичної термінології українською мовою, які б забезпечили точність, зрозумілість та безпеку використання медичних протоколів і інструкцій на практиці;

3) оцінка впливу неточностей у перекладі на практичну діяльність надавачів медичної допомоги, зокрема представників медичних служб, під час бойових дій та/або надзвичайних ситуацій, а також вивчення можливих наслідків помилок у медичних процедурах через неточний переклад.

Разом з тим правильний переклад термінів тактичної медицини є важливим аспектом забезпечення міжнародної співпраці у сфері військової медицини, що в свою чергу впливає на ефективність надання медичної допомоги в екстремальних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами перекладу медичних текстів займаються українські науковці, що досліджують особливості термінології, стилістики

та методів адаптації матеріалів для іншомовної аудиторії. Вдалі спроби розробки ефективних методик перекладу медичних текстів тактичної з урахуванням термінологічної специфіки та професійного контексту, містяться в працях С. Вострової, що досліджують лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англомовного медичного дискурсу [1], й розвідках Ю. Макаренко та І. Ткаченко, в яких увага приділяється проблемі перекладу медичних термінів у науковому англомовному медичному тексті [2]. Актуальною ґрунтовною працею на цьому напрямку є навчальний посібник, присвячений громадському перекладу текстів тактичної медицини, авторства Р. Поворознюк [3]. Окремо слід відзначити праці, присвячені особливостям використання та перекладу лексичних засобів англомовних документів військової тематики, в тому числі термінів тактичної медицини, науковців Львівського державного університету безпеки життєдіяльності – І. Барнич, П. Губича, С. Змисли, Н. Іванишин, М. Маланюк, О. Пальчевської та ін. У цих працях пропонуються підходи, що враховують не лише термінологічну специфіку англомовних медичних текстів, а й професійний контекст, у якому вони використовуються; завдяки цим напрацюванням стає можливим сприяння забезпечення точності й адекватності перекладу, що є ключовим у критично важливій сфері тактичної медицина. Втім, проблематика англо-українського перекладу тематичних текстів та аналізу використовуваної в них термінології досі потребує ретельних досліджень.

Формулювання мети статті. Дослідження перекладу текстів тактичної медицини має як теоретичне, так і практичне значення. З одного боку, воно сприяє розвитку методик перекладознавства, а з іншого – має прямий вплив на медичну та гуманітарну практику в умовах сучасних викликів. Отже, **метою дослідження** є аналіз особливостей англо-українського перекладу текстів з тактичної медицини з урахуванням специфіки термінології та стилістики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз перекладу як наукового явища охоплює широкий спектр аспектів, у тому числі лінгвістичного, культурологічного та соціального вимірів. Переклад становить собою складний процес міжкультурної взаємодії, що відображає глибинний зв'язок між мовами та культурами. Перекладацька діяльність складається з кількох ключових етапів, від змістовної трансформації тексту до його адаптації до конкретного культурного контексту та врахування соціальних факторів. У сучасному глобалізованому світі переклад виступає важливим інструментом обміну науковими знаннями, технологіями та культурними досягненнями [4, с. 55].

З лінгвістичного погляду переклад спрямований на максимально точну передачу змісту вихідного тексту, з урахуванням його граматичних і синтаксичних особливостей. Дослідники підкреслюють важливість детального аналізу мовної структури під час перекладу. Так, В. Карабан зазначає, що перекладач повинен враховувати фонетичні, лексичні, граматичні й стилістичні особливості тексту; при цьому кожний рівень потребує спеціальних стратегій для забезпечення точності та адекватності перекладу [5, с. 91]. М. Альошина звертає увагу на те, що якість перекладу залежить від здатності перекладача не лише коректно передати лексичне значення тексту, а й відобразити його граматичні особливості [6, с. 54].

Культурологічна складова перекладу є не менш важливою. Переклад, за своєю суттю, виходить за межі мовного процесу і стає засобом міжкультурної комунікації, що враховує культурні й соціальні реалії мовного середовища. Дослідники відзначають, що ефективний переклад вимагає адаптації тексту до нового культурного контексту, збереження змісту й точності передачі. У роботі Г. Кузенко підкреслюється необхідність врахування культурної специфіки під час перекладу, особливо це стосується ідіом, традицій і соціальних норм, які значно впливають на розуміння тексту; дослідниця пропонує стратегії, що допомагають зберігати унікальні культурні аспекти тексту, забезпечуючи водночас його доступність для цільової аудиторії [7, с. 23].

У глобальному контексті переклад відіграє роль ключового механізму для міжнародного обміну знаннями, досвідом та інноваціями, зберігаючи баланс між змістовною точністю й адаптацією тексту до потреб іншомовної аудиторії.

Переклад наукової та технічної літератури є надзвичайно складним і відповідальним завданням, яке вимагає від перекладача не лише ґрунтовних знань мови, а й розуміння специфіки відповідної галузі; особливої актуальності воно набуває в галузі медицини, де точність кожного терміна має вирішальне значення для коректного розуміння та практичного застосування знань [8, с. 60]. Неточності в перекладі можуть мати серйозні наслідки – наприклад помилки діагностування, неправильне використання медичних приладів тощо.

Мова медичних текстів належить до науково-технічного стилю, який характеризується високим рівнем точності та логічності і має такі основні риси, як об'єктивність, стандартизованість, абстрактність. Синтаксис текстів цього стилю повинен бути чітким і містити лаконічні завершені конструкціями. Лексика медичних текстів охоплює загальнонаукову та вузькоспеціальну термінологію, що забезпечує точність і однозначність змісту і зазвичай класифікується за походженням і способами її формування. Умовно можна виділити дві основних категорій медичної термінології: питомі (національні) українські терміни та інтернаціоналізми, зазвичай запозичені з латинської та/або грецької мови; крім цього, можна вказати західноєвропейські запозичення. Інтернаціоналізми займають у термінології особливе місце завдяки їхньому поширенню в різних мовах і здатності забезпечити єдине розуміння у глобальному науковому контексті [9].

Отже, переклад медичних текстів потребує не лише лінгвістичної майстерності точної передачі змісту оригіналу, а й глибокого знання та розуміння термінологічної специфіки, її класифікації та систематизації. Висока якість перекладу забезпечується точним добором термінів, відповідністю граматичним нормам та врахуванням стандартів медичної практики. Від правильного використання термінів і синтаксичних конструкцій може залежати не тільки точність наукової інформації, а й безпека пацієнтів.

Структурні особливості текстів з тактичної медицини на прикладі матеріалів сайту TCCC (Tactical Combat Casualty Care; https://tccc.org.ua/) [10], що становить собою базу перекладних текстів з ресурсу https://deployedmedicine.com (США), демонструють чітку організацію контенту, спрямовану на оперативне освоєння життєво важливих навичок у кризових ситуаціях. Проаналізуємо основні характеристики таких текстів.

1. *Сегментація на фази надання допомоги*: одна з ключових структурних особливостей текстів тактичної медицини, що дозволяє чітко визначити послідовність дій залежно від умов, у яких опиняється надавач допомоги та постраждалий.

Care Under Fire (допомога під вогнем)

Ця фаза передбачає надання допомоги в умовах прямого вогневого контакту. Основна увага приділяється збереженню життя пораненого та мінімізації ризику для медичного персоналу чи інших військових.

Return fire and take cover – «Ведіть вогонь у відповідь і шукайте укриття»: забезпечення прикриття і зменшення ризику для рятувальника.

Direct casualty to move to cover if able – «Скеруйте постраждалого до укриття, якщо є така можливість»; команда знайти укриття для пораненого.

Apply a hasty tourniquet to control life-threatening bleeding – команда на швидке накладання турнікета для зупинки критичної кровотечі.

Minimize time exposed to hostile fire – команда скорочення часу перебування під ворожим обстрілом.

Tactical Field Care (Тактична допомога в польових умовах)

Фаза передбачає надання допомоги після усунення безпосередньої загрози вогню; фокус зміщується на ретельніше обстеження та стабілізацію стану пораненого:

Reassess tourniquet and control bleeding further – перевірка ефективності турнікета та подальший контроль кровотечі.

Initiate airway management using a nasopharyngeal airway – забезпечення прохідності дихальних шляхів за допомогою носоглоткового повітроводу.

Treat tension pneumothorax with needle decompression – усунення пневмотораксу за допомогою пункції голкою.

Administer fluids to treat hypovolemic shock – внутрішньовенне введення рідин для подолання шоку.

Tactical Evacuation Care (Евакуаційна допомога)

Цей етап фокусується на підготовці пораненого до транспортування і забезпеченні стабільного стану під час евакуації:

Secure the casualty to a litter or evacuation device – закріплення пораненого на ношах.

Maintain airway control and monitor respiratory rate – контроль прохідності дихальних шляхів та частоти дихання.

Administer oxygen if available – використання кисню за його наявності/доступності.

Reassess all interventions during transport – повторна оцінка заходів, яких було вжито під час транспортування постраждалого.

Psychological First Aid (Психологічна перша допомога)

У певних випадках до процесу додаються психологічні аспекти, особливо коли йдеться про стабілізацію психоемоційного стану:

Reassure the casualty about their condition – «Запевніть постраждалого щодо його стану»; надання моральної підтримки.

Explain what you are doing to avoid panic – пояснення медичних маніпуляцій задля уникнення паніки з боку потерпілого.

Профілактика інфекцій

Apply antiseptics to all wounds before bandaging – антисептична обробка всіх ран перед перев'язуванням.

Ensure gloves are worn at all times during casualty care – дотримання гігієнічних норм («Переконайтеся, що рукавички постійно вдягнені під час догляду за постраждалим»).

Підготовка до тривалого транспортування

Use blankets to prevent hypothermia during evacuation – уникнення переохолодження (зокрема, з використанням ковдр).

Ensure IV fluids are secure for transport – безпечний стан для внутрішньовенних розчинів під час перевезення.

Отже, сегментація текстів тактичної медицини на фази дозволяє створити ефективний алгоритм дій у складних умовах. Це допомагає надавачам медичної допомоги швидко реагувати, знижувати ризики для життя пацієнта і забезпечувати оптимальний результат. Впровадження такого підходу не тільки структурує процес навчання, а й сприяє підвищенню рівня готовності до реальних бойових ситуацій..

2. *Використання покрокових інструкцій.* Покрокові інструкції є основним елементом текстів тактичної медицини, який забезпечує чітке та структуроване керівництво для медичних працівників у кризових ситуаціях, дозволяючи уникати помилок та підвищувати ефективність надання допомоги.

Покрокові інструкції мають наступні особливості використання:

1. *Лаконічність і ясність.*

Інструкції побудовані короткими реченнями, які легко зрозуміти в екстремальних умовах.

Stop the bleeding using a tourniquet («Зупиніть кровотечу, наклавши турнікет»; форма подання інформації мінімізує когнітивне навантаження та дозволяє діяти оперативно).

2. *Послідовність дій.*

Інструкції структуровані так, щоб дії виконувалися у логічній послідовності, що сприяє збереженню життя.

Open the airway. Check for breathing. Apply an occlusive dressing to chest wounds. («Розкрийте дихальні шляхи. Перевірте дихання. Накладіть оклюзій ну наліпку на рани грудей».)

3. *Орієнтація на практичність.*

Усі вказівки розраховані на швидке застосування в польових умовах без необхідності додаткового обладнання.

Roll the casualty on their side to prevent choking. («Переверніть постраждалого на бік, щоб запобігти удушенню»)

4. *Поділ на категорії відповідно до фаз надання допомоги.*

Інструкції розділені на окремі розділи: Care Under Fire, Tactical Field Care, Tactical Evacuation Care.

Care Under Fire (допомога під вогнем):

Return fire to eliminate the threat («Ведіть вогонь у відповідь задля усунення загрози»: ліквідація загрози є першим кроком перед початком медичних маніпуляцій)

Direct the casualty to move to cover if able («Надайте постраждалому вказівки просуватися в сторону укриття, якщо є можливість»; самостійний рух пораненого до укриття дозволяє знизити ризик для рятувальника)

Apply a tourniquet above the wound to stop severe bleeding («Накладіть турнікет над раною для зупинки сильної кровотечі»; використання турнікета для зупинки критичної кровотечі є пріоритетним заходом)

Tactical Field Care (Тактична допомога в польових умовах)

Open the airway using the head-tilt, chin-lift maneuver («Розкрийте дихальні шляхи, використовуючи маневр із відхиленням голови та підняттям підборіддя»; простий спосіб відновлення прохідності дихальних шляхів)

Insert a nasopharyngeal airway to maintain airway patency («Вставте носоглотковий повітровід для підтримки прохідно-

сті дихальних шляхів»; інструкція передбачає використання мінімально інвазивного обладнання)

Inspect the chest for penetrating wounds and apply an occlusive dressing («Обстежте грудну клітку на предмет проникних ран і накладіть оклюзійну наліпку»; закриття рани на грудях запобігає розвитку пневмотораксу).

Perform needle decompression at the second intercostal space («Виконайте декомпресію голкою на другому міжреберному просторі»; дія з чітким визначенням анатомічної точки)

Administer 500ml of IV fluids for hypovolemic shock («При гіповолемічному шоці введіть 500 мілілітрів внутрішньовенних розчинів»; інструкція містить дозування і метод введення)

Tactical Evacuation Care ([тактична] евакуаційна допомога)

Secure the casualty on a stretcher using straps («Закріпіть потерпілого на ношах за допомогою ремінців»; вказівка забезпечує безпеку під час транспортування).

Reassess all interventions before and during transport («Перегляньте всі втручання до і під час транспортування»; наголос на постійному моніторингу стану пораненого)

Provide oxygen therapy if available («Забезпечте кисневу терапію за наявності»; інструкція містить альтернативний захід для покращення оксигенації).

Document all interventions for handover to the next medical provider («Документуйте всі втручання для передачі наступному надавачеві медичної допомоги»; фіксація всіх дій є важливою для подальшого лікування).

Отже, покрокові інструкції у текстах тактичної медицини мають чітку структуру, що забезпечує швидке засвоєння інформації навіть у стресових ситуаціях.

5. Фокус на критичних навичках у бойових умовах. У тактичній медицині критичний фокус на навичках, що рятують життя, є фундаментальним аспектом для підготовки фахівців, які діють у стресових і небезпечних умовах. Ці навички містять оцінку, діагностику та швидке виконання ключових процедур, які можуть бути вирішальними для виживання пацієнта.

Tourniquet Application (Накладання турнікета): *Apply the tourniquet 2–3 inches above the bleeding site. Tighten until the bleeding stops* («Накладіть джгут на 2–3 дюйми вище місця кровотечі і затягніть до її зупинки»; основна увага зосереджена на швидкому і точному застосуванні турнікета; інструкція наголошує на критичному аспекті – зупинці кровотечі, навичці, необхідній для стабілізації стану до евакуації).

Wound Packing with Hemostatic Gauze (Перев'язування рани гемостатичною марлею): *Pack the wound tightly with gauze. Apply constant pressure for 3 minutes* («Щільно забинтуйте рану упаковати марлею, застосовуйте постійний тиск протягом трьох хвилин»: деталізація кожного кроку забезпечує ефективне виконання, навіть якщо надавач медичної допомоги відчуває стрес; зазначення часових рамок покращує ефективність).

Junctional Hemorrhage Control (контроль вузлових кровотеч): *Place the junctional device over the bleeding site. Inflate until bleeding stops* («Накладіть потрібний пристрій на місце кровотечі й накачуйте до її зупинки»; використання спеціалізованих пристроїв акцентує увагу на вузькоспеціалізованих методах, придатних для контролю кровотечі у складних анатомічних ділянках).

Direct Pressure Application (застосування прямого тиску): *Apply direct pressure to the wound using both hands. Maintain pressure for 5 minutes* («Застосуйте прямий тиск до рани обома руками, утримуйте протягом п'яти хвилин»; базова навичка, яка навчає зупиняти кровотечу навіть без спеціального обладнання, що робить її універсальною).

Pressure Bandage Use (застосування компресійної пов'язки): *Secure a pressure bandage over the wound, ensuring even compression* («Закріпіть компресійну пов'язку над раною, забезпечуючи рівномірне стиснення»; акцент на рівномірному тиску дозволяє уникнути ускладнень, на кшталт пошкодження тканин).

Отже, фокус на критичних навичках у текстах тактичної медицини відображається у стислій та зрозумілій формі викладу, що дозволяє ефективно застосовувати знання в реальних бойових умовах. Інструкції спрямовані на забезпечення життя пацієнта, мінімізацію ризиків і зручність використання навіть у стресових ситуаціях. Варто зазначити, що тексти з тактичної медицини структуровані таким чином, щоб забезпечити швидке й ефективне навчання необхідних дій у бойових умовах.

Поняття текстів тактичної медицини охоплює спеціалізовану документацію для навчання та оперативної підтримки військових медиків, а також фахівців, які надають медичну допомогу в бойових та кризових умовах. Ці тексти містять інструкції з надання першої допомоги, методи стабілізації стану поранених та протоколи евакуації; вони вимагають точності та стислості для забезпечення розуміння та оперативного виконання медичних протоколів в екстремальних умовах.

Можемо виокремити наступні особливості текстів тактичної медицини:

1. *Точність та інформативність.* Особливість текстів тактичної медицини полягає у необхідності надання чітких і стислих інструкцій для швидкої і точної дії в надзвичайних умовах.

2. *Стандартизація та універсальність.* Для ефективної комунікації за допомогою текстів тактичної медицини важливе значення має стандартизація термінів, що допомагає забезпечити їхнє однакове розуміння в міжнародному контексті; наприклад, уніфікувати терміни у багатонаціональних операціях дозволяють міжнародні глосарії [11, с. 242].

3. *Адаптація акронімів та скорочень.* Тексти тактичної медицини широко використовують акроніми, які повинні зберігати значення та чіткість в українському перекладі.

4. *Культурні та семантичні бар'єри.* Тексти тактичної медицини, сормовані у західній традиції, вимагають врахування культурного контексту при перекладі українською мовою. Важливим є збереження культурної специфіки при адаптації текстів для українських умов, що сприяє більш точному розумінню та виконанню протоколів у кризових умовах [12, с. 66].

5. *Добір термінологічних відповідників.* У тактичній медицині часто використовуються спеціалізовані терміни, що не мають прямих еквівалентів у українській мові.

6. *Кроскультурна адаптація.* Переклад текстів для військової медицини повинен враховувати культурні відмінності для міжнаціональної комунікації.

Аналіз термінологічних аспектів англо-українського перекладу текстів з тактичної медицини на основі матеріалів із сайту TCCC демонструє кілька ключових тенденцій і викликів.

Перш за все стандарти TCCC формують основу навчання тактичної медицини і часто містять терміни, які вимагають адаптації до українського контексту. На основі аналізу матеріалів із сайту TCCC можна визначити 10 ключових термінів тактичної медицини, які потребують адаптації до українського

контексту з урахуванням специфіки мови, медичних практик та бойових реалій.

1. *Tourniquet* (турнікет) – засіб для контролю складних кровотеч. Термін часто використовується в тактичній медицині для позначення пристрою, який застосовують для зупинки кровотечі шляхом стискання кровоносних судин у кінцівках. На сайтах TCCC адаптація цього терміна до українського контексту враховує кілька аспектів. Турнікет описується як основний засіб для тимчасового контролю критичної кровотечі, що є надзвичайно важливим у бойових умовах. Український переклад акцентує на швидкому і точному застосуванні пристрою – наприклад, «Зупинка кровотечі за допомогою турнікета має бути виконана протягом однієї хвилини для максимального ефекту». В українському контексті термін зберігає міжнародну узгодженість, однак у той же час адаптується до потреб українських військових і медичних реалій через уточнення застосування, термінологічні роз'яснення та контекстуальні приклади.

2. *Hemostatic Agents* (гемостатичні засоби) – матеріали для швидкої зупинки кровотеч, які є важливим компонентом у тактичній медицині і використовуються для зупинки кровотечі в критичних умовах. Гемостатичні засоби описуються як матеріали або препарати, що сприяють швидкому згортанню крові. У контексті тактичної медицини акцент робиться на їхньому використанні для зупинки масивної кровотечі, яка загрожує життю, у випадках, коли накладання турнікета недоцільне або неможливе. В українському перекладі докладно описано порядок використання цих засобів (наприклад, «Притискайте бойову марлю до рани щонайменше три хвилини для активації гемостатичного ефекту». У перекладі українською гемостатичні засоби вказуються як матеріали для контролю кровотечі з поясненням, що вони входять до комплекту першої допомоги кожного військовослужбовця. Ця адаптація враховує потребу в уніфікації міжнародної термінології та забезпеченні зрозумілості й ефективності навчальних матеріалів для українських військових.

3. *Airway Management* (забезпечення прохідності дихальних шляхів) – процедури, такі як використання носоглоткових повітроводів (nasopharyngeal airways), які потребують уточненого перекладу і локалізації. У матеріалах TCCC підкреслюється, що забезпечення прохідності дихальних шляхів є другою ключовою дією після контролю кровотечі як основа для дій на догоспітальному етапі в умовах бойових операцій. Відповідно перекладаються й алгоритми дій, що зменшує ризик неправильного тлумачення: наприклад, описуються ситуації, де потрібно виконати chin lift (підйом підборіддя) або jaw thrust (висування нижньої щелепи) без спеціального обладнання.

4. *Needle Decompression* (декомпресія голкою) в контексті тактичної медицини позначає важливу процедуру для лікування пневмотораксу під тиском (tension pneumothorax), що виникає при пораненнях грудної клітки. Ця процедура включає введення голки в грудну клітку для випускання зайвого повітря з плевральної порожнини, що дозволяє зменшити тиск на легені та покращити дихання. В українському контексті термін Needle Decompression адаптовано як «декомпресія голкою», що точно відображає суть процедури і забезпечує зрозумілість для українських медиків, особливо в умовах військових навчань і реальних бойових операцій.

5. *Evacuation* (евакуація) у контексті тактичної медицини адаптується до українського військового середовища, де цей процес часто використовується для транспортування поранених з поля бою до медичних установ. На сайті TCCC детально описуються процедури евакуації як ключового етапу на різних етапах надання медичної допомоги, зокрема під час бою, тож термін вимагає точної локалізації і в процесі адаптації часто набуває українських варіантів на кшталт «евакуація поранених» або просто «евакуація» задля підкреслення зв'язку з медичним забезпеченням у бойових умовах: це забезпечує чітке розуміння, коли йдеться про переміщення поранених до лікувальних закладів чи мобільних медичних пунктів у зоні бойових дій.

6. *Triage* (сортування) – система пріоритизації допомоги, яка забезпечує ефективне розподілення ресурсів серед постраждалих з огляду на ступінь тяжкості їхнього стану. В контексті тактичної медицини, зокрема на базі практик TCCC, сортування є важливою частиною процесу надання медичної допомоги в умовах бойових дій, що допомагає швидко визначити, які пацієнти потребують негайної допомоги, а які можуть почекати або не виживуть без її надання. Термін «сортування» адаптовано в українському контексті, де він став звичним і зрозумілим для військових та медичних працівників, що виконують свої обов'язки в екстремальних умовах. Цей процес також передбачає організацію і координацію медичної допомоги для більш ефективного руху пацієнтів на вищі рівні медичної допомоги за необхідності.

7. *Tactical Field Care* (медична допомога в тактичних умовах) в контексті військової медицини в Україні має значення допомоги, що надається в умовах безпосереднього бойового середовища після евакуації з місця поранення, але ще до потрапляння до медичного закладу.

8. *Prolonged Field Care* (тривала допомога в польових умовах) – термін, що описує медичну допомогу, яка надається в умовах обмежених ресурсів, коли евакуація поранених або постраждалих неможлива або затримується на тривалий час. Це означає не тільки надання невідкладної допомоги в умовах бойових дій, а й продовження медичного моніторингу та лікування протягом тривалого часу (інфузії, догляд за ранами, підтримка життєво важливих функцій організму тощо) до моменту евакуації або надання більш спеціалізованої допомоги. Адаптація терміна в українському контексті пов'язана з реаліями бойових дій, де медичні ресурси можуть бути обмежені, а евакуація – неможливою протягом тривалого часу. Відтак тривала допомога в польових умовах має на увазі не лише швидку і ефективну стабілізацію стану постраждалих, а й продовження терапії у польових умовах, де відсутні звичайні лікарні або інші медичні заклади, а надавачі медичної допомоги мають забезпечувати безперервний нагляд за пацієнтами. Адаптація терміна Prolonged Field Care в українському контексті підкреслює необхідність інтенсивної підготовки медичних команд до роботи в умовах, де доступ до ресурсів та інфраструктури є обмеженим.

9. *Combat Gauze* (бойова марля) – термін, що описує спеціалізований вид марлі, який використовується для зупинки масивних кровотеч, особливо в умовах бойових дій. Це гемостатичний матеріал, який містить спеціальні хімічні компоненти, здатні швидко зупиняти кровотечу, і є важливим елементом у системі тактичної медицини. В українському контексті термін «бойова марля» має особливу адаптацію через специфіку надання медичної допомоги і зберігає основну суть, оскільки

інструмент, що використовує специфічні матеріали та методи для екстреної зупинки кровотечі в польових умовах.

10. *Chest Seal* (оклюзійна наліпка) – термін, що позначає медичний засіб, який використовується для герметизації відкритих поранень грудної клітки, зокрема здатних спричинити пневмоторакс. Це спеціальна пов'язка, яка має водонепроникну і повітронепроникну властивість, що запобігає потраплянню повітря у грудну порожнину і покращує дихальну функцію потерпілого до моменту його евакуації до медичного закладу. Адаптація терміна Chest Seal до українського контексту потребує точного перекладу та зрозумілого пояснення функціонального призначення цього засобу, оскільки в певних реаліях він може бути новим медичним продуктом, на відміну від практики у збройних силах країн НАТО або інших країн. Адаптований термін «оклюзійна наліпка» ефективно передає функцію цієї пов'язки.

Адаптація цих та інших термінів до українського контексту сприяє збереженню точності, чіткості та лаконічності текстів, зокрема інструкцій, з тактичної медицини для української аудиторії.

Висновки з дослідження. Переклад текстів з тактичної медицини, зокрема матеріалів, представлених на платформі TCCC, є складним і багатогранним процесом, який потребує не лише глибокого знання англійської та української мов, а й розуміння специфіки медичної та військової практики. Серед численних викликів, на які наражаються перекладачі, особливу увагу слід приділити точності термінології, збереженню функціональності тексту та забезпеченню чіткості й лаконічності інструкцій. Разом з тим труднощі може становити брак відповідників до деяких англомовних термінів в українській мові, потреба адаптувати англомовну термінологію до специфіки українських медичних та військових реалій, а також необхідність врахування міжкультурних і професійних особливостей. При цьому деякі терміни вимагають не просто точного перекладу, а й ретельної адаптації для збереження їхньої узгодженості з міжнародними стандартами, що передбачає врахування особливостей української мовної системи, а також контексту та специфіки медичних процедур, що застосовуються в умовах тактичної медицини. Крім цього, адаптація текстів передбачає уточнення деталей щодо використання медичних технік і засобів, які необхідно адаптувати до потреб українських надавачів медичної допомоги. Англо-український переклад текстів з тактичної медицини відіграє ключову роль у військовій сфері, оскільки коректне використання термінів та їхнє правильне розуміння може мати безпосередній вплив на якість і ефективність медичної допомоги та збереження життя в умовах бойових дій.

Література:

1. Вострова С. В. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англомовного медичного дискурсу (на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ/СНІДу): автореф. дис. канд. філол. наук : Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. 22 с.
2. Макаренко Ю., Ткаченко І. До проблеми перекладу медичних термінів в науковому англомовному медичному тексті. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. 2014. № 21. Т. 2. С. 268–271.
3. Поворознюк Р. В. *Громадський переклад. Тактична медицина [Текст] = Community interpreting. Tactical medicine* : навчальний посібник. Київ: Ліра-К, 2023. 201 с.
4. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. *Термінологія та переклад*: навчальний посібник для студентів філологічного напряму підготовки. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.
5. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми.* Вінниця: Нова книга, 2018. 656 с.
6. Альошина М. Д. Критерії та принципи визначення адекватності відтворення стилю автора в перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2018. № 37. С. 54–57.
7. Кузенко Г. М. Культурологічний аспект перекладу у міжмовній комунікації. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».* 2017. № 2(2). С. 22–26.
8. Zalipska, I. The systematization of terms in the process of professional medical communication. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди.* 2021. Вип. 55. С. 59–67.
9. Ключник О. В., Грицик Г. О. Труднощі науково-технічного перекладу: стаття з наукової конференції. Київ, 2013 [Інтернет-ресурс]. Режим доступу: http://conferences.neasmo.org.ua/node/1408
10. TCCC (Tactical Combat Casualty Care) [Інтернет-ресурс]. Режим доступу: https://tccc.org.ua/en
11. Venuti, L. S. Strategies of Translation. London and New York: Routledge, 2018. Pp. 240–244.
12. Гончар К., Тригуб Г., Хникіна О. Труднощі перекладу медичних текстів. Applied Linguistics-3D: Language, IT, ELT: International Scientific and Practical Conference (May 12–13, 2022). Житомир: Житомирська політехніка, 2022. С. 65–67.

Bozhuk A. Structural features of English-language terms of tactical medicine and methods of their translation into Ukrainian

Summary. The article examines the issues and features of English-Ukrainian translation of texts on tactical medicine, in particular in the context of materials presented on the Tactical Combat Casualty Care (TCCC) platform. Considering that TCCC is a global standard established for delivering medical care in war scenarios, the precision and sufficiency of the translation of these materials are crucial for assuring the efficient operation of medical units in emergencies. The analysis is carried out with an emphasis on the specifics of medical terminology, structural features of texts, and their adaptation to Ukrainian linguistic and professional realities. The article examines various types of terms used in tactical medicine, in particular abbreviations, clinical terms, names of procedures, and equipment. Key difficulties associated with the transfer of highly specialised terminology, lexical units, and abbreviations, which are important for ensuring the accuracy and understandability of texts in combat conditions, are identified. Multiple methodologies for modifying tactical medicine instructions are examined, particularly in the context of translating protocols and procedures for Ukrainian healthcare practitioners. Recommendations for translators are also considered, in particular regarding the use of generally accepted terms in Ukraine and the definition of a strategy for translating abbreviations and technical terms. Cultural and professional differences that may affect the process of translating tactical medicine terms are taken into account: since each country has its own specific traditions in organising medical care in combat conditions, the translator must take into account not only lexical and grammatical features but also differences in medical protocols and terms, as well as approaches to the education and training of medical care providers. The significance of collaboration with experts in tactical medicine is explicitly stated to guarantee the precision and adherence of translated information to international standards.

Key words: tactical medicine, medical terminology, translation, TCCC, text adaptation, linguistic equivalence.

УДК 81.25
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.32

Венгринюк М. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Дирда Д. І.,
магістрант, спеціальність 035 "Філологія"
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ГАЛУЗІ НЕЙРОБІОЛОГІЇ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ОРИГІНАЛУ ТА УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ КНИГИ РОБЕРТА САПОЛЬСКІ «БІОЛОГІЯ ПОВЕДІНКИ. ПРИЧИНИ ДОБРОГО І ПОГАНОГО В НАС»

Анотація. У статті досліджено особливості перекладу англомовної термінології у сфері нейробіології українською мовою на матеріалі науково-популярного видання Роберта Сапольскі «Біологія поведінки. Причини доброго і поганого в нас». Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком нейробіології як міждисциплінарної галузі науки та потребою в адекватному перекладі її термінологічного апарату українською мовою.

На основі аналізу джерельної бази укладено вибірку із 173 англійських термінів та їхніх українських відповідників. Проведено структурний аналіз термінологічних одиниць, який виявив кількісне співвідношення одно-, дво-, три- та багатокомпонентних термінів в обох мовах. Встановлено, що найчастіше вживаються двокомпонентні термінологічні одиниці (45% в англійській та 42% в українській мовах), що свідчить про прагнення до оптимального балансу між точністю та лаконічністю.

У дослідженні здійснено лексико-семантичну класифікацію термінів, виокремлено 8 основних тематичних груп: гормони та нейромедіатори, структури мозку, нервова система, патології та синдроми, технології та методи дослідження, генетика та молекулярна біологія, психологічні та поведінкові терміни, фізіологічні процеси.

Аналіз перекладацьких стратегій засвідчив високий рівень структурної відповідності між оригінальними термінами та їх перекладами: 97% однокомпонентних термінів зберігають свою структуру при перекладі (основний спосіб – транслітерація / транскрипція), 94% двокомпонентних термінів перекладаються відповідними двокомпонентними конструкціями (переважно через калькування), 90% трикомпонентних термінів зберігають свою структуру в перекладі.

Результати дослідження мають практичне значення для перекладачів наукової літератури у сфері нейробіології та можуть бути використані для подальших досліджень особливостей перекладу наукової термінології.

Ключові слова: переклад термінології, терміни у сфері нейробіології, структурний аналіз, лексико-семантичні групи, перекладацькі стратегії, науково-популярна література.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток нейробіології та міжнародна наукова комунікація зумовлюють необхідність якісного перекладу спеціалізованої термінології українською мовою. Особливої актуальності набуває дослідження особливостей перекладу англомовних термінів у галузі нейробіології, оскільки це відносно нова сфера для української наукової мови, яка потребує розробки та стандартизації термінологічного апарату. Компаративний аналіз оригіналу та перекладу книги Роберта Сапольскі «Біологія поведінки. Причини доброго і поганого в нас» дозволить виявити основні тенденції та стратегії перекладу нейробіологічної термінології, а також визначити проблемні аспекти та шляхи їх вирішення у контексті розвитку української наукової мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям нашого дослідження стали праці таких відомих науковців, як Л. П. Білозерська, О. Б. Боднар, І. П. Борисевич, Н. В. Возненко, В. І. Карабан, Т. Р. Кияк, С. В. Радецька, Е. Ф. Скороходько, В. Д. Сліпецька та ін.

Дослідники наголошують на тому, що переклад англомовної термінології українською мовою постає як комплексний процес, що потребує від перекладача не лише досконалого володіння обома мовами, але й ґрунтовних знань у певній галузі. Успішне вирішення перекладацьких завдань потребує системного підходу до аналізу термінологічних одиниць, врахування їхньої семантичної структури та функціональних особливостей. Особливу увагу слід приділяти стандартизації термінології та її інтеграції в українську наукову мову з дотриманням норм термінотворення. Це сприятиме розвитку української наукової термінології та її гармонійному входженню до міжнародного наукового простору [1; 2; 3; 4; 5; 6].

На нашу думку, переклад англомовної термінології у галузі нейробіології українською мовою має свою специфіку:

1. Міждисциплінарний характер термінології, що охоплює поняття з біології, медицини, психології та суміжних наук, вимагає від перекладача комплексного розуміння предметної галузі.

2. Наявність значної кількості неологізмів та новітніх термінів, які ще не мають усталених відповідників в українській мові, створює потребу в термінотворенні.

3. Специфіка перекладу абревіатур та акронімів у нейробіологічних текстах потребує уніфікованого підходу та врахування міжнародних стандартів.

4. Полісемія термінів та контекстуальна залежність їх значень вимагає ретельного аналізу та вибору адекватних перекладацьких рішень.

5. Необхідність збереження точності наукової інформації при перекладі термінів з урахуванням особливостей української наукової мови та термінологічних традицій.

6. Важливість дотримання балансу між інтернаціоналізацією термінології та збереженням питомих українських відповідників.

Формування мети статті. Мета статті – проаналізувати особливості перекладу англомовної термінології у сфері нейробіології українською мовою на матеріалі книги Роберта Сапольскі «Біологія поведінки. Причини доброго й поганого в нас», виявити основні перекладацькі стратегії та трансформації, що застосовуються при відтворенні спеціалізованої термінології.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1. Здійснити структурний аналіз англомовних термінів та їхніх українських відповідників.

2. Провести лексико-семантичну класифікацію відібраних термінів, виокремивши основні тематичні групи, та проаналізувати основні перекладацькі стратегії, що застосовуються при передачі термінів українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Вибір книги Роберта Сапольскі «Біологія поведінки. Причини доброго і поганого в нас» [7; 8] як джерела дослідження зумовлений кількома чинниками.

Насамперед текст насичений складною науковою термінологією з нейробіології, психології та поведінкових наук, що створює комплексні виклики для перекладача та вимагає міждисциплінарної компетенції. Крім того, праця висвітлює сучасні наукові досягнення, містить значну кількість новітніх термінів та неологізмів, що становить особливий інтерес для перекладознавчого аналізу. Варто також відзначити особливість авторського стилю Роберта Сапольскі, який майстерно поєднує наукову точність із доступністю викладу, що ставить перед перекладачем завдання збереження цього балансу в українському тексті.

Тематичний спектр термінології охоплює різні аспекти нейробіологічних досліджень. Автор вивчає нейронні механізми поведінки в різних часових вимірах – від миттєвих біохімічних процесів до довготривалих еволюційних змін. У праці детально розглянуто функціонування ключових мозкових структур (мигдалини, гіпокампа, префронтальної кори), їхню роль у регуляції емоцій, пам'яті та когнітивних процесів. Значну увагу приділено термінології, пов'язаній із нейромедіаторами (серотонін, дофамін, окситоцин) та їхнім впливом на поведінкові патерни.

Окремий пласт термінології стосується ендокринної системи, зокрема впливу гормонів (кортизолу, адреналіну, тестостерону) на прояви агресії, стресові реакції та соціальну поведінку. Важливим аспектом дослідження є також термінологія, що описує взаємодію генетичних, соціальних та екологічних чинників у формуванні поведінкових особливостей людини.

У процесі дослідження було проаналізовано 173 англійські терміни та їхні українські відповідники у галузі нейробіології. Корпус досліджуваних термінів дає змогу всебічно проаналізувати їхні структурно-семантичні характеристики, дослідити моделі термінотворення та виявити специфіку перекладу.

Структурний аналіз термінологічних одиниць засвідчив наявність чотирьох основних груп термінів за кількістю компонентів.

Однокомпонентні терміни становлять 20% від загальної вибірки (34 одиниці). До цієї групи належать такі терміни: *neurogenesis, behaviorism, transposons, thalamus, serotonin, tegmentum, anhedonia, ethology, prosopagnosia, neurohypophysis, glucocorticoids* [9].

Найчисленнішою є група двокомпонентних термінів – 77 одиниць (45% від загальної вибірки). Серед них: *brain chemistry, behavioral genetics, bipolar disorder, axonal plasticity, dendritic spine, neuronal plasticity, basolateral amygdala, frontotemporal dementia, paraventricular nucleus, dopamine transporter* [9].

Трикомпонентні терміни становлять 29% від загальної вибірки (50 одиниць): *presynaptic axonal terminal, androgen receptor mutation, prenatal hormonal environment, sensory projection neurons, ventrolateral prefrontal cortex, cognitive behavioral therapy, anterior cingulate cortex, autism spectrum disorders* [9].

Найменш численною є група багатокомпонентних термінів – 12 одиниць (7% від загальної вибірки): *neuronal cell adhesion molecule, functional magnetic resonance imaging, bed nucleus of the stria terminalis, hormonal component of the stress response* [9].

Отже, кількісний аналіз засвідчив, що в англомовній нейробіологічній термінології переважають двокомпонентні (45%) та трикомпонентні (29%) терміни, тоді як однокомпонентні (20%) та багатокомпонентні (7%) терміни використовуються рідше. Така структурна диференціація відображає тенденцію до оптимального балансу між точністю передачі наукових понять та лаконічністю їх мовного оформлення.

Ми також провели аналіз українських термінологічних одиниць, класифікуючи їх за кількістю компонентів: одно-, дво-, три- та багатокомпонентні терміни. Розглянемо ці групи докладніше:

Однокомпонентні терміни складають 36 одиниць (21% загальної вибірки), як-от: біхевіоризм, екзони, інтрони, транспозони, альфа-фетопротеїн, дигідротестостерон, нейрогенез, тегментум, ангедонія, етологія, прозопагнозія, таламус, вазопресин, нейрогіпофіз, нейропептиди, глюкокортикоїди, норепінефрин, серотонін [9].

Двокомпонентні терміни становлять 72 одиниці (42% загальної вибірки): хімія мозку, показник успадковуваності, поведінкова генетика, серотонінові аномалії, біполярний розлад, епігенетичні зміни, афіліативна поведінка, аксонна пластичність, дендритне дерево, дендритний шипик, аксонний горбик, нейронна пластичність [9].

Трикомпонентні терміни включають 54 одиниці (31% загальної вибірки): мутація андрогенного рецептора, синдром тестикулярної фемінізації, пренатальне гормональне середовище, пренатальна маскулінізація мозку, сенсорні проєкційні нейрони, пресинаптивна аксонна терміналь, дендритна гілка нейрона [9].

Багатокомпонентні терміни охоплюють 11 одиниць (6,4% загальної вибірки): нейронна молекула клітинної адгезії, вроджена гіперплазія кори надниркових, синдром дефіциту уваги і гіперактивності, гормональний компонент стресорної реакції [9].

Слід зазначити, що терміни в галузі нейробіології можуть утворюватися за різними моделями. Що стосується англійських термінів, то найбільш продуктивною моделлю є словосполучення, зокрема:

1) термінологічні словосполучення, які складаються лише з іменників: *dopamine transporter, brain synapses, stress hormone.*

2) термінологічні словосполучення, які складаються з прикметників та іменників: *basolateral amygdala, frontotemporal dementia, synaptic disorders, cognitive impulsivity*.

3) термінологічні словосполучення, які складаються з прийменникових словосполучень: *subregion of the frontal lobe, inhibitory control of behavior.*

4) термінологічні словосполучення, які складаються з дієприкметників, дієприслівників та іменників: *luteinizing hormone* тощо [9].

Провівши морфологічний аналіз термінів, перейдімо до розкриття їх лексико-семантичного наповнення. На основі вибірки було виділено такі лексико-семантичні групи термінів:

1) гормони та нейромедіатори: *adrenocorticotropic hormone, gonadotropin-releasing hormone, dehydroepiandrosterone, luteinizing hormone, norepinephrine, acetylcholine, serotonin, vasopressin, beta-endorphins, corticotropin-releasing hormone* [9];

2) структури мозку: *basolateral amygdala, ventrolateral prefrontal cortex, ventromedial PFC, superior temporal gyrus, hippocampus, septum, hypothalamus, brainstem, amygdala, thalamus, bed nucleus of the stria terminalis, central amygdala neurons, motor cortex subregion, subregion of the frontal lobe, anterior cingulate cortex, prefrontal cortex, frontal cortex, frontal lobe, periaqueductal gray* [9];

3) нервова система: *parasympathetic nervous system, sympathetic nervous system, autonomic nervous system, nerve impulses, neuronal circuits, axonal projections, axonal terminals, axonal plasticity, collateral axonal branches, sensory projection neurons, neuronal plasticity, axon hillock, nerve fibers, sensory signals* [9] ;

4) патології та синдроми: *congenital adrenal hyperplasia, androgen insensitivity syndrome, post-traumatic stress disorder, autism spectrum disorders, Kluver-Bucy syndrome, anhedonia, attention deficit hyperactivity disorder, testicular feminization syndrome, bipolar disorder, serotonin anomalies, epigenetic changes, Urbach-Wiethe disease, conditioned stimulus, unconditioned stimulus, conditioned reflex* [9] ;

5) технології та методи дослідження: *functional magnetic resonance imaging, neuroimaging, galvanic skin resistance, genomewide association studies* [9] ;

6) генетика та молекулярна біологія: *exons, introns, transposons, oxytocin receptor gene, androgen receptor mutation* [9]*;*

7) психологічні та поведінкові терміни: *cognitive behavioral therapy, behavioral act, conspecific aggression, social-dominance orientation, social behavior anomalies, behavioral genetics, cognitive impulsivity, ethology, behavioral sensory triggers, empathic mimicry, inhibitory control of behavior, functional synapse* [9];

8) фізіологічні процеси: *body mass index, hormonal component of the stress response, homeostatic balance, prenatal environment, prenatal hormonal environment, prenatal brain masculinization* [9].

Щодо перекладу однокомпонентних термінів, то 97% термінів збережено як однокомпонентні в українській мові. Основний спосіб перекладу – транслітерація або транскрипція. Щодо двокомпонентних термінів, то 94% термінів перекладено як двокомпонентні, що свідчить про прагнення до лаконічності та збереження змісту. Основним способом перекладу є калькування. Трикомпонентні та багатокомпонентні переклади використовуються для деталізації понять. Щодо трикомпонентних термінів, то 90% термінів у відповідній категорії перекладено трикомпонентними українськими термінами. Це зумовлено необхідністю точно передати структуру й значення складних термінологічних одиниць. Група багатокомпонентних термінів найменш численна. У 50% випадків терміни перекладаються трикомпонентними конструкціями, тоді як для більш складних понять використовуються багатокомпонентні переклади [9].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Отже, структурний аналіз термінологічних одиниць засвідчив, що в англійській мові найчастіше вживаються двокомпонентні терміни (45%), далі йдуть трикомпонентні (29%), однокомпонентні (20%) та багатокомпонентні терміни (7%). Подібний розподіл спостерігається і в українських відповідниках: двокомпонентні (42%), трикомпонентні (31%), однокомпонентні (21%) та багатокомпонентні терміни (6,4%). Щодо перекладацьких стратегій, встановлено високий рівень структурної відповідності між оригінальними термінами та їх перекладами: 97% однокомпонентних термінів зберігають свою структуру при перекладі (основний спосіб – транслітерація / транскрипція), 94% двокомпонентних термінів перекладаються відповідними двокомпонентними конструкціями (переважно через калькування), 90% трикомпонентних термінів зберігають свою структуру в перекладі. Щодо перекладу багатокомпонентних термінів, то у 50% випадків використовуються трикомпонентні конструкції для досягнення балансу між точністю передачі змісту та лаконічністю викладу.

Отримані результати мають практичне значення для перекладачів наукової літератури у сфері нейробіології та можуть бути використані для подальших досліджень особливостей перекладу наукової термінології.

Перспективами дослідження є вивчення специфіки перекладу термінів у сфері нейробіології в різних жанрах наукової літератури – від вузькоспеціалізованих статей до науково-популярних текстів.

Література:

1. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
2. Боднар О. Б. Особливості перекладу термінологічної лексики. *Філологічні студії*. 2012. Вип. 8. С. 15–23.
3. Борисевич І. П., Ратомська Л. В. Термінознавство та особливості перекладу термінів українською мовою. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля.* Серія "Філологічні науки". 2012. № 2(4). С. 224–229.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця, 2004. 576 с.
5. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 32. С. 104–108.
6. Скороходько Е. Ф., Сліпецька В. Д. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) : навчальний посібник. Київ : Логос, 2006. 99 с.
7. Robert M. Sapolsky. Behave the biology of humans at our best and worst. Penguin Press, 2017
8. Сапольські Роберт. Біологія поведінки. Причини доброго і поганого в нас / переклад з англ. Олени Любенко. Київ : Наш Формат, 2022. 672 с.

9. Дирда Д. І. Особливості перекладу англомовних термінів у сфері нейробіології (на матеріалі оригіналу видання Роберта Сапольскі “Біологія поведінки. Причини доброго і поганого в нас” та його перекладу українською мовою : магістерська робота: 035 – Філологія. Івано-Франківськ, 2024. 84 с.

Venhryniuk M., Dyrda D. Features of translating English terminology in the field of neurobiology: a comparative analysis of the original and the Ukrainian translation of Robert Sapolsky’s book “Behave: The Biology of Humans at Our Best and Worst”

Summary. The article examines the peculiarities of translating English neurobiology terminology into Ukrainian, based on Robert Sapolsky’s popular science book «Behave: The Biology of Humans at Our Best and Worst.» The relevance of the research is determined by the rapid development of neurobiology as an interdisciplinary field of science and the need for adequate translation of its terminological apparatus into Ukrainian.

Based on the analysis of source materials, a sample of 173 English terms and their Ukrainian equivalents was compiled. A structural analysis of terminological units revealed the quantitative ratio of single-, two-, three-, and multi-component terms in both languages. It was established that two-component terminological units are most frequently used (45% in English and 42% in Ukrainian), which indicates a tendency toward an optimal balance between precision and conciseness.

The study conducted a lexical-semantic classification of terms, identifying 8 main thematic groups: hormones and neurotransmitters, brain structures, nervous system, pathologies and syndromes, technologies and research methods, genetics and molecular biology, psychological and behavioral terms, and physiological processes.

The analysis of translation strategies demonstrated a high level of structural correspondence between the original terms and their translations: 97% of single-component terms maintain their structure in translation (mainly through transliteration/transcription), 94% of two-component terms are translated with corresponding two-component constructions (primarily through calquing), and 90% of three-component terms preserve their structure in translation.

The research results have practical significance for translators of scientific literature in the field of neurobiology and can be used for further studies of scientific terminology translation peculiarities.

Key words: terminology translation, neurobiology terms, structural analysis, lexical-semantic groups, translation strategies, popular science literature.

УДК 81'255.4 (811.111)
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.33

Golovnia A. V.,
PhD, Associate Professor of the Department of English for Engineering 2
Faculty of Linguistics
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Shcherbyna A. V.,
Senior Lecturer
State University "Kyiv Aviation Institute", Faculty of Linguistics and Social Communications,
Department of English Philology and Translation

TRANSLATION OF LEGAL TERMINOLOGY (BASED ON THE NETFLIX SERIES ABOUT TRIALS)

Summary. The article is focused on the analysis of the lexical and semantic characteristics of legal terminology carried out on the basis of Netflix series about trials. The intensification of global integration, particularly in Europe, has led to the development of unified legal standards and the restructuring of national legal terminologies. This has given rise to the field of terminology studies within linguistics, which intersects with logic and specialized fields, including law. Legal terminology, as a subsystem of the general lexical system, is still evolving. It is characterized by mobility, as terms can transition into common vocabulary over time, while new terms emerge alongside scientific and technological advancements. The study of legal terminology focuses on its formation, structure, and development, considering its significance in communication within the legal profession and its interaction with other fields. Legal terms serve key functions, including nominative, communicative, pragmatic, and signifying, and are expected to be unambiguous, accurate, and stylistically neutral. Legal terms are precise, unambiguous, and integral to the communication of legal concepts. They form a system, interrelated with other terms in the same domain. Legal texts, marked by precision, formality, and logical structure, convey both cognitive and prescriptive information. These texts are often devoid of compression and redundancy, with consistent use of terminology and avoidance of colloquial language. In the course of the research the historical process of English legal terms formation is studied. The selected legal terminological units allowed to define their lexical and semantic field, to group them according to the common field of use and the reflection of conceptual, subject, and functional similarity of the denoted phenomena. Translation features of single- and multicomponent legal terms based on the functional and stylistic identity of the terms components and the attributes of the word were defined. The article also deals with the notion of legal terminology within the framework of translation and the ways of rendering legal terms into the target language.

Key words: legal terminology, translation, lexical law system**.**

Introduction. The intensification of the world integration processes in the late 20th and early 21st centuries, in particular on the European continent, requires the development of unified legal standards that meet the modern needs of civilized social development, as well as streamlining and standardization, and possibly restructuring of the national legal terminology system. In this regard, a new applied discipline – terminology studies – has emerged within modern linguistics, which is gradually clarifying its independent functions at the intersection of several sciences – linguistics, logic and relevant industry specialties, in our case, legal and, accordingly, legal terminology as a subsystem within the general lexical system, which is at the stage of its formation and development. Therefore, the study of the patterns of legal terminology formation, its structure, and prospects for development have become one of the most important tasks of modern science. Terminology is one of the most mobile components of the lexical system of a language, since due to the frequency of use some terms are not considered as terms any more, i.e., they become a part of the common vocabulary, while new terms appear with the emergence of new scientific and technical achievements. The relevance of the study is stipulated by the need for a holistic and comprehensive analysis of the professional legal vocabulary. The object of our study is legal terminology, which is one of the most complex and popular areas in which scientific understanding of theory and practice and the search for cross-linguistic correspondences are required. Legal terminology is a combination of words that express concepts in a particular branch of law, are an integral part of the system of concepts in this branch and have a clear, officially stated definition in regulations, textbooks, legal dictionaries and encyclopaedias [1].

Resent research on the topic. The functioning of terminology units in the scientific and research spheres, as well as their widespread use in general communication, determine the establishment of general and specific patterns of the lexical law system formation. Thus, a term (from the Latin *terminus* – boundary, border) is a word or phrase that accurately and unambiguously states a clearly defined concept of any branch of science, technology, art, public life, etc. and its relationship with other concepts within a certain area [2]. In the recent studies, there are two approaches to the definition of the term: structural-substantive and functional. The supporters of the first approach consider the term as a special word that is opposed in its semantic and grammatical structure to the commonly used one. On the other hand, supporters of the functional approach believe that a term is a function, a type of a lexical unit use, and not a special type of lexical unit. In particular, a term is understood as a word or an established phrase that is a member of a lexical and semantic system that represents a certain professional (specialized) system of concepts. Nowadays, there are more than 3,000 definitions of the notion "term," but its meaning is still not fully understood. Researchers have attempted to answer the question

of why there is no generally accepted definition of the term. This is explained, by the fact that the theoretical and methodological foundations of terminology have not yet been sufficiently developed, its basic concepts have not been differentiated and there is no consensus on what a scientific and technical term is [3]. The **aim** of the article is to examine the lexical and semantic features of legal terminology through the analysis of Netflix trial-themed series.

Discussion. Terms form the core of languages for special purposes; they are the main tool for conceptual orientation in the cognitive and communicative space. They "create the direction of specialists thinking activity, serve as both a guideline for thinking and activity" [4]. Considering the conceptual correlation of terms when they are used in non-specialized and special professional spheres of communication, researchers have come to the conclusion that a term in different texts can realize a non-terminological meaning or partially a terminological meaning, expressing a general idea or concept, and the cases of a common word meaning realization, of a word-term homonymous meaning are widespread in texts of various genres [5].

The main requirements for legal terms are: unambiguity, clarity, universality, testability, brevity, self-explanatory and stability. The systemic nature of a term in general (including legal terms) is the most important feature to be considered in this paper, which implies that within the scope of terminology a term is interconnected with other terms. This means that each unit of legal terminology has a specific place in the system and has a specific meaning that is unique to it and is not equal to the meaning of any other element of the same system.

Analysing the systemic nature of a legal term combination, in addition to the interdependence of terms, one cannot but mention the principle of *genus proximum et differentia specifica* [6], which means that a term combination, being part of the terminology system, is in generic relations with other terms. In other words, the individual feature of a generic term is not separated from other generic terms and is a subordinate concept that is in connection with a generic term. A term should be considered from the perspective of three aspects: syntactic (structure, form of a term), semantic (content, meaning of a term) and pragmatic (functioning, peculiarities of the term application) [7].

A legal text has similarities with both scientific texts and instructional texts, as it performs both cognitive and prescriptive functions. Laws are quite homogeneous in terms of their content and typological features. Cognitive information is carried primarily by legal terms. Some of them are known not only to specialists but also to any native speaker. The objectivity of information presentation is ensured by the prevalence of present tense verbs and passive constructions; nouns and pronouns with generalized semantics are very common.

The prescriptive nature of the information is conveyed by means of verbs with the meaning of the necessity and possibility modality. Syntax is characterized by the completeness of structures and a variety of means that provide logical connections. Compression is not inherent in legal text; abbreviations, brackets, and numerical symbols are not relevant. Numerals are expressed as words, and no indicative or personal pronouns are used. Tautological cohesion prevails (repetition of the same noun in each phrase). Some legal terms have an archaic colouring, and their use in the text creates the high style flavour.

In the recent decades, terminology issues have also been frequently discussed in regards of the information processes automation, the use of electronic computers to create terminology data banks and automated dictionaries. The creation of such thesauri is impossible without standardization and unification of terminological vocabulary, study of linguistic problems of terminology, and identification of peculiarities of term formation in each particular field of knowledge. Among many functions of a term there are the following: nominative, communicative, pragmatic, and signifying. The most important features of a term are unambiguity, accuracy, and stylistic neutrality. In addition, a term is characterized by consistency, a clear definition, lack of expression, ease of memorizing, linguistic perfection, brevity, euphony, compliance with international standards, and semantic productivity. Legal terminology is a key component of the legal language. A legal term is a word or a phrase that expresses a concept from the legal sphere of social life and has a definition in the legal literature (legislative acts, legal dictionaries, scientific and legal works). Legal terms, which are naturally linguistic, are a key point in the process of late legal phenomena, they are directly related to the regulatory function of law, the basis for the implementation of which is the effective operation and application of legal norms.

Since the development of terminology is linked to the historical retrospective of the development of law itself, as well as to the specifics of the formation of legal language given the geographical spread of the legal family, let us briefly consider the existing legal families and the place of Ukrainian legal terminology on the legal map of the world: Romano-Germanic, Anglo-American, Religious, Traditional-customary.

So, traditionally, the following legal families are distinguished: Romano-Germanic, Anglo-American, religious (Muslim (most spread among religious), Hindu, Jewish, and canon law), and traditional and customary legal families (Far Eastern law, African customary law). The geographical spread of the Anglo-American legal family covers countries on different continents which are historically or genetically related to England in one way or another. The Anglo-American legal family (common law family) is a set of national legal systems that have their historical source in the English common law, similarity in the basic principles of legal regulation, similar features of the structure of law with the predominance of procedural law, a uniform understanding of the nature of the law rule as a casual rule of conduct created by judicial practice, and the dominant form of law – judicial precedent. The Anglo-American legal family includes the legal systems of England and Wales, Northern Ireland, Australia, the United States of America, Canada (except for the province of Quebec), New Zealand and some countries of the British Commonwealth [8].

In prehistoric Britain, the traditional common law was discussed within colloquial speech. The legal language and legal tradition changed with the waves of conquerors over the following centuries. Roman Britain followed the Roman legal tradition, and its legal language was Latin. After the Roman departure from Britain around 410 and the Anglo-Saxon invasion of Britain, the dominant tradition was Anglo-Saxon law, which was in German (Old English), written in Old English for about 600 years, starting with the Law of Elberht. After the Norman invasion of England in 1066, Anglo-Norman French became the official language of court proceedings in England for nearly 300 years, while medieval Latin was used for written records for over 650 years. However, some technical terms were retained in England. In legal judgments, Anglo-Norman evolved into legal French, from which many words

in modern legal English are derived. These include *property, rent, attorney, bailiff, executor, defendant*, and *jury* etc. The use of legal French during this period has had a permanent impact on the overall language register of modern legal English. This use also explains some of the complex language structures of legal writing. In 1362, the Statute of Adoption came into force, stating that all court proceedings should be conducted in English (but recorded in Latin). This marked the beginning of the official legal English. Legal French continued to be used in some forms until the 17th century, although the law of French was increasingly degenerating.

Since 1066, Latin was the language of official records and statutes, and was replaced by English in the Judiciary Act of 1730. However, since only scholars were fluent in Latin, it never became the language of courtroom debate. The influence of Latin can be seen in a number of words and phrases, such as *ad hoc, de facto, a priori, actus reus, affidavit, corpus delicti, de jure, mens rea* etc, which remain in modern use in legal writing.

In the medieval period, lawyers used a mixture of Latin, French, and English. To avoid ambiguity, lawyers often proposed word pairs from different languages. Sometimes there was little solution, and the pairs simply gained more attention, becoming a stylistic habit. This is a feature of legal style that continues till present.

At the same time, the question of whether Ukraine's legal system belongs to one of the legal families is quite controversial both in domestic and foreign comparative studies, since the national legal system of Ukraine was formed in difficult conditions. This is due to the lack of state independence for significant periods of history, as well as to the geopolitical position of Ukraine and the corresponding ideological influence on Ukrainian society of largely opposite European and Eastern concepts.

The development of the national legal system can be divided into two periods: before and after independence. The time of the Ukrainian legal system formation begins with the law of Rus and Galicia-Volhynian State, its further development during Zaporizhian Sich and Hetmanate, the existence of the Ukrainian People's Republic and the Ukrainian State. While being a part of the USSR, Ukraine belonged to the socialist legal family. After gaining independence in 1991, the formation of an independent legal system began, which became one of the manifestations of national and state sovereignty aimed at meeting Ukrainian society interests. The Act of Ukraine Declaration of Independence of August 24, 1991 justified the formation of the independent Ukrainian state, in particular, by continuing the thousand-year tradition of state-building in Ukraine [9]. Therefore, the most significant features of the Ukrainian legal system, characteristic of the Romano-Germanic legal family, are: recognition of a legal act as the main source of law; all legal acts are subordinated by their legal force, thus constituting a certain hierarchical system.

So now that we have the understanding of the historical and geographical retrospective of the legal terminology emergence and development, we can proceed directly to the analysis of the linguistic features of the formation of the language of law, which will allow us to better define the specifics of legal terminology translation. The problem of studying terms is also crucial from the point of view of translating foreign language texts, since, in our opinion, terminology is the biggest problem that a translator faces working with legal texts.

The main characteristics of the Ukrainian and, in particular, English legal languages are precision, formality, logical consistency, high level of standardization, etc. Depending on the specific areas of legal activity (legislation, legal proceedings, notary, advocacy, legal science, legal education, etc.), the legal language has functional and stylistic features and genre and style. They are the subject of study in both legal science and linguistics, in particular legal linguistics. A legal term stands out from the linguistic environment as a subject of study. It is a word or phrase that expresses a concept from the legal sphere of public life and has a definition in the legal literature (legal acts, legal dictionaries, reference books, encyclopaedias, scientific works, etc.) [10]. A legal term correlates with a legal concept as the primary element of legal knowledge and serves as its sign (language) model represented in sound and letter forms, and a legal concept, its internal content, scope and structure are the logical and semantic basis for outlining the terminological meaning in the form of a definition that summarizes the most essential features and interrelations of a legal phenomenon.

Legal English is of particular importance when used in legal writing and drafting, including legal documents such as contracts, licenses, court pleadings, subpoenas, briefs, judgments, laws, acts of parliament and regulations, case reports, and legal correspondence. Legal English has traditionally been used by lawyers from English-speaking countries (especially the United States, the United Kingdom, Ireland, Canada, Australia, New Zealand, Kenya, and South Africa) that share common legal traditions. However, due to the spread of legal English as the predominant language of international business, as well as its role as the legal language within the European Union, now legal English is a global phenomenon.

Legal terminology can be either national in origin (*defendant, state, law, will, crime, court, government*) or borrowed (*abandon* (French), *aviso* (Italian), *boycott* (English), *bill* (German), *euthanasia* (Greek), *ombudsman* (Swedish), *jurisprudence* (Latin)). A significant number of legal terms (expert opinion, witness immunity, criminal executive law) have been formed on the basis of national and borrowed terms and term elements combination. A special type of borrowing is international terms of Latin and Greek origin (*lawyer, alibi, inauguration, constitution, politics, justice*).

In fact, the word "terminology" itself consists of the Latin element *terminus* – boundary and the Greek *logos* – doctrine [2]. The most common terms and well-established phrases are used without translation and are transcribed or transliterated: *de facto, de jure, persona non grata*. At the same time, internationalisms should be distinguished from exoticisms, which mean specific phenomena of legal life, customs, state system, legislative acts of individual country (*althing* (Isl.), *Knesset* (Israel), *cortes* (Spain), *judge* (Russian), *khural* (Mongolian), *sheikh* (Arabic)).

Taking into account the number of constituents that appear within a single terminological unit, legal terms in English can be divided into two structural types: single-component (word terms) and multi-component (phrase terms). By structure, a legal term can be simple (word) or complex (phrase), which is typical of both English and Ukrainian. According to their lexical and grammatical nature, word terms are divided into nouns, adjectives, verbs and adverbs. Terminological combinations can be two-, three-, four-, and multi-component (*voluntarily plead guilty, irrefutable evidence, administer justice*).

There are certain frequency models of construction among legal terms. Among such models, we can distinguish the following, nominative, adjectival, and verbal models:

Noun + Noun: *district court, court investigation, body mutilation;*

Noun + Preposition + Noun: *gravity of the crime, victim of assault, repeal of custody*;

Adjective / Participle II + Noun: *professional confidentiality, false evidence, domestic violence;*

Verb + Noun: *disrespect judge, make the confession, lead the case;*

Verb + Preposition + Noun: *proceed with the trial, decide on the sentence, apply for a reassignment;*

Preposition + Noun: *ad hoc, ab initio, in delicto*

In addition to terminological phrases, the legal terminology system contains a large number of acronyms. Thus, abbreviations can refer to various legal realities: *CA* (Court of Appeal), *Ct J* (Court of Justice), *SC* (Supreme Court), *TD* (Trial Division), *JJD* (Juvenile Justice Department), and many others.

There is also the problem of understanding a legal term in translation that does not violate the structure of the original term, although the origin of legal terms has common roots, as evidenced by the analysis of English-Ukrainian dictionaries of legal terms and primary sources of Roman law, but when translating legal terms, the translator needs to take into account the linguistic and cultural features of translation and the specific images of the cultures between which there is communication. This is due to the fact that Ukraine, the United Kingdom, and the United States of America belong to different legal systems.

Ukraine belongs to the Romano-Germanic or continental legal system, while the UK and the US belong to the Anglo-Saxon legal system [8]. Thus, taking into account the linguistic and cultural peculiarities of translation, legal documents – contracts, agreements, arrangements – differ significantly in their structure and differ in the vocabulary used, existing concepts, etc. While analysing the research material, it should be remembered that the legal terminology of England was fully accepted by its colony, but the US own legal terms were coloured by political and legal issues. The emergence of purely American legal terms is determined rather by extra-linguistic factors, for example, the existence of a written US Constitution, the difference in the governmental system of Great Britain and the United States, as well as certain historical factors in the development of US legal terminology.

The process of forming new terms, including political and legal terms, also continues, and the meaning of existing terms is being adjusted, with both narrowing and broadening of the meaning, as modern legal phenomena are getting a more accurate understanding, interpretation and modern name in today's conditions, which is facilitated by international cooperation and foreign experience borrowing. A special role in the process of term creation is played by terminography, which studies the theory and practice of creating special terminological dictionaries, combining terminology and lexicography as a symbiosis of term interpretation and the art of creating dictionaries of various types. The interest is manifested in the availability of highly specialized terminology dictionaries. A striking example of an English-Ukrainian specialized dictionary, namely in the legal field, is the English-Ukrainian International Case Law Dictionary, which is a comprehensive lexicographic study of legal scholars and linguists based on original and relevant legal documents of the Venice Commission, decisions of the European Court of Human Rights. It is necessary to take into account the latest technologies, namely modern electronic bilingual dictionaries of legal terms which combine such functions as translation and interpretation; provides for updating and replenishing the vocabulary depending on the needs of users, significantly reduces the time spent by a translator of legal documents during the preparatory stage, thereby improving the quality of translation.

The idea of the so-called terminological field is important for the correct understanding of the terms functioning peculiarities, according to which the field for a term is a certain terminology, outside of which the word loses its characteristic of a term – that is, the term is not related to the context, but to the terminological field which replaces the context. From the perspective of the semantic structure of legal terms in Ukrainian and English through the comparative historical and typological aspects [11] the observations on the ratio of common and different in the verbalization of the concepts of law in the systems of the studied terms resulted in the identification of both coincidence and semantic proximity, and complete non-equivalence of the semantic structures of the units, as well as the fact that the terms of the compared languages contain ethno-cultural components which reflect the originality of the legal foundations of both societies.

There are more common features between the terms of the semantic groups of the compared languages than different ones. The essential features of the semantic fields coincide: *право – law, покарання – punishment, особа – person, суд – court*. The coincidence of terms is characteristic of the core, which indicates the similarity of different legal systems and their common logical and conceptual basis. However, the semantic groups of the compared terminology systems are characterized by different lexical content depending on the degree of social significance of the concepts denoted. Significant differences are recorded between the semantic groups of terms denoting property legal relations (77.7 %), legal document (57.14 %), and criminal punishment (44.4 %) [8].

Since law is a subject area related to the socio-political and cultural characteristics of countries, legal translation is not an easy task. In order to adequately convey legal information, the language of legal translation must be particularly accurate, understandable, and reliable. Depending on the type of legal documents, legal translation is divided into [12] translation of laws and regulations and their drafts; translation of contracts; translation of legal memoranda; translation of notarizations; translation of constituent documents of legal entities; translation of powers of attorney. In the process of translation, a term undergoes two stages [13]:

1. Clarification of a term contextual meaning shift.
2. Meaning translation into the native language.

One of the key methods of translating terms is translation using a lexical equivalent. An equivalent is a permanent lexical correspondence that exactly matches the meaning of a word. Terms that have equivalents in the native language play an important role in translation. They serve as anchor points in the text, they determine the meaning of other words, and they make it possible to determine the nature of the text. Therefore, you need to be able to find the appropriate equivalent in your native language and expand your knowledge of equivalent terms.

The structures and building blocks form the basis of a language, regardless the sphere of its use. Different sublanguages, being part of a single linguistic organism, may have certain specifics at different linguistic levels, for example, at the level of grammar or lexical and grammatical means of connecting text elements. Similar features are present in legal texts, but they do not determine their speci-

ficity. If the task of translation is to ensure equivalence as a common feature of the content of the original and translated texts, then in the translation of special legal texts, special attention should be paid to terms: they determine the informational content of the legal text, organize, structure and encode special information [14].

Thus, it is with regard to terms that the question of the possibility of achieving equivalence in the presence of different code units is most crucial. The possibility of absolutely complete and accurate rendering of the original meaning in the translation of legal texts is limited primarily by differences in language systems; in addition, it is hampered by different traditions of concepts nomination that have developed in each language, as well as by differences in the phenomena of reality itself. However, no matter what the ultimate goal of the translation is, and no matter what its basic unit is, it is the choice of terminology that determines the achievement of the final result.

It is quite difficult to conduct a comparative study of the systems of legal terms and concepts in English and Ukrainian, since it is not so much the terms themselves that are being compared as different legal systems. Dictionary correspondence often does not give a correct picture of lexical units, because similar terms in two languages have different concepts or different scope of meaning of similar concepts. For example, *prosecutor* means *прокурор*, but the functions of these figures in the systems of American and Ukrainian law do not coincide, and an American hearing the word *prosecutor* imagines something different from what a native Ukrainian speaker means by this word. Thus, the Cambridge dictionary defines the word *prosecutor* as follows: "a legal official who accuses someone of committing a crime, especially in a court of law; a legal representative who officially accuses someone of committing a crime by bringing a case against that person in a court of law". In Ukraine, the prosecutor has a somewhat wider range of responsibilities, so, in addition to performing the function of supporting public (state) prosecution in court, he/she carries out prosecutorial supervision on behalf of Ukraine, which consists in verifying the accuracy of compliance with the Constitution of Ukraine and the implementation of laws in force on its territory by bodies conducting operational and investigative activities, inquiries, pre-trial investigations, as well as other law enforcement agencies and their officials in the execution of court decisions in criminal cases, as well as in the application of other measures of compulsory.

Legal English is a type of English used in legal writing. Generally speaking, legal language is a formalized language based on logical rules, which differ from ordinary natural language in lexicon, morphology, syntax and semantics, as well as other linguistic features, aimed at achieving consistency, validity, completeness, while retaining the advantages of human language such as intuitive execution, full meaning and open updating. However, legal English is called a "sub-language" because it differs from ordinary English. The specialized use of certain terms and language patterns governs the teaching of legal language.

The presence of ambiguous, vague and unclear terms in the language of law cannot be considered a disadvantage. Law is not an established science, but a developing one. Its development may be accompanied by uncertainty of terminology. In such cases, one should take into account their uncertainty and specify the meaning in which such units are used in order to avoid criticism or misunderstanding. The creative activity of professional thinking of lawyers is to create a special language as a sign system that serves as a means of expressing thoughts, a means of professional communication, and a means of transmitting professional information. The pragmatic aspect of this sign situation means the use of the language of law (a semantic system built according to the rules of syntax) as a means of adequate and accurate indication of a denotation in specific conditions.

Synonymy is also a feature of legal terminology. There are several explanations for the functioning of numerous synonyms in the studied terminology: first, like any other terminology in the humanities sphere, legal terminology expresses a variety of views on a particular phenomenon, each of which has the right to exist and to define this phenomenon. Secondly, in the process of its formation, terminology actively interacted with the common language, so a number of terms were re-borrowed, despite the fact that a certain term for the phenomenon already existed. At the same time, the vast majority of legal terms were generally borrowed either from Latin or French (in the Middle English period), and a number of terms belong to the original Anglo-Saxon vocabulary.

One way or another, synonymy, along with homonymy, inaccuracy in definition, and synonymous variation of term forms, is, according to some researchers, a negative phenomenon that hinders rather than promotes the development of terminology. Speaking of synonymy of terms, one cannot but mention terms polysemy. A term should be monosemantic, but this requirement is not always met. Polysemantic legal terms make a particular challenge in the process of analysing English legal terminology. Today, the requirement of unambiguity in terms of terminology systems is increasingly refuted, since polysemy is very common. There is also an opinion that the higher the degree of polysemy in terminology is, the deeper the subject is studied and the more accurate the connection between scientific concepts and the industry-specific conceptual apparatus [15], thus, polysemy indicates the progressive development of science.

As the research material two series on the Netflix platform "Juvenile Justice" and "The trial" [16] were selected, the topics of which are directly related to criminal law, we will consider some aspects of criminal law, focusing on the language of criminal law itself. Criminal law as a branch of law is a system (set) of legal norms that establishes which socially dangerous acts are crimes and what penalties are to be applied to the persons who committed them. Criminal law is a set of formal laws for maintaining public order and exercising control. Violations of criminal law are considered crimes against society because they violate rules and laws that are enacted for the common good of society. Laws also determine when and how authorities can punish citizens for violations. Criminal law deals with a very important aspect of society – crime and punishment.

Even a person's life may depend on the language of criminal law, a criminal law, a regulatory or legal act, etc. One of the most important conditions for the effectiveness of criminal law is the perfection of its language. Among the requirements for it there are accuracy, clarity, accessibility, logic, simplicity, comprehensibility, richness in generalized terms and concepts, and official nature. Any law or regulation should be fully understandable not only to specialists (lawyers) but also to ordinary citizens.

Thus, the terminological vocabulary in these series covers mainly the field of criminal law, in particular, a significant number of terms expressing the system of legal concepts related to the judicial process, determination of the types of crimes and punishments

for committing these crimes, pre-trial investigation of crimes, fighting crime and crime prevention. Therefore, the classification of terminological vocabulary in this area is of great importance, because it is through classification that it is possible to study the structure of legal terminology in the field of criminal law, to more fully reveal its features and specifics. After analysing more than 600 terminological units of criminal law present in both series, they can be divided into terms of pre-trial investigation, terms of trial, common terms, terms denoting crimes and offenses, as well as terms defining the punishment for committed offenses. The generalized classification with examples is presented as follows:

Criminal Investigation: *police officer, investigation, interrogate, weapon, evidence, motive, DNA analysis, forensic, crime scene, suspect;*

Crimes and misdemeanours: *crime, culprit, killer, homicide, murder victim, young offender, delinquent, manslaughter, break the law, flee the scene;*

Court: *judge, court in session, remain silent, held a trial, court's decision, bailiff, deliver justice, motion to recuse, line of defence, defence attorney;*

Punishment: *send to prison, house arrest, plea deal, jail, life imprisonment, prison, longest possible sentence, probation officer, reduce the punishment, sentenced to detention;*

Law: *legal guardian, lawyer support system, in accordance to the law, show no remorse, prosecutor's office, specific violent crime act, resident registration act, revoke the juvenile law.*

It is important not only to consider theoretical issues related to legal terminology, but also its use within the framework of cinematic discourse and the specifics of translating such vocabulary. The concept of "cinematic discourse" is not currently well established and clearly defined in both domestic and foreign studies. Modern linguistic science considers cinematic discourse as a kind of intercultural communication process in the modern world via artistic sphere. Cinematic discourse is a source of social knowledge, and thus ensures that people assimilate socio-cultural information. Cinematic discourse is filmmakers' main expressive vehicle and primary form of communication with, and influence over, film viewers. The concept of cinematic discourse invites us to focus on film as a communication process. It assumes that the public screening of a film is inherently a communicative event. Films are made to be seen, and they are intended to have cognitive and emotional meaning for their spectators. Their production and reception are complementary activities in a public discursive process. A film is consciously addressed to its viewers. As the addressees of this process, the viewers are no less involved in the construction of its meaning than the filmmaker.

Both linguistic and audiovisual information have important functions in cinematic discourse, and their effects are complexly interrelated. Although we tend to be more consciously aware of a film's actors, dialogue, and dramatic action than of their audiovisual depiction on the screen, the preponderance of nonverbal subsystems in the list above suggests that the amount of subliminal information provided by staging, cinematography, editing, and the other non-verbal subsystems far exceeds the amount of information expressed linguistically through dialogue, off-screen narrators, inserted text, etc.

The term 'cinematic discourse' is not a firmly established academic concept. Therefore, we should be careful not to confuse it with the term 'film discourse'. Many scholars who contribute to the discussion of cinematic discourse define 'film discourse' as dramatic dialogue, scripted conversation, or verbal interaction of fictional characters in film. A number of articles analyses film dialogue from the perspective of the narrative theory, drama theory, speech act theory, politeness theory or compare non-authentic, scripted conversations to real-life, non-fictional discourse. In other words, film discourse refers only to the use of language in film. While cinematic discourse is conceived as audiovisual discourse of film narration itself that includes discourse of mise-en-scène, sound and image editing, montage, cinematography. In fact, cinematic discourse conflates film discourse (or film dialogue) and the cinematographic techniques applied in film-making process. Therefore, it may be defined as a complex multimodal system that consists of several subsystems, which have their own functions and forms.

Primarily, the differentiation of terms 'cinematic discourse' and 'film discourse' stems from the differentiation of lexical items 'cinema' and 'film'. Christian Metz, a French film theorist and semiologist, brings clarity to the semantic relations within the lexical pair 'cinema / film'. The scholar claims that a film is opposed to cinema as a referent language to a set of phenomena of industrial, technological, sociological, and economic orders. Metz argues that there is the same relationship between film and cinema as between books and literature, paintings and fine art, sculptures and sculpture, etc. In this sense, film is a definite unit of discourse whereas cinema is an ideal set of such units and different structures of signification.

The main features of cinematic discourse are: audiovisual nature of the impact on the audience; reproduction of reality in an imaginative form; expressiveness of speech; objectification of human perception of the surrounding reality. In our opinion, the linguistic means of legal translation in cinematic discourse are related to such aspects of expression as informing and influencing the viewer. On the one hand, the informational function of legal translation is associated with documentation, objectivity, factual presentation of information, formality, logic and reasoning. On the other hand, the cinematic aspect of influence is manifested through evaluation, the author's attitude to the content of the statement, imperativeness, and imagery.

Thus, we consider cinematic discourse as a type of institutional discourse and understand it as a speech and communication activity that is implemented in the field of cinema. The translation of legal terminology in cinematic discourse is carried out in various ways, namely through such interlingual transformations as lexical, lexical-semantic and lexical-grammatical. The task of a translator is to choose the right translation technique to convey the meaning of a term as accurately as possible.

Let's illustrate the ways and methods of translating legal terminology by means of our research material. There is a number of lexical techniques for translating terms, including legal terms. Before considering the main ones and analysing them on the example of legal terms chosen as the material of the study, let us provide a brief representation of all common lexical techniques: transcoding, rendering, word elimination, equivalent translation, inversion, plot development

On the basis of our research material, it was found that the lexical transcoding technique was rarely used to translate legal terms, and some lexical items coincided in both series, for example *cop – коп, verdict – вердикт*, since in both cases we can observe both

the process of investigation and the trial. This technique is usually used only when there is no dictionary equivalent in the target language.

The most frequent ones were rendering and semantic development. It should be noted that rendering is actually the borrowing of a word or phrase from the source language into the target language by translating its components to create a new linguistic unit in the target language. Although rendering is also considered to be a borrowing of linguistic units, it differs significantly from transcoding in that it reproduces not the phonetic/letter content of a word or phrase, but its actual semantic form, i.e. meaning. Here are some examples: *police station – поліцейський відділок, admit guilt – визнати провину, juvenile law – ювенальне право, serial killer – серійний вбивця, run the investigation – провести розслідування, private detective – приватний детектив, cross-examination – перехресний допит*. That is, a literal translation of the constituent elements of a legal term that is present in the source text of film discourse, without changing the order of words and their meanings.

As for the semantic development, this translation technique is used when there is no direct speaker in the target language, and rendering can lead to the fact that a literal translation of the constituent elements of the term will not fully convey the essence of the source language, while transcoding usually helps to translate a single word, not a phrase. We get a kind of mix: on the one hand, we reproduce part of the lexical unit by means of transcription, but we convey the meaning of the other part, taking into account the context and choosing the option that will fully reveal the essence of the lexical term. Here are some examples: *make a false confession – зробити неправдиві зізнання у скоєнні злочину, summon a minor – викликати до суду неповнолітню особу, mislead the court – ввести суд в оману, call someone to the stand – викликати когось для дачі показань*. As a result, we get a terminological unit with a larger number of constituent elements.

However, there are cases when these techniques are not effective, and word elimination or word transposition can help. The name of the first of these techniques speaks for itself, since during translation it is necessary to remove one of the components of a legal term, but the main thing is not to forget that the meaning of the resulting term must fully correspond to the essence of the original. For example, *piece of evidence* is translated in the analytical materials of the series as *доказ*, since such variants as part of the evidence, piece of evidence would simply make no sense, so the word *piece* is actually omitted in the translation. As for word transposition, this technique is intended to bring the accepted compatibility of lexical items into line with the target language. That is, note that *gang rape* case is logically translated as *групове згвалтування*, not *групове згвалтування справа*, which may sound like a set of unrelated words, but *defense attorney* is translated as *адвокат захисту*, because otherwise defence attorney would have a completely different meaning, which is obvious.

However, generalisation and specification were the least frequent uses. Only a few examples were found, in particular *junior judge – суддя першої інстанції* and *forensic technician* – судово-медичний експерт are substantiation, and *legislation act* – закон and *legislative department* – законодавча влада are generalisations.

And finally, one should not forget about translation with the help of an equivalent. This method is usually the easiest, since there is no need to consider and analyse the lexical unit in detail, pay attention to the order of words/components, because the equivalent is a stable lexical correspondence that completely coincides with the meaning of the foreign language word-terminology. Thus, *judge* is translated as *суддя*, fraud as *шахрайство*, *weapon* as *зброя*, and court as *суд*.

Thus, there are various ways and methods of translating terminological units, in particular in the legal field, but it is difficult in some cases to clearly distinguish between these methods, because sometimes even scholars themselves have differences in their interpretation. However, whatever translation technique is used, the main rule remains the same: it is imperative to fully render the essence of the source term, even if this means removing one of the elements or adding one or more so that the audience can enjoy the film/series and not listen to strange combinations of words that make no sense. The translated video material should be clear and understandable at a glance. Based on the research there have been singled out the following lexical means of translation:

Transcoding: *cop – коп, detective – детектив, verdict – вердикт, alibi – алібі, arrest – арешт*;

Rendering: *run the investigation – провести розслідування, commit a suicide – вчинити суїцид, right to remain silent – право зберігати мовчання, private detective – приватний детектив, hide underlying*;

Word elimination: *piece of evidence –доказ, legal representative – розпорядник, be taken to prison – ув'язнення, juvenile criminal collegiate division – колегія у справах неповнолітніх, submit as the form of evidence – подавати в якості доказів*;

Inversion: *defense attorney – адвокат захисту, extradition letter – лист про екстрадицію, prosecutor's office – офіс прокурора, request a witness admition – клопотання про допуск свідка, murder charge – звинувачення у вбивстві*;

Sense development: *mislead the court – ввести суд в оману, decide on the sentence – ухвалити рішення про покарання, call someone to the stand – викликати когось для дачі показань, be released – бути відпущеним на свободу*;

Substantiation: *forensic technician – судово–медичний експерт, life imprisonment – довічне ув'язнення, junior judge – суддя першої інстанції*;

Generalization: *legislation act – закон, peace – суспільний порядок, legislative department – законодавча влада*;

Equivalent translation: *law – закон, weapon – зброя, murder – вбивство, prosecutor – прокурор, court – суд, testimony – свідчення.*

Conclusions. Thus, having analysed the methods of translating legal terminology in cinematic discourse, we can state that legal terms have the same ways of being translated from English into Ukrainian as all other terms. However, the main problem with translating legal terms and phrases is their ambiguity. The exact meaning of a term in this case can only be determined by checking the context and other related terms.

Bibliography:

1. Bednarek M. Rossi F. Introduction. Analysing telecinematic discourse, in Telecinematic Discourse. Approaches to the Language of Films and Television Series, edited by Roberta Piazza, Monika Bednarek and Fabio Rossi, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 2011. pp. 1–17
2. Cambridge Dictionary. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/prosecutor
3. Chen Y., Wang W. "Relating visual images to subtitle translation in "Finding Nemo": a multi-semiotic interplay". *Translation and Interpreting*. 2016, P. 69–85.

4. Вербенєць М.Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 українська мова. Київ, 2004. 15 с.
5. Dynel M. “Stranger than fiction? A few methodological notes on linguistic research in film discourse”. *Brno Studies in English*. 2011, P. 41–46.
6. Rapp Ch. Definitions in Aristotle’s *Politics*: State and constitutions. *Revue de philosophie ancienn:* 2020. https://www.cairn.info/revue-de-philosophie-ancienne-2020-2-page-367.htm?ref=doi&contenu=article
7. Kravchenko N., Yudenko O., Chaika O., Kryknitska I., Letunovska I. Commissive Modality of International Legal Discourse: An Implicit Mitigation of the Bindingness. *Theory and Practice in Language Studies*. 2022. https://tpls.academypublication.com/index.php/tpls/article/view/3386
8. Lukianov D. Legal families approach: consistent patterns and trends. *Evropský politický a právní diskurz:* 2015. https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2015/2015-2-1/25.pdf
9. Bowen A. Intercultural translation of vague legal language: The right to silence in the Northern Territory of Australia. Legal and institutional translation: Functions, processes, competences. Introduction. Target. *International Journal of Translation Studies*. 2021. https://benjamins.com/catalog/target.19181.bow
10. Англо-український словник юридичних термінів / за заг. ред. проф. С. В. Ківалова, д-ра Ю. В. Юлінецького; МОН України, НАУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. 548 с.
11. Solum L. Legal Theory Lexicon: Speech Acts. *Legal Theory Blog*. 2019. https://lsolum.typepad.com/legaltheory/2019/08/legaltheorylexiconspeechacts.html
12. Максимов С. Перекладацький аналіз тексту у світлі дискурс аналізу*Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету:* 2017. http://surl.li/lxekm
13. Tröhler M., Kirsten G. *Christian Metz and the Codes of Cinema: Film Semiology and Beyond*. Amsterdam: Amsterdam University Press. 2018.
14. Шевченко І.С. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І.С. Шевченко, О.І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія [під заг. ред. І.С. Шевченко]. Харків : Константа, 2005. С. 21–28.
15. Salamakha M. “Studying of the English Environmental Protection Terminology in the Aspect of Thematic Groups and Hyper-hyponymic Relations”. *Education’s Role in Preparing Globally Competent Citizens*, 2014. Vol. 12: 663–669.
16. The Trial. 2019. https://www.netflix.com/watch/81229307?trackId=255824129

Головня А., Щербина А. Переклад юридичної термінології (на основі серіалів Netflix про судові процеси)

Анотація. Стаття зосереджена на аналізі лексичних і семантичних характеристик юридичної термінології, здійсненому на основі серіалів Netflix про судові процеси. Інтенсифікація глобальної інтеграції, зокрема в Європі, сприяла розробці уніфікованих правових стандартів і реструктуризації національних юридичних термінологій. Це призвело до виникнення галузі термінознавства в лінгвістиці, яка перетинається з логікою та спеціалізованими галузями, зокрема правом. Юридична термінологія, як підсистема загальної лексичної системи, все ще розвивається. Вона характеризується мобільністю, оскільки терміни можуть переходити у загальний лексикон з часом, а також виникають нові терміни у зв’язку з науково-технічними досягненнями. Дослідження юридичної термінології зосереджено на її формуванні, структурі та розвитку, враховуючи її значення в комунікації в межах юридичної професії та її взаємодії з іншими галузями. Юридичні терміни виконують ключові функції, включаючи номінативну, комунікативну, прагматичну та знакову, і мають бути однозначними, точними та стилістично нейтральними. Юридичні терміни точні, однозначні та є невід’ємною частиною комунікації юридичних концепцій. Вони утворюють систему, взаємопов’язану з іншими термінами в цій самій галузі. Юридичні тексти, позначені точністю, формальністю та логічною структурою, передають як пізнавальну, так і нормативну інформацію. Ці тексти зазвичай позбавлені стиснення та зайвої повторюваності, з послідовним використанням термінів і уникання розмовної мови. У ході дослідження вивчається історичний процес формування англійських юридичних термінів. Вибрані юридичні термінологічні одиниці дозволяють визначити їх лексичне і семантичне поле, групувати їх за спільною сферою використання та відображенням концептуальної, предметної та функціональної подібності позначених явищ. Окремо вивчаються особливості перекладу одно- та багатокомпонентних юридичних термінів на основі функціональної та стилістичної ідентичності компонентів термінів та атрибутів слова. Стаття також розглядає поняття юридичної термінології в межах перекладу та способи передачі юридичних термінів на цільову мову.

Ключові слова: юридична термінологія, переклад, лексична система юридичної сфери.

УДК 81'373.46:34
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.34

Савчук Т. С.,
кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

АНГЛІЙСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Анотація. Стаття досліджує основні труднощі перекладу англійських юридичних текстів на українську мову, зосереджуючи увагу на лексичних, граматичних, синтаксичних та стилістичних аспектах. Розглянуто відмінності між правовими системами англомовних країн та України, які впливають на переклад юридичних термінів. Окрему увагу приділено проблемі термінологічної еквівалентності, зокрема труднощам у перекладі таких понять, як *consideration*, *equity*, *trust* та *fiduciary duties*. Наведено приклади з офіційних перекладів міжнародних договорів та судових рішень, що демонструють специфіку адаптації англомовних правових конструкцій до українського правового дискурсу. Запропоновано методичні рекомендації щодо усунення типових помилок, пов'язаних із буквальним перекладом юридичних формулювань, а також наведено шляхи покращення точності й адекватності перекладу. Дослідження спирається на праці відомих науковців, зокрема «Legal English» Руперта Хейга, «Black's Law Dictionary», а також на тексти міжнародних правових актів. Висвітлено сучасні підходи до професійної підготовки юридичних перекладачів. Визначено основні напрями подальших досліджень у сфері юридичного перекладу, що можуть сприяти розробці уніфікованих стандартів перекладу правової термінології. Окрім цього, стаття розглядає важливість використання сучасних технологій перекладу та баз даних юридичних термінів, що можуть значно покращити якість перекладу. Запропоновано також рекомендації щодо вдосконалення навчальних програм для майбутніх фахівців у сфері юридичного перекладу, що сприятиме формуванню компетентних спеціалістів у цій галузі. Додатково розглянуто роль міжнародного співробітництва у сфері юридичного перекладу, що дозволяє переймати найкращі практики та стандарти з інших країн, сприяючи підвищенню професійного рівня перекладачів.

Ключові слова: юридичний переклад, правова термінологія, англійська мова, українська мова, стилістичні особливості, адаптація термінів, міжнародне право, синтаксичні конструкції, лексичні труднощі, технології перекладу, юридична освіта, міжнародне співробітництво.

Вступ. Юридичний переклад є однією з найбільш складних і відповідальних сфер перекладацької діяльності, оскільки він вимагає не лише високого рівня володіння мовами, але й глибокого розуміння правових систем. Помилки у перекладі юридичних документів можуть мати серйозні правові наслідки, зокрема викликати непорозуміння між сторонами, створити правову невизначеність або навіть призвести до судових процесів. Тому точність та адекватність перекладу відіграють критично важливу роль у міжнародному праві, комерційних угодах, дипломатичних переговорах та судовій практиці.

Одна з головних складностей перекладу юридичних текстів полягає в тому, що правові системи різних країн мають унікальні поняття та концепції, які не завжди мають точні відповідники в інших мовах. Це особливо актуально для перекладу англомовних юридичних документів, оскільки англосаксонська правова система значно відрізняється від континентальної системи, до якої належить Україна. Наприклад, такі терміни, як *consideration*, *trust* або *equity*, не мають безпосередніх аналогів у вітчизняному праві, що створює додаткові труднощі для перекладачів.

Крім того, юридичні тексти часто містять складні синтаксичні конструкції, довгі речення, пасивні звороти та архаїчні вирази, що ускладнює їх точний переклад. Важливо не лише передати зміст оригінального документа, а й зберегти його юридичну силу та відповідність нормам українського законодавства. У зв'язку з цим, виникає потреба у розробці єдиних стандартів юридичного перекладу, що допоможуть уніфікувати термінологію та полегшити процес адаптації правових документів.

Метою статті є допомогти перекладачам подолати ці перешкоди шляхом аналізу конкретних проблем та пропозицій їх розв'язання, оскільки переклад юридичних текстів є багатогранним процесом, що вимагає як мовних, так і правових знань. З урахуванням особливостей англійської правової системи та українських реалій, цей процес стає ще складнішим, але й важливішим для забезпечення точності та законності міжнародних відносин.

Основними **завданнями** є:

– аналіз лексичних, граматичних, синтаксичних і стилістичних труднощів;

– вивчення особливостей термінології англійської юридичної мови;

– розробка практичних рекомендацій для перекладачів;

– визначення подальших напрямків досліджень у цій сфері.

Джерельна база. Дослідження базується на праці Руперта Хейга «Legal English» [1], Black's Law Dictionary [2], а також на текстах міжнародних договорів, таких як «Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards» [3] і «The Hague Conference on International Private Law» [4]. Додатково використано сучасні наукові публікації з питань юридичного перекладу, серед яких роботи про вплив культурних особливостей на термінологію [5, с. 533–542], аналіз законодавчих текстів [6] та практичні кейси в сфері міжнародного арбітражу [7].

Перехід від теоретичних засад до аналізу практичних аспектів перекладу є важливим етапом дослідження. Враховуючи складність юридичної мови та її специфічні риси,

подальший виклад основного матеріалу буде спрямований на детальне вивчення кожного аспекту перекладу англійських юридичних текстів. Це дозволить краще зрозуміти труднощі, з якими стикаються перекладачі, та розглянути ефективні методи їх подолання.

З огляду на вищезазначені проблеми, наступні розділи статті зосереджуються на аналізі лексичних труднощів, граматичних та синтаксичних особливостей, а також стилістичних аспектів перекладу. Для кожного з підпунктів наводяться конкретні приклади з офіційних правових документів, судових рішень і міжнародних угод, що допоможе забезпечити глибше розуміння ключових проблем і шляхів їх вирішення.

Лексичні труднощі. Юридична термінологія англійської мови є складною для перекладу, оскільки часто містить терміни, які не мають безпосередніх аналогів в українському правовому полі. Наприклад, термін *consideration* у договірному праві означає «зустрічне задоволення» – фундаментальний принцип англосаксонського права, що не має чіткого еквівалента в українському законодавстві. Це створює значні труднощі для перекладачів, оскільки неправильне передавання цього поняття може змінити юридичний зміст документа. У контексті речення «The consideration for this agreement shall be the sum of $10,000» правильний переклад буде «Винагородою за цю угоду є сума $10,000» [1, с. 87].

Складнощі також виникають з термінами *trust* та *fiduciary duties*, які широко використовуються у праві загального права. Так, термін *trust*, який у англійському праві використовується для позначення механізму управління активами, не має точної відповідності в українському праві. У практиці перекладу цей термін передається як «довірча власність», однак у різних контекстах він може потребувати альтернативних підходів, наприклад «фонд», «опікунство» або «довірче управління». У документі «Hague Trust Convention» цей термін чітко визначений як специфічна правова конструкція, що використовується в міжнародних правових угодах [8]. Термін ж *fiduciary duties* перекладається як «фідуціарні обов'язки», що часто потребує пояснень у тексті [6, с. 52].

Іншим викликом є термін *indemnity*. У різних документах його перекладають як «гарантія відшкодування» або «компенсація». Наприклад, в арбітражних угодах цей термін застосовується для опису зобов'язань однієї сторони компенсувати збитки іншій: «The seller agrees to provide indemnity for all claims arising from defective goods» – «Продавець зобов'язується відшкодувати всі претензії, що виникають у зв'язку з дефектними товарами» [3, с. 18].

Окрім цього, значна частина лексичних труднощів зумовлена різницею у структурі правових систем. Наприклад, англійський термін *equity* не має точного еквівалента в українській правовій системі, що змушує перекладачів використовувати описові переклади, такі як «принципи справедливості» або залишати термін без змін із додатковими поясненнями у примітках [7, с. 101].

Граматичні та синтаксичні особливості. Граматичні та синтаксичні особливості перекладу англійських юридичних текстів українською мовою становлять значний виклик для перекладачів через відмінності у структурі та виражальних засобах обох мов. Ці відмінності охоплюють складні синтаксичні конструкції, використання пасивного стану, передачу часових форм, фіксовані юридичні вирази та багато іншого.

Складні синтаксичні конструкції. Англійська юридична мова часто використовує складні синтаксичні конструкції, які можуть бути важкими для адекватного перекладу українською мовою. Наприклад, речення: «Notwithstanding any other provision of this Agreement, the Tenant shall not sublet the Property without the prior written consent of the Landlord» включає модальність та відносні конструкції. Переклад цього речення: «Незважаючи на будь-які інші положення цього Договору, Орендар не має права передавати майно в суборенду без письмової згоди Орендодавця» [3, с. 12]. У цьому прикладі використано конструкцію «Notwithstanding any other provision of this Agreement», яка є типовою для англійських юридичних текстів і вимагає уважного підходу при перекладі, щоб зберегти точність та юридичну силу висловлювання. В українській мові подібні конструкції можуть бути передані за допомогою зворотів типу «Незважаючи на...».

Використання пасивних конструкцій. Пасивний стан є характерною рисою англійської юридичної мови і часто використовується для уникнення вказівки на конкретного виконавця дії або для підкреслення самого факту дії. Наприклад, речення: «The contract was deemed void by the court» перекладається як «Суд визнав договір недійсним» [7, с. 687]. В українській мові пасивні конструкції менш поширені, тому при перекладі часто доцільно використовувати активні форми, зберігаючи при цьому юридичний зміст та точність. Це вимагає від перекладача глибокого розуміння контексту та функціонування пасивних конструкцій в обох мовах.

Передача часових форм. Передача часових форм є ще одним важливим аспектом перекладу юридичних текстів. Англійська мова має розгалужену систему часових форм, які можуть не мати прямих відповідників в українській мові. Наприклад, форма Present Perfect може передавати як завершену дію, так і дію, що має наслідки в теперішньому часі. В українській мові для передачі цих значень використовуються різні часові форми або додаткові лексичні засоби. У контрактах та інших юридичних документах точна передача часових форм є критично важливою, оскільки вона впливає на розуміння строків виконання зобов'язань та інших часових параметрів. Перекладач повинен уважно аналізувати контекст та обирати найбільш відповідні засоби для передачі часових значень.

Інверсія та порядок слів. Англійська мова має відносно фіксований порядок слів у реченні (SVO – підмет, присудок, додаток), тоді як українська мова дозволяє більш вільний порядок слів завдяки флективній системі. Це дає можливість змінювати порядок слів для підкреслення певних елементів або збереження ритму та інтонації. При перекладі юридичних текстів важливо зберігати логічну структуру та ясність, враховуючи при цьому можливості українського синтаксису для досягнення найбільш точного та природного перекладу.

Фіксовані юридичні вирази. Англійська юридична мова багата на фіксовані вирази та кліше, які мають усталене значення і використовуються для забезпечення точності та однозначності формулювань. Наприклад, вираз «It is hereby agreed» часто перекладається як «Цим підтверджується», хоча контекст може вимагати інших варіантів, таких як «Сторони домовилися» або «Укладено угоду» [1, с. 119]. При перекладі таких виразів важливо враховувати не лише їхнє буквальне значення, але й функцію у тексті та юридичний контекст. Це допоможе забезпечити адекватність перекладу та зберегти юридичну силу документа.

Стилістичні особливості. Стилістичні особливості юридичного перекладу відіграють ключову роль у забезпеченні точності та зрозумілості правових документів. Однією з характерних рис англійської юридичної мови є використання архаїзмів, які не завжди доцільно зберігати при перекладі на українську мову. Терміни на кшталт *hereinafter* або *aforesaid* можна адаптувати як «надалі» або «зазначений вище» відповідно. Наприклад, речення «The provisions hereinafter referred to shall apply» доцільно перекласти як «Положення, зазначені нижче, застосовуються» [2, с. 97].

Ще однією проблемою є дублювання понять, відоме як «подвійні формули» або «біноміали», наприклад, *null and void*, що означає «абсолютно недійсний». У сучасній практиці рекомендується уникати надлишковості, залишаючи лише одне з понять. Таким чином, «The contract is null and void» можна перекласти як «Договір є недійсним» [1, с. 45].

Крім того, важливим є уникнення надмірної формалізації, яка може призводити до втрати зрозумілості тексту. Складні структури та зайва формальність можуть ускладнювати сприйняття документа. Наприклад, фраза «Notwithstanding the aforementioned provisions» може бути перекладена як «Незважаючи на зазначені вище положення», що є більш зрозумілим для українського читача [6, с. 56].

Також слід звернути увагу на використання латинських виразів, які часто зустрічаються в англійських юридичних текстах, таких як *inter alia* (серед іншого) або *prima facie* (на перший погляд). У деяких випадках доцільно замінювати їх українськими еквівалентами для забезпечення зрозумілості. Наприклад, «The court found, inter alia, that the evidence was insufficient» можна перекласти як «Суд встановив, серед іншого, що докази були недостатніми» [5, с. 538].

Нарешті, варто враховувати різницю в стилістичних уподобаннях між англійською та українською юридичними мовами. Англійська мова схильна до використання номіналізацій, тобто перетворення дієслів у іменники, наприклад, «the implementation of the policy». В українській мові більш природним є використання дієслівних конструкцій: «впровадження політики». Тому при перекладі слід віддавати перевагу дієслівним формам, щоб забезпечити ясність і природність викладу.

Приклади з офіційних перекладів. Офіційні переклади міжнародних договорів і нормативних актів є ключовими прикладами адаптації юридичної термінології до особливостей національних правових систем. Вони демонструють, як перекладачі вирішують питання еквівалентності термінів, що не мають прямих відповідників у правових системах різних країн. Наприклад, «The Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards» перекладено як «Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень» [3, с. 8]. У цьому випадку використання термінів «визнання» та «виконання» відповідає українській юридичній практиці, яка розрізняє ці два поняття у контексті міжнародного арбітражу. Аналогічно, «General Agreement on Tariffs and Trade» перекладено як «Генеральна угода з тарифів і торгівлі» [4], що є нормативно закріпленим варіантом в офіційних документах.

У сфері корпоративного права адаптація термінології також має суттєве значення. Наприклад, «Articles of Association» перекладається як «Статут компанії» [2, с. 44]. Це враховує відмінності між англо-американською та континентальною правовими системами, де поняття установчих документів можуть відрізнятися. Також термін «Board of Directors» в офіційних перекладах зазвичай подається як «Рада директорів» або «Наглядова рада», залежно від контексту.

Крім того, юридичні терміни, пов'язані з процесуальним правом, потребують особливої уваги при перекладі. Наприклад, *due process* часто передається як «належна правова процедура», що відповідає концептуальним особливостям українського законодавства. Подібні адаптації забезпечують точність та відповідність юридичних понять у різних правових системах.

Практичні рекомендації. Офіційні переклади вищенаведених міжнародних договорів демонструють важливість точного відтворення юридичних термінів, враховуючи правові та лінгвістичні особливості цільової мови. Проте якісний юридичний переклад вимагає не лише правильного вибору термінів, а й глибокого розуміння контексту, стилю та практичного застосування правових норм. Для забезпечення високого рівня перекладу важливо дотримуватися певних рекомендацій, що допомагають уникнути неоднозначностей та сприяють професійному підходу до перекладу юридичних документів.

– Контекстуальний аналіз: перекладачі мають детально аналізувати текст для розуміння правового значення термінів.

– Використання глосаріїв: такі ресурси, як Black's Law Dictionary [2], є важливими для перекладачів.

– Консультації з юристами: співпраця з фахівцями у сфері права допоможе уникнути помилок у перекладі.

– Адаптація стилю: використання лаконічних формулювань сприяє кращій зрозумілості тексту.

– Підвищення кваліфікації: навчання та практичні семінари допомагають вдосконалити навички перекладу.

Висновки. Дослідження виявило низку ключових викликів, з якими стикаються перекладачі англійських юридичних текстів. Серед основних труднощів виділено лексичні, граматичні, синтаксичні та стилістичні аспекти перекладу. Особливу увагу приділено термінологічній еквівалентності та адаптації англомовних правових конструкцій до українського правового дискурсу. Стаття має значну цінність для практикуючих перекладачів, викладачів юридичного перекладу та дослідників у сфері правової лінгвістики. Вона не лише аналізує основні труднощі, а й пропонує практичні рекомендації щодо уникнення типових помилок, що є особливо важливим для підготовки висококваліфікованих фахівців.

Подальші дослідження у сфері юридичного перекладу можуть зосередитися на розробці уніфікованих стандартів перекладу правової термінології, що сприятиме гармонізації юридичних текстів у міжнародному контексті. Також перспективним напрямом є вивчення впливу сучасних технологій перекладу та штучного інтелекту на якість юридичного перекладу. Окрім цього, важливим залишається питання вдосконалення навчальних програм для майбутніх спеціалістів та активне міжнародне співробітництво у цій сфері з метою перейняття найкращих практик.

Література:

1. Haigh R. Legal English. Routledge-Cavendish, 2009, 344 p.
2. Black's Law Dictionary. 11th Edition. Thomson Reuters, 2019, 2000 p.
3. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, 1958, UNCITRAL. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/new-york-convention-e.pdf (дата звернення: 27.01.2025)

4. The Hague Conference on International Private Law, 1980.
5. Piszcz, A., Sierocka, H. The Role of Culture in Legal Languages, Legal Interpretation and Legal Translation. Int J Semiot Law, 2020, Vol. 33, P. 533–542. DOI: https://doi.org/10.1007/s11196-020-09760-3 (дата звернення: 27.01.2025)
6. Putman, W. H. Legal analysis and writing. 4th Edition. Delmar Cengage Learning, 2013, 544 p.
7. Gary B. Born. International Arbitration: Cases and Materials. 3rd Edition. Aspen Legal Education, 2022, 1432 p.
8. Convention on the Law Applicable to Trusts and on Their Recognition, 1985 URL:https://assets.hcch.net/docs/8618ed48-e52f-4d5c-93c1-56d58a610cf5.pdf (дата звернення: 27.01.2025)

Sawchouk T. English legal text: challenges for translators

Summary. The article explores the main challenges associated with translating English legal texts into Ukrainian, focusing on lexical, grammatical, syntactic, and stylistic aspects. Particular attention is given to differences between the legal systems of English-speaking countries and Ukraine, which impact the translation of legal terminology. The issue of terminological equivalence is discussed in detail, specifically addressing difficulties in translating concepts such as *consideration*, *equity*, *trust*, and *fiduciary duties*. Examples from official translations of international treaties and court decisions illustrate how English legal structures are adapted to Ukrainian legal discourse. The study also highlights methodological recommendations for avoiding common mistakes caused by literal translation of legal phrases and suggests ways to improve the accuracy and adequacy of legal translation. The research is based on the works of prominent scholars, including Rupert Haigh's «Legal English» and «Black's Law Dictionary», as well as international legal documents. Modern approaches to the professional training of legal translators are examined. The article outlines key directions for further research in the field of legal translation, which could contribute to the development of standardized guidelines for translating legal terminology. Furthermore, the article emphasizes the importance of utilizing modern translation technologies and legal terminology databases, which can significantly enhance translation accuracy. Recommendations are also proposed for improving educational programs for future specialists in legal translation, ensuring the development of highly competent professionals in this field. Additionally, the study discusses the role of international collaboration in legal translation, which allows professionals to adopt best practices and standards from other countries, contributing to the overall advancement of the profession and ensuring consistency in legal terminology across different jurisdictions.

Key words: legal translation, legal terminology, English language, Ukrainian language, stylistic features, term adaptation, international law, syntactic structures, lexical challenges, translation technologies, legal education, international collaboration.

UDC 811.111:372.72
DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.70.35

Chepurna Z. V.,
Hochschullehrerin am Lehrstuhl für Theorie der Praxis und Übersetzung der deutschen Sprache
Nationale Technische Universität der Ukraine „Ihor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute"

ENTSTEHUNG VON POLITISCHEN NEOLOGISMEN IN DEN MODERNEN GESELLSCHAFTEN DEUTSCHLANDS UND DER UKRAINE

Анотація. Виникнення неологізмів у мовах завжди є цікавою темою, оскільки ці слова відображають зміни в суспільстві, культурі, технологіях та політиці. І Україна, і Німеччина мають свої особливості щодо цього процесу, хоча в обох випадках неологізми з'являються в результаті глобальних і локальних трансформацій. В Україні неологізми часто з'являються в контексті соціально-політичних змін, економічних реформ та технологічних новацій. Важливу роль в цьому процесі відіграє розвиток інформаційних технологій, глобалізація та європейська інтеграція. У Німеччині процеси виникнення неологізмів також пов'язані з технологічними та соціальними змінами. Технологічні інновації, глобалізація та зміни в економічному середовищі стимулюють появу нових термінів.

В обох країнах нові слова, пов'язані з інтернет-культурою, новими технологіями, стартапами, соціальними мережами, є універсальними. Обидві мови активно інтегрують англомовні терміни, що часто відображає не тільки технічний прогрес, а й культурні зміни, зокрема у сфері бізнесу та маркетингу. Україна переживає складний період після повномасштабного вторгнення росії на нашу територію. Наразі країна зосереджена на захисті незалежності і територіальної цілісності держави, веде важкі бої і, попри складнощі, концентрує зусилля на євроінтеграції, реформах та боротьбі з корупцією. Війна з росією серйозно впливає на всі сфери життя, особливо на політичну ситуацію, і у нас з'явився, на жаль, ще один напрямок виникнення неологізмів: військово-політичний. Не зважаючи на важкий період в історіїї України, продовжує активно розвиватися громадянське суспільство, йде процес децентралізації та підвищення участі громадян в управлінні . Отже, авторка концунтрує увагу на аналізі і тлумаченні як неологізмів, які виникли у Німеччині в останнє десятиріччя, так і в Україні, спираючись на попередні дослідження у цій сфері і промови політиків – лідерів країн Олафа Шольца і Володимира Зеленського.

Ключові слова: неологізм, походження неологізмів, функція, політичні зміни, економічні реформи, інформаційні технології, рефлексія.

Problemstellung. Neologismen oder neue Wörter und Ausdrücke, die aufgrund sozialer, kultureller, politischer und technologischer Veränderungen in der Sprache auftauchen, nehmen einen wichtigen Platz in der modernen Sprachpraxis ein. Die politische Sphäre als eine der dynamischsten und sich verändernden Sphären ist ein Ort des aktiven Einsatzes von Neologismen, denn im politischen Diskurs werden aktiv neue Begriffe gebildet, die die aktuellen gesellschaftspolitischen Prozesse, Reformen usw. widerspiegeln Innovationen im wirtschaftlichen und technischen Bereich.

Neologismen reflektieren nicht nur die Entwicklung der Gesellschaft, sondern auch die Veränderungen in der politischen Kommunikation. Im politischen Leben Deutschlands sind Neologismen ein wichtiges Instrument, um neue Konzepte, politische Bewegungen oder gesellschaftliche Phänomene zu benennen. In diesem Artikel wird auf die Entstehung und Funktion von Neologismen im politischen Leben Deutschlands eingegangen und einige markante Beispiele aus der letzten Zeit werden vorgestellt.

Analyse der letzten Veröffentlichungen. Heutzutage, ins besondere auf Bezug des Angriffs von Russland auf die Ukraine, entstehen immer mehr neue Wörter und Ausdrücke, die man als Neologismen bezeichnet. Diese Neologismen sind in verschiedenen Bereichen zu treffen, am öftesten sind sie in folgenden Lebenserscheinungen zu finden: Krieg, Politik und Wirtschaft.

Unter den interessantesten Veröffentlichungen müssen unserer Meinung nach, folgende genannt werden: der Artikel von Janosch Kleinschnittger „Einstellungen der Bevölkerung in Deutschland zu Militärhilfen für die Ukraine". Im Artikel wird nicht nur auf die Beschreibung des Problems, sondern auch auf die Reaktionen Emotionen viel Wert gelegt [1].

In der Arbeit „Neologismen und Modewörter in der deutschen Sprache von Reinaldo Bossmann, gibt der Autor zahlreiche Informationen über die Gründe der Entstehung von Neologismen und derer Erläuterung.

Unter den anderen Veröffentlichungen müssen auch folgende erwähnt werden: „Politisches Handeln online – aktuelle Veröffentlichungen: Sammelrezension", der Artikel von Gromovenko V.V. Gestaltung einer linguistischen Datenbank „politische Neologismen in der englischen Sprache" und Shevel I. „Umstrittene politische Fragen bei der Militärhilfe für die Ukraine und der Beschwichtigung der „Projektil-Hungersnot und Verteidigungssysteme" in den Jahren 2023-2024" (Громовенко В.В. Проєктування лінгвістичної бази даних «політичні неологізми в англійській мові». Шевель І. „Спірні політичні питання у військовій допомозі Україні і вгамування «снарядного голоду та систем захисту» в 2023–2024 рр").

Das Ziel dieses Artikels besteht darin, Neologismen zu untersuchen, die in den letzten Jahren in den Reden von ukrainischen und deutschen Politikern verwendet, sowie die Gründe für ihr Auftreten und derer Funktionen im politischen Diskurs ermittelt werden.

Der Hauptteil

1. Das Konzept „Neologismus.

Neologismen sind Wörter, Phrasen oder Ausdrücke, die in der Sprache aufgrund des Einflusses verschiedener Faktoren erscheinen, darunter technologische und soziale Veränderungen,

wissenschaftliche Entdeckungen sowie auch politische und wirtschaftliche Prozesse. Sie können mit wortbildenden Mitteln gebildet oder aus anderen Sprachen entlehnt werden.

2. Klassifikation von Neologismen.

Es existieren für heute mehrere Klassifikationen von Neologismen. Dies ist eine der Theorien innerhalb der Neologismusforschung, die von einer Forschergruppe vorgeschlagen wurde und die ständig ergänzt und vervollkommnet werden kann:

Neologismen lassen sich also nach verschiedenen Merkmalen klassifizieren:

– Nach Herkunft: Wörter, die durch Entlehnungen aus anderen Sprachen entstanden sind (z. B. „Internet", „Treffen"), und eigentlich ukrainische Neologismen, die durch Wortbildung entstanden sind.

– Nach Funktion: Begriffe, die neue Konzepte in Politik, Wirtschaft, Wissenschaft, Kultur widerspiegeln (z. B. „Alleskönner").

– Nach Anwendungsgebiet: umgangssprachliche Neologismen und Neologismen, die hauptsächlich im politischen Diskurs verwendet werden (z. B. „Annexion").

3. Neologismen im ukrainischen politischen Diskurs

Die Hauptgründe für das Auftreten von Neologismen in den Reden ukrainischer Politiker sind:

– Politische Veränderungen. Nach der Unabhängigkeit der Ukraine sowie im Kontext der europäischen Integration tauchten neue Begriffe auf, die die Prozesse der Demokratisierung, Rechtsstaatlichkeit und Integration in die EU beschreiben (z. B. „Dezentralisierun", „Justizreform").

– Wirtschaftsreformen. Im Zusammenhang mit den Reformen, insbesondere im Finanzsektor, tauchten neue ökonomische Begriffe auf (z. B. „Cashback", „Refinanzierung", „Finanzdezentralisierung").

– Informationstechnologien und Medien. Durch die Entwicklung des Internets, sozialer Netzwerke und moderner Kommunikationstechnologien sind auch neue Wörter und Ausdrücke entstanden (zum Beispiel „Fake News", „Trolling", „Infodemie").

– Militärische und nationale Themen. Die Probleme der nationalen Sicherheit, der bewaffnete Konflikt im Osten der Ukraine sowie der Kampf um Souveränität führten zur Entstehung von Begriffen wie „hybrider Krieg", „Annexion der Krim", „territoriale Integrität" [2].

3.2. Funktionen von Neologismen im politischen Diskurs

Neologismen dienen in der Politik mehreren Zwecken:

Vereinfachung und Präzision: Neue Begriffe können komplexe politische Phänomene vereinfacht und präzise benennen. So wird eine klare und schnelle Kommunikation ermöglicht.

Mobilisierung: Neologismen können eine mobilisierende Funktion haben, indem sie bestimmte Ideologien oder Bewegungen stark vereinnahmen. Einprägsame Begriffe fördern die Identifikation mit politischen Zielen.

Symbolisierung und Stigmatisierung: In diesem Fall können politische Neologismen verwendet werden, um bestimmte Gruppen oder Ideen zu symbolisieren oder sogar negativ zu stigmatisieren. Dadurch entstehen neue Begrifflichkeiten, die eine klare politische Haltung oder Abgrenzung ausdrücken.

Reflexion gesellschaftlicher Veränderungen: Neologismen spiegeln gesellschaftliche Veränderungen wider und können auf Entwicklungen hinweisen, die eine besondere politische Relevanz haben.

Informationsfunktion: Sie ermöglichen es, den Zuhörern oder Wählern neue politische Konzepte oder wichtige sozioökonomische Reformen zu vermitteln.

Manipulative Funktion: Neologismen können verwendet werden, um ein bestimmtes Image zu schaffen oder die öffentliche Meinung zu manipulieren (z. B. Begriffe, die „positive" Ergebnisse von Reformen hervorheben).

Verstärkung der emotionalen Wirkung: Einige Neologismen können emotionalen Inhalt haben, was zur emotionalen Wirkung auf die Zuhörer beiträgt.

Politische Legitimation. Durch die Einführung neuer Begriffe können Politiker ihr Handeln und ihre Reformen legitimieren bzw. rechtfertigen [3].

In den letzten Jahren treten oft die Neologismen auf die Bühne des politischen Lebens Deutschlands auf. Hier sind einige zu nennen:

„Flüchtlingskrise" (2015): Ein Begriff, der in den letzten Jahren stark an Bedeutung gewonnen hat. Der Begriff beschreibt die massenhafte Zuwanderung von Menschen, die vor Krieg und Verfolgung fliehen. Er wurde besonders in der politischen Diskussion verwendet, um eine Notlage im Umgang mit Asylbewerbern und Migranten zu benennen. Die Wortwahl führte zu einer politischen Polarisation, da der Begriff häufig sowohl in einem negativen als auch positiven Kontext verwendet wurde.

„Alternativlos" (seit 2010er Jahre): Ein Ausdruck, der von Politiker*innen, insbesondere der damaligen Bundeskanzlerin Angela Merkel, in Bezug auf politische Entscheidungen genutzt wurde. Er vermittelt die Botschaft, dass es keine andere Möglichkeit gebe als die gewählte. Der Begriff wurde sowohl von Anhängern als auch von Kritikern verwendet und hat eine politische und oft auch eine ablehnende Konnotation.

„Wutbürger" (seit 2010er Jahre): Ein Begriff, der von der Medienlandschaft geprägt wurde und Menschen beschreibt, die mit der Politik oder bestimmten politischen Maßnahmen unzufrieden sind und ihren Unmut lautstark zum Ausdruck bringen. Dieser Begriff wurde vor allem im Zusammenhang mit Protesten gegen den Bau von Infrastrukturprojekten und gegen die Flüchtlingspolitik verwendet.

„Klimakrise" und „Klimanotstand" (ab 2019): Dieses Neologismus gewinnt zunehmend an Bedeutung, da das Thema Klimawandel und Umweltschutz in der deutschen Politik immer dringlicher wird. Der Begriff „Klimakrise" hebt die Dringlichkeit der globalen Erwärmung hervor und wird genutzt, um die Notwendigkeit für sofortiges politisches Handeln zu betonen. Der „Klimanotstand" wurde als Begriff eingeführt, um das Problem zu verdeutlichen und den politischen Druck zu erhöhen.

Die deutsche Sprache befindet sich ständig im Wandel. Neue Begriffe, sogenannte *Neologismen*, entstehen, um gesellschaftliche, technologische oder politische Entwicklungen abzubilden. Während der Regierungszeit von Olaf Scholz, der im Dezember 2021 das Amt des Bundeskanzlers übernahm, sind verschiedene Neologismen und Begrifflichkeiten geprägt worden. Diese Neologismen spiegeln sowohl die Herausforderungen der Zeit als auch die politische Rhetorik wider, die während dieser Amtszeit populär wurde.

Eine Untersuchung von einigen Neologismen und deren Bedeutung sowie ihrer Entstehung im politischen Kontext *der Scholz-Regierung:*

„Zeitenwende": Ein besonders prägender Begriff, der während Olaf Scholz' Amtszeit an Bedeutung gewann, ist die „*Zeitenwende*".

Dieser Begriff wurde von Scholz selbst in seiner Rede am 27. Februar 2022 vor dem Deutschen Bundestag geprägt, als er die Entscheidung traf, aufgrund des russischen Übergriffs auf die Ukraine eine fundamentale Neubewertung der deutschen Außen- und Sicherheitspolitik vorzunehmen. *Bedeutung*: „Zeitenwende" bezeichnet einen dramatischen politischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Wandel. Scholz verwendete den Begriff, um den historischen Umbruch zu beschreiben, den der Ukrainekrieg für die Weltordnung und die deutsche Außenpolitik darstellt. Die Entscheidung, mehr für die Landesverteidigung auszugeben und die Lieferung von Waffen in Kriegsgebiete zu erlauben, markiert für viele eine radikale Veränderung der deutschen Politik. *Wirkung*: Der Begriff „Zeitenwende" wurde zum Symbol für einen tiefgreifenden politischen Kurswechsel in Deutschland und Europa. Auch die öffentliche Diskussion über Deutschlands Rolle in der Weltpolitik wurde durch diese Rhetorik stark geprägt.

„Entlastungspaket": Während der Scholz-Regierung wurden auch zahlreiche wirtschaftliche Hilfsmaßnahmen entwickelt, um auf die steigenden Energiepreise und die durch den Ukrainekrieg ausgelösten Krisen zu reagieren. Ein häufig verwendeter Begriff in der öffentlichen Kommunikation war das „*Entlastungspaket*". *Bedeutung*: Das Entlastungspaket bezeichnet Maßnahmen, mit denen die Bundesregierung Haushalte und Unternehmen angesichts steigender Energiepreise, Inflation und der wirtschaftlichen Folgen des Ukrainekriegs unterstützen wollte. Zu den Maßnahmen gehörten unter anderem die Energiepreisbremsen und Einmalzahlungen für sozial schwächere Gruppen. *Wirkung*: Der Begriff wurde in der politischen Diskussion stark genutzt, um die schnelle und umfassende Reaktion der Regierung auf die wirtschaftliche Krise zu verdeutlichen. Zudem wurde „Entlastungspaket" zum Synonym für staatliche Eingriffe in den Markt zur Bewältigung von Krisen.

„Klimaneutralität": Ein weiterer zentraler Begriff, der in der Regierungszeit von Olaf Scholz immer wieder verwendet wird, ist „*Klimaneutralität*". Im Kontext der Klimapolitik wurde dieser Begriff zu einem Leitmotiv, insbesondere in Bezug auf Deutschlands Verpflichtung, bis 2045 klimaneutral zu werden. *Bedeutung*: Klimaneutralität bedeutet, dass ein Land oder eine Organisation alle CO2-Emissionen, die sie verursacht, entweder durch Einsparungen oder durch Kompensation (z.B. Aufforstung oder Technologie) ausgleicht. Die Scholz-Regierung hat sich das Ziel gesetzt, die Emissionen so weit wie möglich zu reduzieren und den Rest durch Maßnahmen zur CO2-Kompensation auszugleichen. *Wirkung*: Die Verwendung dieses Begriffs hat sowohl im nationalen als auch im internationalen Kontext Diskussionen über den Klimawandel und die Notwendigkeit von Gegenmaßnahmen angestoßen. Die politische Umsetzung dieses Ziels bleibt jedoch ein umstrittenes Thema.

„Energiepreisbremse". Ein weiteres zentrales Element der Scholz-Regierung war die Einführung der „*Energiepreisbremse*", die Teil des Entlastungspakets war und einen wesentlichen Beitrag zur Bekämpfung der Energiekrise leisten sollte. *Bedeutung*: Unter der Energiepreisbremse versteht man eine Maßnahme, bei der die Regierung die Preise für Haushalte und Unternehmen für einen bestimmten Teil des Energieverbrauchs subventioniert, um die Folgen der gestiegenen Energiepreise abzumildern. Ziel war es, den Anstieg der Energiekosten, der insbesondere durch den Ukrainekrieg verstärkt wurde, für die Bevölkerung abzumildern. *Wirkung*: Der Begriff wurde in den Medien und der politischen Debatte sehr präsent und stand symbolisch für die Versuche der Regierung, die soziale und wirtschaftliche Stabilität angesichts der Energiekrise zu bewahren. Die „Energiepreisbremse" wurde als ein Element wahrgenommen, das den sozialen Frieden wahren soll.

„Wirtschafts- und Transformationsfonds**":** Ein weiterer Begriff, der während Scholz' Amtszeit populär wurde, ist der „*Wirtschafts- und Transformationsfonds*". Diese Maßnahme wurde von der Regierung ins Leben gerufen, um den Strukturwandel in der Wirtschaft zu fördern, insbesondere in Bezug auf die Digitalisierung und die Umstellung auf eine klimafreundlichere Wirtschaft. *Bedeutung*: Der Wirtschafts- und Transformationsfonds stellt Mittel bereit, die in die Transformation von Unternehmen und Wirtschaftszweigen fließen, um Innovationskraft und Wettbewerbsfähigkeit in einer sich verändernden Weltwirtschaft zu sichern. Er zielt auf Investitionen in die Zukunftstechnologien wie grüne Energie, Digitalisierung und nachhaltige Wirtschaft. *Wirkung*: Der Fonds symbolisiert das Bestreben der Regierung, eine zukunftsfähige Wirtschaft zu schaffen und gleichzeitig Arbeitsplätze zu erhalten, die von den Veränderungen betroffen sind [4], [5].

Politische Neologismen unter W. Zelenskyj

Die Ukraine hat in den letzten Jahren zahlreiche Veränderungen durchlebt, insbesondere seit der Wahl von Wolodymyr Zelenskyj zum Präsidenten im Jahr 2019. Diese Veränderungen betreffen nicht nur die politische Landschaft, sondern auch die Sprache. Durch die Herausforderungen des Krieges, die Digitalisierung und gesellschaftliche Transformationen sind neue Begriffe entstanden – sogenannte Neologismen. In diesem Artikel werden die Entstehung und Bedeutung einiger dieser Neologismen beleuchten und aufzeigen, wie sie die aktuelle politische, soziale und kulturelle Situation in der Ukraine widerspiegeln.

Seit der Wahl von Zelenskyj zum Präsidenten der Ukraine gibt es eine Reihe von Begriffen, die eng mit seiner Regierungspolitik verbunden sind:

„Зе! Команда" (Ze! Komanda): Dieser Begriff bezieht sich auf das Team von Zelenskyj und ist eine Mischung aus seinem Nachnamen und dem Wort „Team". Zelenskyj, ein ehemaliger Komiker und Fernsehstar, nutzte diesen Begriff, um eine neue, dynamische und nicht-elitistische Regierung zu präsentieren. Es symbolisiert einen Bruch mit der traditionellen Politik der Ukraine, die oft als korrupt und intransparent wahrgenommen wird.

„Порохоботи" (Porochoboty): Ein abwertender Begriff, der ursprünglich von Anhängern von Zelenskyj verwendet wurde, um die Unterstützer des ehemaligen Präsidenten Petro Poroschenko zu beschreiben. Der Begriff setzt sich aus dem Namen „Poroschenko" und dem Wort „боти" (Bots) zusammen, was auf die vermeintlich manipulative und systematische Unterstützung seiner Anhänger im Internet anspielt.

«Слава Україні! Героям слава!» (Slava Ukrayini! Heroyam slava!): Dieses patriotische Motto, das zu einem der bekanntesten Symbole des ukrainischen Widerstands geworden ist, hat während Zelenskyjs Präsidentschaft zusätzlich an Bedeutung gewonnen. Es ist nicht nur ein Nationalismus-Symbol, sondern auch ein Zeichen des Widerstands gegen die russische Aggression.

Die russische Invasion in der Ukraine im Februar 2022 hat zu einer Flut neuer Begriffe geführt, die sowohl im militärischen als auch im medialen Diskurs verwendet werden: „Руський мир" (Rosiyas'myr): Übersetzt „Russische Welt", beschreibt dieser Begriff eine ideologische Vision Russlands, die auf die Annexion von Gebieten abzielt und mit der Idee des russischen Einflusses und der „Schutz" der russischen Bevölkerung in der ehemaligen Sowje-

tunion verbunden ist. Zelenskyj und viele andere in der Ukraine verwenden diesen Begriff oft in einem negativen Kontext, um die russische Aggression zu verurteilen.

„Донбас" (Donbass): Während dieses Wort schon vor dem Krieg bekannt war, hat sich die Bedeutung seit dem Beginn der russischen Aggression verändert. Es ist jetzt nicht nur ein geographischer Begriff, sondern auch ein Symbol für den Kampf der Ukraine gegen die russische Besatzung. Die Kämpfe in dieser Region sind zum Synonym für den Widerstand gegen die russische Expansion geworden.

„Байрактари" (Bayraktar): Dieser Begriff bezieht sich auf die Bayraktar TB2-Drohnen, die von der Türkei an die Ukraine geliefert wurden und eine bedeutende Rolle im Kampf gegen die russische Armee spielen. Diese Drohnen wurden zu einem Symbol für die moderne Kriegsführung und den westlichen Beistand.

„Europäische Integration" – der Prozess des Beitritts der Ukraine zur Europäischen Union, der nach 2014 zu einer wichtigen Richtung der Außenpolitik wurde.

„Reintegration" ist ein Begriff, der den Prozess der Rückgabe von Gebieten beschreibt, die von Russland besetzt waren [6].

Mit „Inklusivität" wird eine Politik bezeichnet, die die Einbindung breiter Bevölkerungsschichten in den Entscheidungsprozess vorsieht.

„Transparenz" – Transparenz, Offenheit, was ein wichtiger Aspekt der Reformen in der Ukraine ist, insbesondere im Kampf gegen Korruption [7].

Die Reden von Politikern wie Wolodymyr Selenskyj, Petro Poroschenko und anderen zeigen den Einsatz von Neologismen zur Lösung verschiedener politischer Aufgaben: Wolodymyr Selenskyj verwendet häufig moderne Begriffe im Zusammenhang mit Reformen, Technologien sowie antitotalitären Narrativen. Petro Poroschenko konzentrierte sich auf die Begriffe, die die Prozesse der europäischen Integration und Reformen im Sicherheitsbereich bezeichnen.

4. Schlussfolgerungen

Neologismen sind ein wichtiges Element der politischen Kommunikation, da sie es Politikern ermöglichen, neue Bilder zu schaffen, politische Ideen an moderne Bedingungen anzupassen und in einem sich verändernden sozialen und politischen Kontext relevant zu bleiben. Sie tragen auch dazu bei, bestimmte Ideen und Konzepte in der Gesellschaft zu festigen und tragen zur Manipulation des Donners bei Meinungsäußerung und verstärken die emotionale Wirkung politischer Reden.

Weitere Forschung in dieser Richtung könnte sich auf den Einfluss von Neologismen auf das politische Bewusstsein der Bürger sowie auf ihre Rolle in politischen Kampagnen konzentrieren.

Die ukrainische politische Linguistik befindet sich in der Entstehungs- und Entstehungsphase, da die Forschung noch nicht umfassend ist und einzelne wissenschaftliche Untersuchungen isoliert sind. Das Grundprinzip der Analyse des ukrainischen politischen Diskurses ist kommunikativ-diskursiv, dargestellt durch kommunikative, diskursive und sprachliche Richtungen.

Im Rahmen dieses methodischen Prinzips liegen die Probleme der Erforschung sprachlicher Einheiten (auf der Ebene des Wortschatzes, der Grammatik und der Stilistik) und der Sprache

Genres, verwandte diskursive Typen, kommunikative Strategien und Taktiken, Merkmale kommunikativer Interaktion, verbale Aspekte des politischen Bildes und sprachliche Persönlichkeiten von Politikern. Wir betrachten den Einsatz eines kommunikativ-diskursiven Ansatzes als Voraussetzung für die Entwicklung der politischen Linguistik in der Ukraine.

Literaturverzeichnis:

1. Janosch Kleinschnittger. Einstellungen der Bevölkerung in Deutschland zu Militärhilfen für die Ukraine. Article May 2024. DOI: 10.57671/motra-2024 003
2. Neologismen und Modewörter in der deutschen Sprache. Reinaldo Bossmann, 2010 DOI: 10.5380/rel. v28i0.19427 ISBN: 2236-0999
3. Martin Wietschel. Krieg in der Ukraine: Auswirkungen auf die europäische und deutsche Importstrategie von Wasserstoff und Syntheseprodukten, 2022.
4. Politisches Handeln online – aktuelle Veröffentlichungen: Sammelrezension DOI:10.21240/merz/2012.2.23
5. Громовенко В. В. Проєктування лінгвістичної бази даних «політичні неологізми в англійській мові» May 2022 DOI: 10.32999/ksu2663-2691/2022-89-7 ISBN: 2663-2691
6. Степаненко М. Вплив засобів масової інформації на виборчий процес в україні Sep 2023 DOI: 10.36074/grail-of-science.15.09.2023.47 ISBN: 2710-3056
7. Шевель І. Спірні політичні питання у військовій допомозі Україні і вгамування «снарядного голоду та систем захисту» в 2023–2024 рр. Dec. 2024 DOI: 10.31866/2616-745X.14.2024.319371 ISBN: 2616-7794

Chepurna Z. The emergence of political neologisms in the modern societies of Germany and Ukraine

Summary. The emergence of neologisms in languages is always an interesting topic, as these words reflect changes in society, culture, technology and politics. Both Ukraine and Germany have their own peculiarities regarding this process, although in both cases neologisms appear as a result of global and local transformations. In Ukraine, neologisms often appear in the context of socio-political changes, economic reforms and technological innovations. The development of information technologies, globalization and European integration play an important role in this process. In Germany, the processes of the emergence of neologisms are also associated with technological and social changes. Technological innovations, globalization and changes in the economic environment stimulate the emergence of new terms. In both countries, new words associated with Internet culture, new technologies, startups, social networks are universal. Both languages actively integrate English-language terms, which often reflects not only technical progress, but also cultural changes, in particular in the field of business and marketing. Ukraine is going through a difficult period after the full-scale Russian invasion of our territory. Currently, the country is focused on protecting the independence and territorial integrity of the state, is waging heavy battles and, despite the difficulties, is concentrating its efforts on European integration, reforms and the fight against corruption. The war with Russia is seriously affecting all spheres of life, especially the political situation, and unfortunately, we have another direction for the emergence of neologisms: military-political. Despite the difficult period in the history of Ukraine, civil society continues to actively develop, the process of decentralization and increasing citizen participation in governance is underway. Therefore, the author focuses on the analysis and interpretation of both neologisms that have emerged in Germany in the last decade and in Ukraine, based on building on previous research in this area and the speeches of politicians – leaders of the countries Olaf Scholz and Volodymyr Zelensky.

Key words: neologism, origin of neologisms, function, political changes, economic reforms, information technologies, reflection.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Авраменко Б. В.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ З ПРОБЛЕМ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ ОДИНИЦЬ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ……**4**

Alizade Simnar Arif oglu
THE ROLE OF INTONATION IN MANAGING SEMANTICS AND INFORMATION IN A SENTENCE……**8**

Amelina S. M., Tymofieiev V. A.
DIE LAUTLICHEN REALISIERUNGEN DER GRAPHEME <S> UND <Z> IN DEN MITTELHOCHDEUTSCHEN TEXTEN (AUFGRUND DER GEDICHTE WALTHERS VON DER VOGELWEIDE)……**13**

Кауза І. Б., Яцук Є. В.
КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ……**18**

Кісельова А. А.
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ОПАНУВАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ……**23**

Ковтун О. В.
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАЙМЕННИКА В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ: ПРОЄКЦІЯ НА УКРАЇНСЬКУ Й АНГЛІЙСЬКУ МОВИ (АСПЕКТУАЛЬНИЙ ОГЛЯД)……**27**

Kondurk V. Yu., Buniyatova I. R.
ANALYSIS OF ENGLISH BORROWINGS IN THE ITALIAN NEWS DISCOURSE USING “ANTCONC”: A STUDY OF THE NOMINATIVE SPACE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION……**33**

Крехно Т. І., Романова І. В., Пєскова Л. О.
АВТОРСЬКА ЛІНГВОІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ В НАУКОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ)……**37**

Крижанівська Г. Т., Козолуп М. С., Патієвич О. В.
НАУКОВА СТАТТЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ: ПРОБЛЕМИ ПИСЬМА ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ВИРІШЕННЯ……**43**

Kutovyi A. B.
LEXICAL-SEMANTIC STRUCTURE OF THE CONCEPT “ECONOMICS” IN CONTEMPORARY ENGLISH……**47**

Кучмак К. І.
ЕЛЕМЕНТАРНІ ПАРАДИГМАТИЧНІ КЛАСИ ГІДРООБ’ЄКТІВ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ……**51**

Ланських О. Б., Усик Л. М., Дернова Т. А.
ФУНКЦІОНАЛЬНІ СТИЛІ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ……**55**

Латинцев І. С.
ПОЕТОНІМИ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ТЕКСТУ: ОЦІНЮВАННЯ Й ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ «ЧУЖОГО» (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. ФАУЛЗА «THE COLLECTOR»)……**59**

Lytvynko O. A.
THE PHENOMENON OF HOMONYMY IN THE MODERN ENGLISH JUDICIAL TERMINOLOGY……**65**

Мамич М. В.
ТЕКСТ ЯК СКЛАДНИК МЕДІЙНОГО КОНТЕНТУ……**69**

Мельник П. В.
СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ ЯК КОМУНІКАТИВНОГО ЯВИЩА Й ТЕКСТОВОЇ КАТЕГОРІЇ……**73**

Oleinikova G. O.
COGNITIVE SPACE OF THE DETECTIVE NARRATIVE **78**

Oliinyk O. S.
PROPER NAMES IN EUROPEAN COUNCIL CONCLUSIONS: STRUCTURAL, SEMANTIC AND FUNCTIONAL PROPERTIES **82**

Руденко М. Ю.
ВІДОБРАЖЕННЯ МОЛОДІЖНОЇ МОВИ (ДО XIX СТ.) В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ **87**

Сінна Л. Ю., Коваль А. В.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ БІЛОЇ КНИГИ СИЛОВИХ СТРУКТУР УКРАЇНИ **95**

Совєтна А. В., Ткаченко А. П.
БІЛИЙ КОЛІР В РЕКЛАМІ ІНТЕР'ЄРУ **99**

Soldatova L. P.
THE FUNCTIONAL ESSENCE OF THE CONCEPT "LANGUAGE" IN *M.A.K. HALLIDAY*'S RESEARCH **103**

Турко О. В.
ГРАМАТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ЧИННИКИ ПОЗИЦІЙНОСТІ ПІДМЕТА Й ПРИСУДКА В РЕЧЕННЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ **107**

Хоменко Т. А.
ПОХОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЛЕКСИКИ ТЕМАТИЧНОГО ПОЛЯ «РОДИНА» У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ **111**

Яницька І. Ю.
ТРИСКЛАДОВІ АБРЕВІАТУРИ У СУЧАСНІЙ ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ: СТРУКТУРНА ТИПОЛОГІЯ ТА ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ **115**

Яриновська К. Т.
НЕОЛЕКСЕМИ ПЕРІОДУ 2022–2024 РОКУ У СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ) **119**

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Dadasheva Natavan IsmailKara gizi
THE ROLE OF MEHMET FUAD KYOPRYULU IN THE DEVELOPMENT OF TURKOLOGY AND AZERBAIJANI LITERATURE **126**

Мішеніна Т. М., Іщенко І. В.
ЕКОЗБЕРЕЖУВАЛЬНИЙ ВИМІР ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ ЄВГЕНА ГУЦАЛА «ДІТИ ЧОРНОБИЛЯ») **129**

Приймак І. В., Олійник Л. В.
МИСТЕЦЬКЕ РЕНОМЕ ОКСАНИ КЕРЧ **134**

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Акоп'янц Н. М., Котов М. В.
МЕТАФОРИЗАЦІЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ У СФЕРІ ПРОГРАМУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ **140**

Божук А. О.
СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ ТА СПОСОБИ ЇХНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ **146**

Венгринюк М. І., Дирда Д. І.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ГАЛУЗІ НЕЙРОБІОЛОГІЇ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ОРИГІНАЛУ ТА УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ КНИГИ РОБЕРТА САПОЛЬСКІ «БІОЛОГІЯ ПОВЕДІНКИ. ПРИЧИНИ ДОБРОГО І ПОГАНОГО В НАС»..... **152**

Golovnia A. V., Shcherbyna A. V.
TRANSLATION OF LEGAL TERMINOLOGY (BASED ON THE NETFLIX SERIES ABOUT TRIALS)..... **156**

Савчук Т. С.
АНГЛІЙСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧІВ..... **164**

Chepurna Z. V.
ENTSTEHUNG VON POLITISCHEN NEOLOGISMEN IN DEN MODERNEN GESELLSCHAFTEN DEUTSCHLANDS UND DER UKRAINE..... **168**

CONTENTS

LINGUISTICS

Avramenko B.
COMPARATIVE ANALYSIS OF SCIENTIFIC SOURCES OF THE PROBLEM OF MULTIMODALITY OF LANGUAGE AND SPEECH UNITS.....**4**

Alizade Simnar Arif oglu
THE ROLE OF INTONATION IN MANAGING SEMANTICS AND INFORMATION IN A SENTENCE.....**8**

Amelina S., Tymofieiev V.
DIE LAUTLICHEN REALISIERUNGEN DER GRAPHEME <S> UND <Z> IN DEN MITTELHOCHDEUTSCHEN TEXTEN (AUFGRUND DER GEDICHTE WALTHERS VON DER VOGELWEIDE).....**13**

Kauza I., Yashchuk Ye.
COMPARATIVE ANALYSIS OF MILITARY DISCOURSE DURING WORLD WAR II AND CONTEMPORARY TIMES.....**18**

Kiselova A.
THE MAIN ASPECTS OF MASTERING ACADEMIC WRITING BY STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALITIES.....**23**

Kovtun O.
STUDY OF THE PRONOUN IN MODERN LINGUISTICS: A PROJECTION ONTO UKRAINIAN AND ENGLISH (ASPECTUAL REVIEW).....**27**

Kondurk V., Buniyatova I.
ANALYSIS OF ENGLISH BORROWINGS IN THE ITALIAN NEWS DISCOURSE USING "ANTCONC": A STUDY OF THE NOMINATIVE SPACE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION.....**33**

Krekhno T., Romanova I., Pieskova L.
AUTHORIAL LINGUISTIC INDIVIDUALIZATION IN A SCIENTIFIC HISTORICAL TEXT (BASED ON SCIENTIFIC ARTICLES ABOUT THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR).....**37**

Kryzhanivska H. Kozolup M., Patiievych O.
WRITING AN ARTICLE IN ENGLISH: CHALLENGES FACED BY UKRAINIAN SCIENTISTS AND WAYS TO OVERCOME THEM.....**43**

Kutovyi A.
LEXICAL-SEMANTIC STRUCTURE OF THE CONCEPT "ECONOMICS" IN CONTEMPORARY ENGLISH.....**47**

Kuchmak K.
ELEMENTARY PARADIGMATIC CLASSES OF HYDROOBJECTS OF THE THIRD DECLINATION.....**51**

Lanskykh O., Usyk L., Dernova T.
FUNCTIONAL STYLES IN ENGLISH BUSINESS COMMUNICATION.....**55**

Latyntsev I.
POETONYMS OF THE POSTMODERN TEXT: ASSESSMENT AND REINTERPRETATION OF THE 'OTHER' (BASED ON THE NOVEL "THE COLLECTOR" BY J. FOWLES).....**59**

Lytvynko O..
THE PHENOMENON OF HOMONYMY IN THE MODERN ENGLISH JUDICIAL TERMINOLOGY.....**65**

Mamych M.
TEXT AS A COMPONENT OF MEDIA CONTENT.....**69**

Melnyk P.
SPECIFICITY OF INFORMATION-LEGAL DISCOURSE AS A COMMUNICATIVE PHENOMENON AND TEXT CATEGORY.....**73**

Oleinikova G.
COGNITIVE SPACE OF THE DETECTIVE NARRATIVE **78**

Oliinyk O.
PROPER NAMES IN EUROPEAN COUNCIL CONCLUSIONS: STRUCTURAL, SEMANTIC AND FUNCTIONAL PROPERTIES **82**

Rudenko M.
REFLECTION OF YOUTH LANGUAGE (BEFORE THE XIX CENTURY) IN SCIENTIFIC LITERATURE **87**

Sinna L., Koval A.
STRUCTURAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF THE WHITE BOOK OF THE SECURITY FORCES OF UKRAINE **95**

Sovietna A., Tkachenko A.
WHITE COLOUR IN THE ADVERTISING OF INTERIOR **99**

Soldatova L.
THE FUNCTIONAL ESSENCE OF THE CONCEPT "LANGUAGE" IN *M.A.K. HALLIDAY*'S RESEARCH **103**

Turko O.
GRAMMATICAL, STYLISTIC AND PRAGMATIC FACTORS OF SUBJECT AND PREDICATE POSITION IN UKRAINIAN SENTENCES **107**

Khomenko T.
ORIGIN AND DEVELOPMENT OF THE THEMATIC FIELD OF VOCABULARY «FAMILY» IN THE GERMAN LANGUAGE **111**

Yanytska I.
THREE-SYLLABLE ABBREVIATIONS IN THE MODERN TURKISH: STRUCTURAL TYPOLOGY AND CHARACTERISTICS **115**

Yarynowska K.
NEOLEXEMES IN MODERN SLAVIC LANGUAGES (BASED ON POLISH AND UKRAINIAN MATERIAL) **119**

LITERATURE STUDIES

Dadasheva Natavan IsmailKara gizi
THE ROLE OF MEHMET FUAD KYOPRYULU IN THE DEVELOPMENT OF TURKOLOGY AND AZERBAIJANI LITERATURE **126**

Mishenina T., Ishchenko I.
ECO-PROTECTIONAL DIMENSION OF CHILDREN'S LITERATURE (ON THE EXAMPLE OF YE. HUTSAL'S COLLECTION "CHILDREN OF CHORNOBYL") **129**

Pryimak I., Oliinyk L.
ARTISTIC RENOWN OF OKSANA KERCH **134**

TRANSLATION AND INTERPRETATION STUDIES

Akopiants N., Kotov M.
METAPHORIZATION OF ENGLISH PROGRAMMING TERMINOLOGY AND ITS TRANSLATION INTO UKRAINIAN **140**

Bozhuk A.
STRUCTURAL FEATURES OF ENGLISH-LANGUAGE TERMS OF TACTICAL MEDICINE AND METHODS OF THEIR TRANSLATION INTO UKRAINIAN **146**

Venhryniuk M., Dyrda D.
FEATURES OF TRANSLATING ENGLISH TERMINOLOGY IN THE FIELD OF NEUROBIOLOGY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ORIGINAL AND THE UKRAINIAN TRANSLATION OF ROBERT SAPOLSKY'S BOOK "BEHAVE: THE BIOLOGY OF HUMANS AT OUR BEST AND WORST" **152**

Golovnia A. V., Shcherbyna A. V.
TRANSLATION OF LEGAL TERMINOLOGY (BASED ON THE NETFLIX SERIES ABOUT TRIALS)..... **156**

Sawchouk T.
ENGLISH LEGAL TEXT: CHALLENGES FOR TRANSLATORS..... **164**

Chepurna Z.
THE EMERGENCE OF POLITICAL NEOLOGISMS IN THE MODERN SOCIETIES OF GERMANY AND UKRAINE..... **168**

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 70, 2024

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.
Комп'ютерна верстка – Гайдабрус В.Б.

Підписано до друку 16.12.2024 р. Формат 60×84/8. Обл.-вид. арк. 29,95, ум. друк. арк. 18,47.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0325/272.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua